

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΙΑΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΑΓΩΓΗ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ

Διπλωματική Μελέτη

**«Ο ρόλος του νομίσματος Ευρώ στην Οικονομική Συμπεριφορά και
Κατανάλωση των Ελληνικών Νοικοκυριών»**

Γεώργιος Λουβερδής

Τριμελής Επιτροπή

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ: Γ. Χονδρογιάννης

ΜΕΛΗ: Α. Τσίτουρας

Χ. Παπάζογλου

ΑΘΗΝΑ, 2007

Στην Οικογένεια μου

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα μελέτη γίνεται η καταγραφή και εμπειρική προσέγγιση των χαρακτηριστικών των ελληνικών νοικοκυριών. Ερευνάται πώς διαμορφώνεται η οικονομική και καταναλωτική τους συμπεριφορά σήμερα. Με την χρήση διαστρωματικών δεδομένων, που αφορούν δείγμα 330 νοικοκυριών, εξετάζονται: α) οι προσδιοριστικοί παράγοντες που διαμορφώνουν το συνολικό εισόδημα και την καταναλωτική συμπεριφορά του νοικοκυριού, β) η οικονομική και καταναλωτική συμπεριφορά των ελληνικών νοικοκυριών αναφορικά με την διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων που διαμορφώνουν το ύψος των δαπανών για τις διάφορες ομάδες αγαθών και υπηρεσιών που απαρτίζουν το καλάθι του σύγχρονου νοικοκυριού (εν έτη 2007), όπως είδη διατροφής, ρουχισμού, υγείας, μετακινήσεις, στέγασης και οικιακού εξοπλισμού, γ) ο ρόλος του ευρώ, ποιες είναι οι πεποιθήσεις και η στάση των Ελλήνων πέντε χρόνια μετά την εισαγωγή του στην ελληνική οικονομία (>2002), καθώς και πώς διαμορφώνεται η αγοραστική συμπεριφορά και κατανάλωση των νοικοκυριών (δαπάνες νοικοκυριών σε ομάδες αγαθών και υπηρεσιών) σήμερα σε σχετική σχέση με το 2001.

Από την εμπειρική ανάλυση με την χρήση της γραμμικής παλινδρόμησης, βρέθηκε πως το συνολικά διαμορφωθέν εισόδημα των νοικοκυριών εξαρτάται από το φύλο, την ηλικία, το μορφωτικό επίπεδο, την οικογενειακή κατάσταση του υπεύθυνου νοικοκυριού, τον συνολικό αριθμό εργαζόμενων στο νοικοκυριό, την αποταμίευση, την ιδιοκατοίκηση των νοικοκυριών και το συναφές μέγεθος της πρωτεύουσας κατοικίας των νοικοκυριών. Τα υποδείγματα καταναλωτικής συμπεριφοράς που αναπτύχθηκαν, έδειξαν ότι οι δαπάνες για τα διάφορα είδη αγαθών και υπηρεσιών εξαρτώνται από τα ατομικά χαρακτηριστικά του υπευθύνου ή προσώπου αναφοράς του νοικοκυριού, το συνολικά διαμορφωθέν εισόδημα του νοικοκυριού. Παράλληλα, η στάση και οι πεποιθήσεις των ελληνικών νοικοκυριών απέναντι στο ευρώ, καθώς και ο βαθμός χρήσης και ικανοποίησης από αυτό, παίζουν σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση των δαπανών τους. Ακόμα, γίνεται σύγκριση του ύψους των δαπανών σε διαφορετικές χρονολογικές σειρές, (2001 – 2007), ώστε να μελετηθούν και οι επιπτώσεις στις δαπάνες και το εισόδημα μετά την έλευση του ευρώ.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	10
ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΥΡΩ	10
1.1 Κριτήρια εισαγωγής στην ζώνη του Ευρώ	10
1.2 Το σύμβολο του ευρώ.....	11
1.3 Χώρες της Ε.Ε που χρησιμοποιούν το Ευρώ	11
1.4 Χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δε χρησιμοποιούν το ευρώ.....	12
1.5 Η Ελλάδα μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ)	13
1.6 Η μετάβαση στο Ευρώ	14
1.7 Γενικά οφέλη από την χρήση του ευρωνομίσματος.....	16
1.8 Το άμεσο κόστος από την εισαγωγή του ευρώ.....	18
1.9 Πόσο φταίει το ευρώ για την ακρίβεια.....	19
1.10 Ο ρόλος του σχεδιασμού του ευρώ στην αύξηση των τιμών	25
1.11 Γενικά Οφέλη για την Ελλάδα από το ευρώ	25
1.11.1 Μείωση των επιτοκίων – αύξηση χορηγήσεων	26
1.11.2 Αποκλιμάκωση του πληθωρισμού	27
1.11.3 Τόνωση διεθνούς εμπορίου	28
1.12 Αυξήσεις και Μειώσεις σε Ομάδες Αγαθών & Υπηρεσιών.....	28
1.13 Απουσία χαρτονομισμάτων του ενός και δύο ευρώ	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	30
ΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ.....	30
2.1 Το νοικοκυριό ως Ομάδα Αναφοράς	30
2.1.1 Οι Ομάδες Αναφοράς	32
2.2 Εννοιολογική σημασία του όρου «νοικοκυριό»	33
2.3 Κατηγορίες νοικοκυριών	34
2.3.1 Μονοπρόσωπα νοικοκυριά.....	34
2.3.2 Πολυπρόσωπα νοικοκυριά.....	34
2.4 Μέλη νοικοκυριού.....	35
2.4.1 Κατηγορίες μελών νοικοκυριού	35
2.4.2 Ο υπεύθυνος του νοικοκυριού.....	36
2.5 Αλλαγές στην δομή της ελληνικής οικογένειας και νοικοκυριού	37
2.6 Η δομή του ελληνικού νοικοκυριού	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	42
ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ	42
3.1 Γενικά περί κατανάλωσης	42
3.2 Προσδιορισμός καταναλωτικής συμπεριφοράς.....	43
3.3 Συνάρτηση Κατανάλωσης.....	44
3.4 Συνάρτηση Αποταμίευσης.....	45
3.5 Οι Εικασίες του Κένυς περί κατανάλωσης	46
3.6 Χρόνια Στασιμότητα, Simon Kuznets, Γρίφος Κατανάλωσης.....	47
3.7 Irvin Fisher και η Διαχρονική Επιλογή.....	48
3.8 Η Υπόθεση Κύκλου Ζωής	49
3.9 Υπόθεση μόνιμου εισοδήματος.....	53
3.10 Ορθολογικές προσδοκίες και Κατανάλωση Τυχαίας Πορείας	55
3.11 Συμπεράσματα περί κατανάλωσης	56
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	57

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΚΑΙ ΛΗΨΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΩΝ

ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.....	57
4.1 Το Υπόδειγμα <i>Nicosia</i>	57
4.2 Το Υπόδειγμα <i>Howard – Sheth (HS)</i>	58
4.3 Το Υπόδειγμα <i>Howard – Ostlund (HO)</i>	59
4.4 Υπόδειγμα <i>Engel – Kollat – Blackwell (EKB)</i>	61
4.5 Υπόδειγμα <i>Bettman</i>	61
4.6 Η Καταναλωτική Συμπεριφορά στις χώρες της Ε.Ε.....	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5.....	64
Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ (Δ.Τ.Κ.).....	64
5.1 Τι είναι ο ΔΤΚ	64
5.2 Τα είδη που περιλαμβάνονται στο ΔΤΚ	66
5.3 Προβλήματα του ΔΤΚ	66
5.4 Ο Εναρμονισμένος ΔΤΚ.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6	68
ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ	68
6.1 Πρότυπα καταναλωτικής συμπεριφοράς νοικοκυριών	68
6.2 Μελέτες κατανάλωσης των ελληνικών νοικοκυριών	69
6.2.1 Εξελίξεις των Βασικών Καταναλωτικών Κατηγοριών	70
6.2.2 Προβλέψεις των Βασικών Καταναλωτικών Κατηγοριών	71
6.3 Οικονομικές αποκλίσεις μεταξύ νοικοκυριών εξαιτίας του ευρώ	73
6.4 Η διανομή και σύνθεση του εισοδήματος των νοικοκυριών	76
6.5 Το χρέος των ελληνικών νοικοκυριών	77
6.7 Οι εκτιμήσεις των ελληνικών νοικοκυριών	81
6.8 Οι Τιμές των Καταναλωτικών Προϊόντων και οι Μεταβολές στη Σύνθεση της Καταναλωτικής Δαπάνης	84
6.9 Η Αποταμίευση των Νοικοκυριών και η Απόκτηση Περιουσιακών Στοιχείων	86
6.10 Οι προσδοκίες των νοικοκυριών	88
6.10.1 Η Προσδοκώμενη Μεταβολή της Οικονομικής Κατάστασης των Νοικοκυριών και οι Κύριες Αιτίες της	88
6.10.2 Οι Προβλεπόμενες Μεταβολές στη Σύνθεση της Καταναλωτικής Δαπάνης	90
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7.....	92
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ	92
7.1 Στόχος της Έρευνας	92
7.2 Περιγραφή της Δειγματοληψίας και του Δείγματος	93
7.3 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου.....	94
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8.....	97
Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	97
8.1 Βασικά Δημογραφικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος	97
8.1.1 Περιοχή κατοικίας νοικοκυριού	97
8.1.2 Φύλλο και Ηλικία	97
8.1.3 Οικογενειακή κατάσταση	98
8.2 Κοινωνικά Χαρακτηριστικά.....	99
8.2.1 Μορφωτικό Επίπεδο των Ερωτώμενων με βάση το Φύλλο	99
8.2.2 Μορφωτικό Επίπεδο των τέκνων στα νοικοκυριά	100
8.3 Οικονομικά Χαρακτηριστικά.....	100
8.3.1 Απασχόληση του υπεύθυνου/προσώπου αναφοράς του νοικοκυριού	100
8.3.2 Απασχόληση του υπεύθυνου/προσώπου αναφοράς του νοικοκυριού προ 2001	101
8.3.3 Δευτερεύουσα απασχόληση ερωτώμενου.....	102
8.3.4 Αριθμός εργαζόμενων μελών νοικοκυριού	103
8.3.5 Εισόδημα.....	103
8.3.6 Ασφάλιση.....	105
8.3.7 Αποταμίευση νοικοκυριού	105
8.3.8 Καταθέσεις σε Τράπεζες και Δανειοληπτική ικανότητα των νοικοκυριών	106
8.3.9 Επένδυση.....	107
8.3.10 Κατοικία	107

8.4 Οικονομική – Καταναλωτική Συμπεριφορά.....	108
8.4.1 Αγορές σε εβδομαδιαία βάση νοικοκυριών.....	108
8.4.2 Αγαθά που διαθέτουν τα νοικοκυριά.....	108
8.5 Ευρώ και Δαπάνες στο Νοικοκυριό	111
8.5.1 Πλήθος κερμάτων και χαρτονομισμάτων ευρώ	111
8.5.2. Σχέση ευρώ δραχμής αναφορικά με τις τιμές των αγαθών.....	111
8.5.3 Πεποιθήσεις ερωτώμενων σχετικά με τα κέρματα €.....	112
8.5.4 Πεποιθήσεις ερωτώμενων σχετικά με το €.....	114
8.6 Δαπάνες στα Νοικοκυριά	115
8.6.1. Δαπάνες νοικοκυριών το 2007.....	115
8.6.2. Δαπάνες νοικοκυριών το 2001.....	118
8.6.3. Μεταβολή στις δαπάνες των νοικοκυριών.....	121
8.6.4. Σύγκριση δαπανών νοικοκυριού για περίοδο 2001-2007	123
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9	126
ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ	126
9.1 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης Συνολικού Εισοδήματος Νοικοκυριού.....	126
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10	132
ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ.....	132
10.1 Μεταβολή στην κουλτούρα κατανάλωσης	132
10.2 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για τα Είδη Διατροφής	132
10.3 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Καπνό και Ποτά.....	138
10.4 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Μετακινήσεις.....	142
10.5 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Εκπαίδευση.....	145
10.6 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Ψυχαγωγία	148
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	152
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	158
ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	159
Α. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά	160
Β. Κοινωνικά - Οικονομικά Χαρακτηριστικά	160
Γ. Καταναλωτική Συμπεριφορά	164
Δ. Ευρώ και κατανάλωση.....	165
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1	169
Κωδικοποίηση Μεταβλητών Ερωτηματολογίου.....	169
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2	182
ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Βασικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος.....	182
ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Οικονομικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος	186
ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Οικονομική - Καταναλωτική Συμπεριφορά	195
ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Ευρώ και Κατανάλωση.....	198
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	205
Α. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία	205
Β. Ελληνική Βιβλιογραφία.....	208

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ευρώ αποτελεί το πιο απόδοτικό αποτέλεσμα στην προσπάθεια ενοποίησης της Γηραιάς Ηπείρου που αποτελούσε το όραμα των ιδρυτών της οικονομικής ένωσης της Ευρώπης. Σε κανένα άλλον τομέα δεν έχει σημειωθεί ανάλογη πρόοδος στα 50 χρόνια της ιστορίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, παρά τις επίπονες προσπάθειες που έχουν καταβληθεί επί δεκαετίες σε τομείς όπως η γεωργία, η βιομηχανία, η κοινωνική ή η εξωτερική πολιτική.

Έχουν περάσει οκτώ χρόνια από την έναρξη εφαρμογής της ενιαίας νομισματικής πολιτικής, έξι χρόνια από την 1^η Ιανουαρίου 2001, όταν η Ελλάδα υιοθέτησε ως μέσο συναλλαγής το ευρώ και 5 χρόνια, από το 2002 που χρησιμοποιείται στην ελληνική οικονομία. Το ευρώ μπήκε στην ζωή μας, την καθημερινότητα όλων των Ελλήνων, αφήνοντας στο χρονοντούλαπο της ιστορίας την δραχμή.

Για την Ελλάδα η είσοδος στην ΟΝΕ αποτέλεσε μια πολύ σημαντική εξέλιξη. Μια εξέλιξη που θωράκισε την ελληνική οικονομία - σε επίπεδο νομισματικής σταθερότητας - από τους κινδύνους που παραδοσιακά συνεπάγονταν οι εξωγενείς διαταραχές. Το κοινό ευρωπαϊκό νόμισμα προσφέρει ασπίδα προστασίας στις κατά καιρούς εντάσεις που δημιουργούνται στην παγκόσμια οικονομία και ασκούν πιέσεις στην ελληνική οικονομία. Το ευρώ συνέβαλε στην επίτευξη μεγαλύτερης οικονομικής αποτελεσματικότητας στην Ελλάδα και στις άλλες χώρες που το χρησιμοποιούν, καθώς μείωσε σημαντικά το κόστος των συναλλαγών νοικοκυριών και επιχειρήσεων. Παράλληλα, έχει οδηγήσει σε συναλλαγματική και νομισματική σταθερότητα, με θετική απήχηση στη σταθερότητα των τιμών.

Παρά τα πλεονεκτήματα ωστόσο οι εφάπαξ ανατιμήσεις αγαθών και υπηρεσιών κατά τη μετάβαση από τα εθνικά νομίσματα στο ευρώ το 2002, δημιούργησαν στους πολίτες των κρατών-μελών της ευρωζώνης την αίσθηση ότι η εισαγωγή του ευρώ οδήγησε στην αύξηση του επιπέδου των τιμών. Αυτό είναι κάτι που πραγματικά έλαβε χώρα σε πολλά κράτη – μέλη της ΟΝΕ, σε άλλες χώρες περισσότερο σε άλλες λιγότερο, που υποδέχτηκαν το νέο ευρωνόμισμα. Δυστυχώς την ίδια την κυκλοφορία του ευρώ οι καταναλωτές την υποδέχτηκαν με ανάμεικτα αισθήματα όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα στη Νότια Ευρώπη και φυσικά στην χώρα μας. Από τη μία αισθάνθηκαν αυτοπεποίθηση ότι έχουν ένα νόμισμα που αντέχει στις διεθνείς αναταραχές και εγγυάται την αγοραστική αξία χωρίς τον φόβο της υποτίμησης και του μεγάλου πληθωρισμού. Από την άλλη όμως διακατέχονται από δυσφορία γιατί πολλοί έμποροι και καταστηματάρχες είδαν το νέο

νόμισμα σαν μια ευκαιρία να «σπρώξουν» τις τιμές προς τα πάνω και να κερδοσκοπήσουν σε βάρος των νοικοκυριών. Δεν υπάρχει αμφιβολία, ότι η εισαγωγή του νέου νομίσματος οδήγησε σε όλες τις χώρες και ιδιαίτερα σε χώρες στις οποίες τα κέρματα είχαν μέχρι τότε μικρή αξία - όπως στην Ελλάδα - σε «στρογγυλοποιήσεις» τιμών, με αποτέλεσμα να παρατηρηθούν αυξήσεις σε αγαθά και υπηρεσίες.

Σίγουρα, ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα των τελευταίων ετών είναι η είσοδος της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Οι Έλληνες, όμως, διαμαρτύρονται ότι το ευρώ έφερε ανατιμήσεις και ότι είναι η κύρια αιτία για τις αυξήσεις των τιμών των αγαθών και υπηρεσιών. Μια εξήγηση της δυσφορίας που επικρατεί είναι η πιθανή όξυνση των ανισοτήτων λόγω ανατιμήσεων σε συγκεκριμένα αγαθά και υπηρεσίες που καταναλώνουν περισσότεροι τα φτωχά ή αλλιώς αδύναμα οικονομικά νοικοκυριά. Αποτελεί, όμως, ανοικτό ερώτημα αν το ευρώ πραγματικά συνοδεύτηκε από μια όξυνση ή άμβλυνση των οικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των οικονομικά ευπαθών και των πλουσιότερων νοικοκυριών. Όξυνση των ανισοτήτων θα μπορούσε, για παράδειγμα, να ήταν το αποτέλεσμα μιας μεγαλύτερης αύξησης των τιμών στη στέγαση ή τα είδη διατροφής από την αύξηση σε άλλα αγαθά και υπηρεσίες.

Μέσα από διάφορα υποδείγματα και στατιστικά στοιχεία θα παρακολουθήσουμε τις αλλαγές που επήλθαν στην καθημερινότητα μας, σήμερα μετά την εισαγωγή του ευρώ. Τα νοικοκυριά και οι Έλληνες καταναλωτές είναι οι τελικά ωφελημένοι ή χαμένοι από την εισαγωγή του νέου νομίσματος; Το καλάθι της νοικοκυράς τι διαφορές έχει σήμερα από ότι το 2001; Φτάνει σήμερα το εισόδημα του ελληνικού νοικοκυριού να καλύψει επαρκώς τις ανάγκες των μελών του; Τα νοικοκυριά σαν μια πρωτεύουσα ομάδα του οικονομικού κυκλώματος έχουν πραγματικά επιβαρυνθεί;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΝΟΜΙΣΜΑ ΕΥΡΩ

1.1 Κριτήρια εισαγωγής στην ζώνη του Ευρώ

Από την 1η Ιανουαρίου 1999 το ευρώ υιοθετήθηκε ως το εθνικό νόμισμα έντεκα κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα αυτά κράτη αυτά επιλέχθηκαν να συμμετάσχουν στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση με απόφαση του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις αρχές Μαΐου του 1998, αφού είχαν εκπληρώσει τα κριτήρια σύγκλισης που προβλέπονταν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ.

Η συμμετοχή των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη Νομισματική Ένωση προϋπόθετε την εκπλήρωση των κριτηρίων σύγκλισης που προβλέπονται στη Συνθήκη του Μάαστριχτ. Συγκεκριμένα, η Συνθήκη απαιτούσε οι υποψήφιες χώρες να έχουν επιτύχει τα εξής:

- ✓ υψηλό βαθμό σταθερότητας τιμών, δηλαδή ο πληθωρισμός να μην υπερβαίνει περισσότερο από 1,5 εκατοστιαία μονάδα το μέσο όρο των τριών χωρών με το χαμηλότερο πληθωρισμό
- ✓ να μην υπάρχει υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα, δηλαδή έλλειμμα άνω του 3% του ΑΕΠ ή δημόσιο χρέος άνω του 60% του ΑΕΠ, εκτός αν παρουσιάζεται σταθερή πτωτική τάση και προσεγγίζεται η τιμή αναφοράς (60%) με ικανοποιητικούς ρυθμούς
- ✓ αδιάλειπτη συμμετοχή του νομίσματος της χώρας επί δύο τουλάχιστον έτη πριν τη λήψη της απόφασης για την υιοθέτηση του ευρώ, χωρίς σημαντικές διαταραχές (υποτίμηση, κ.λπ.), στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (που συνέδεε τα νομίσματα των ευρωπαϊκών χωρών-μελών, περιορίζοντας τις διακυμάνσεις των μεταξύ τους συναλλαγματικών ισοτιμιών)
- ✓ τα μακροπρόθεσμα επιτόκια να μην υπερβαίνουν περισσότερο από δύο εκατοστιαίες μονάδες (2%) από το μέσο όρο των επιτοκίων των τριών χωρών με το χαμηλότερο πληθωρισμό.

Με το ευρώ και την κοινή νομισματική πολιτική οι Ευρωπαίοι απέκτησαν ένα ισχυρό νόμισμα το οποίο πρωταγωνιστεί στο παγκόσμιο οικονομικό γίγνεσθαι, ενισχύοντας την ανταγωνιστικότητα, τη διεθνή παρουσία και τον παγκόσμιο ρόλο της Ενωμένης Ευρώπης.

Η εισαγωγή και καθιέρωση του ενιαίου νομίσματος, σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να χαρακτηριστεί εύκολη υπόθεση. Χρειάστηκαν περίπου 12 χρόνια για να διανύσουν τα κράτη-μέλη τα διάφορα στάδια που οδήγησαν στην επίτευξη του τελικού στόχου. Και το εγχείρημα αποκτά μεγαλύτερη σπουδαιότητα αν ληφθεί υπόψη ότι εστέφθη με επιτυχία χωρίς επιβολές εκ των άνω, αλλά με τη δέσμευση, τη βούληση και ισότιμη προσπάθεια όλων των μελών.

1.2 Το σύμβολο του ευρώ

Το σύμβολο που επελέγη για το νέο νόμισμα (€) προκύπτει από το ελληνικό γράμμα "έψιλον" που είναι το αρχικό γράμμα της λέξης Ευρώπη, ενώ οι δύο παράλληλες γραμμές παραπέμπουν στη σταθερότητα του ευρώ. Η επίσημη συντομογραφία για το νέο νόμισμα είναι EUR. Η ονομασία του υιοθετήθηκε από μία Γερμανική πρόταση στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο που διεξήχθη τον Δεκέμβριο του 1995 στην Μαδρίτη, αφού θεωρήθηκε προτιμότερο να αντικατασταθεί η έκφραση ECU (European Currency Unit - Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα) από μια άλλη η οποία θα ήταν εύκολο να προφερθεί σε όλες τις γλώσσες της ΕΕ. Από 1 Ιανουαρίου 2002 τέθηκαν σε κυκλοφορία, ταυτόχρονα στις 12 χώρες της ζώνης του ευρώ, 8 αξίες κερμάτων και 7 αξίες τραπεζογραμματίων ευρώ. Τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ ανεξάρτητα από τη χώρα παραγωγής τους έχουν κοινές τεχνικές προδιαγραφές και μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε όλη τη ζώνη του ευρώ.

1.3 Χώρες της Ε.Ε που χρησιμοποιούν το Ευρώ

Δεκατρία κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) συμμετέχουν στο ενιαίο νόμισμα : Οι χώρες αυτές είναι οι Κάτω Χώρες (Βέλγιο, Ολλανδία) , η Γερμανία, η Ελλάδα, οι χώρες της Ιβηρικής Χερσονήσου (Ισπανία, Πορτογαλία), η Γαλλία, η Ιρλανδία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Αυστρία, η Σλοβενία και η Φινλανδία.

Επίσης, άλλες χώρες που έχουν συνάψει συμβάσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση χρησιμοποιούν το ευρώ. Αυτές είναι ο Άγιος Μαρίνος, το Βατικανό και το Μονακό. Το

Μαυροβούνιο και το Κόσσοβο στα Βαλκάνια επίσης χρησιμοποιούν το ευρώ αντί για το δηνάριο, κυρίως για πολιτικούς λόγους, εξαιτίας διαφορών με την Σερβία.

Ακόμα, το Ευρώ χρησιμοποιείται στις Αζόρες, στα Κανάρια Νησιά, στη Γαλλική Γουιάνα, στη Γουαδελούπη, στη Μαδέρα, στη Μαρτινίκα, στο Μαγιό, στη Ρεουνιόν, και στον Άγιο Πέτρο και Μικελόν, εδάφη που ανήκουν στις χώρες της ΕΕ που χρησιμοποιούν το ευρώ. Χωρίς συμφωνία με την Ευρωπαϊκή Ένωση το ευρώ χρησιμοποιείται εκτός Ε.Ε. από την Ανδόρα (αναμένεται συμφωνία), ενώ η Βόρεια Κορέα έχει το ευρώ ως επίσημο νόμισμα για διεθνείς συναλλαγές, καθώς το εθνικό νόμισμα της Β. Κορέας Γουόν δεν είναι ανταλλάξιμο στο εξωτερικό.

1.4 Χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης που δε χρησιμοποιούν το ευρώ

Η Βουλγαρία, η Τσεχική Δημοκρατία, η Δανία, η Εσθονία, η Κύπρος, η Λετονία, η Λιθουανία, η Ουγγαρία, η Μάλτα, η Πολωνία, η Ρουμανία, η Σλοβακία, η Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο είναι μέλη της ΕΕ, αλλά προς το παρόν δεν συμμετέχουν στο ενιαίο νόμισμα.

- Οι 9 από τις 10 χώρες που έγιναν μέλη το 2004 (*Εσθονία, Κύπρος, Λετονία, Λιθουανία, Μάλτα, Ουγγαρία, Πολωνία, Σλοβακία, Σλοβενία, Τσεχική Δημοκρατία*), ακολουθούν τη διαδικασία για να το υιοθετήσουν. Από αυτές, μόνο η Σλοβενία έχει ήδη γίνει ήδη δεκτή στην Ευρωζώνη, από την 1η Ιανουαρίου 2007.
- Η Δανία δεν έχει υποχρέωση να το υιοθετήσει, αλλά είναι μέλος του Μηχανισμού Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ) και το νόμισμά της κυμαίνεται εντός περιθωρίου $\pm 2.5\%$ έναντι του ευρώ.
- Η Μεγάλη Βρετανία, η οποία μετά τα γεγονότα της Μαύρης Τετάρτης (16/09/1992) αποχώρησε από το ΜΣΙ και δεν έχει ποτέ ξαναπροσχωρήσει σε αυτόν, λόγω της διάχυτης αντίθεσης της κοινής γνώμης της προς το κοινό νόμισμα.
- Η Σουηδία η οποία έχει υποχρέωση να το υιοθετήσει, αλλά δεν ικανοποιεί τις σχετικές απαιτήσεις διότι δεν έχει προσχωρήσει στον ΜΣΙ.
- Επίσης η Κύπρος, επίσημο μέλος της Νομισματικής Ένωσης από τον Ιανουάριο του 2008 πρόκειται να χρησιμοποιεί το ΕΥΡΩ.

Σε αυτό το σημείο μπορεί να αναφερθούν κάποια στοιχεία από το Ευρωβαρομέτρο, τα οποία δείχνουν ότι η δημόσια γνώμη στα νέα κράτη μέλη παραμένει σε μεγάλο βαθμό θετική σχετικά με το ευρώ, παρόλο που υπάρχουν αισθητές διαφορές από τη μία χώρα στην άλλη. Συνολικά, ποσοστό 50% όσων απάντησαν στο ερωτηματολόγιο θεωρεί ότι το ευρώ θα έχει θετικά αποτελέσματα για τη χώρα τους, πράγμα που αντιπροσωπεύει βελτίωση του αποτελέσματος σε σχέση με το 2004 και 2005, αλλά είναι ελαφρά χαμηλότερο (δύο εκατοστιαίες μονάδες) σε σχέση με την αντίστοιχη έρευνα που πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 2006.

Αρνητικό είναι το γεγονός ότι ποσοστό μεγαλύτερο από το 50% όσων απάντησαν στο ερωτηματολόγιο (58%) εξακολουθεί να θεωρεί ότι δεν έχει ενημερωθεί πολύ καλά, ή και καθόλου, σχετικά με το ευρώ, περιλαμβανομένης της Κύπρου (60%) και της Μάλτας (62%). Αυτό δείχνει ότι το θέμα της επικοινωνίας εξακολουθεί να είναι σημαντική πρόκληση για τα νέα κράτη μέλη –για την αντιμετώπιση της οποίας η Επιτροπή εξακολουθεί να είναι διατεθειμένη να χορηγήσει κάθε βοήθεια. Ωστόσο, το 83% των πολιτών της Σλοβενίας που ερωτήθηκαν θεωρούν ότι είναι αρκετά ή πολύ καλά ενημερωμένοι και 61% – το υψηλότερο ποσοστό όλων των χωρών – είναι επίσης πεπεισμένοι για τα οφέλη του ευρώ.

1.5 Η Ελλάδα μέλος της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ONE)

Η Ελλάδα το έτος αναφοράς 1999, δεν πληρούσε τις προϋποθέσεις της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Στις 9 Μαρτίου 2000 η Ελλάδα κατέθεσε αίτηση για την υιοθέτηση του ευρώ, επικαλούμενη τη μεγάλη οικονομική πρόοδο που είχε επιτύχει τα τελευταία έτη. Στη συνέχεια η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα εξέτασαν την ελληνική οικονομία και κατήρτισαν «εκθέσεις σύγκλισης». Το Συμβούλιο Υπουργών Οικονομικών και Εθνικής Οικονομίας (ECOFIN), που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στη Santa Maria da Feira της Πορτογαλίας (19-20 Ιουνίου 2000), έκρινε με βάση τις εκθέσεις σύγκλισης με βάση τις επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας στη διάρκεια του 1999 και τους πρώτους μήνες του 2000, ότι η χώρα πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις και, κατόπιν πρότασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και γνώμης του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, το Συμβούλιο αποφάσισε στις 19 Ιουνίου 2000 την κατάργηση της παρέκκλισης της Ελλάδος, δηλ. την υιοθέτηση του ευρώ από τη χώρα μας, από 1η Ιανουαρίου 2001 (Απόφαση Συμβουλίου {ΕΚ} 427/2000).

Η ονομαστική τιμή μετατροπής της δραχμής σε ευρώ ορίστηκε $1 \text{ ευρώ} = 340,750 \text{ δραχ.}$ Αξίζει να σημειωθεί ότι η ισοτιμία αυτή ήταν και θα είναι αμετάκλητη, όπως συμβαίνει εξάλλου και με τις ισοτιμίες μετατροπής των υπολοίπων εθνικών νομισματικών μονάδων της ζώνης ευρώ (γερμανικό μάρκο, γαλλικό φράγκο, κ.λπ.) έναντι του ευρωνομίσματος.

Αμέσως μετά την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος από την Ελλάδα ακολούθησε η λεγόμενη «μεταβατική» περίοδος, η οποία για την Ελλάδα ήταν μονοετής (1/1/2001-31/12/2001). Κατά την περίοδο αυτή η νομισματική πολιτική ασκούνταν σε αξίες ευρώ και οι σχετικοί λογαριασμοί των πιστωτικών ιδρυμάτων στην Τράπεζα της Ελλάδος άρχισαν να τηρούνται σε ευρώ.

Η δημοσιονομική πολιτική (δηλαδή οι εισπράξεις και πληρωμές του Δημοσίου) εκτελείτο, κατά τη μεταβατική περίοδο, σε δραχμές, αν και βασικοί λογαριασμοί του Δημοσίου τηρούνταν και σε ευρώ. Ο κρατικός προϋπολογισμός για το 2002 εκφράστηκε και εκτελείται σε ευρώ. Οι νέοι κρατικοί τίτλοι εκδίδονται σε ευρώ, ενώ οι υφιστάμενοι τίτλοι έχουν επανεκφραστεί σε ευρώ.

1.6 Η μετάβαση στο Ευρώ

Η μετάβαση στο ευρώ ολοκληρώθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 2002. Την 1η Ιανουαρίου 2002, τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ τέθηκαν σε κυκλοφορία στην Ελλάδα, ταυτόχρονα με τα άλλα κράτη-μέλη της ζώνης του ευρώ. Η εισαγωγή των τραπεζογραμμάτων και κερμάτων ευρώ απαιτούσε λεπτομερείς σχεδιασμούς σε επίπεδο διοικητικής μέριμνας. Ιδιαίτερη σημασία αποδόθηκε στην προετοιμασία του τραπεζικού δικτύου και των εμπορικών επιχειρήσεων, που αποτελούν τους βασικούς αγωγούς διοχέτευσης τραπεζογραμμάτων και κερμάτων ευρώ στην αγορά. Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΕΚΤ είχε αποφασίσει να επιτρέψει τον προεφοδιασμό των τραπεζών και των εμπορικών επιχειρήσεων με τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ, προκειμένου να διασφαλίσει την ομαλή λειτουργία της αγοράς κατά τις πρώτες ημέρες του 2002.

Η Τράπεζα της Ελλάδος εκτίμησε την ποσότητα δραχμών σε κυκλοφορία στο τέλος του 2001 με βάση τη νομισματική κυκλοφορία στο τέλος του 1999, την εισοδηματική ελαστικότητα ζήτησης νομίσματος κατά ονομαστική αξία, καθώς και την εκτιμώμενη αύξηση του ΑΕΠ κατά την περίοδο 2000-2001. Οι εκτιμήσεις αυτές διορθώθηκαν, ώστε να ληφθεί υπόψη ο όγκος τραπεζογραμμάτων και κερμάτων που έχουν οριστικά χαθεί ή είναι

αδρανή στην κατοχή του κοινού. Οι ποσότητες αυτές μετατράπηκαν σε ευρώ, κατά ονομαστική αξία, με βάση την τιμή μετατροπής (1 ευρώ=340,750 δρχ.) και κάθε αξία σε δραχμές θεωρήθηκε ότι θα αντικατασταθεί από μία ή περισσότερες αξίες σε ευρώ. Έτσι προέκυψε η ποσότητα τραπεζογραμμάτων και κερμάτων ευρώ κατά ονομαστική αξία που έπρεπε να παραχθεί ώστε να καλυφθεί η ζήτηση χρήματος από 1 Ιανουαρίου 2002. Παράχθηκαν όμως και επιπλέον ποσότητες τραπεζογραμμάτων και κερμάτων ευρώ για να αντιμετωπιστούν ενδεχόμενα στατιστικά σφάλματα στις εκτιμήσεις ή δυσκολίες στη διαδικασία ανταλλαγής.

Σύμφωνα με τις διατάξεις του Νόμου 2948/2001, που εξειδίκευσε το πλαίσιο προεφοδιασμού για την Ελλάδα, η Τράπεζα της Ελλάδος προεφοδίασε τις εμπορικές τράπεζες με κέρματα ευρώ από την 1 Σεπτεμβρίου 2001 και με τραπεζογραμμάτια ευρώ από την 1 Οκτωβρίου. Ο προεφοδιασμός των τραπεζών με κέρματα ξεκίνησε νωρίτερα, καθώς κρίθηκε ότι, λόγω του μεγάλου όγκου και βάρους, η μεταφορά τους είναι πιο δύσκολη. Οι τράπεζες, που προεφοδιάστηκαν από την Τράπεζα της Ελλάδος, με τη σειρά τους προεφοδίασαν τις εμπορικές επιχειρήσεις με κέρματα ευρώ από την 1 Νοεμβρίου 2001 και με τραπεζογραμμάτια μικρής αξίας (5 και 10 ευρώ) από την 1 Δεκεμβρίου. Οι φορείς είχαν δεσμευτεί να μη θέσουν σε καμία περίπτωση τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ στην κυκλοφορία πριν από την 1 Ιανουαρίου 2002.

Εκτός από τις ημερομηνίες έναρξης του προεφοδιασμού των εμπορικών τραπεζών και των επιχειρήσεων με ευρώ, το χρονοδιάγραμμα για την εισαγωγή των τραπεζογραμμάτων και κερμάτων ευρώ στην Ελλάδα προέβλεπε τον προεφοδιασμό του κοινού, από τις 17 Δεκεμβρίου 2001, με συσκευασίες εξοικείωσης που περιείχαν 45 κέρματα ευρώ όλων των αξιών έναντι 5.000 δρχ. (14,67 ευρώ). Από την ίδια ημερομηνία, οι εμπορικές επιχειρήσεις μπορούσαν να προμηθεύονται συσκευασίες κερμάτων ευρώ αξίας 111 έως 300 ευρώ.

Από την 1 Ιανουαρίου έως τις 28 Φεβρουαρίου 2002 τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα ευρώ κυκλοφορούσαν στην Ελλάδα παράλληλα με τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα δραχμών (περίοδος παράλληλης κυκλοφορίας). Οι συναλλαγές σε λογιστική μορφή όμως (με επιταγές, εμβάσματα, πιστωτικές κάρτες, κ.λπ.) γίνονταν μόνο σε ευρώ.

Η κυκλοφορία των τραπεζογραμμάτων και των κερμάτων ευρώ στην Ελλάδα πραγματοποιήθηκε ομαλά και απρόσκοπτα. Το ελληνικό κοινό εξοικειώθηκε πολύ γρήγορα με το ευρώ και ήδη από την πρώτη εβδομάδα κυκλοφορίας του, το μεγαλύτερο μέρος των συναλλαγών πραγματοποιούνταν σε ευρώ. Το μερίδιο των τραπεζογραμμάτων και

κερμάτων ευρώ στο σύνολο των τραπεζογραμματίων και κερμάτων σε κυκλοφορία, υπήρξε σημαντικά υψηλό και μάλιστα υψηλότερο από το μέσο όρο της ζώνης του ευρώ.

Η απόσυρση των δραχμών είχε σχεδόν ολοκληρωθεί ακόμη πριν από τη λήξη της περιόδου παράλληλης κυκλοφορίας. Το μεγαλύτερο μέρος των τραπεζογραμματίων και κερμάτων δραχμών που δεν έχει ακόμα αποσυρθεί, εκτιμάται ότι θα επιστραφεί στην Τράπεζα εντός των προβλεπόμενων περιόδων, ενώ το υπόλοιπο θεωρείται πως είναι αδρανές, δηλαδή χαμένο ή εκτός συνόρων, ή ότι διακρατείται για συλλεκτικούς σκοπούς.

Σε αυτό το σημείο αξίζει να αναφερθεί ότι η Τράπεζα της Ελλάδος θα ανταλλάσσει τραπεζογραμμάτια δραχμών με ευρώ έως την 1 Μαρτίου 2012. Μετά από αυτή την ημερομηνία τα τραπεζογραμμάτια και κέρματα δραχμών, αντίστοιχα, θα παραγραφούν.

1.7 Γενικά οφέλη από την χρήση του ευρωνομίσματος

Σε ότι αφορά την ανάπτυξη της ευρωζώνης, είναι πολύ δύσκολο να ξεχωρίσει κανείς την επίδραση του κοινού νομίσματος, καθώς η διεθνής συγκυρία την περίοδο αυτή υπήρξε ευμετάβλητη. Ταυτόχρονα, οι διαφορές στους ρυθμούς μεγέθυνσης των χωρών της ευρωζώνης παρέμειναν σημαντικές. Όπως προκύπτει, όμως, μέχρι τώρα η νομισματική ένωση είχε ευεργετικά αποτελέσματα όσον αφορά την σταθερότητα των τιμών. Ο μέσος πληθωρισμός παρέμεινε κοντά στα επίπεδα του 2% στην ευρωζώνη, παρά τις μεγάλες αυξήσεις στις τιμές του πετρελαίου. Επιπλέον, η αξιοπιστία της εφαρμοζόμενης νομισματικής πολιτικής και η ανεξαρτησία της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας έχουν οδηγήσει σε συγκρατημένες μακροπρόθεσμες πληθωριστικές προσδοκίες. Άμεσο αποτέλεσμα αυτής της αξιοπιστίας είναι η διατήρηση των μακροπρόθεσμων επιτοκίων σε χαμηλά επίπεδα, προωθώντας έτσι την οικονομική ανάπτυξη.

Η εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος διευκολύνει πολύ τις συναλλαγές εντός της ζώνης του ευρώ, καθώς έχει εκλείψει πλέον το κόστος μετατροπής των εθνικών νομισματικών μονάδων και ο συναλλαγματικός κίνδυνος από μεταβολές των μεταξύ τους ισοτιμιών. Η αποφυγή των διακυμάνσεων της συναλλαγματικής ισοτιμίας και των συνακόλουθων, συχνά αυθαίρετων, μεταβολών της ανταγωνιστικότητας μεταξύ των κρατών μελών της ζώνης ευρώ, διασφαλίζει την ολοκλήρωση αλλά και την περαιτέρω εμβάθυνση της ενιαίας αγοράς αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίου.

Από την εισαγωγή του ευρώ και μάλιστα σε φυσική μορφή (τραπεζογραμμάτια και κέρματα) επωφελούνται οι καταναλωτές, αφού η διαφάνεια των τιμών οδηγεί σε μεγαλύτερη συγκρισιμότητα τους και σε αύξηση του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων σε επίπεδο ζώνης ευρώ. Επιπλέον, το ευρώ δίνει ώθηση στην οικονομική ανάπτυξη, ενισχύοντας την εμπιστοσύνη των αγορών και δημιουργώντας ένα υγιές οικονομικό περιβάλλον, με σταθερότητα τιμών και χαμηλά δημοσιονομικά ελλείμματα και δημόσιο χρέος, που εξασφαλίζουν χαμηλότερα επιτόκια και αποτελεσματικότερη κατανομή των οικονομικών πόρων.

Τέλος, το ενιαίο νόμισμα δίνει τη δυνατότητα στη ζώνη του ευρώ να παίζει σημαντικό ρόλο στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον και να συνεισφέρει στην εδραίωση οικονομικής σταθερότητας παγκοσμίως. Αυτό καταδεικνύεται από τη μεγαλύτερη χρήση του ευρώ εκτός των συνόρων της ζώνης του ευρώ (σε σύγκριση με τη χρήση του συνόλου των εθνικών νομισμάτων πριν την εισαγωγή του ενιαίου νομίσματος). Η διεθνής χρήση του ευρώ περιλαμβάνει μεταξύ άλλων την έκδοση χρεογράφων σε ευρώ (από τη συνολική έκδοση διεθνών χρεογράφων το 2000, ποσοστό 34% ήταν εκφρασμένο σε ευρώ, έναντι 42% σε δολάρια και μόνο 11% σε γιεν, σε τρέχουσες συναλλαγματικές ισοτιμίες), τη διακράτηση από διάφορες χώρες (π.χ. τις υποψήφιες για ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση) των επίσημων συναλλαγματικών διαθεσίμων τους σε ευρώ, τη χρήση του ευρώ για παρεμβάσεις στις αγορές συναλλάγματος, καθώς και την υιοθέτησή του, σε διαφορετικούς βαθμούς, από 56 χώρες ως νομίσματος-άγκυρας για τη σταθεροποίηση της συναλλαγματικής τους ισοτιμίας.

Όπως προαναφέρθηκε, η υιοθέτηση του ευρώ βοήθησε στην αποκλιμάκωση του πληθωρισμού. Το γεγονός αυτό συνεισφέρει στην ταχύτερη βελτίωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών, ιδίως εάν ληφθεί υπόψη και η επιτάχυνση της οικονομικής ανάπτυξης. Όμως, συχνά εκφράζεται η άποψη ότι στην Ελλάδα υπάρχει «ακρίβεια» η οποία σε ένα βαθμό αποδίδεται στις στρογγυλοποιήσεις, τις ανατιμήσεις και την κερδοσκοπία από την εισαγωγή του ευρώ.

Το κοινό νόμισμα συνέβαλλε, επίσης, στην αύξηση των εμπορικών συναλλαγών ανάμεσα στις χώρες της ζώνης του ευρώ. Σε αυτό βοήθησε η εξάλειψη του συναλλαγματικού κινδύνου και η αναγκαιότητα διαφάνειας στις τιμολογιακές πρακτικές. Στοιχεία από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα δείχνουν ότι το εμπόριο αγαθών στην ευρωζώνη αυξήθηκε από 26,5% του ΑΕΠ το 1998 σε περίπου 31% του ΑΕΠ το 2005, ενώ το εμπόριο των υπηρεσιών αυξήθηκε από 5% του ΑΕΠ το 1998 σε περίπου 6,5% του ΑΕΠ το 2005. Σημαντική ήταν και η άνοδος των Ξένων Άμεσων Επενδύσεων ανάμεσα στις χώρες της

Ευρωζώνης, φθάνοντας το 24% του ΑΕΠ το 2004 από περίπου 14% του ΑΕΠ το 1994. Επιπλέον, η εισαγωγή του ευρώ έδωσε ώθηση στην ολοκλήρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Συγκεκριμένα, η απόκλιση των επιτοκίων στην ευρωπαϊκή διατραπεζική αγορά έχει περιοριστεί στο ελάχιστο (περίπου 1 μονάδα βάσης) και οι αγορές επιχειρηματικών ομολόγων έχουν γνωρίσει σημαντική άνθηση. Όσον αφορά τις τοποθετήσεις των επενδυτών στις αγορές κεφαλαίου αυτές όλο και περισσότερο γίνονται με βάση κλαδικούς παράγοντες έναντι του γεωγραφικού παράγοντα. Φυσικά, πολλά απομένουν να γίνουν όσον αφορά την ολοκλήρωση των αγορών χρήματος και κεφαλαίου και ειδικότερα την διασυννοριακή λειτουργία του τραπεζικού συστήματος στην ευρωζώνη.

1.8 Το άμεσο κόστος από την εισαγωγή του ευρώ

Είναι αποδεδειγμένο ότι τους πρώτους μήνες του 2002 η τιμολόγηση των αγαθών και υπηρεσιών σε ευρώ οδήγησε σε στρογγυλοποιήσεις προς τα πάνω στις τιμές αρκετών καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών ευρείας κατανάλωσης. Οι αυξήσεις αυτές δεν δικαιολογούνταν πλήρως από την αύξηση του κόστους. Αυτό προκάλεσε δυσαρέσκεια στο ευρύ κοινό και δημιούργησε την εντύπωση γενικευμένων αυξήσεων στις τιμές. Πράγματι, ο πληθωρισμός επιβαρύνθηκε, αλλά όχι στο βαθμό που θα περίμενε κανείς με βάση την αντίληψη των καταναλωτών για τις τιμές. Στοιχεία από την Τράπεζα της Ελλάδος δείχνουν ότι η συμβολή των φαινομένων αυτών ανήλθε σε 0,5 της ποσοστιαίας μονάδας για τον πληθωρισμό του 2002. Ήταν δηλαδή σχετικά υψηλότερη από ότι στην ευρωζώνη, όπου η επιβάρυνση ανήλθε σε περίπου 0,1 με 0,3 της ποσοστιαίας μονάδας σύμφωνα με εκτιμήσεις της Eurostat.

Έρευνες συγκυρίας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που καταγράφουν τις εντυπώσεις των καταναλωτών για τις τιμές αποκαλύπτουν ότι την περίοδο Απριλίου – Οκτωβρίου 2002 ο πληθωρισμός που αντιλαμβάνονταν οι καταναλωτές ήταν υψηλότερος του επίσημου πληθωρισμού που στηριζόταν στον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Οι καταναλωτές επηρεάζονται ψυχολογικά δυσανάλογα από τις εξελίξεις των τιμών ορισμένων υπηρεσιών ή αγαθών των οποίων η συχνότητα κατανάλωσης είναι μεγάλη, ενώ η αξία τους και η συμμετοχή τους στην συνολική κατανάλωση είναι μικρή. Τέτοια παραδείγματα είναι η εφημερίδα, ο καφές, το κούρεμα – και σίγουρα οι τιμές τους ανέβηκαν. Υπήρξαν όμως και υπηρεσίες και αγαθά των οποίων οι τιμές έμειναν σταθερές ή και μειώθηκαν. Τέτοια αγαθά

είναι τα ηλεκτρικά και ηλεκτρονικά είδη που έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή στην καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών. Επειδή όμως παρατηρείται μικρότερη συχνότητα κατανάλωσης οι αντιλήψεις των καταναλωτών για τον πληθωρισμό δεν ενσωματώνουν αυτά τα αγαθά.

Ένα άλλο γνωστό παράδειγμα της ψευδαίσθησης χρήματος έχει να κάνει με το φιλοδώρημα που συχνά αφήνουμε. Αυτό αποτελεί ένα καλό παράδειγμα πως εμείς οι ίδιοι οι καταναλωτές δεν έχουμε αντιληφθεί την νέα αξία του ευρώ σε σχέση με την δραχμή προ 2001. Πριν την εισαγωγή του ευρώ ένας καταναλωτής άφηνε φιλοδώρημα 50, 100 ή 200 δραχμές για μια μικρή δαπάνη (2-3 καφέδες σε μία καφετέρια). Αμέσως μετά την εισαγωγή των κερμάτων του ευρώ το φιλοδώρημα για την αντίστοιχη δαπάνη έφθανε στο 1 ή 1,5 ευρώ, μπορούσε δηλαδή να ξεπεράσει τις 400-500 δραχμές.

Το ερώτημα σε αυτήν την περίπτωση, όμως, είναι κατά πόσον φαινόμενα σαν αυτά ήταν αναπόφευκτα ή μπορούσαν να είχαν προληφθεί ή ελεγχθεί αποτελεσματικά μετά την εμφάνισή τους. Για παράδειγμα, υπήρξε μία σκέψη και εισήγηση για την τακτική καταγραφή των προβλημάτων, π.χ. ανά εξάμηνο, με τη σύνταξη σχετικών εκθέσεων ώστε να διευκολυνθεί η ομαλότερη μετάβαση στο νέο νόμισμα. Αυτό δεν υλοποιήθηκε τελικά, με αποτέλεσμα την πιθανή διόγκωση των προβλημάτων και την συντήρησή τους για μεγαλύτερο διάστημα. Αυτό το θέμα αποτέλεσε μεγάλο αντικείμενο μελέτης και προβληματισμού σε πολλές χώρες εισαγωγής του ευρώ, δηλαδή η προσπάθεια να δοθεί μεγάλη έμφαση στην έγκαιρη προετοιμασία για την εισαγωγή του ευρώ.

1.9 Πόσο φταίει το ευρώ για την ακρίβεια

Οι καταναλωτές και τα νοικοκυριά υποδέχθηκαν την ίδια την κυκλοφορία του ευρώ με ανάμεικτα αισθήματα όπως και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ιδιαίτερα στη Νότια Ευρώπη. Από τη μία αισθάνθηκαν αυτοπεποίθηση ότι έχουν ένα νόμισμα που αντέχει στις διεθνείς αναταραχές και εγγυάται την αγοραστική αξία χωρίς τον φόβο της υποτίμησης και του μεγάλου πληθωρισμού. Η πιο μεγάλη οικονομική αγωνία των ελληνικών νοικοκυριών τα τελευταία τριάντα χρόνια ήταν ότι η δραχμή αργά ή γρήγορα θα έχανε την αξία της και γι' αυτό άλλοι κυνηγούσαν το ξένο συνάλλαγμα, άλλοι έτρεχαν να αγοράσουν πράγματα που ίσως δεν χρειάζονταν και άλλοι να βγάλουν τα χρήματά τους έξω, στερώντας έτσι τη χώρα από επενδύσεις και μειώνοντας τις δυνατότητες του τόπου. Τα πλεονεκτήματα του ευρώ φάνηκαν ιδιαίτερος έντονα κατά τη διάρκεια του πολέμου στο Ιράκ το 2003, όταν παρά τη

διεθνή κερδοσκοπία στο πετρέλαιο το ευρώ όχι μόνο δεν λύγισε, αλλά ανέβηκε έναντι του δολαρίου.

Από την άλλη όμως διακατέχονται από δυσφορία γιατί πολλοί έμποροι και καταστηματάρχες είδαν το νέο νόμισμα σαν μια ευκαιρία να «σπρώξουν» τις τιμές προς τα πάνω και να κερδοσκοπήσουν σε βάρος τους.

Η φυσική κυκλοφορία του ευρώ προκάλεσε δύο αντίθετα φαινόμενα στη διαμόρφωση των τιμών στις περισσότερες χώρες της ευρωζώνης: από τη μία μεριά επέτρεψε την εύκολη σύγκριση των τιμών από καταναλωτές που μπορούσαν να επιλέγουν τι θα πάρουν από διαφορετικές αγορές και αυτό οδήγησε σε έναν διευρωπαϊκό ανταγωνισμό και μείωση των τιμών σε πολλά είδη που υπόκεινται σε αυτή την ανταγωνιστική σύγκριση. Έτσι παρατηρείται μείωση ή παρατεταμένη συγκράτηση των τιμών στις ηλεκτρικές συσκευές, τα αυτοκίνητα, τα ξενόγλωσσα βιβλία, τα ξενοδοχεία διακοπών και αρκετά άλλα αγαθά και υπηρεσίες, ιδιαίτερα μάλιστα αυτά που διαφημίζονται και είναι εμπορεύσιμα στο Internet. Από την άλλη όμως παρατηρήθηκε μια εκτεταμένη κερδοσκοπία σε πολλά μικρά, αλλά καθημερινής χρήσεως, αγαθά στα οποία οι καταστηματάρχες έσπρωξαν τις τιμές προς τα πάνω εκμεταλλευόμενοι και την απειρία του καταναλωτή στον χειρισμό ενός νέου νομίσματος, αλλά και την αμηχανία πολλών να αφήσουν μικρά κέρματα για ορισμένες υπηρεσίες που θεωρούν ότι πρέπει να είναι κάπως «ελαστικοί» (από το παρκινγκ και το φιλοδώρημα ως το κερί στην εκκλησία). Το φαινόμενο της κερδοσκοπικής στρογγυλοποίησης οφείλεται εν μέρει στον ίδιο τον σχεδιασμό του ευρώ και εν μέρει στην ψυχολογική αυταπάτη κάποιου που αντικρίζει υποτιμητικά ένα μικρό κέρμα, αλλά εντυπωσιάζεται από ένα χαρτονόμισμα ίσης αξίας.

Η έλευση του ευρώ έφερε σημαντικά οφέλη στην ελληνική οικονομία, αλλά παράλληλα αποτέλεσε το άλλοθι για κερδοσκοπικά φαινόμενα και αδικαιολόγητες αυξήσεις. Σύμφωνα με επίσημα στατιστικά στοιχεία της ΕΣΥΕ, πριν από μια πενταετία το εμφιαλωμένο νερό κόστιζε 50 δραχμές. Σήμερα η τιμή του είναι 0,50 ευρώ. Δύο αναψυκτικά στο περίπτερο κόστιζαν 1,17 ευρώ και τώρα 2 ευρώ (αύξηση 70,35%). Παράλληλα οι Έλληνες οδηγοί πληρώνουν μία θέση παρκινγκ στο κέντρο της Αθήνας, από 6 ευρώ την πρώτη ώρα πληρώνουν 10 ευρώ, δηλαδή 67% παραπάνω. Δεν είναι όμως μόνο οι υπηρεσίες, στις οποίες βεβαίως σημειώθηκαν οι μεγαλύτερες ανατιμήσεις. Οι καταναλωτές δέχθηκαν κύματα ανατιμήσεων σε τρόφιμα και είδη πρώτης ανάγκης. Ο λόγος, και το γεγονός ότι οι Έλληνες μαζί με άλλους Ευρωπαίους- όπως προκύπτει από έρευνες- ακόμη δεν έχουν αντιληφθεί την πραγματική αξία των κερμάτων του ευρώ.

Έτσι, μια τετραμελής οικογένεια που πλήρωνε το 2001 για την αγορά 29 βασικών αγαθών, που περιλαμβάνονται στο εβδομαδιαίο καλάθι της 75,22 ευρώ, σήμερα, πέντε χρόνια μετά, καλείται να πληρώσει 92,22 ευρώ, δηλαδή 22,6% περισσότερα χρήματα, χωρίς όμως και ανάλογη αύξηση των εισοδημάτων της. Πριν από πέντε χρόνια, έξι αυγά κόστιζαν 0,76 ευρώ και σήμερα 1,08 ευρώ, δηλαδή 42,11% ακριβότερα, δύο λίτρα ελαιόλαδο από 7,9 ευρώ έφτασαν στα 12,65 ευρώ (αύξηση 60,13%), ενώ ένα κουτί γάλα εβαπορέ από 0,68 ευρώ πωλείται σήμερα 0,84 ευρώ (23,53% ακριβότερα).

Σαφώς δεν είναι δόκιμο να συγκρίνουμε τιμές του 2001 με τις σημερινές που έχουν διαμορφωθεί από την έλευση του ευρώ, αφού μέσα σε αυτή την δετία πια αν μπορούμε να υποθέσουμε ότι το νόμισμα της Ελλάδας ήταν η δραχμή, δεν νομίζω να υπάρχει ουδείς να θεωρεί ότι σήμερα, εν έτη 2007 θα είχαν διατηρηθεί οι τιμές του 2001. Αυτό είναι ένα λάθος που κάνουμε πολλές φορές όλοι μας, να σκεφτόμαστε τι πληρώναμε πριν 5-6 χρόνια, χωρίς να λαμβάνουμε υπόψη μας τις σημερινές διαμορφωθείσες οικονομικές καταστάσεις.

Σίγουρα υπάρχει μια διάχυτη αντίληψη ανάμεσα στους πολίτες της Ελλάδας αλλά και της υπόλοιπης ευρωζώνης ότι το ευρώ ευθύνεται για τον πληθωρισμό και την ακρίβεια. Αυτή η αντίληψη αγγίζει την καθημερινή μας ζωή και υπερβαίνει κάποιες κερδοσκοπικές αυξήσεις τιμών που έγιναν κατά την εισαγωγή των κερμάτων και χαρτονομισμάτων το 2002. Θα πρέπει να αναφερθεί ότι ο πληθωρισμός στις χώρες της ευρωζώνης είναι χαμηλότερος στην εποχή του ευρώ από ότι ήταν πριν την εισαγωγή του. Ακόμα, δύναται να αναφερθεί πως υπάρχουν σημαντικές οικονομίες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και το Ηνωμένο Βασίλειο που έχουν υψηλότερο πληθωρισμό από αυτόν της ευρωζώνης.

Το Ευρωβαρόμετρο έδειξε ότι οι 9 στους 10 Έλληνες πιστεύουν πως το ενιαίο νόμισμα είναι υπεύθυνο για τον πληθωρισμό. Μάλιστα οι 5 στους 10 δήλωσαν ότι η ζωή θα ήταν καλύτερη χωρίς το ευρώ. Η πλειοψηφία των Ελλήνων πιστεύει ότι «το ευρώ ευθύνεται για την ακρίβεια» και ότι «είναι μειονέκτημα», γεγονός που αποδεικνύει την ελλειπή ενημέρωση για ένα τόσο σημαντικό θέμα. Οι επιπτώσεις στον πληθωρισμό από την εισαγωγή του ευρώ ήταν περιορισμένες και σε αυτό συμφωνούν τόσο η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όσο και το υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών και η Τράπεζα της Ελλάδος. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή καταμέτρησε για το πρώτο έτος χρήσης του ευρώ από τους πολίτες (2002) την επίπτωση της χρήσης του ευρώ στον πληθωρισμό, για το σύνολο της ευρωζώνης σε 0,12-0,29 ποσοστιαίες μονάδες και ειδικά για την Ελλάδα σε 0,50%. Με το ποσοστό αυτό συμφώνησαν και το υπουργείο Οικονομίας και η κεντρική τράπεζα, η οποία επισημαίνει ότι με την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος η Ελλάδα πέτυχε σημαντική αποκλιμάκωση του πληθωρισμού που συνέβαλε στην αύξηση των επενδύσεων και στην επιτάχυνση του ρυθμού

ανάπτυξης. Χωρίς μείωση των τόκων δεν θα μπορούσαμε να χρηματοδοτήσουμε νέες υποδομές, και να έχουμε τόση ανάπτυξη. Χωρίς ανάπτυξη δεν θα μπορούσε να αυξηθεί η απασχόληση. Χωρίς τα χαμηλά επιτόκια του ευρώ δεν θα μπορούσαν να υπάρξουν εκτεταμένα στεγαστικά προγράμματα για τα φτωχά νοικοκυριά. Η ένταξη της οικονομίας στην ΟΝΕ και η κυκλοφορία του ευρώ όχι μόνο δεν απέτέλεσε υποδεέστερη επιλογή απέναντι σε μια άλλη αυτόνομη και δήθεν πιο «φιλοκοινωνική» νομισματική πολιτική, αλλά αντίθετα διαμόρφωσε τη βάση για την οικοδόμηση μιας σύγχρονης και πιο ευημερούσας οικονομίας, χωρίς τους κλυδωνισμούς και την αστάθεια που χαρακτήριζαν το παρελθόν. Το ιστορικό αυτό γεγονός σήμανε το τέλος μιας ολόκληρης εποχής, στη διάρκεια της οποίας η ελληνική οικονομία χαρακτηριζόταν από υψηλό πληθωρισμό και συνεχή διάβρωση των πραγματικών μισθών και συντάξεων.

Συχνά, αλλά άστοχα, ακρίβεια και πληθωρισμός συσχετίζονται με την εισαγωγή του ευρώ. Δεν υπάρχει αμφιβολία, αφού είναι διαπιστωμένο ότι η εισαγωγή του νέου νομίσματος οδήγησε σε όλες τις χώρες και ιδιαίτερα σε χώρες στις οποίες τα κέρματα είχαν μέχρι τότε μικρή αξία - όπως στην Ελλάδα - σε «στρογγυλοποιήσεις» τιμών, με αποτέλεσμα αυξήσεις σε αγαθά και υπηρεσίες που διαφορετικά δεν θα γίνονταν.

Η πεποίθηση ότι το ευρώ ευθύνεται για τις κυριότερες ανατιμήσεις των αγαθών και υπηρεσιών φαίνεται και σε λίγο παλαιότερες έρευνες. Συγκεκριμένα, στο ευρωβαρόμετρο (Σεπτεμβρίου 2005), μόνο το 49% των ερωτηθέντων τάχθηκε υπέρ του ευρώ, από 62% σε προηγούμενες έρευνες, ενώ ένα άλλο 49% τάχθηκε εναντίον του ευρώ. Έτσι, το ποσοστό των Ελλήνων που τάσσονται εναντίον της Νομισματικής Ένωσης της Ευρώπης είναι το μεγαλύτερο από όλες τις χώρες, εκτός του Ηνωμ. Βασιλείου (64%). Ειδικότερα, στο ευρώ καταλογίζονται, κυρίως, οι μεγάλες αυξήσεις που έχουν σημειωθεί στις τιμές πολλών προϊόντων και στον πληθωρισμό γενικότερα μετά την υιοθέτηση του από 1.1.2001.

Αντίθετα, στο Ευρωβαρόμετρο (2006), από την έρευνα προέκυψε πως

- παρά την σχετικά υψηλή υποστήριξη των Ελλήνων προς την ενιαία νομισματική μονάδα - το 67 % των Ελλήνων είναι θεωρητικά υπέρ του ευρώ - η ελληνική κοινή γνώμη (55%) εκτιμά ότι η υιοθέτηση του ευρώ αποτελεί μειονέκτημα για την Ελλάδα, καθώς εκτιμά ότι θα την αποδυναμώσει στο μέλλον. Ωστόσο, σημαντική μερίδα των ελλήνων ερωτηθέντων (36%) δεν εκφράζει την ίδια δυσοίωση πρόβλεψη, καθώς φέρεται να πιστεύει ακριβώς το αντίθετο, ότι δηλαδή το ευρώ αποτελεί πλεονέκτημα για το μέλλον της Ελλάδας.

- 9 στους 10 Έλληνες (88%) προσδιορίζουν ως κύριο μειονέκτημα της υιοθέτησής του την αύξηση των τιμών η οποία προκαλεί και την αύξηση κόστους ζωής τους. Βέβαια, παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες πολίτες εντοπίζουν την αρνητική συνέπεια του ευρώ ως προς την αύξηση των τιμών, αναγνωρίζουν ωστόσο ως κύριο πλεονέκτημά του ότι, μολονότι οι τιμές είναι αυξημένες, είναι τουλάχιστον πιο σταθερές (40%). Επίσης, θεωρούν από πρακτικής πλευράς, ότι η χρήση του κοινού νομίσματος διευκολύνει τους Έλληνες να ταξιδεύουν σε κράτη-μέλη που έχουν υιοθετήσει εξίσου το ευρώ, κάνοντας ευκολότερες τις συναλλαγές.
- το 17% κάνει λόγο για περισσότερη ανεργία και λιγότερη ανάπτυξη. Παράλληλα ένα ποσοστό της τάξης του 9% δεν κρίνει την εισαγωγή του ευρώ ούτε ως πλεονέκτημα αλλά ούτε ως μειονέκτημα.

Στην εποχή του ευρώ η συμπεριφορά των τιμών παρουσιάζει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά.. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις σημειώθηκαν σε προϊόντα με πολύ χαμηλές τιμές, κάτω των δύο ευρώ, όπου είναι λιγότερο εύκολα αντιληπτές από το καταναλωτικό κοινό, γεγονός που εκμεταλλεύθηκαν αρκετές επιχειρήσεις. Σημαντική άνοδος τιμών σημειώθηκε και σε αγαθά πρώτης ανάγκης με χαμηλή ελαστικότητα ζήτησης. Στα συγκεκριμένα προϊόντα, τα οποία είναι άκρως απαραίτητα για το νοικοκυριό, η ζήτηση επηρεάζεται σε μικρό βαθμό από τις μεταβολές στις τιμές τους, δηλαδή οι καταναλωτές εξακολουθούν να τα αγοράζουν ακόμη και αν η τιμή τους αυξηθεί σημαντικά σε μικρό χρονικό διάστημα.

Από τα αποτελέσματα έρευνας που είχε πραγματοποιήσει το Ινστιτούτο Καταναλωτών λίγους μόλις μήνες μετά την εισαγωγή του ευρώ στη χώρα μας, προκύπτει ότι όσο πιο χαμηλή σε απόλυτα μεγέθη ήταν η τιμή ενός προϊόντος τόσο μεγαλύτερη σε ποσοστό ήταν η αύξησή της. Βασικό λόγω αποτέλεσε η απαξία των κερμάτων του ευρώ από την πλευρά των καταναλωτών, η οποία έδωσε τη δυνατότητα στην αισχροκέρδεια να δράσει περισσότερο σε «φθηνούς» τομείς, όπως τρόφιμα, είδη περιπτέρου, μικρογεύματα, και σε ορισμένες υπηρεσίες.

Συγκεκριμένα, από την ίδια έρευνα εξάγεται το συμπέρασμα ότι στα προϊόντα τα οποία κινούνταν στην περιοχή τιμής ως 10 ευρώ, ο μέσος όρος αύξησης το χρονικό διάστημα μεταξύ 1.1.2002 και 30.10.2003 ήταν 27%. Στα προϊόντα τα οποία κινούνταν στην περιοχή τιμής από 10 ως 20 ευρώ, ο μέσος όρος αύξησης το ίδιο διάστημα ήταν 23%. Στα προϊόντα με τιμές από 20 ως 50 ευρώ ο μέσος όρος αύξησης ήταν 18%, σε αυτά με τιμές από

50 ως 100 ευρώ 17% και σε προϊόντα με τιμές άνω των 100 ευρώ η αύξηση δεν ξεπέρασε το 15%.

Είναι ευρέως αποδεκτό το γεγονός ότι με την αντικατάσταση της δραχμής από το ευρώ, το κόστος ζωής αυξήθηκε. Σήμερα αυτή είναι η επικρατούσα άποψη από τα νοικοκυριά, θεωρώντας ότι αυτή η αντικατάσταση ήταν λάθος. Μη έχοντας συνηθίσει τις υποδιαίρεσεις του νομίσματος σε λεπτά, ο Έλληνας καταναλωτής ήταν δεκτικός στην ελάχιστη τιμή του 1 ευρώ και στις στρογγυλοποιήσεις όλων των δεκαδικών προς τα πάνω. Εύκολα εκείνη την εποχή πλήρωνε κάποιος 2 ευρώ αντί π.χ. για 1,60 ευρώ, αλλά αυτά τα 40 λεπτά αντιστοιχούσαν σε 136 δραχμές. Εύκολα αφήνει κανείς στο τραπέζι φιλοδώρημα δύο και τρία ευρώ αντί π.χ. για ένα ευρώ, αλλά αυτά ήταν τελικά πάνω από χίλιες δραχμές. Αυτό οφείλεται στην πεποίθηση ότι τα κέρματα στην Ελλάδα ήταν πάντα τα «ψιλά» και το μικρότερο χαρτονόμισμα του ευρώ ήταν το πεντάευρω, τα κέρματα του 1 και των 2 ευρώ αρχικά απαξιώθηκαν. Μπορούν να αναφερθούν οι εξής παράγοντες ως υπεύθυνοι για τις αυξήσεις των τιμών.

Η απουσία ενημέρωσης, η έλλειψη ελέγχου της αισχροκέρδειας και η ψευδαίσθηση που δημιουργούσε το κέρμα. Από την άλλη πλευρά βέβαια, χάθηκε ο φόβος της υποτίμησης και του πληθωριστικού χρήματος.

Το πρόβλημα χαμηλής διεθνούς ανταγωνιστικότητας που είχε η Ελλάδα το αντιμετώπιζε με την υποτίμηση ή τη διολίσθηση του νομίσματος. Μέσω αυτών τα προϊόντα μας έφθαναν φθηνότερα στο εξωτερικό και έτσι μπορούσαμε να έχουμε κάποιες εξαγωγές και ο τουρισμός μας γινόταν φθηνότερος για τους ξένους που είχαν συνάλλαγμα. Το ευρώ δεν μπορεί να το υποτιμηθεί. Για να γίνουν λοιπόν ανταγωνιστικά τα προϊόντα της Ελλάδας στο εξωτερικό θα πρέπει να μειωθεί το κόστος τους εδώ, στη χώρα παραγωγής. Και αυτό φυσικά είναι ιδιαίτερα επώδυνο, αφού το κόστος του προϊόντος μεταφράζεται σε αμοιβές για αυτούς που το παράγουν. Άρα είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ανταγωνιστεί η Ελλάδα διεθνώς χωρίς να επιβαρυνθεί με ανάλογο «κόστος». Το δεύτερο μειονέκτημα της δραχμής που φυσικά δεν έχει το ευρώ είναι ότι, όταν τελείωναν οι δραχμές από το Δημόσιο Ταμείο και δεν είχε να πληρώσει π.χ. τους μισθούς των δημοσίων υπαλλήλων, η ΚΤ πρόβαινε στην έκδοση νέου χρήματος. Αντίθετα, Ευρώ δεν μπορεί να τυπωθεί πια εθνικά από κανένα κράτος μέλος της ΟΝΕ και έτσι για να υπάρξουν ρευστά διαθέσιμα πρέπει να τα βρεθούν άλλοι τρόποι εισροής χρήματος. Για να πραγματοποιηθεί αυτό υπάρχουν δύο τρόποι. Είτε να προβεί η χώρα σε δανεισμό, πράγμα το οποίο γίνεται συχνά, είτε η Ελλάδα να εξάγει προϊόντα και υπηρεσίες (πχ τουρισμός και Real Estate) και να εισάγει ευρώ.

1.10 Ο ρόλος του σχεδιασμού του ευρώ στην αύξηση των τιμών

Ο σχεδιασμός του ευρώ είχε δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά που συνετέλεσαν στην κερδοσκοπική στρογγυλοποίηση: πρώτον, έχει μικρά κέρματα και αυτό έγινε για να χρησιμοποιούνται με ευχέρεια στους κερματοδέκτες και στους αυτόματους πωλητές που αποτελούν μια μεγάλη και διευρυνόμενη αγορά σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση, με ετήσιο τζίρο δεκάδων δισεκατομμυρίων ευρώ. Αυτή όμως η επιλογή επέτεινε την καθημερινή αντιμετώπιση για τα κέρματα και ήδη τα μονόλεπτα και δίλεπτα σπανίως χρησιμοποιούνται, ενώ στο Βέλγιο αποσύρθηκαν και επισήμως. Δεύτερον, η αξία του ευρώ επελέγη να είναι υψηλή για να αντιστοιχεί ένα προς ένα με το δολάριο, αλλά κανένα κράτος της ευρωζώνης δεν είχε πριν νόμισμα τόσο μεγάλης αξίας, πλην της ιρλανδέζικης λίρας (ένα πουντ ήταν 1,26 ευρώ). Αυτό έδωσε μεν ισχυρό διεθνές γόητρο στο ευρώ, αλλά δυστυχώς όξυνε το πρόβλημα του ψυχολογικού πληθωρισμού σε 11 από τις 12 χώρες της ευρωζώνης και ιδιαίτερα βέβαια στην Πορτογαλία, στην Ελλάδα και στην Ιταλία, που είχαν και τα νομίσματα με τη μικρότερη αξία. Η Ιρλανδία είναι ίσως η μόνη χώρα που όχι μόνο δεν υπέστη τη στρογγυλοποίηση προς τα κάτω, αλλά οι καταναλωτές μάλλον ωφελήθηκαν από την αριθμητική μεγέθυνση των τιμών όταν αυτές μετατράπηκαν σε ευρώ.

1.11 Γενικά Οφέλη για την Ελλάδα από το ευρώ

Το πιο σημαντικό ίσως όφελος είναι η ενίσχυση της μακροοικονομικής σταθερότητας και του κλίματος εμπιστοσύνης. Αυτό οφείλεται στην αλλαγή του μίγματος πολιτικής που ήταν απαραίτητο για την ονομαστική σύγκλιση. Έτσι, η παγίωση συνθηκών νομισματικής και συναλλαγματικής σταθερότητας με την υιοθέτηση του ευρώ και της ενιαίας νομισματικής πολιτικής συνέβαλαν στην σταδιακή επιτάχυνση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης στην τάξη του 4% κατά μέσο όρο στην οκταετία 1998-2005, έναντι μόνο 1,5% στην οκταετία 1990-1997, ρυθμό σημαντικά πάνω από τον μέσο όρο της ευρωζώνης.. Οι υψηλότεροι ρυθμοί ανάπτυξης στην περίοδο 1998-2005 οφείλονται στη συνδυασμένη επίπτωση της ένταξης στην ευρωζώνη, των Ολυμπιακών Αγώνων και των μεγάλων επενδυτικών προγραμμάτων που συγχρηματοδοτήθηκαν από κοινοτικούς πόρους τα τελευταία δέκα χρόνια.

1.11.1 Μείωση των επιτοκίων – αύξηση χορηγήσεων

Σημαντικό ρόλο στην αναθέρμανση της οικονομίας έπαιξε και η μείωση των επιτοκίων (τόσο των βραχυχρόνιων όσο και των μακροχρόνιων). Η αύξηση της αξιοπιστίας με την υιοθέτηση του ευρώ οδήγησε στον περιορισμό στο ελάχιστο της διαφοράς αποδόσεων μεταξύ του δεκαετούς ομολόγου του Ελληνικού Δημοσίου και του αντίστοιχου γερμανικού. Η διαφορά αυτή είναι σήμερα περίπου 25 μονάδες βάσης. Ο σημαντικός περιορισμός των ονομαστικών επιτοκίων στην Ελλάδα αποδίδεται εν μέρει και στην εξάλειψη του κινδύνου που ενσωμάτωναν στο παρελθόν τα εγχώρια επιτόκια προκειμένου να αντισταθμιστεί το ενδεχόμενο υποτίμησης της δραχμής. Ένα επιπρόσθετο όφελος της υποχώρησης των ονομαστικών επιτοκίων είχε να κάνει με τον περιορισμό του κόστους εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους.

Η μείωση των ονομαστικών επιτοκίων οδήγησε σε επιτάχυνση της πιστωτικής επέκτασης που χρηματοδότησε σε σημαντικό βαθμό την αύξηση της ζήτησης μέσω:

1. της αύξησης της διαθεσιμότητας πιστώσεων από το εγχώριο τραπεζικό σύστημα. Ένα πολύ σημαντικό ποσοστό πιστώσεων κινήθηκε κυρίως προς τα νοικοκυριά, τα οποία αύξησαν σ' ένα μεγάλο ποσοστό την κατανάλωσή τους.
2. της διεύρυνσης των δυνατοτήτων χρηματοδότησης των ελληνικών επιχειρήσεων με τη συμμετοχή τους στη μεγάλη ενοποιημένη αγορά κεφαλαίων στην ζώνη του ευρώ.
3. τον περιορισμό της γενικής αβεβαιότητας εξαιτίας της αποκλιμάκωσης του πληθωρισμού και της αμετάκλητης χρήσης του κοινού νομίσματος.

Το αποτέλεσμα ήταν να καταγραφούν πολύ υψηλοί ρυθμοί μεγέθυνσης για την ιδιωτική κατανάλωση (μέσος όρος 2001-2006 περίπου 3,8%) και τις επενδύσεις (μέσος όρος 2001-2006 περίπου 6,5%). Ταυτόχρονα, η άνοδος των τιμών των κατοικιών έδωσε ώθηση στις επενδύσεις σε κατοικίες, ενώ και η γενικότερη άνοδος της αξίας των περιουσιακών στοιχείων των νοικοκυριών δημιούργησε ένα αποτέλεσμα πλούτου που ενίσχυσε την κατανάλωση. Παράλληλα συνετέλεσε στη δραστική μείωση των δαπανών εξυπηρέτησης του δημόσιου χρέους καθώς και του χρέους των ιδιωτών.

1.11.2 Αποκλιμάκωση του πληθωρισμού

Ένα ακόμη από τα πολύ σημαντικά οφέλη για την Ελλάδα είναι η αποκλιμάκωση του πληθωρισμού ως συνέπεια της αξιοπιστίας που επέφερε η συμμετοχή σε ένα ισχυρό νόμισμα και η υιοθέτηση της κοινής νομισματικής πολιτικής. Ταυτόχρονα, και οι προσδοκίες που διαμορφώνονται πλέον για την μελλοντική εξέλιξη του πληθωρισμού κυμαίνονται σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα, για παράδειγμα, σε σχέση με τις δεκαετίες του 1980 και 1990. Πλέον, δεν αναφερόμαστε σε διψήφιους ρυθμούς πληθωρισμού για την Ελλάδα αλλά αντίθετα στον πληθωρισμό της ευρωζώνης με μια μικρή διαφορά η οποία βαίνει συνεχώς μειούμενη.

Είναι γεγονός ότι στα πρώτα χρόνια της εισαγωγής του ευρώ, και ιδιαίτερα των χαρτονομισμάτων και κερμάτων σε ευρώ, σημειώθηκαν σημαντικές αυξήσεις τιμών σε ορισμένες κατηγορίες εγχώριων αγαθών (ιδίως αγαθών μικρής αξίας) και υπηρεσιών (ιδιαίτερα των προσωπικών επαγγελματιών). Οι επιχειρήσεις και οι επαγγελματίες σε αυτές τις κατηγορίες προϊόντων επωφελήθηκαν από την αλλαγή του νομίσματος (ιδιαίτερα το 2002 και το 2003) για να προσαρμόσουν τις τιμές των προϊόντων τους σε πολύ υψηλότερα επίπεδα από εκείνα που επικρατούσαν στην περίοδο της δραχμής.

Ιδιαίτερα μεγάλες αυξήσεις τιμών σημειώθηκαν στις κατηγορίες: οικιακές υπηρεσίες και υπηρεσίες οικιακής μέριμνας, ιατρικές και οδοντιατρικές υπηρεσίες, βιβλία – εφημερίδες - περιοδικά, φαγητό εκτός οικίας, αναψυκτικά – γλυκά – καφές - αλκοόλ, κουρεία - κομμωτήρια κ.ά. Όμως οι σχετικά μεγάλες αυξήσεις τιμών σε αυτές τις κατηγορίες προϊόντων που δεν αντιμετωπίζουν τον ανταγωνισμό από το εξωτερικό οφείλονται επίσης σε σημαντικό βαθμό και στην υψηλή εγχώρια ζήτηση. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της υψηλής ανάπτυξης της οικονομίας και της υψηλής πιστωτικής επέκτασης, ιδιαίτερα σε καταναλωτικά δάνεια και επίσης, στη βελτίωση των συνθηκών προσφοράς και της προσφερόμενης ποιότητας αυτών των προϊόντων τα τελευταία χρόνια.

Σε κάθε περίπτωση, οι μεγάλες αυξήσεις τιμών σε αυτά τα προϊόντα οδήγησαν το μέσο πληθωρισμό στον τομέα των υπηρεσιών στο 3,9 % στην περίοδο 2001-2005, έναντι 3,2 % του πληθωρισμού στον τομέα των αγαθών. Από την άλλη, λόγω του ευρώ, οι αυξήσεις τιμών σε σημαντικές κατηγορίες προϊόντων, όπως τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, τα μη επεξεργασμένα τρόφιμα και γενικά τα ήδη διατροφής εκτός των μη αλκοολούχων ποτών, διατηρήθηκαν σε πολύ χαμηλότερα επίπεδα από ότι θα ήταν αν η Ελλάδα δεν είχε γίνει μέλος της ευρωζώνης.

Αυξημένη επίπτωση στον πληθωρισμό στην περίοδο 2001-2005 είχαν οι μεγάλες αυξήσεις των τιμών του πετρελαίου (μέση ετήσια επίπτωση στον πληθωρισμό από την

αύξηση των τιμών των προϊόντων ενέργειας: 0,4 ποσοστιαίες μονάδες). Η επίπτωση αυτή θα ήταν ακόμα μεγαλύτερη (της τάξης των 0,6 ποσοστιαίων μονάδων ετησίως) αν στην ίδια περίοδο δεν είχε σημειωθεί η μεγάλη ανατίμηση του ευρώ έναντι του δολαρίου, που έφτασε το 36% στην περίοδο 2001-2005.

Επιπλέον, μεγαλύτερη θα ήταν και η αυξητική επίπτωση στον πληθωρισμό από τις μεγάλες αυξήσεις τιμών πολλών άλλων πρώτων υλών και εμπορευμάτων (εκτός του πετρελαίου) των οποίων οι τιμές διαμορφώνονται στην παγκόσμια αγορά. Γενικά, ο εγχώριος πληθωρισμός επηρεάστηκε πτωτικά από τις περιορισμένες αυξήσεις των τιμών του συνόλου των εισαγόμενων στην Ελλάδα προϊόντων λόγω της ανατίμησης του ευρώ.

1.11.3 Τόνωση διεθνούς εμπορίου

Η υιοθέτηση του κοινού νομίσματος οδήγησε επίσης και σε μία τόνωση του εμπορίου με τις χώρες της ευρωζώνης. Οι εξαγωγές αγαθών προς τις χώρες της ευρωζώνης ως ποσοστό του συνόλου των Ελληνικών εξαγωγών αγαθών εμφανίζουν μια ανάκαμψη τα τελευταία πέντε χρόνια, ενώ οι εισαγωγές αγαθών από τις χώρες της ευρωζώνης ως ποσοστό του συνόλου των Ελληνικών εισαγωγών αγαθών τείνουν να σταθεροποιηθούν, αλλά σε χαμηλότερα επίπεδα από ότι στην δεκαετία του 1990. Φυσικά, η γεωγραφική κατανομή των εισαγωγών και των εξαγωγών επηρεάζεται από πολλούς ακόμη παράγοντες, ανάμεσα στους οποίους είναι η ανταγωνιστική θέση της χώρας σε όρους μοναδιαίου κόστους εργασίας, η κλαδική εξειδίκευση των εισαγωγών και εξαγωγών, η συναλλαγματική αξία του ευρώ, αλλά και γειτνίαση με συγκεκριμένες αγορές.

1.12 Αυξήσεις και Μειώσεις σε Ομάδες Αγαθών & Υπηρεσιών

Η Τράπεζα της Ελλάδος¹ (ΤτΕ, Νομισματική Πολιτική: Ενδιάμεση Έκθεση 2005), επικαλούμενη στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) αναφέρει ότι σε ορισμένες περιπτώσεις πριν από τη χρήση του ευρώ στην Ελλάδα (Δεκέμβριος 2001 - Δεκέμβριος 2002) όχι μόνον δεν σημειώθηκαν αυξήσεις αλλά καταγράφηκαν και μειώσεις. Για παράδειγμα, μειώσεις τιμών καταγράφηκαν στον τηλεφωνικό εξοπλισμό, στους ηλεκτρονικούς υπολογιστές, στις φωτογραφικές μηχανές και βιντεοκάμερες, στις συσκευές κλιματισμού και θέρμανσης, στα πλυντήρια, στις κουζίνες, στους φούρνους κλπ. Αντίθετα, σημειώθηκαν αυξήσεις κυρίως σε είδη διατροφής και για τον λόγο αυτόν σχηματίστηκε η εντύπωση στο ευρύ κοινό ότι το πρόβλημα είναι γενικό.

Παράλληλα, οι υψηλότερες αυξήσεις στις τιμές των προϊόντων που σημειώθηκαν στην Ελλάδα σε σχέση με τις χαμηλότερες που σημειώθηκαν στην ευρωζώνη οφείλονται κυρίως στους εξής λόγους:

- ✓ Στη δομή της οικονομίας και στην κερδοσκοπία που σημειώθηκε από ορισμένες περιπτώσεις με αφορμή τις στρογγυλοποιήσεις τιμών προς τα άνω.
- ✓ Στο κλίμα ευφορίας που είχε δημιουργηθεί μετά την επίτευξη του στόχου. Στο κλίμα αυτό συνέβαλε και η μείωση των επιτοκίων, που οδήγησε σε αύξηση των δανείων με άμεση συνέπεια την αύξηση της εγχώριας ζήτησης που οδήγησε σε αύξηση των τιμών.

1.13 Απουσία χαρτονομισμάτων του ενός και δύο ευρώ

Η απόφαση να μη βγουν χαρτονομίσματα του ενός και των δύο ευρώ, αν και σήμερα πλέον ένα μεγάλο μέρος της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης θα τα ήθελε, είναι ένας σοβαρός παράγοντας που οδήγησε στην αύξηση των τιμών και ευνόησε την κερδοσκοπία. Αυτό εκτιμούν όλο και περισσότεροι αναλυτές και κατακρίνουν την Ευρωπαϊκή Κεντρική

¹ Η ΤτΕ στον απολογισμό πενταετίας από τη χρήση του ευρώ αναφέρει ότι «με την ένταξή της στη ζώνη του ευρώ η ελληνική οικονομία απέκτησε σταθερότητα και αξιοπιστία. Αυτό έχει συντελέσει στην ελαχιστοποίηση των επιπτώσεων που υφίστανται εξαιτίας διεθνών νομισματικών και συναλλαγματικών κρίσεων οι χώρες που έχουν υιοθετήσει το ευρώ» και καταλήγει ότι εκτός ζώνης ευρώ θα προέκυπτε υποτίμηση του νομίσματος και επιτάχυνση του πληθωρισμού.

Τράπεζα που αρνείται ανεξήγητα να τα υιοθετήσει προβάλλοντας θέματα κόστους και συνήθειας, ελπίζοντας ότι με τον καιρό θα ξεπεραστεί το πρόβλημα. Το παρόν θα αποτελέσει και πεδίο εξέτασης και αναφοράς στην έρευνα που θα ακολουθήσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΤΟ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΟ

2.1 Το νοικοκυριό ως Ομάδα Αναφοράς

Το νοικοκυριό και ειδικότερα η οικογένεια λειτουργεί και ως **ομάδα αναφοράς**, καθώς κάθε πράξη και κίνηση του κάθε μέλους έχει σχέση με το πόσο δεμένο είναι αυτό με την ομάδα, αφορά δε ολόκληρη το σύνολο, καθώς αυτή είναι η ομάδα αναφοράς για όλα τα μέλη. Χαρακτηριστικό είναι ότι ένα μέλος του νοικοκυριού, δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να είναι απόλυτα ελεύθερο, αφού οι κινήσεις του έχουν σχέση με την ομάδα αναφοράς και είναι στενά εξαρτώμενες από αυτήν. Τα άτομα βέβαια έχουν και την ατομική τους ζωή, η οποία όμως σκόπιμο είναι να βρίσκεται σε αρμονία με την ομαδική οικογενειακή ζωή. Κάθε μέλος λοιπόν της οικογένειας αποτελεί μια ξεχωριστή, μοναδική και ανεπανάληπτη προσωπικότητα, ενώ συγχρόνως είναι εκφραστής των συστημικών σχέσεων της μικρής και της ευρύτερης οικογένειας (Γιαννοπούλου και Διώτη 2004).

Πριν όμως ορίσουμε την ομάδα αναφοράς και ποια είναι η επίδραση τους στην γενικότερη οικονομική και καταναλωτική συμπεριφορά, θα αναφερθούμε στον όρο *Ομάδα*. Σύμφωνα με τους Blackwell, Miniard and Engel (2001) μια ομάδα πρέπει να έχει ορισμένα χαρακτηριστικά. Συγκεκριμένα πρέπει να αποτελείται από τουλάχιστον δύο μέλη, τα μέλη της πρέπει να βρίσκονται κοντά το ένα στο άλλο, να έχουν κάποιο κοινό χαρακτηριστικό και να έχουν αναπτύξει ένα αίσθημα σχετικότητας σαν αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης μεταξύ τους. Μέσα από την αλληλεπίδρασή τους, τα μέλη της ομάδας επιτυγχάνουν ατομικούς ή ομαδικούς στόχους.

Σύμφωνα με τους Blackwell, Miniard and Engel (2001) υπάρχουν διάφορες κατηγορίες ομάδων. Τις ομάδες τις κατηγοριοποιούν σε:

- ✓ Πρωτεύουσες (*Primary*) / Δευτερεύουσες (*Secondary*). Οι πρωτεύουσες απαρτίζονται από μέλη τα οποία αλληλεπιδρούν μεταξύ τους σε τακτική βάση. Αντίθετα, τα μέλη δευτερευουσών ομάδων αλληλεπιδρούν περιστασιακά.
- ✓ Μικρές / Μεγάλες. Ο διαχωρισμός μικρών – μεγάλων ομάδων αναφέρεται στη διαφορά μεγέθους τους. Επειδή όμως δεν υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος αριθμός που χρησιμοποιούμε για να θέσουμε το όριο που ξεχωρίζει μια μικρή από μια μεγάλη ομάδα, χρησιμοποιούμε τον ακόλουθο απλό κανόνα. Ονομάζουμε κάποια ομάδα μικρή στην περίπτωση που κάποιο μέλος της είναι πιθανό να γνωρίζει προσωπικά όλα τα υπόλοιπα μέλη της με τους ανάλογους ρόλους και δραστηριότητες τους. Επομένως, μια ομάδα θα ήταν μεγάλη αν κάποιο μέλος της θα ήταν απίθανο να γνωρίζει προσωπικά παρά μόνο λίγα από τα άλλα πολλά μέλη της.
- ✓ Ομάδες Μελών (*Membership Groups*) / δεν είμαστε μέλη (*Symbolic*). Αντίστοιχα μπορούμε να χαρακτηρίσουμε τις ομάδες αυτές σαν ομάδες Μελών και Συμβολικές ομάδες. Οι ομάδες μελών είναι εκείνες στις οποίες κάποιο άτομο είτε ανήκει ή θα μπορούσε να ανήκει. Αντίθετα, συμβολικές είναι οι ομάδες για κάποιο άτομο το οποίο είναι μάλλον απίθανο να γίνει αποδεκτό για μέλος, ακόμα και αν συμπεριφέρεται παρόμοια με τα κανονικά μέλη τέτοιων ομάδων, υιοθετώντας πλήρως τους κανόνες, τις αξίες και τις συμπεριφορές τους.

Οι ομάδες που μόλις αναφέρθηκαν, είναι πολύ σημαντικές στην κατανόηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς αφού έχουν να κάνουν με τις ποικίλες και περίπλοκες επιδράσεις που δέχεται ο καταναλωτής από το κοινωνικό του περιβάλλον. Οι κανόνες, δομές, αξίες και πρότυπα συμπεριφοράς που ισχύουν στην κάθε ομάδα, άμεσα υιοθετούνται από τα μέλη της, τα οποία δεν είναι τίποτα άλλο από καταναλωτές. Ειδικά το νοικοκυριό αποτελεί μια πολύ σφικτή και δυνατή ομάδα αναφοράς, ειδικά αν αναφερόμαστε σε πολυπρόσωπα νοικοκυριά, πχ έγγαμο ζευγάρι με x αριθμό τέκνων. Η αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση μεταξύ των μελών του νοικοκυριού δύναται να είναι πολύ μεγάλη, ειδικά όταν αναφερόμαστε σε πρότυπα καταναλωτικής συμπεριφοράς. Η κοινωνική δομή έχει αποδεχτεί ότι επηρεάζει τη γνωστική δομή, και ότι η κοινή γνωστική δομή (*cognitive structure*) των μελών μιας ομάδας επηρεάζει την επιλογή τους (Ward and Reingen 1990). Δηλαδή, η ένταξη ενός καταναλωτή σε μια ομάδα επηρεάζει την αγοραστική του συμπεριφορά. Τα αποτελέσματα της μελέτης των Ward and Reingen επιβεβαιώνουν

συμπεράσματα προηγούμενων μελετών, τα οποία υποστήριζαν ότι οι κοινές απόψεις μεταξύ των ατόμων, οδηγούν τα άτομα αυτά σε παρόμοιες επιλογές προϊόντων. Κατ' επέκταση, τα αποτελέσματα αυτά προτείνουν ότι οι γραμμές επικοινωνίας μέσα σε μια ομάδα, η συνεκτικότητα της ομάδας και οι αρχικές απόψεις των μελών της ομάδας επηρεάζουν τόσο την κατεύθυνση όσο και το εύρος των μεταβολών των απόψεων τους, διαχρονικά.

2.1.1 Οι Ομάδες Αναφοράς

Οι Ομάδες Αναφοράς είναι ομάδες ατόμων τις οποίες χρησιμοποιούν οι καταναλωτές για σημεία αναφοράς, όταν πρόκειται να πάρουν κάποια αγοραστική απόφαση. Η σημασία των ομάδων έγκειται στο ότι ο εντοπισμός τους από ειδικούς αγοράς επιτρέπει να κατανοηθεί η επίδραση άλλων ατόμων πάνω στις καταναλωτικές αποφάσεις, γνώμες, στάσεις και συμπεριφορά του ατόμου – καταναλωτή. Πιο τυπικά, λοιπόν, μπορούμε να ορίσουμε τις ομάδες αναφοράς ως ομάδες που οι καταναλωτές χρησιμοποιούν σαν σημείο σύγκρισης ή αναφοράς, για το σχηματισμό των ειδικών ή γενικών τους αξιών, στάσεων και συμπεριφοράς.

Υπάρχουν διάφοροι τύποι ομάδων αναφοράς. Αυτοί ορίζονται συνδυάζοντας δύο κριτήρια: (α) την επίδραση που η ομάδα ασκεί πάνω στον καταναλωτή, η οποία μπορεί να είναι είτε θετική ή αρνητική, και (β) το βαθμό ανάμιξης του καταναλωτή με την ομάδα, δηλαδή κυρίως το εάν ο καταναλωτής είναι ή όχι μέλος της συγκεκριμένης ομάδας. Ακολουθούν σύντομες περιγραφές των τεσσάρων τύπων ομάδων αναφοράς που προκύπτουν από το συνδυασμό των δύο προαναφερθέντων κριτηρίων (Englis and Solomon 1995).

Η **ομάδα επαφής** για κάποιο άτομο είναι η ομάδα στην οποία το άτομο – καταναλωτής ανήκει, έρχεται σε τακτική επαφή με τα άλλα μέλη της ομάδας και αποδέχεται, ασπάζεται σαν μέλος τους κανόνες, τα κοινά πρότυπα, τις στάσεις και τις αξίες της. Η ομάδα επαφής είναι από τις ομάδες εκείνες που ασκούν θετική επίδραση στις στάσεις και συμπεριφορά του καταναλωτή.

Οι **ομάδες αποκήρυξης** αποτελούνται από άτομα που είναι μέλη σε αυτές ή που έρχονται σε προσωπική επαφή με τα υπόλοιπα μέλη, τα οποία όμως διαφωνούν με τις αξίες, τις στάσεις και τα συμπεριφορικά πρότυπα τους. Για το λόγο αυτό, τα άτομα τείνουν να υιοθετούν συμπεριφορικά πρότυπα, στάσεις και αξίες που είναι αντίθετες με αυτές τις οποίες ασπάζονται τα άλλα μέλη των ομάδων. Έτσι, οι ομάδες αποκήρυξης επιδρούν στους

καταναλωτές αρνητικά, δηλαδή τους ωθούν στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτή που υπαγορεύουν αυτές οι ομάδες. Τέλος, η ομάδα αποφυγής λειτουργεί επίσης αρνητικά σε ότι αφορά την επίδραση που ασκεί στον καταναλωτή (δηλαδή ωθεί τον καταναλωτή σε αντίθετη συμπεριφορά από αυτή που υπαγορεύουν οι κανόνες της).

Επίσης υπάρχουν άλλες δυο ομάδες τις οποίες ονομαστικά θα αναφέρουμε και είναι οι **ομάδες Φιλοδοξίας** και **Αποφυγής**. Δεν θα αναλυθούν διεξοδικότερα, γιατί τα μέλη ενός νοικοκυριού (το οποίο και εξετάζουμε) δεν δύναται να επηρεάζονται από αυτές τις ομάδες αφού σε αυτές ο καταναλωτής δεν είναι μέλος. Αυτό που μας απασχολεί στην παρούσα έρευνα είναι ο βαθμός αλληλοεπηρεασμού μεταξύ των μελών ενός νοικοκυριού.

Τρανταχτό παράδειγμα αποτελεί η μελέτη των (Martin and Bush 2000), αναφορικά αμερικανούς εφήβους, οι οποίοι ετήσια δαπανούν σε αγορές \$100 δις. Το σημαντικότερο συμπέρασμα της μελέτης των Martin και Bush ήταν ότι οι γονείς των εφήβων εξακολουθούν να αποτελούν το σημαντικότερο παράγοντα επηρεασμού του τρόπου ζωής και των καταναλωτικών συνηθειών των εφήβων.

Πίνακας 2.1: Επίδραση των Ομάδων Αναφοράς		
ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΣΤΟΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ	ΟΜΑΔΕΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ	
	<i>Ο ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗΣ ΕΙΝΑΙ ΜΕΛΟΣ (νοικοκυριό)</i>	<i>Ο ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗΣ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΜΕΛΟΣ</i>
Θετική επίδραση (+)	Ομάδα Επαφής	Ομάδα Φιλοδοξίας
Αρνητική επίδραση (-)	Ομάδα Αποκήρυξης	Ομάδα Αποφυγής

Έτσι είναι ιδιαίτερα λογικό να καταλάβουμε τους ισχυρούς δεσμούς μεταξύ των μελών ενός νοικοκυριού. Η προσήλωση και αφοσίωση των νεότερων ειδικά μελών σε συγκεκριμένα καταναλωτικά πρότυπα ενός νοικοκυριού μας εξηγούν τις ομοιότητες που συναντούμε σε οικονομικές, αγοραστικές και καταναλωτικές προτιμήσεις και συμπεριφορές.

2.2 Εννοιολογική σημασία του όρου «νοικοκυριό»

Νοικοκυριό είναι ένα άτομο που ζει μόνο του σε μία κατοικία ή μία ομάδα ατόμων συγγενικών ή μη, τα οποία διαμένουν στην ίδια κατοικία και εξασφαλίζουν από κοινό προϋπολογισμό τη διατροφή τους και άλλα είδη, που είναι απαραίτητα για τη διαβίωσή τους.

Τα μέλη του νοικοκυριού συνεισφέρουν στις δαπάνες της κατοικίας ή επωφελούνται αυτών λόγω μη ύπαρξης εισοδημάτων.

Στο νοικοκυριό περιλαμβάνονται οι οικοτρόφοι και οι υπηρέτες, που τρώγουν μαζί με τα άλλα μέλη του νοικοκυριού, χρησιμοποιούν όλες τις ανέσεις του νοικοκυριού και εξαρτώνται από αυτό.

2.3 Κατηγορίες νοικοκυριών

2.3.1 Μονοπρόσωπα νοικοκυριά

Κάθε άτομο που μένει μόνο του σε μια χωριστή κατοικία ή διαμένει μαζί με άλλα άτομα σε μια κατοικία, αλλά δε συνδέεται μαζί τους, δηλαδή δεν τρώγει μαζί με αυτούς, ώστε να αποτελέσει μέλος του νοικοκυριού τους.

- ✓ Ένα άτομο που ζει σε μία κατοικία ή σε ένα δωμάτιο κατοικίας και προμηθεύεται μόνο του τα απαραίτητα είδη για τη συντήρησή του.
- ✓ Δύο ή περισσότερα άτομα συγγενικά ή μη, τα οποία διαμένουν σε μία κατοικία, αλλά δεν προμηθεύονται από κοινού τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους, το καθένα από αυτά έχει την αποκλειστική χρήση ενός τουλάχιστον δωματίου και δε χρησιμοποιούν κάποιον κύριο κοινό χώρο (καθιστικό, γραφείο - όχι όμως χωλ- κλπ.).

2.3.2 Πολυπρόσωπα νοικοκυριά

Δύο ή περισσότερα άτομα που διαμένουν μαζί, προμηθεύονται από κοινού τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους και τρώγουν, κατά κανόνα, μαζί. Η ομάδα του πολυπρόσωπου αυτού νοικοκυριού μπορεί να αποτελείται μόνο από συγγενή άτομα ή μόνο από μη συγγενή άτομα ή, τέλος, από συνδυασμό και των δύο περιπτώσεων.

- ✓ Ένα ζευγάρι μόνο του ή γονείς με τα παιδιά τους ή ένας από τους γονείς με τα παιδιά του.
- ✓ Ένα ζευγάρι με ή χωρίς παιδιά, οι γονείς του ζευγαριού και η εσωτερική οικιακή βοηθός, αν υπάρχει και προτίθεται να παραμείνει για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των 6 μηνών.

- ✓ Δύο ή περισσότερα άτομα, όχι απαραίτητα συγγενικά μεταξύ τους, τα οποία διαμένουν σε μία κατοικία και προμηθεύονται από κοινού τα είδη που είναι απαραίτητα για τη διαβίωσή τους.
- ✓ Μία οικογένεια με έναν έως πέντε οικότροφους.

2.4 Μέλη νοικοκυριού

Σύμφωνα με την ΕΣΥΕ², μέλη του νοικοκυριού θεωρούνται τα συγγενή με τον υπεύθυνο του νοικοκυριού άτομα, τα οποία μένουν στην ίδια κατοικία, έστω και αν εξαιτίας της εργασίας τους δεν τρώνε κάθε μέρα μαζί με τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού. Τα πρόσωπα που δεν έχουν συγγένεια με τον υπεύθυνο του νοικοκυριού, αλλά διαμένουν στην ίδια κατοικία με αυτόν, θεωρούνται ως μέλη αυτού, αν τρώνε τουλάχιστον μία φορά την ημέρα μαζί με τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, **το νοικοκυριό δεν ταυτίζεται πάντοτε με την έννοια της οικογένειας**. Το νοικοκυριό το απαρτίζουν άτομα, που μένουν μαζί, φροντίζουν από κοινού για τη συντήρησή τους και τρώνε κατά κανόνα μαζί. Την οικογένεια, όμως, την απαρτίζουν άτομα που συνδέονται μεταξύ τους μόνο με συγγένεια. Ένας μαθητής που μένει σε άλλη πόλη για σπουδές είναι μέλος της οικογένειάς του, αλλά δεν αποτελεί ένα νοικοκυριό με αυτήν. Ένας οικογενειάρχης που εργάζεται μακριά από την οικογένειά του και αν ακόμα επανέρχεται τα Σαββατοκύριακα σε αυτήν, είναι βέβαια μέλος της οικογένειάς του, όχι όμως και του νοικοκυριού, το οποίο απαρτίζει η υπόλοιπη οικογένειά του, γιατί σύμφωνα με τον ορισμό του νοικοκυριού δε μένει μαζί και ούτε τρώει συνήθως μαζί με τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειάς του. Ο οικογενειάρχης αυτός, καθώς και ο μαθητής, αποτελούν άλλο ξεχωριστό νοικοκυριό.

2.4.1 Κατηγορίες μελών νοικοκυριού

Συνοψίζοντας και ιεραρχώντας τα ανωτέρω, τα άτομα που αποτελούν το νοικοκυριό καλούνται μέλη του νοικοκυριού. Αυτά μπορεί να διαμένουν, συνήθως, στο νοικοκυριό ή να

² ορολογία της απογραφής της ΕΣΥΕ το 2001

απουσιάζουν προσωρινά από αυτό. Έτσι. Λαμβάνοντας υπόψη την θεώρηση της ΕΣΥΕ, μέλη του νοικοκυριού θεωρούνται και καταγράφονται οι παρακάτω κατηγορίες ατόμων:

- ✓ **Συγγενικά άτομα που, συνήθως, διαμένουν μαζί** (άγαμα και έγγαμα παιδιά, γονείς υπευθύνου, εγγόνια, άλλοι συγγενείς κλπ.) και συνεισφέρουν στις δαπάνες του νοικοκυριού.
- ✓ **Μη συγγενικά άτομα που συνήθως διαμένουν μαζί** (σύντροφοι κλπ.) και συνεισφέρουν στις δαπάνες της κατοικίας ή επωφελούνται από αυτές, λόγω μη ύπαρξης εισοδημάτων (ανήλικα παιδιά, άτομα που δεν έχουν εισόδημα κ.ά.
- ✓ **Τα άτομα που απουσιάζουν** για μικρό χρονικό διάστημα (σε διακοπές, για εργασία, σπουδές κλπ.) και συνεισφέρουν στις δαπάνες της κατοικίας ή επωφελούνται αυτών, λόγω μη ύπαρξης εισοδημάτων και κατά τη διάρκεια της έρευνας δεν έχουν αλλού μία μόνιμη και κύρια κατοικία, και αναμένεται να επιστρέψουν στην κατοικία τους σε χρονικό διάστημα μικρότερο των έξι (6) μηνών.
- ✓ **Οι μαθητές/σπουδαστές/φοιτητές** που σπουδάζουν μακριά από το σπίτι τους και οι **στρατιώτες**, που συνεισφέρουν στις δαπάνες της κατοικίας ή επωφελούνται αυτών λόγω μη ύπαρξης εισοδημάτων, ***ανεξάρτητα από το χρονικό διάστημα που προτίθενται να απουσιάσουν*** και κατά τη διάρκεια της έρευνας ***δεν έχουν αλλού μία μόνιμη και κύρια κατοικία***, είναι σύντροφοι ή παιδιά μέλους του νοικοκυριού και οι οποίοι συνεχίζουν να διατηρούν στενούς δεσμούς με το νοικοκυριό και θεωρούν ότι αυτή η κατοικία είναι η κύρια κατοικία τους.
- ✓ **Συγγενικά άτομα που απουσιάζουν για μεγάλο χρονικό διάστημα** (π.χ. ναυτικοί, υπάλληλοι σιδηροδρόμων, υπεραστικών λεωφορείων, δημόσιοι υπάλληλοι εκτός έδρας κλπ.), που συνεισφέρουν στις δαπάνες της κατοικίας ή επωφελούνται αυτών, λόγω μη ύπαρξης εισοδημάτων, θεωρούνται μέλη του νοικοκυριού, ***ανεξάρτητα από το χρονικό διάστημα*** που απουσιάζουν, και κατά τη διάρκεια της έρευνας ***δεν έχουν αλλού μία μόνιμη και κύρια κατοικία***, είναι σύντροφοι ή παιδιά μέλους του νοικοκυριού και συνεχίζουν να διατηρούν στενούς δεσμούς με το νοικοκυριό και θεωρούν ότι αυτή η κατοικία είναι η κύρια κατοικία τους.

2.4.2 Ο υπεύθυνος του νοικοκυριού

Ως υπεύθυνος νοικοκυριού ορίζεται το άτομο εκείνο, που είναι μέλος του νοικοκυριού και αναγνωρίζεται από τα υπόλοιπα μέλη ως υπεύθυνος, επειδή παίρνει τις

σημαντικές αποφάσεις, που το αφορούν. Οι αποφάσεις αυτές είναι οικονομικής κυρίως αλλά και καταναλωτικής φύσεως, ειδικά αν υπάρχουν νεαρά μέλη στο νοικοκυριό, δηλαδή τέκνα. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, υπεύθυνος νοικοκυριού είναι ένας από τους δύο γονείς εφόσον αναφερόμαστε σε πυρηνικό μοντέλο οικογένειας. Τις περισσότερες φορές είναι το άτομο που φέρνει στο νοικοκυριό το μεγαλύτερο μέρος από το συνολικά εισαχθέν εισόδημα που έχει στην διάθεση του το νοικοκυριό.

Ο ρόλος του υπεύθυνου του νοικοκυριού είναι πολύ σημαντικός. Αυτό αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι όλες οι έρευνες για τα νοικοκυριά εστιάζονται στον υπεύθυνο, ως μια βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή. Το μορφωτικό επίπεδο, το επάγγελμα, η ηλικία και το εισόδημα του/της υπεύθυνου μαρτυρούν πολλά για την δομή και την οικονομική συμπεριφορά και κατανάλωση του νοικοκυριού. Αυτό φαίνεται καθαρά στην έρευνα του Μητράκου (2004) για τις οικονομικές ανισότητες μεταξύ των νοικοκυριών. Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, όταν ο πληθυσμός ομαδοποιείται με βάση την περιφέρεια διαμονής, το βαθμό αστικότητας, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά και την επαγγελματική κατάσταση του αρχηγού του νοικοκυριού, το 83% και πλέον της συνολικής ανισότητας αποδίδεται σε διαφορές που υπάρχουν "εντός" των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων. Όταν όμως ο πληθυσμός ομαδοποιείται με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του αρχηγού του νοικοκυριού, σχεδόν το ένα τέταρτο της συνολικής ανισότητας μπορεί να αποδοθεί σε ανισότητες "μεταξύ" αυτών των εκπαιδευτικών ομάδων. Με άλλα λόγια, το εκπαιδευτικό επίπεδο του αρχηγού του νοικοκυριού αποτελεί τον ασφαλέστερο "εξωγενή" δείκτη του επιπέδου ευημερίας του νοικοκυριού.

2.5 Αλλαγές στην δομή της ελληνικής οικογένειας και νοικοκυριού

Τα τελευταία χρόνια επίκαιρο είναι το ερώτημα «κατά πόσο αλλάζει η ελληνική οικογένεια», κατ' επέκταση και το ελληνικό νοικοκυριό.

Η μελέτη των Γεωργά, Γκάρη και Μυλωνά (2004) παρουσιάζει τις αλλαγές στην ελληνική οικογένεια και νοικοκυριό, παρουσιάζοντας το σχήμα της «εκτεταμένης αστικής οικογένειας».

Η έρευνα ανατέμνει την επιλεγόμενη «κρίση» στην ελληνική οικογένεια, φαινόμενα της οποίας αποτελούν η κατάλυση των παραδοσιακών αξιών από τη νέα γενιά, η απομόνωση από τους συγγενείς, η αύξηση των διαζυγίων κ.ά. Αναφέρεται μάλιστα ότι ήδη από τη

δεκαετία του '60 έχει διακηρυχθεί από πολλούς επιστήμονες η διάλυση της ελληνικής οικογένειας και έχει προβλεφθεί ακόμη και ο «θάνατος» της με την επικράτηση της μορφής της πυρηνικής οικογένειας (γονείς και παιδί).

Ωστόσο, οι συγγραφείς επισημαίνουν τη σύγχυση που επικρατεί ως προς τη δομή της και ως προς τη λειτουργία της, όταν μιλάμε για την αλλαγή της οικογένειας. Εννοιολογική σύγχυση επικρατεί επίσης και ανάμεσα στο νοικοκυριό, το σπίτι ή τον χώρο κατοικίας και στην έννοια της οικογένειας. Δίνοντας στο σχήμα της τον όρο «εκτεταμένη αστική οικογένεια» επισημαίνουν μεταξύ των αλλαγών που έχουν επέλθει ότι σήμερα «υπάρχουν περισσότερες οικογένειες με χωριστά νοικοκυριά, οι ρόλοι της γυναίκας έχουν αλλάξει, η μητέρα εργάζεται, το ποσοστό των φοιτητριών είναι μεγαλύτερο από το αντίστοιχο των φοιτητών, η δύναμη της γυναίκας στην οικογένεια έχει αυξηθεί - αποτέλεσμα της οικονομικής της προσφοράς στην οικογένεια, της αλλαγής του οικογενειακού δικαίου και άλλων».

Ως προς τη δομή της, ενώ η ελληνική οικογένεια δείχνει φαινομενικά ότι αλλάζει με την αύξηση των πυρηνικών αυτόνομων νοικοκυριών, ωστόσο προκύπτει το ερώτημα κατά πόσο οι αλλαγές αυτές είναι πραγματικές όταν οι παππούδες και οι συγγενείς κατοικούν σε κοντινή απόσταση και επικοινωνούν συχνά, όταν στηρίζουν και προσφέρουν βοήθεια στα παντρεμένα παιδιά τους. Όσο για την εγγύτητα στην κατοικία -και όχι συγκατοίκηση- η αλλαγή αυτή μπορεί να θεωρηθεί θετική γιατί επιτρέπει στην πυρηνική οικογένεια τον απαραίτητο ζωτικό χώρο και αυτονομία, ενώ η κοντινή απόσταση επιτρέπει τη διατήρηση σχέσεων με το ευρύτερο συγγενικό περιβάλλον.

Αναφορά πρέπει να γίνει για την αύξηση των μονογονεϊκών, ανύπανδρων, διαζευγμένων οικογενειών, των μεικτών γάμων. Η τεράστια αύξηση του αριθμού των διαζυγίων οδηγεί σε συνεπακόλουθες αλλαγές στη δομή της οικογένειας και κατ' επέκταση στο νοικοκυριό. Η μεγάλη αύξηση των νοικοκυριών που έχουν ως αρχηγό γυναίκα, όπως παρουσιάζεται στις επίσημες στατιστικές, κατ' αρχήν αντικατοπτρίζει ουσιαστικά το μεγάλο ποσοστό διάλυσης των γάμων. Παρατηρώντας τις επίσημες στατιστικές, παρατηρείται ότι σήμερα στην Ελλάδα αντιστοιχεί 1,3 παιδί ανά γυναίκα, τη στιγμή που στην Ιρλανδία αντιστοιχεί 1,88, στη Δανία 1,73 και στη Σουηδία 1,50.

Οικονομικά – καταναλωτικά αυτό έχει σημαντικές επιπτώσεις στην αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς μεταξύ των μελών του νοικοκυριού. Η ουσιαστική φροντίδα αντικαθίσταται με την παροχή αγαθών, νοοτροπία που δυστυχώς οι νέοι γονείς περνούν στα παιδιά τους. Παρατηρείται μια γενικότερη αδιαφορία για τον οικογενειακό προϋπολογισμό,

αυξάνεται σε πολύ μεγάλο ποσοστό η κατανάλωση και τελικά τα οικονομικά της οικογένειας καταρρέουν και πιέζουν τις σχέσεις των μελών αυτής.

Στην Ελλάδα οι έρευνες σχετικά με την ανάλυση των διαχρονικών μεταβολών στη σύνθεση της οικογένειας προσκρούουν πολύ συχνά στην αδυναμία μιας διαχρονικής στατιστικής παρατήρησης η οποία θα διαχώριζε την οικογένεια από το νοικοκυριό. Για το λόγο αυτό δεν υπάρχει ακριβής μέτρηση, αλλά συμπεράσματα που εμφανίζουν τις τάσεις.

Με βάση αυτή τη διευκρίνιση, παρατηρούμε ότι η διεύρυνση του αριθμού των νοικοκυριών με ένα ή δύο μέλη έχει ως αποτέλεσμα τη γενικότερη αύξηση του αριθμού των νοικοκυριών από το 1961 έως 2001. Στη σύγχρονη εποχή τα οικογενειακά νοικοκυριά αποτελούν τα 3/4 του συνολικού αριθμού των νοικοκυριών στην Ελλάδα.

Γενικά οι πρόσφατες εξελίξεις σε σχέση με τα οικογενειακά νοικοκυριά αφήνουν να διαφανεί η τάση για σταδιακή συρρίκνωση του ειδικού βάρους των οικογενειακών νοικοκυριών με παιδιά προς όφελος των μονογονεϊκών οικογενειών και των οικογενειακών νοικοκυριών χωρίς παιδιά (νοικοκυριά με πρώην γονείς, νοικοκυριά όσων δεν έχουν γίνει γονείς και τα νοικοκυριά με συζύγους που δεν θα αποκτήσουν ποτέ παιδιά). Επίσης ο αριθμός και το ποσοστό των μονομελών νοικοκυριών εμφανίζει συνεχή αύξηση. Χωρίς να γίνεται άμεση σύνδεση με την αύξηση των μονομελών νοικοκυριών, η μοναχική διαβίωση, εκούσια και ακούσια, παρατηρείται ότι αγγίζει περισσότερο τις γυναίκες (Μπάγκαβος Χ. 2004).

Τα τελευταία χρόνια έχουν αλλάξει σημαντικά τόσο οι δομές των οικογενειών όσο και των νοικοκυριών. Το μέγεθος των νοικοκυριών και οικογενειών μεγαλώνει, ενώ παράλληλα το μέσο μέγεθος αυτών μειώνεται, λόγω των πολλών διαζυγίων, όσο και της μειωμένης γονιμότητας.

Παρόλο που στην Ελλάδα, ο επικρατέστερος τύπος νοικοκυριού είναι αυτός των δύο ενήλικων γονιών και του ενός τουλάχιστον εξαρτημένου ανήλικου τέκνου, το ποσοστό αυτού του τύπου νοικοκυριού μειώθηκε από 42% σε 38% τα τελευταία 10 χρόνια. Την ίδια στιγμή, ο συνολικός αριθμός των εξαρτημένων τέκνων, που ζουν τουλάχιστον με τον ένα γονέα, αυξήθηκε από 4% σε 6%. Επιπλέον, η συνολική αναλογία των νοικοκυριών με εξαρτημένα τέκνα μειώθηκε από 62% το 1988 σε 53% το 1999, με πιθανότερο αίτιο την μείωση της γονιμότητας. Πραγματικά, στο τέλος της προηγούμενης δεκαετίας, ένα στα δύο άτομα έμενε σε νοικοκυριό χωρίς ανήλικα τέκνα, σε σχέση με μια αναλογία της τάξης του ενός στα τρία άτομα δέκα χρόνια ακόμα παλαιότερα (Bagavos 2000)

Τα δεδομένα με βάση την σύνθεση του νοικοκυριού και την ηλικιακή διάρθρωση, υποδηλώνουν την σχετικά μεγάλη αναλογία ατόμων, ηλικίας μεταξύ 25-49 που μένουν

ακόμα στην πατρική κατοικία, ένα παράγοντα που σχετίζεται με το γεγονός ότι οι νέοι φεύγουν από την πατρική κατοικία σε αρκετά μεγαλύτερη ηλικία πια.

Την ίδια στιγμή, το ποσοστό των ηλικιωμένων που διαμένουν στα σπίτια των παιδιών τους είναι πολύ μεγάλο συγκρινόμενο με τον μ.ο της Ε.Ε, ακόμα και με αυτό των υπολοίπων κρατών της Μεσογείου, όπως τις Ιταλία και Πορτογαλία (European Commission 2001). Παρ' όλα αυτά, η αναλογία των ηλικιωμένων που διαμένουν σε ένα νοικοκυριό, στο οποίο υπεύθυνος είναι ένα νεότερο άτομο δείχνει να έχει μειωθεί με την πάροδο του χρόνου (Tinios and Zografakis 2001).

2.6 Η δομή του ελληνικού νοικοκυριού

Το ελληνικό νοικοκυριό, σύμφωνα με επίσημα στοιχεία (Ε.Σ.Υ.Ε. 2001) έχει σημαντικές διαφορές με το αντίστοιχο νοικοκυριό του 1981. Την μερίδα του λέοντος στην σύνθεση των ελληνικών νοικοκυριών αποτελούν τα διμελή, τριμελή και τετραμελή νοικοκυριά.

Έτσι, η σύγκριση ανάμεσα στις απογραφές πληθυσμού του 1981 και του 2001 δίνει μια πρώτη εικόνα για τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί, τουλάχιστον σε δομικό επίπεδο. Η απογραφή του 2001 κατέγραψε 3.664.387 νοικοκυριά, έναντι 2.974.450 του 1981. Από αυτά, τα 2.655.649 εκατομμύρια δήλωσαν ως αρχηγό της οικίας άντρα (έναντι 2.499.850 το 1981) και το 1.008.741 γυναίκα (έναντι μόλις 474.600 το 1981).

Ταυτόχρονα, τα μονομελή νοικοκυριά σχεδόν διπλασιάστηκαν στην τελευταία 20ετία, ενώ εκείνα με πέντε ή περισσότερα μέλη είναι σήμερα περίπου κατά 20%-25% λιγότερα. Πιο αναλυτικά, το 2001 δηλώθηκαν 723.660 μονομελή νοικοκυριά (έναντι 434.290 το 1981), 1.028.865 διμελή (έναντι 734.510), 771.851 τριμελή (έναντι 601.150), 752.676 τετραμελή (έναντι 713.980) και 387.340 με πέντε και περισσότερα μέλη, έναντι 490.520 το 1981.

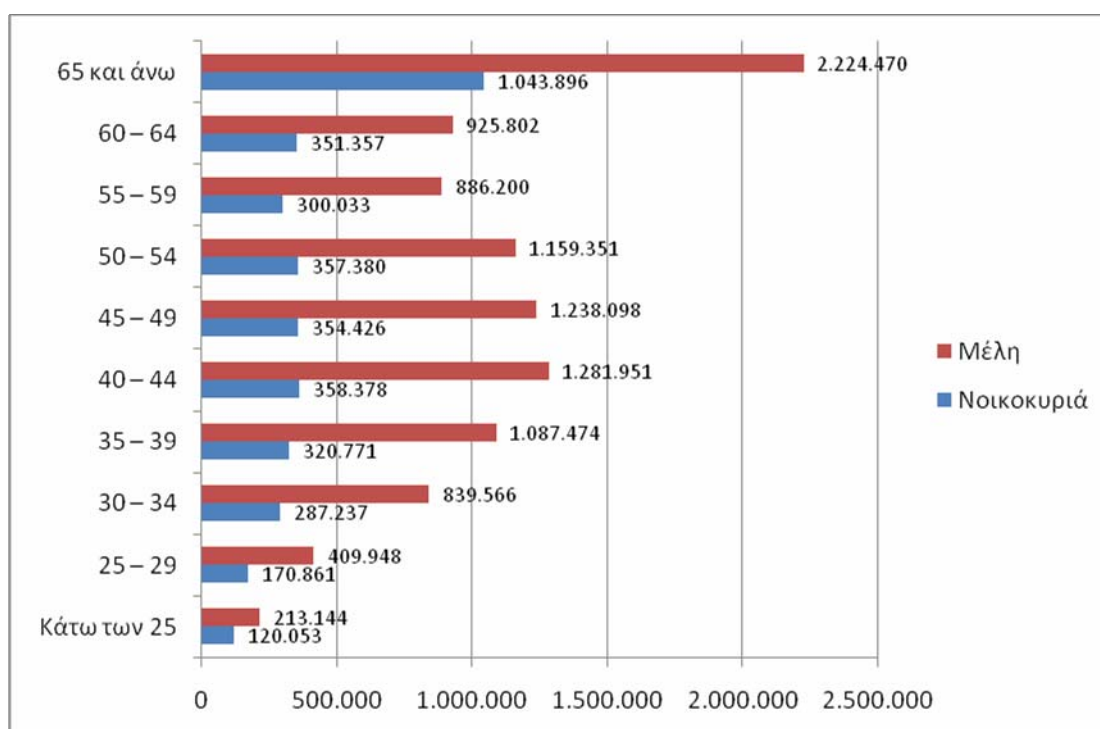
Τα διμελή νοικοκυριά είναι 1.028.676, από αυτά, σε 295.331 τα δύο μέλη είναι ενήλικες 18-55 ετών, στα 491.204 και τα δύο μέλη είναι άνω των 55 ετών, ενώ 201.964 αποτελούνται από έναν ενήλικα έως 55 ετών και έναν ενήλικα μεγαλύτερο των 55 ετών. Όσο για τα νοικοκυριά με ένα παιδί και έναν ενήλικα, υπολογίζονται περίπου στις 40.000: στις περισσότερες περιπτώσεις (36.939) ο ανήλικος μένει με έναν ενήλικα 18-55 ετών και σπανιότερα (2.923) με έναν ενήλικα άνω των 55 ετών.

Τα τριμελή νοικοκυριά είναι 771.851. Από αυτά, περίπου 22.500 αποτελούνται από έναν ενήλικα και δύο παιδιά. Τα περισσότερα (270.810) αποτελούνται από δύο ενήλικες 18-

55 ετών και έναν ανήλικο, ενώ σημαντικός είναι ο αριθμός (177.303) των τριμελών νοικοκυριών που αποτελούνται από ένα άτομο 18-55 ετών και δύο άτομα άνω των 55 ετών.

Τέλος, τα τετραμελή νοικοκυριά (752.676) συνήθως αποτελούνται από δύο ενήλικες και δύο ανηλίκους (περίπου 358.000), ή τέσσερις ενήλικες (249.971), συνήθως δύο γονείς και δύο ενήλικα παιδιά.

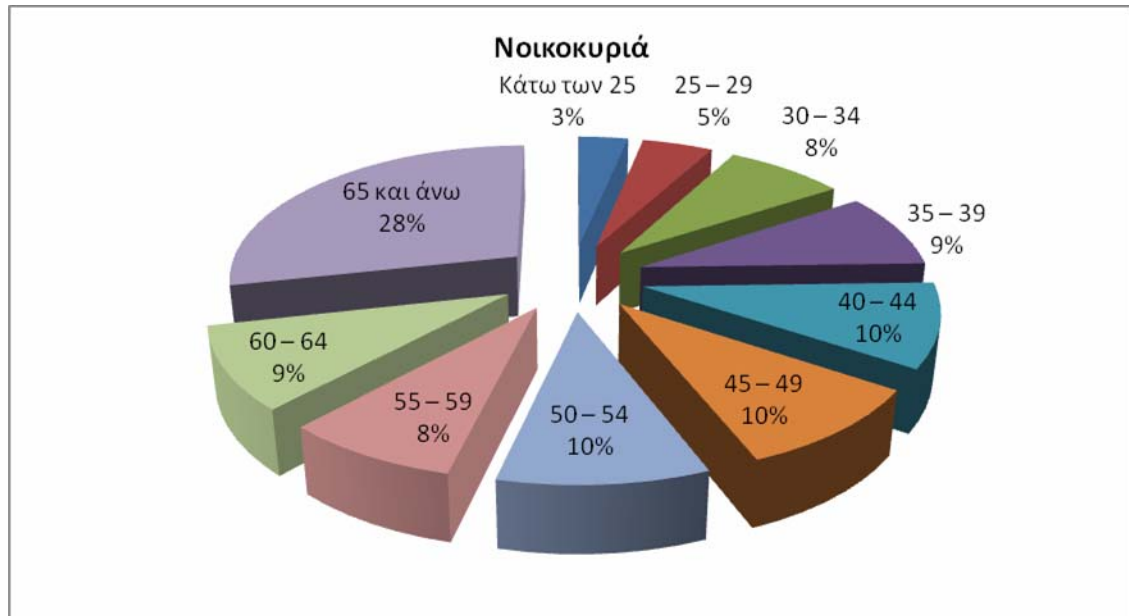
Πίνακας 1 Νοικοκυριά-μέλη αυτών σύμφωνα με την ηλικία του υπεύθυνου

Πηγή: Στατιστικά στοιχεία από ΕΣΥΕ (2001). Γράφημα από τον συγγραφέα

Στην συνέχεια ακολουθεί πίνα στην οποία φαίνεται η διάρθρωση των ελληνικών νοικοκυριών όπως μετρήθηκαν στην απογραφή της ΕΣΥΕ το 2001.

Πίνακας 2 Τα ελληνικά νοικοκυριά (με βάση την ηλικία του υπεύθυνου) %

Πηγή: Στατιστικά στοιχεία από ΕΣΥΕ (2001). Γράφημα από τον συγγραφέα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΑΤΑΝΑΛΩΣΗ

3.1 Γενικά περί κατανάλωσης

Ως κατανάλωση ορίζεται ως η οικονομική δραστηριότητα, η οποία επηρεάζεται από τις κοινωνικές και ψυχολογικές διεργασίες του ατόμου, που προβαίνει στην πραγματοποίηση αυτής της δραστηριότητας. Το άτομο καταναλώνει, επειδή μέσα από την κατανάλωση ικανοποιεί τις ανάγκες του. Η ικανοποίηση των αναγκών ισοδυναμεί με τη χρησιμότητα, που λαμβάνει το άτομο από την κατανάλωση των αγαθών και των υπηρεσιών. Το άτομο μεγιστοποιεί τη χρησιμότητά του από την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών μέχρι το σημείο που του επιτρέπουν το εισόδημά του αλλά και οι τιμές των αγαθών (Σιώμοκος 2002, Καραποστόλης 1983).

Με άλλα λόγια, η συμπεριφορά του καταναλωτή βασίζεται στην «αρχή της μεγιστοποίησης της χρησιμότητας», που απορρέει από την ικανοποίηση των αναγκών του. Οι ανάγκες αυτές, πραγματικές ή πλασματικές, είναι ζωτικής σημασίας για τα νοικοκυριά, διότι καλύπτουν όλες τις διαστάσεις της ανθρώπινης ύπαρξης (δηλαδή τις βιολογικές/φυσιολογικές, κοινωνικές, συναισθηματικές και ψυχολογικές ανάγκες).

Ο όρος «χρησιμότητα» (U) εισήχθη από τον Άγγλο φιλόσοφο J. Bentham, σύμφωνα με τον οποίο οι άνθρωποι τείνουν να αποφεύγουν τον πόνο και να επιζητούν την ευχαρίστηση, ως την αρχή που επιδοκιμάζει κάθε ενέργεια, σύμφωνα με την τάση της να αυξάνει ή να μειώνει την ευτυχία του ανθρώπου (Bentham 1848).

Η κατανάλωση αποτελείται από αγαθά και υπηρεσίες που αγοράζονται από νοικοκυριά. Διαιρείται σε τρεις υποκατηγορίες: μη διαρκή αγαθά, διαρκή αγαθά και υπηρεσίες.

- ✓ **Μη διαρκή** αγαθά είναι τα αγαθά που διαρκούν όπως γνωρίζουμε από την θεωρία για μια σύντομη χρονική περίοδο, όπως τα τρόφιμα και τα ρούχα που αγοράζουμε.
- ✓ **Διαρκή** είναι τα αγαθά που διαρκούν μεγάλη χρονική περίοδο, όπως τα αυτοκίνητα και οι τηλεοράσεις.
- ✓ Στις **υπηρεσίες** περιλαμβάνεται η εργασία που γίνεται για καταναλωτές από άτομα και επιχειρήσεις, όπως το κούρεμα και οι επισκέψεις σε ιατρούς.

3.2 Προσδιορισμός καταναλωτικής συμπεριφοράς

Η κατανάλωση παίζει αποφασιστικό ρόλο για την οικονομική ανάπτυξη μιας οικονομίας, επομένως οι παράγοντες που καθορίζουν την καταναλωτική συμπεριφορά είναι βασικοί παράγοντες διερεύνησης.

Τέσσερις διαπρεπείς οικονομολόγοι αναφέρθηκαν στον καθορισμό της καταναλωτικής συμπεριφοράς: ο Keynes, ο Fischer, ο Modigliani και ο Friedman. Καθένας από τους παραπάνω έκανε διαφορετικές υποθέσεις:

- ✓ Ο Keynes υποθέτει ότι το διαθέσιμο εισόδημα είναι ο βασικός προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης. Ωστόσο, παρατηρήθηκε διαφορετική συμπεριφορά στις μακροοικονομικές χρονολογικές σειρές, με οικονομικά στοιχεία που σύλλεξε ο Ρώσος οικονομολόγος Kuznets που επικράτησε ως ο «γρίφος της κατανάλωσης».
- ✓ Ο Fischer υποθέτει ότι η κατανάλωση διαμορφώνεται με βάση τόσο τα εισοδήματα του παρόντος όσο και τα εισοδήματα του μέλλοντος – έτσι οι καταναλωτές σταθμίζουν την αξία της κατανάλωσης στο παρόν με εκείνη του μέλλοντος – ο ρόλος του προεξοφλητικού επιτοκίου και η εξομάλυνση της κατανάλωσης.
- ✓ Ο Modigliani αναφέρεται στον «κύκλο ζωής» (CLH – Circle Life Hypothesis) μέσα στον οποίο ο καταναλωτής δύναται να κατανέμει το εισόδημά του μεταξύ διαφορετικών χρονικών περιόδων.

- ✓ Ο Friedman διακρίνει δύο πηγές εισοδήματος: το μόνιμο και το προσωρινό. Υποθέτει ότι η κατανάλωση διαμορφώνεται με βάση το μόνιμο εισόδημα.

Μετά την εισαγωγή της «Γενικής Θεωρίας» (General Theory) του Keynes (1936), ήταν γενικά αποδεκτό, σύμφωνα και με τον Friedman (1957) και τον Branson (1972), ότι μια βασική μακροοικονομική σχέση είναι αυτή μεταξύ εισοδήματος και καταναλωτικών προσδοκιών. Αυτή η σχέση όρισε την συνάρτηση κατανάλωσης.

3.3 Συνάρτηση Κατανάλωσης

Τα νοικοκυριά λαμβάνουν εισόδημα από την εργασία τους και από το κεφάλαιο που κατέχουν και πληρώνουν φόρους στο κράτος. Ακολουθώντας αποφασίζουν πόσο από το εισόδημα που τους απομένει μετά την φορολογία θα καταναλώσουν και πόσο θα αποταμιεύσουν. Τα εισοδήματα των νοικοκυριών είναι ίσα με το παραγόμενο προϊόν της οικονομίας, Y . Το κράτος φορολογεί κατόπιν τα νοικοκυριά με ένα ποσό T . Ορίζεται το εισόδημα που απομένει μετά την πληρωμή όλων των φόρων, $Y-T$, ως **διαθέσιμο εισόδημα**. Τα νοικοκυριά κατανέμουν το διαθέσιμο εισόδημα τους μεταξύ κατανάλωσης και αποταμίευσης (Mankiw 2002).

Υποθέτουμε ότι το επίπεδο της κατανάλωσης εξαρτάται άμεσα από το επίπεδο του διαθέσιμου εισοδήματος. Όσο ψηλότερο είναι το διαθέσιμο εισόδημα, τόσο περισσότερη είναι η κατανάλωση. Έτσι,

$$C = C(Y - T)$$

Η εξίσωση αυτή δηλώνει ότι η κατανάλωση είναι συνάρτηση του διαθέσιμου εισοδήματος. Η σχέση μεταξύ κατανάλωσης και διαθέσιμου εισοδήματος ονομάζεται **συνάρτηση κατανάλωσης**.

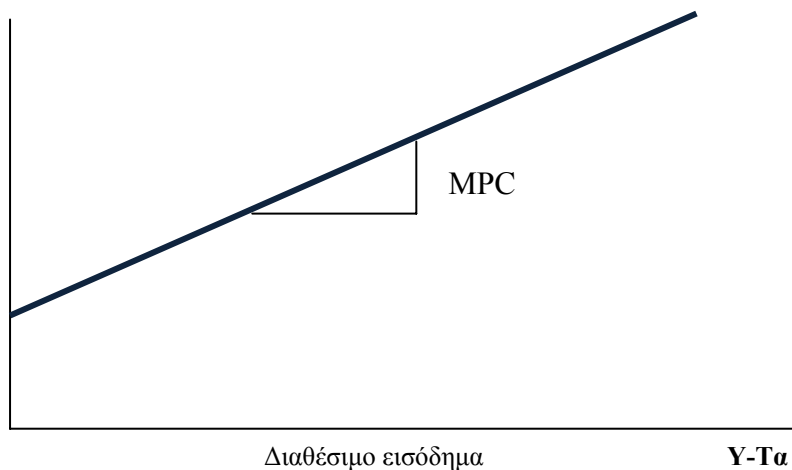
Η **οριακή ροπή για κατανάλωση** (marginal propensity to consume) είναι το ποσό κατά το οποίο μεταβάλλεται η κατανάλωση, όταν αυξάνεται το διαθέσιμο εισόδημα κατά μια χρηματική μονάδα.

$$0 < MPC < 1$$

Μια πρόσθετη χρηματική μονάδα εισοδήματος αυξάνει την κατανάλωση, αλλά λιγότερο από μια χρηματική μονάδα. Έτσι, αν τα νοικοκυριά αποκτήσουν μια πρόσθετη χρηματική μονάδα εισοδήματος, αποταμιεύουν ένα μέρος του ποσού αυτού. Παραδείγματος

χάρη, αν η οριακή ροπή για κατανάλωση είναι 0,7, τότε τα νοικοκυριά θα δαπανούν τα 70 λεπτά από κάθε πρόσθετη δραχμή διαθέσιμου εισοδήματος σε καταναλωτικά αγαθά και υπηρεσίες και θα αποταμιεύουν τα 30 λεπτά.

Το σχήμα 3.3 απεικονίζει την Συνάρτηση Κατανάλωσης

3.4 Συνάρτηση Αποταμίευσης

Από την θεωρία γνωρίζουμε πως η ταυτότητα των λογαριασμών του εθνικού εισοδήματος είναι:

$$Y - C - G = I$$

Όπου ο όρος $Y - C - G$ είναι το προϊόν που απομένει όταν θα έχει ικανοποιηθεί η ζήτηση καταναλωτών / Δημοσίου. Το μέγεθος αυτό ονομάζεται εθνική αποταμίευση ή απλώς αποταμίευση και συμβολίζεται με το γράμμα S (saving).

Η αποταμίευση χωρίζεται σε δυο μέρη, την δημόσια αποταμίευση και αυτή που θα αποτελέσει αντικείμενο μελέτης στην παρούσα εργασία την αποταμίευση των νοικοκυριών.

$$(Y - T - C) + \underbrace{(T - G)}_{\text{Ιδιώτική}} = \underbrace{I}_{\text{Δημόσια}}$$

Αποταμίευση

Η κλίση της συνάρτησης κατανάλωσης μας λέει πόσο αυξάνεται η κατανάλωση (C), όταν το διαθέσιμο εισόδημα ($Y-T$) αυξάνεται κατά μία χρηματική μονάδα. Δηλαδή η κλίση της συνάρτησης κατανάλωσης είναι το MPC .

3.5 Οι Εικασίες του Κένυς περί κατανάλωσης

Ο John Maynard Keynes στην μελέτη του περί κατανάλωσης στην General Theory που δημοσιεύτηκε το 1936 έκανε τις εξής εικασίες.

1. $0 < MPC < 1$. Η οριακή ροπή κατανάλωσης (Marginal Propensity to Consume), το ποσό που καταναλώνεται από μια πρόσθετη μονάδα εισοδήματος – είναι μεταξύ μηδενός και μονάδας. Κατά τον Κένυς (1936) οι άνθρωποι είναι κατά κανόνα και κατά μέσο όρο διατεθειμένοι να αυξάνουν την κατανάλωση τους όταν αυξάνονται τα εισοδήματά τους, όχι όμως στον ίδιο βαθμό.
2. Όταν το εισόδημα αυξάνεται, ο λόγος κατανάλωσης προς το εισόδημα που ονομάζεται **μέση ροπή κατανάλωσης** (APC - Average Propensity to Consume) μειώνεται. Κατά τον Κένυς, η αποταμίευση ήτο «είδος πολυτελείας». Σύμφωνα με την θεωρία αυτή τα πλούσια νοικοκυριά αποταμιεύουν μεγαλύτερο μέρος από το συνολικό τους εισόδημα σε σχέση με τα φτωχά.
3. Το εισόδημα αποτελεί τον κυριότερο προσδιοριστικό παράγοντα της κατανάλωσης, πολύ σημαντικότερο από το επιτόκιο.

Πρώτον, ότι $0 < c < 1$

Δεύτερον, η μέση ροπή κατανάλωσης μειώνεται καθώς αυξάνεται το εισόδημα.

Τρίτον, η κατανάλωση καθορίζεται από το τρέχον εισόδημα.

Έχοντας υπόψη τα ανωτέρω, η συνάρτηση κατανάλωσης του Κένυς γράφεται συχνά ως:

$$C = \bar{C} + cY$$

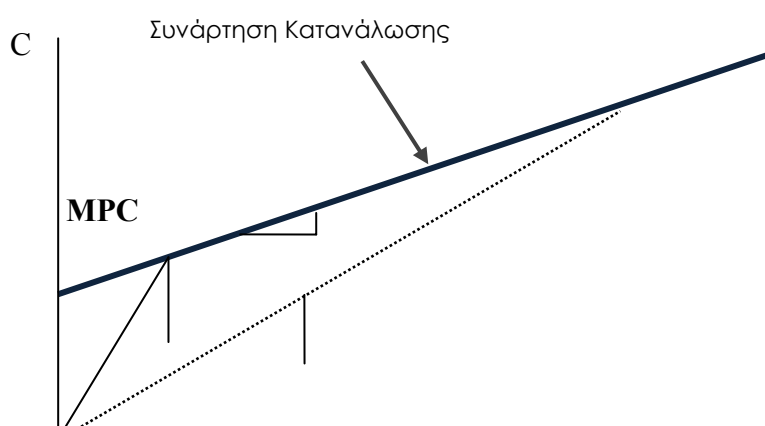
όπου $\bar{C} > 0$, $0 < c < 1$,

C: Κατανάλωση

Y: Εισόδημα

$\bar{C}$: Σταθερά

c: οριακή ροπή κατανάλωσης

$$\bar{C} \quad \text{APC} \quad \text{APC}$$

Πηγή: Από N. G. Mankiw, *Μακροοικονομική Θεωρία* / τ. Β΄

Εισόδημα Y

Σημείωση: MPC είναι η κλίση της συνάρτησης κατανάλωσης. Η $APC = C/Y$, είναι

ίση με την κλίση της γραμμής που ξεκινά από την αρχή των αξόνων και καταλήγει σε ένα σημείο στην συνάρτηση κατανάλωσης. Αφού $0 < c < 1$, όσο μεγαλύτερο το εισόδημα, τόσο ψηλότερη κατανάλωση, όπως και αποταμίευση.

3.6 Χρόνια Στασιμότητα, Simon Kuznets, Γρίφος Κατανάλωσης

Από την αρχική αυτή εισήγηση του Keynes για την συνάρτηση κατανάλωσης, προέκυψαν στην συνέχεια δυσκολίες. Η Κευνσιανή συνάρτηση (Keynesian function), θεωρήθηκε «απλή».

Τα πρώτα αντικρουόμενα στοιχεία εμφανίστηκαν με την θεωρία που προήλθε από τον βραβευμένο μετέπειτα με Νόμπελ Οικονομικής για την εργασία του, Simon Kuznets. Αυτός ανακάλυψε ότι ο λόγος κατανάλωσης προς εισόδημα ήταν αξιοσημείωτα σταθερός από δεκαετία σε δεκαετία (1869-1938), παρά τις μεγάλες αυξήσεις των εισοδημάτων στην διάρκεια της υπό έρευνας περιόδου. Η ανατροπή της υπόθεσης της χρόνιας στασιμότητας και τα συμπεράσματα του Kuznets δείχνουν αμφότερα ότι η APC είναι αρκετά σταθερή στην διάρκεια μακροχρόνιων περιόδων (Kuznets 1946).

Έτσι, επικράτησε ο Γρίφος της Κατανάλωσης, γιατί οι εικασίες του Keynes φαίνεται να επιβεβαιώνονται από τις έρευνες στοιχείων γύρω από την κατανάλωση νοικοκυριών και από τις βραχυχρόνιες χρονολογικές σειρές, ενώ αντικρούονται όταν εξετάζονται μακροχρόνιες χρονολογικές σειρές (Kuznets 1973).

Επίσης ο Duesenberry (1949), μετά την αρχική θεώρηση του Kuznets, προχώρησε παραπέρα, προτείνοντας ότι τα άτομα αυξάνουν την κατανάλωση εύκολα, όταν το τρέχον εισόδημα αυξάνεται, αλλά παρουσιάζουν προβλήματα να μειώνουν την κατανάλωση συμμετρικά όταν το εισόδημα μειώνεται.

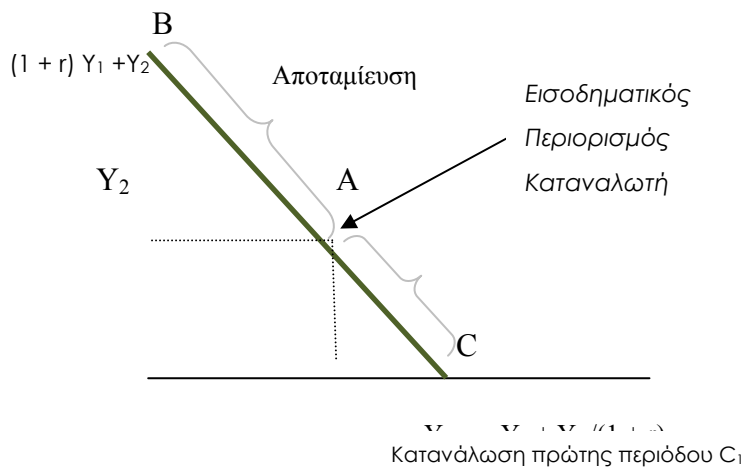
3.7 Irvin Fisher και η Διαχρονική Επιλογή

Η συνάρτηση κατανάλωσης, την οποία πρότεινε ο Keynes, συνδέει την τρέχουσα κατανάλωση με το τρέχον εισόδημα ήταν αρκετά απλοϊκή. Τα νοικοκυριά, όταν αποφασίζουν πότε και πόσο από το εισόδημα τους θα καταναλώσουν, σταθμίζουν τόσο το παρόν όσο και το μέλλον. Όσο περισσότερη κατανάλωση απολαμβάνουν σήμερα, τόσο λιγότερη θα απολαύσουν αύριο. Πραγματοποιώντας αυτήν την υπόθεση, τα νοικοκυριά πρέπει να προβλέψουν το εισόδημα που θα κερδίζουν στο μέλλον και την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών που θα έχουν δυνατότητα να απολαύσουν. Ο Irving Fisher, πάνω στην θεωρία του οποίου βασίστηκαν και οι μεταγενέστερες θεωρίες των Modigliani και Friedman, ανέπτυξε το υπόδειγμα με το οποίο οι οικονομολόγοι αναλύουν το πόσο ορθολογικές και στραμμένες στο μέλλον είναι οι διαχρονικές επιλογές που κάνουν οι καταναλωτές, σε διαφορετικές χρονικές περιόδους. Το υπόδειγμα του Fisher αποκαλύπτει τους περιορισμούς που αντιμετωπίζουν οι καταναλωτές και τα νοικοκυριά, τις προτιμήσεις τους και το πώς αυτοί οι περιορισμοί και προτιμήσεις καθορίζουν από κοινού τις επιλογές σχετικά με την κατανάλωση και αποταμίευση (Fisher 1930).

Αν ο καταναλωτής επιλέξει ανάμεσα στα σημεία A και B, θα καταναλώνει λιγότερο Y κατά την πρώτη περίοδο και θα αποταμιεύει το υπόλοιπο για την δεύτερη περίοδο. Αν επιλέξει σημεία μεταξύ A και C, θα καταναλώνει περισσότερο Y κατά την πρώτη περίοδο και θα καλύπτει την διαφορά του δανειζόμενος.

Όλοι οι άνθρωποι επιδιώκουν να καταναλώνουν όσο το δυνατό περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες. Ο λόγος που καταναλώνουμε λιγότερα απ' όσα επιθυμούμε είναι ότι σε κάθε χρονική στιγμή έχουμε στην διάθεση μας συγκριμένο εισόδημα, αντιμετωπίζουμε τον λεγόμενο εισοδηματικό περιορισμό. Όταν τα νοικοκυριά αποφασίζουν πόσο θα καταναλώσουν σήμερα σε σχέση με το μέλλον, αντιμετωπίζουν ένα πρόβλημα **διαχρονικού εισοδηματικού περιορισμού** μεταξύ περιόδων (intertemporal budget constraint). Βλέπε σχήμα 3.7 παρακάτω:

Σχήμα 3.7 Ο Εισοδηματικός περιορισμός του Καταναλωτή

Πηγή: Από N. G. Mankiw, Μακροοικονομική Θεωρία / τ. Β'

Η Κατανάλωση εξαρτάται τόσο από τον πλούτο όσο και από το εισόδημα. Το κατακόρυφο σημείο τομής της συνάρτησης εξαρτάται από τον πλούτο.

3.8 Η Υπόθεση Κύκλου Ζωής

Σύμφωνα με το υπόδειγμα του Fisher, η κατανάλωση εξαρτάται από το εισόδημα όλης της ζωής ενός ατόμου. Το εισόδημα μεταβάλλεται συστηματικά στην διάρκεια ζωής των ανθρώπων. Με την αποταμίευση, επιτρέπει στους καταναλωτές να μεταφέρουν εισοδήματα από περιόδους της ζωής τους με υψηλά εισοδήματα σε περιόδους με χαμηλό εισόδημα. Η ερμηνεία αυτή της καταναλωτικής συμπεριφοράς αποτελεί την βάση της υπόθεσης του κύκλου ζωής (life-cycle hypothesis) (Modigliani 1986).

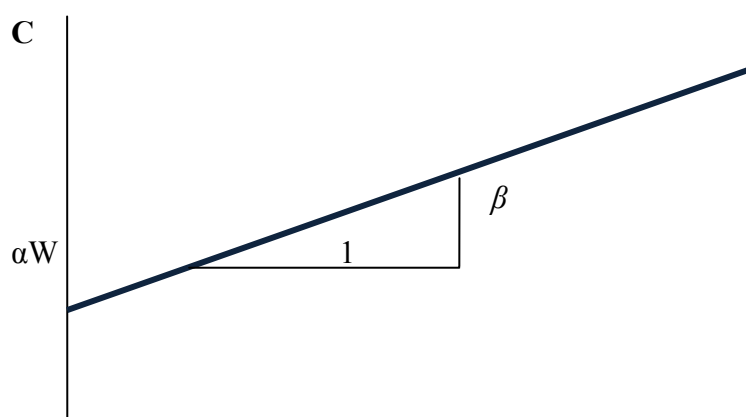
Σύμφωνα με την LCH η συνάρτηση κατανάλωσης έχει την γραμμική μορφή

$$C = \alpha W + \beta Y,$$

α : MPC του πλούτου

β : MPC του εισοδήματος

Σχήμα 3.8.1 Η Συνάρτηση Κατανάλωσης LCH

Αν ο καταναλωτής εξομαλύνει τις καταναλωτικές του δαπάνες στην διάρκεια ολόκληρης της ζωής του (οριζόντια γραμμή κατανάλωσης), θα αποταμιεύει και θα συσσωρεύει πλούτο τα χρόνια που εργάζεται ενώ θα εκταμιεύει ποσά από τις συσσωρευμένες αποταμίευσεις του (αρνητική αποταμίευση) και θα μειώνει τον πλούτο του τα χρόνια που απομένουν να ζήσει ως συνταξιούχος

Εισόδημα, Y

Πηγή: Από N. G. Mankiw, *Μακροοικονομική Θεωρία* / τ. Β'

Η συνάρτηση κατανάλωσης του κύκλου ζωής συνεπάγεται ότι η APC είναι:

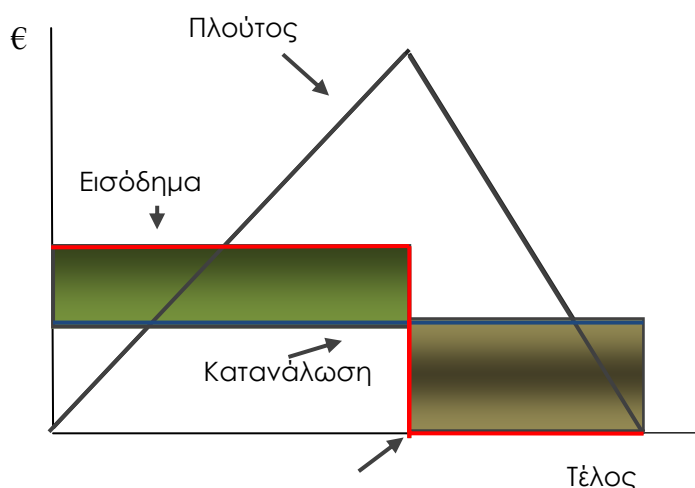
$$C/Y = \alpha(W/Y) + \beta$$

Αφού ο πλούτος δεν μεταβάλλεται αναλογικά με το εισόδημα από άτομο σε άτομο, διαπιστώνεται ότι, όταν εξετάσουμε συγκριτικά στοιχεία μεταξύ ατόμων ή στοιχεία που καλύπτουν σύντομες χρονικές περιόδους, ότι το υψηλό εισόδημα αντιστοιχεί σε χαμηλή ροπή κατανάλωσης. Αλλά σε μεγάλες χρονικές περιόδους, ο W και το Y αυξάνονται μαζί, που συνεπάγεται μια σταθερή αναλογία W/Y και επομένως σταθερή APC. (Mankiw 2002)

Η πιο σημαντική πρόβλεψη του υποδείγματος LCH θεωρείται ότι η αποταμίευση μεταβάλλεται κατά την διάρκεια ζωής ενός ατόμου. Έτσι, επειδή οι άνθρωποι θέλουν να εξομαλύνουν την κατανάλωση στην διάρκεια της ζωής τους, ο νέος που εργάζεται πραγματοποιεί αποταμίευση, ενώ ο ηλικιωμένος πραγματοποιεί αρνητική αποταμίευση.

Διαγραμματικά φαίνεται ως εξής:

Σχήμα 3.8.2 Κατανάλωση, Εισόδημα, Πλούτος LCH

Βέβαια, έρευνες έχουν πραγματοποιηθεί για την αποταμίευση, ειδικά των ηλικιωμένων. Φαίνεται λοιπόν ότι οι ηλικιωμένοι δεν εκταμιεύουν τις αποταμιεύσεις τους στην έκταση που μόλις αναφέρθηκε στο υπόδειγμα. Απλούστερα, οι ηλικιωμένοι δεν ξοδεύουν τόσο γρήγορα τον πλούτο τους και τα εισοδήματά τους. Δύο είναι οι βασικοί λόγοι:

1. Οι ηλικιωμένοι μεριμνούν για πιθανές απρόβλεπτες δαπάνες. Η πρόσθετη αποταμίευση που πηγάζει από την αβεβαιότητα ονομάζεται προληπτική αποταμίευση (precautionary saving).
2. Το κίνητρο των γονέων να αφήσουν περιουσιακά στοιχεία στα παιδιά τους.

Ειδικά για την δεύτερη υπόθεση, έχουν γίνει μελέτες και αναπτυχθεί διάφορες θεωρίες.

Ένας σημαντικός παράγοντας, στην κατανάλωση κύκλου ζωής (life-cycle consumption) και αποταμίευσης των νοικοκυριών, αποτελεί η στέγαση. Η κτήση ακίνητου αποτελεί το βασικότερο περιουσιακό στοιχείο στο συνολικό οικιακό χαρτοφυλάκιο (housing portfolio) για ένα μεγάλο μέρος των νοικοκυριών (Kankaanranta 2006).

Τα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία διαφέρουν ουσιωδώς από τα χρηματοοικονομικά περιουσιακά στοιχεία χάρη στον διπλό τους ρόλο. Ο «οικιακός πλούτος» (housing wealth) θεωρείται παράλληλα ως επενδυτικό αγαθό αλλά και σαν διαρκές καταναλωτικό αγαθό. Οι Banks et al. (2004), εξέτασαν τις επιπτώσεις από την αβεβαιότητα των τιμών στον τομέα στέγασης για το μονοπάτι κύκλου ζωής του πλούτου και της κατανάλωσης. Ένας καταναλωτής που απεχθάνεται τον κίνδυνο (risk averse consumer) μπορεί πάντα να επιλέγει την μη κατοχή χρηματοοικονομικών αγαθών, π.χ μετοχές, που χαρακτηρίζονται από μια άλφα επικινδυνότητα. Αντίθετα, για ένα τέτοιο καταναλωτή είναι αδύνατο να μην επιλέξει την επένδυση σε τίτλους ιδιοκτησίας. Το απαραίτητο επίπεδο κατανάλωσης σε στέγαση και λοιπές τέτοιες υπηρεσίες μεγαλώνει ανάλογα με το μέγεθος του νοικοκυριού. Από την στιγμή που γενικώς προτιμάται η ιδιοκατοίκηση από την ενοικίαση, οι διακυμάνσεις στις τιμές των ενοικίων δύναται να προκαλέσουν μάλλον απώλεια πλούτου, εκτός και αν υπάρχει ένας τρόπος ασφάλισης ενάντια τέτοιων διακυμάνσεων. Εν τη απουσία

ενός κατάλληλου χρηματοοικονομικού οργάνου, η «ασφάλιση» του νοικοκυριού μπορεί να διασφαλιστεί από την αγορά του ιδίου ακινήτου. Με άλλα λόγια, η ιδιοκατοίκηση αποτελεί και έχει ένα επιπρόσθετο τρίτο ρόλο ως ασφάλεια απέναντι στις διακυμανσεις των τιμών στέγασης.

Σε αυτήν την περίπτωση, οι Banks et al., (2004) δείχνουν πως η αύξηση της μεταβλητικότητας των τιμών στεγάσης και ενοικίασης, θα οδηγήσει σε αύξηση τόσο στην ιδιοκατοίκηση αλλά και στην κατανάλωση υπηρεσιών στέγασης νωρίς στον κύκλο ζωής.

Σύμφωνα με το μοντέλο κύκλου ζωής, η επιθυμητή κατανάλωση από την χρήση ακίνητων περιουσιακών στοιχείων σε εάν νοικοκυριά, πρέπει να μειωθεί με την γήρανση των μελών του και ειδικά μετά την συνταξιοδότηση. Ακόμα, τα ακίνητα περιουσιακά στοιχεία θα πρέπει να ρευστοποιηθούν, ώστε να χρηματοδοτήσουν την κατανάλωση μετά την συνταξιοδότηση, από την στιγμή που και το εισόδημα θα μειωθεί (Kankaanranta 2006).

Οι μελέτες των Hurd (1990) και Jones (1996) έδειξαν ότι σε αντίθεση με την προαναφερθείσα πρόβλεψη, τα πιο ηλικιωμένα νοικοκυριά είναι πιο απρόθυμα σχετικά να φύγουν από το καθεστώς της ιδιοκατοίκησης. Το πείραμα εξομοίωσης των Heiss, Hurd και Börsch-Supan (2003) δείχνει να συμφωνεί με αυτό το αποτέλεσμα.

Σύμφωνα με τον Jones (1996), η συστηματική ρευστοποίηση ακίνητης περιουσίας λαμβάνει χώρα σε γηραιότερα νοικοκυριά, αλλά όχι άμεσα μετά την συνταξιοδότηση των κυρίαρων μελών του. Επίσης διαφωνεί με την άποψη πως τα ηλικιωμένα νοικοκυριά δεν παρακινούνται από την αρνητική αποταμίευση (dissaving) του κύκλου ζωής, ώστε να πουλούν ακίνητα περιουσιακά στοιχεία. Η απόφαση να παύουν την ιδιοκατοχή είναι μάλλον πιθανότερο να βασίζεται σε μια μείωση του μεγέθους του εξεταζόμενου νοικοκυριού.

Όσον αφορά την Ελλάδα, η αγορά ακίνητων αποτελούσε πάντοτε ένα σημαντικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας. Σήμερα, η κατοχή ακινήτων αποτελεί το 90% του πλούτου των ελληνικών νοικοκυριών, ενώ η ιδιωτική επένδυση σε ακίνητα αποτελεί περίπου το 20% των συνολικών επενδύσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι εξελίξεις στις τιμές των ακινήτων, μέσω της επίδρασής τους στον ιδιωτικό πλούτο, να επηρεάζουν τις αποταμιευτικές επιλογές, καθώς και την εμπιστοσύνη των νοικοκυριών, που με τη σειρά τους αποτελούν τους κύριους παράγοντες ώθησης του οικονομικού κύκλου και της ανάπτυξης γενικότερα.

Η άνοδος των τιμών στα ακίνητα έχει αποτελέσει ένα σημαντικό παράγοντα στην αύξηση του πλούτου των νοικοκυριών, καθώς αυτά αποτελούν περίπου το 90% του συνολικού τους πλούτου (τα αντίστοιχα ποσοστά για την ευρωζώνη είναι 40-50%, ενώ για τις ΗΠΑ το 25% περίπου). Το παραπάνω στοιχείο αποτελεί απόρροια του γεγονότος πως το

75% του πληθυσμού κατέχει κάποιο ακίνητο. Το υψηλό αυτό ποσοστό εν μέρει αντικατοπτρίζει το μεγάλο ποσοστό δευτέρων κατοικιών ως εξοχικά.

Η μεγάλη αύξηση του συσχετιζόμενου με την παρουσία πλούτου ενίσχυσε την οικονομική θέση των νοικοκυριών την προηγούμενη δεκαετία. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις του τμήματος Στρατηγικού Σχεδιασμού και Έρευνας της Εθνικής Τράπεζας της Ελλάδος, η μέση άνοδος των τιμών στα ακίνητα κατά 5% σε πραγματικούς όρους κατά την περίοδο 1995-2004 υπολογίζεται να έχει αυξήσει την ιδιωτική κατανάλωση κατά 0,4 εκατοστιαίας μονάδας ετησίως, συμβάλλοντας έτσι κατά 0,3 εκατοστιαίας μονάδας στην αύξηση του ετήσιου ΑΕΠ (Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, 2005).

3.9 Υπόθεση μόνιμου εισοδήματος

Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος (PHI - Permanent Income Hypothesis) προτάθηκε ως ερμηνεία της καταναλωτικής συμπεριφοράς από τον Milton Friedman το 1957. Η υπόθεση μόνιμου εισοδήματος συμπληρώνει την υπόθεση του κύκλου ζωής που διατυπώθηκε από τον Modigliani: Και οι δυο χρησιμοποιούν την θεωρία καταναλωτή του Fisher για να υποστηρίξουν ότι η κατανάλωση δεν εξαρτάται μόνο από το τρέχον εισόδημα. Σε αντίθεση όμως με την LCH, που τονίζει ότι το εισόδημα ακολουθεί μια κανονικότητα στην διάρκεια ολόκληρης της ζωής ενός ανθρώπου, η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος υποστηρίζει ότι οι άνθρωποι γνωρίζουν στην ζωή τους τυχαίες και προσωρινές μεταβολές στα εισοδήματα τους από χρόνο σε χρόνο (Friedman 1957).

Σύμφωνα με τον Friedman, οι άνθρωποι βλέπουν το τρέχον εισόδημα Y ως το σύνολο δυο επιμέρους συστατικών: α) του μόνιμου εισοδήματος (permanent income) Y^P και β) του προσωρινού εισοδήματος (transitory income) Y^T .

Δηλαδή:

$$Y = Y^P + Y^T$$

Το μόνιμο εισόδημα αποτελεί και το μελλοντικά προσδοκώμενο εισόδημα. Αντίθετα, το προσωρινό είναι το μέρος του εισοδήματος που οι άνθρωποι δεν αναμένουν να κερδίζουν και στο μέλλον. Οι διάφορες μορφές εισοδήματος έχουν διαφορετικούς βαθμούς μονιμότητας. Οι καλές σπουδές προσφέρουν ένα μόνιμο υψηλότερο εισόδημα,

ενώ οι καλές καιρικές συνθήκες παρέχουν μόνον ένα προσωρινά υψηλότερο εισόδημα. (Mankiw 2002).

Ο Friedman υπέθεσε ότι η κατανάλωση εξαρτάται κυρίως από το μόνιμο εισόδημα, επειδή οι καταναλωτές και τα νοικοκυριά χρησιμοποιούν την αποταμίευση και τον δανεισμό για να διατηρήσουν σχετικά σταθερό το επίπεδο της κατανάλωσης τους ως αντίδραση στις προσωρινές διακυμάνσεις του εισοδήματος τους. Οι καταναλωτές έχουν την τάση να δαπανούν το μόνιμο εισόδημα τους, αλλά αποταμιεύουν το μεγαλύτερο τμήμα του προσωρινού τους εισοδήματος.

Κατά τον Friedman η συνάρτηση κατανάλωσης είναι:

$$C = aY^P,$$

Όπου το a είναι μια σταθερά, η οποία μετρά το κλάσμα του μόνιμου εισοδήματος που καταναλώνεται. Η PIH δηλώνει ότι η κατανάλωση είναι ανάλογη με το μόνιμο εισόδημα. Η μέση ροπή κατανάλωσης κατά τον Friedman, αν διαιρέσουμε και τα δυο σκέλη της συνάρτησης με Y , είναι:

$$APC = aY^P / Y$$

Σύμφωνα με την PIH, η μέση ροπή κατανάλωσης εξαρτάται από τον λόγο του μόνιμου εισοδήματος προς το τρέχον εισόδημα. Όταν το τρέχον εισόδημα αυξάνεται προσωρινά πάνω από το μόνιμο εισόδημα, Τότε η APC μειώνεται.

Σε έρευνες γύρω από τα στοιχεία των νοικοκυριών, ο Friedman υποστήριξε ότι τα στοιχεία αυτά εκφράζουν ένα συνδυασμό μόνιμου και προσωρινού εισοδήματος. Τα νοικοκυριά με μόνιμο εισόδημα έχουν αναλογικά υψηλότερη κατανάλωση. Αν η μεταβολή στο τρέχον εισόδημα προέρχεται από την μεταβολή του μόνιμου εισοδήματος, η μέση ροπή κατανάλωσης θα είναι ίδια για όλα τα νοικοκυριά. Μέρος της μεταβολής στο τρέχον εισόδημα του νοικοκυριού προέρχεται από την συνιστώσα του προσωρινού εισοδήματος και γι' αυτό τα νοικοκυριά με μεγάλο προσωρινό εισόδημα θα έχουν μεγαλύτερη κατανάλωση. Διαπιστώνεται από τις έρευνες ότι τα νοικοκυριά υψηλού εισοδήματος έχουν κατά μέσο όρο χαμηλότερες ροπές κατανάλωσης.

3.10 Ορθολογικές προσδοκίες και Κατανάλωση Τυχαίας Πορείας

Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος θεμελιώνεται στο υπόδειγμα επιλογής μεταξύ χρονικών περιόδων, που ανέπτυξε ο Fisher. Η βασική ιδέα του υποδείγματος οικοδομείται στην άποψη ότι οι καταναλωτές που έχουν στραμμένο το βλέμμα και την προσοχή τους στο μέλλον, στηρίζουν τις προσδοκίες τους όχι μόνο στο τρέχον, αλλά και στο αναμενόμενο μελλοντικό εισόδημα. Οπότε, η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος τονίζει ότι η κατανάλωση εξαρτάται από τις προσδοκίες των νοικοκυριών.

Ο οικονομολόγος Robert Hall πρώτος επισήμανε τις συνέπειες των ορθολογικών προσδοκιών για την κατανάλωση. Στην έρευνα του έδειξε ότι αν η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος είναι ορθή και οι καταναλωτές έχουν ορθολογικές προσδοκίες, τότε οι διαχρονικές μεταβολές της κατανάλωσης θα είναι απρόβλεπτες. Ο συνδυασμός της υπόθεσης του μόνιμου εισοδήματος με την υπόθεση των ορθολογικών προσδοκιών συνεπάγεται ότι η κατανάλωση ακολουθεί τυχαία πορεία (random walk). Οι μεταβολές στην κατανάλωση αντανακλούν «εκπλήξεις» σχετικά με το εισόδημα ολόκληρης της ζωής. Αν ένα νοικοκυριό αξιοποιεί άριστα όλες τις διαθέσιμες πληροφορίες, τότε λογικά θα πρέπει να εκπλήσσεται μόνο από εντελώς απρόβλεπτα γεγονότα. Άρα και οι μεταβολές στην κατανάλωση θα είναι επίσης απρόβλεπτες. (Hall 1978).

Έστω ότι εκ μέρους των νοικοκυριών και των καταναλωτών αναγνωρίζονται κάποιες προβλέψιμες μεταβολές στο εισόδημα. Σύμφωνα με τη θεωρία της τυχαίας πορείας, οι μεταβολές αυτές δεν θα πρέπει να παρακινούν τους καταναλωτές να μεταβάλουν τις δαπάνες τους. Τα στοιχεία για την κατανάλωση και το εισόδημα μάλλον δεν ικανοποιούν το επαγωγικό αυτό συμπέρασμα της τυχαίας πορείας. Προβλέψιμες μεταβολές στο εισόδημα, οδηγούν σε προβλέψιμες μεταβολές στην κατανάλωση.

Μια πιθανή ερμηνεία της συμπεριφοράς αυτής, σύμφωνα με τους Campbell and Mankiw (1989), είναι ότι ορισμένοι καταναλωτές ίσως αποτυγχάνουν να διαμορφώσουν ορθολογικές προσδοκίες. Αντίθετα, δύναται να στηρίζουν τις προσδοκίες τους για το μελλοντικό τους εισόδημα σε μεγάλο βαθμό στο τρέχον εισόδημα τους. Μια άλλη πιθανή ερμηνεία είναι ότι ορισμένα νοικοκυριά υφίστανται κάποιον περιορισμό δανεισμού και επομένως στηρίζουν την κατανάλωση τους μόνο στο τρέχον εισόδημα. Παρατηρώντας όλα αυτά, η αρχική τοποθέτηση του Keynes περί συνάρτησης κατανάλωσης φαίνεται πιο απτή. Το τρέχον εισόδημα φαίνεται να διαδραματίζει του ουσιαστικότερο ρόλο στον καθορισμό καταναλωτικών δαπανών απ' ότι υπονοεί η θεωρία της τυχαίας πορείας.

3.11 Συμπεράσματα περί κατανάλωσης

Στις εργασίες των Keynes, Fisher, Modigliani και Friedman, παρατηρείται μια «συνέχεια» στις απόψεις για την καταναλωτική συμπεριφορά.

- Ο Keynes είκασε ότι $0 < MPC < 1$, $APC \downarrow \longrightarrow Y \uparrow$, και το βασικότερο ότι το τρέχον εισόδημα είναι ο κύριος προσδιοριστικός παράγοντας της κατανάλωσης. Οι έρευνες γύρω από στοιχεία νοικοκυριών και οι βραχυχρόνιες χρονολογικές σειρές επιβεβαιώνουν τις εικασίες του Keynes.
- Πρόσφατες έρευνες για την κατανάλωση στηρίχτηκαν στο υπόδειγμα καταναλωτή που ανέπτυξε ο I. Fisher. Στο υπόδειγμα αυτό, ο καταναλωτής αντιμετωπίζει έναν διαχρονικό εισοδηματικό περιορισμό και επιλέγει το τρέχον και μελλοντικό επίπεδο κατανάλωσης με ουσιαστικό σκοπό την μεγιστοποίηση της ικανοποίησης του σε ολόκληρη την διάρκεια ζωής του. Βασικά στοιχεία αποτελούν η αποταμίευση και ο δανεισμός.
- Η υπόθεση του κύκλου ζωής του Modigliani, τονίζει ότι το εισόδημα σε κάποια έκταση, διακυμαίνεται προβλέψιμα στην διάρκεια ζωής των ανθρώπων και οι καταναλωτές χρησιμοποιούν την αποταμίευση και τον δανεισμό για να εξομαλύνουν την κατανάλωση τους κατά την διάρκεια της ζωής τους. Η υπόθεση αυτή συνεπάγεται ότι η κατανάλωση εξαρτάται τόσο από τον πλούτο όσο και από το εισόδημα.
- Η υπόθεση του μόνιμου εισοδήματος που ανέπτυξε ο Friedman, τονίζει ότι τα άτομα γνωρίζουν προσωρινές και μόνιμες διακυμάνσεις στα εισοδήματά τους. Η κατανάλωση επηρεάζεται ελάχιστα από τις μεταβολές του προσωρινού εισοδήματος, αφού τα νοικοκυριά και οι καταναλωτές μπορούν να αποταμιεύουν και να δανείζονται, αποσκοπώντας στην διατήρηση ενός σχετικώς σταθερού επιπέδου κατανάλωσης. Αυτή εξαρτάται από το μόνιμο εισόδημα.

Το σίγουρο είναι ότι οι καταναλωτές γενικότερα, αλλά ειδικότερα και τα νοικοκυριά που αποτελούν το αντικείμενο έρευνας μας, έχουν στραμμένο το βλέμα τους στους

μελλοντικούς τους πόρους και στις μελλοντικές τους ανάγκες, πράγμα που συνεπάγεται μια πιο σύνθετη συνάρτηση κατανάλωσης από εκείνη που πρότεινε ο Keynes.

Ο Keynes πρότεινε μια συνάρτηση κατανάλωσης, όπως είδαμε της μορφής:

$$\text{Κατανάλωση} = f(\text{Τρέχον Εισόδημα})$$

Η πιο πρόσφατη θεωρία επιπρόσθετα υποδηλώνει ότι:

$$\text{Κατανάλωση} = f\left(\begin{array}{c} \text{Τρέχον Εισόδημα, Πλούτος, Προσδοκώμενο} \\ \text{Μελλοντικό Εισόδημα, Επιτόκια} \end{array}\right)$$

Με άλλα λόγια, το τρέχον εισόδημα αποτελεί έναν βασικότατο προσδιοριστικό παράγοντα ιδιωτικής κατανάλωσης, αλλά όχι τον μοναδικό. Μάλιστα, οι οικονομολόγοι διαφωνούν στην συμμετοχή κάποιων προσδιοριστικών παραγόντων στην διαμόρφωση της τελικής καταναλωτικής συμπεριφοράς ενός νοικοκυριού ή ενός άτομου μεμονωμένα, όπως πχ στην περίπτωση των επιτοκίων (Mankiw 2002).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ ΚΑΙ ΛΗΨΗΣ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ

4.1 Το Υπόδειγμα *Nicosia*

Το υπόδειγμα του Nicosia (1966) επικεντρώνεται στη σχέση επιχείρησης - πιθανών καταναλωτών. Ήταν από τα πρώτα υποδείγματα καταναλωτικής συμπεριφοράς που αναπτύχθηκαν. Το υπόδειγμα Nicosia χωρίζεται σε τέσσερα σχετικά πεδία.

Το Πεδίο 1 διαιρείται σε δύο μέρη: (α) την επιχείρηση και τις προσπάθειες προβολής του προϊόντος της και επικοινωνίας με τους πιθανούς καταναλωτές και (β) τις προδιαθέσεις των καταναλωτών με τα χαρακτηριστικά τους και την έκθεση τους στο μήνυμα (επικοινωνία) της επιχείρησης. Η εκροή της πρώτης φάσης είναι η δημιουργία στάσεων για το προϊόν της επιχείρησης από τους καταναλωτές.

Οι στάσεις αυτές αποτελούν εισροές στο Πεδίο 2. Εάν οι στάσεις αυτές είναι θετικές, τότε οι καταναλωτές αναζητούν πληροφορίες και προχωρούν στην αξιολόγηση του προϊόντος. Το αποτέλεσμα των διαδικασιών του Πεδίου 3 είναι η παρακίνηση των καταναλωτών στο να αποφασίσουν να ενεργήσουν ανάλογα (αγορά προϊόντος με δεδομένη κάποια θετική στάση γι' αυτό).

Το τελευταίο πεδίο, το Πεδίο 4, είναι η ανατροφοδότηση. Εδώ οι καταναλωτές με βάση τις εμπειρίες που αποκομίζουν από τη χρήση του προϊόντος, παρακρατούν στη μνήμη τους τις σχετικές με την κατανάλωση πληροφορίες προκειμένου να τις χρησιμοποιήσουν σε μελλοντικές αγορές. Η αγοραστική συμπεριφορά των καταναλωτών, από την άλλη μεριά, αποτελεί φαινόμενο για μελέτη από την επιχείρηση, οπότε και η επιχείρηση ανατροφοδοτείται με πληροφορίες στο Πεδίο 4. Αν και σχετικά απλό, το υπόδειγμα Nicosia έχει μειονέκτημα ότι αδυνατεί να εξηγήσει συχνά επαναλαμβανόμενες αγορές κάποιου προϊόντος, οι οποίες εκτελούνται από συνήθεια.

4.2 Το Υπόδειγμα Howard – Sheth (HS)

Το υπόδειγμα HS (1969) αναπτύχθηκε από μία επιτροπή του *Ford Foundation* και αποτελεί μια απόπειρα αναγνώρισης και ενοποίησης των κύριων μεταβλητών που επηρεάζουν την καταναλωτική συμπεριφορά. Υποθέτει μία απόφαση λογικής επιλογής και αποτελείται από τέσσερα είδη μεταβλητών: μεταβλητές εισροής, μεταβλητές αποτελεσμάτων, υποθετικές δομές και εξωγενείς μεταβλητές.

Οι μεταβλητές εισροής είναι ουσιαστικά τα ερεθίσματα από το κοινωνικό και εμπορικό περιβάλλον του αγοραστή (π.χ. επικοινωνίες *Marketing* από επιχειρήσεις). Οι

μεταβλητές αποτελεσμάτων – εκροών είναι η προσοχή, η κατανόηση μάρκας, η στάση, η πρόθεση και η αγορά. Οι υποθετικές δομές είναι πιο αφηρημένες και λιγότερο καλά προσδιορισμένοι λειτουργικά από ότι οι μεταβλητές εισροών ή αποτελεσμάτων. Οι υποθετικές δομές ασχολούνται με την απόκτηση και την επεξεργασία πληροφοριών από τα τρία κανάλια εισροών που σχετίζονται με την απόφαση αγοράς (δηλαδή: προσοχή, ασάφεια ερεθίσματος και έρευνα), ενώ οι δομές μάθησης ασχολούνται με τη διαμόρφωση εννοιών και περιλαμβάνουν κριτήρια επιλογής, στάση, πρόθεση, εμπιστοσύνη και ικανοποίηση.

Το υπόδειγμα *HS* ασχολείται κυρίως με την υιοθετούμενη συμπεριφορά η οποία προκύπτει από μία διαδικασία μάθησης: τα κίνητρα, η κατανόηση των μαρκών και η στάση είναι υποδείξεις, η εμπιστοσύνη και η ικανοποίηση είναι ενισχύσεις και όλες μεταβλητές αποτελεσμάτων περιβάλλουν την απόκριση. Ακόμα ασχολείται με το πώς μεμονομένα άτομα αποθηκεύουν πληροφορίες και τυποποιούν τις διαδικασίες αγορών τους.

Ο καταναλωτής δε λαμβάνει υπόψη του όλες τις μάρκες αλλά μόνο ένα σύνολο των αποδεκτών μαρκών που θεωρεί ότι κατέχουν τα απαραίτητα χαρακτηριστικά ώστε να θεωρηθούν ικανοποιητικές εναλλακτικές λύσεις για αυτόν (*evoked set*). Ο καταναλωτής αναζητά ενεργά για πληροφορίες και γενικεύει τις εμπειρίες του από παλαιότερες αγορές στις τρέχουσες διαδικασίες λήψης αγοραστικών αποφάσεων.

Το υπόδειγμα *HS* συνδέει ένα μεγάλο αριθμό μεταβλητών που επιδρούν στην αγοραστική συμπεριφορά. Η κύρια συνεισφορά του είναι η ενοποίηση μίας μεγάλης ομάδας ευρημάτων που έως τότε ήταν ασύνδετα. Παρόλο που δεν είναι τόσο δομημένο, ώστε να εξηγεί την επιλογή του καταναλωτή ανάμεσα σε διάφορες κατηγορίες προϊόντων, παρέχει ένα ευρύτερο πεδίο εξωγενών και επεξηγηματικών μεταβλητών.

Το βασικότερο μειονέκτημα του υποδείγματος είναι η αδυναμία του να προσδιορίσει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ των μεταβλητών και τη συγκεκριμένη φύση αυτών των διαδικασιών αλληλεπίδρασης. Έτσι, το υπόδειγμα περισσότερο αναπαριστά ένα θεωρητικό πλαίσιο που μπορεί να παρέχει υποστήριξη κατά τη διάρκεια της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

Το υπόδειγμα *HS* παρέχει ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που βοηθά στη κατανόηση της πολυπλοκότητας της συμπεριφοράς του καταναλωτή. Επιπλέον, και τα δύο υποδείγματα είναι σε θέση να χαρακτηρίσουν στάσεις, συμπεριφορά και επιλογή σε περιστάσεις συγκεκριμένης απόφασης από μέρους των καταναλωτών (Σίωμκος, 1994).

4.3 Το Υπόδειγμα Howard – Ostlund (HO)

Το υπόδειγμα *HO* προσφέρει μια θεωρία συμπεριφοράς του αγοραστή που είναι χρήσιμη στους θεωρητικούς, στους ερευνητές και στους ελεύθερους επαγγελματίες. Ακόμα σκοπό έχει να περιγράψει τη βιομηχανική, οργανωσιακή και βασική καταναλωτική συμπεριφορά. Επιπλέον το υπόδειγμα *HO* μπορεί να διαιρεθεί σε τρία στάδια. Το πρώτο απαρτίζεται από τις εξωγενείς μεταβλητές. Αυτές περιλαμβάνουν το οργανωσιακό και κοινωνικό περιβάλλον, όπως επίσης και τα προσωπικά χαρακτηριστικά του αγοραστή. Το δεύτερο στάδιο του υποδείγματος χαρακτηρίζει την επεξεργασία πληροφοριών. Περιλαμβάνει το τμήμα του υποδείγματος που αρχίζει με τις πηγές πληροφορίας και τελειώνει με την ανακλημένη πληροφορία. Το τρίτο στάδιο εστιάζεται στις γνωστικές και αγοραστικές διαδικασίες. Αρχίζει με τα κίνητρα και τελειώνει με την ικανοποίηση από την αγορά του προϊόντος. Εδώ διακρίνονται δύο στοιχεία των κινήτρων: το περιεχόμενο και η ένταση. Το περιεχόμενο αναφέρεται στους στόχους που προσπαθεί να επιτύχει ο καταναλωτής και η ένταση στη σχετική σημασία του κάθε στόχου. Τα κίνητρα περιλαμβάνουν την ανατροφοδότηση από την προσωπικότητα, το κοινωνικό περιβάλλον και τις ανακλημένες πληροφορίες. Από την άλλη, τα κίνητρα ενός μεμονωμένου ατόμου επηρεάζουν τις προσωπικές και τις περιστασιακές συμπεριφορές. Οι ανακλημένες πληροφορίες τροφοδοτούν τις προσωπικές και περιστασιακές συμπεριφορές. Η κατανόηση μάρκας ή ο βαθμός γνώσης για μια μάρκα επίσης επηρεάζει την καταναλωτική συμπεριφορά.

Οι προθέσεις ενός μεμονωμένου ατόμου καθορίζονται από τη στάση του και την οικονομική του κατάσταση. Οι προθέσεις, η εμπιστοσύνη στην αξιολόγηση μιας μάρκας και μία καινούργια πληροφορία εκλαμβάνονται ως πολύ καθοριστικοί παράγοντες της αγοράς. Φυσικά ένας καταναλωτής μπορεί να μη γνωρίζει όλες τις υπάρχουσες μάρκες μίας κατηγορίας προϊόντων και έτσι η απόφαση αγοράς θα περιοριστεί στο *evoked set* (αυτές τις μάρκες που καταναλωτής γνωρίζει). Μετά την αγορά του προϊόντος, ο καταναλωτής μπορεί να το χρησιμοποιήσει ή να το καταναλώσει και να αντλήσει κάποιο επίπεδο ικανοποίησης από αυτή του την πράξη. Αυτή η πληροφορία στη συνέχεια επηρεάζει την εμπιστοσύνη ενός μεμονωμένου ατόμου στην αγορασμένη μάρκα και τελικά την πιθανότητα να την ξαναγοράσει.

Το υπόδειγμα *HO* είναι μία προσπάθεια παρουσίασης μιας κατανοητής απεικόνισης των διαδικασιών της συμπεριφοράς του καταναλωτή. Τα μειονεκτήματα του υποδείγματος *HO* είναι η πολυπλοκότητα που το κάνει δυσνόητο και δύσκολο να περιγραφεί και το γεγονός ότι πολλοί συνδετικοί κρίκοι που έχουν προσδιοριστεί φαίνεται να υποστηρίζονται είτε από διαίσθηση είτε από ένα περιορισμένο αριθμό μελετών (Σίωμκος, 1994).

4.4 Υπόδειγμα Engel – Kollat – Blackwell (EKB)

Το υπόδειγμα Engel – Kollat – Blackwell (1978) καταγράφει την καταναλωτική συμπεριφορά σαν μία διαδικασία απόφασης που αποτελείται από πέντε στάδια. Η αναγνώριση του προβλήματος συμβαίνει, όταν ένα μεμονωμένο άτομο αντιλαμβάνεται κάποια διαφορά ανάμεσα στην επιθυμητή και την πραγματική κατάσταση των πραγμάτων. Η αναγνώριση του προβλήματος προκαλεί τη διαδικασία έρευνας για πληροφορίες ώστε να επιλυθεί το πρόβλημα. Οι πληροφορίες που συγκεντρώνει το άτομο τόσο ερευνώντας τη γνώση του ιδίου (εσωτερική έρευνα), όσο και εξωτερικές πηγές, χρησιμοποιούνται με σκοπό να εκτιμηθούν οι εναλλακτικές λύσεις του προβλήματος και να γίνει μία επιλογή. Οι συνέπειες ή τα αποτελέσματα μιας επιλογής, ικανοποίησης ή παραφωνίας διατηρούνται και χρησιμοποιούνται για να καθοδηγήσουν μελλοντικές αποφάσεις του ατόμου.

Αυτά τα πέντε στάδια της διαδικασίας λήψης απόφασης συνθέτουν τον πυρήνα της απόφασης του υποδείγματος *EKB*. Οι υπόλοιποι παράγοντες απλώς ενισχύουν τη διαδικασία επεξεργασίας πληροφοριών παρέχοντας μία λεπτομερή περιγραφή των δραστηριοτήτων που παρεμβάλλονται στην αναγνώριση και αναζήτηση του προβλήματος. Άλλοι παράγοντες απεικονίζουν τη διαδικασία εκτίμησης των μάρκων του προϊόντος περιγράφοντας τον τρόπο με τον οποίο οι παράγοντες αυτοί επηρεάζουν την έρευνα, την αξιολόγηση των διαφόρων εναλλακτικών και τελικά την επιλογή μίας μάρκας. Οι γενικές κινητήριες επιρροές είναι προδιαθέσεις μεμονωμένων ατόμων που έχουν την πρωτεύουσα επιρροή στις εκτιμήσεις των προϊόντων και των μαρκών. Και οι εσωτερικοποιημένες περιβαλλοντικές επιρροές έχουν μία πρωτεύουσα επιρροή στις γενικές κινητήριες επιρροές.

4.5 Υπόδειγμα Bettman

Ο Bettman (1979) εισήγαγε μία ολοκληρωμένη θεωρία συμπεριφοράς καταναλωτή από την οπτική γωνία της επεξεργασίας πληροφοριών (*information processing*). Το υπόδειγμα παρέχει ένα αναλυτικό πλαίσιο χρήσιμο στην κατανόηση της καταναλωτής συμπεριφοράς σε ένα περιβάλλον όπου η επιλογή λαμβάνεται μέσα από μία διαδικασία αξιολόγησης του συνόλου των εναλλακτικών λύσεων (μαρκών του προϊόντος).

Η οπτική γωνία της επεξεργασίας πληροφοριών αναφέρεται στους τύπους της πληροφορίας που χρησιμοποιούνται από τους καταναλωτές, στο πώς αξιολογείται η κάθε πληροφορία και τέλος στο πώς λαμβάνονται οι αποφάσεις με δεδομένες τις πληροφορίες.

Η δομή του υποδείγματος Bettman διαιρείται σε δύο «υπομοντέλα»: τη βασική ιεραρχία και τις ενδιάμεσες διαμορφωτικές διαδικασίες. Ο Bettman υποδεικνύει ότι δεν υπάρχει λογικό σημείο αρχής ή τέλος της διαδικασίας. Η βασική ιεραρχία περιλαμβάνει: τα κίνητρα και την ιεράρχηση στόχων, την προσοχή, την απόκτηση και αξιολόγηση πληροφοριών, την διαδικασία απόφασης και την κατανάλωση και μάθηση (εμπειρίες από την κατανάλωση).

Οι ενδιάμεσες μετριαστικές διαδικασίες του υποδείγματος επιδρούν και προσδιορίζουν τη βασική ιεραρχία που μόλις παρουσιάστηκε. Οι διαδικασίες αυτές περιλαμβάνουν την αντιληπτική κωδικοποίηση (*perceptual encoding*), που είναι η διαδικασία της ερμηνείας που διέρχεται ένα μεμονωμένο άτομο, αφού εκτεθεί στο ερέθισμα και επηρεάζεται τόσο από τη μνήμη όσο και από το ερέθισμα αυτό καθεαυτό. Άλλη διαδικασία είναι η ικανότητα επεξεργασίας (ολόκληρη η ροή πληροφοριών περιορίζεται από την ικανότητα να η οποία είναι θετικά συσχετισμένη με την προσπάθεια και τα κίνητρα). Οι επιπλοκές της ικανότητας επεξεργασίας εντοπίζονται στο ότι η ικανότητα αυτή πρέπει να κατανέμεται σε ένα καθήκον απόφασης και ότι τα καθήκοντα επιλογής είναι τόσο περίπλοκα που μπορεί να χρειασθεί η χρησιμοποίηση κανόνων απλοποίησης (*simplifying heuristics*) από τον καταναλωτή. Η μνήμη και η εξωτερική έρευνα αναφέρονται στο ότι η απόκτηση πληροφοριών μπορεί να προέλθει τόσο από εσωτερική έρευνα (μνήμη), όσο και από εξωτερική έρευνα (επαναπροσανατολισμός προσοχής και αντιληπτική κωδικοποίηση – *perceptual encoding*). Το επίπεδο της έρευνας πληροφοριών επηρεάζεται από τη σχέση κόστους απόκτησης – πλεονεκτημάτων της πληροφορίας, της διαθεσιμότητας της πληροφορίας, της δυσκολίας του καθήκοντος επιλογής και της πίεσης χρόνου.

Οι μηχανισμοί σάρωσης και διακοπής εξηγούν γιατί οι καταναλωτές μπορούν να διακόψουν την διαδικασία επιδίωξης των στόχων τους. Ο μηχανισμός σάρωσης προβάλλεται ως μηχανισμός που χρησιμοποιείται για την καταγραφή του περιβάλλοντος ώστε να δίνεται ιδιαίτερη προσοχή στις συνθήκες που απαιτούν αλλαγές σε τρέχουσες ενέργειες ή πεποιθήσεις. Όταν ο καταναλωτής φθάσει σε ένα θεωρητικό κατώφλι σάρωσης τότε ένας μηχανισμός διακοπής ενεργοποιείται και παράγονται νέες αποκρίσεις. Οι μηχανισμοί σάρωσης και διακοπής επηρεάζουν ολόκληρη την ιεραρχία διαδικασίας απόφασης.

Το υπόδειγμα του Bettman παρουσιάζει μία προσπάθεια για την ανάπτυξη μίας αρκετά πλήρους θεωρίας της διαδικασίας καταναλωτικής επιλογής. Η θεωρία επίσης θέτει κανόνες απόφασης ή τους κανόνες επιλογής (*choice heuristics*) μέσα σε μία ευρύτερη θεώρηση της καταναλωτικής λήψης αποφάσεων.

Το βασικό μειονέκτημα του υποδείγματος είναι ότι δεν είναι άμεσα λειτουργικό, δηλαδή δεν παρέχει ποσοτική υποστήριξη. Ούτε βέβαια παρέχει βαθιά γνώση στην κατασκευή της διαδικασίας και την καθοδήγηση στους τύπους των θεμάτων που είναι αναμενόμενο να επηρεάζουν την καταναλωτική επιλογή. Τέλος, το υπόδειγμα του Bettman δεν έχει τη δυνατότητα να συνδεθεί με οικονομικές θεωρίες και αποφάσεις κατανομής πόρων.

4.6 Η Καταναλωτική Συμπεριφορά στις χώρες της Ε.Ε

Πολλές σχετικές μελέτες και προβλέψεις για τη συμπεριφορά του «ευρω – καταναλωτή» (Vandermerwe and L' Huillier 1989 ; Yuselt 1993) επισημαίνουν ότι ενώ τα κράτη – μέλη της Ε.Ε. ακολουθούν κοινοτικούς νόμους, οδηγίες και κανονισμούς, οι διαφορές μεταξύ τους είναι βαθιές και γερά ριζωμένες. Οι καταναλωτές της Ε.Ε. δεν έχουν ξεκάθαρα κάποια κοινά πολιτιστικά πρότυπα, όπως οι καταναλωτές στις ΗΠΑ. Επισημαίνεται ότι η κάθε χώρα της Ένωσης έχει αναπτύξει τις δικές της καταναλωτικές προτιμήσεις, ενώ υπάρχουν αρκετές επίσημες γλώσσες και διαφορετικές οικονομίες και εθνικοί πολιτισμοί. Σημειώνεται ότι πριν από την Ένωση (1992) ο «ευρω – καταναλωτής» ξόδευε 40% λιγότερο από τον Αμερικανό ή Γιαπωνέζο καταναλωτή. Μετά το 1992 η εικόνα αυτή άρχισε να αλλάζει όσο η Ευρώπη ευημερεί. Οι Ευρωπαίοι κερδίζουν και ξοδεύουν περισσότερα από πριν.

Στον Πίνακα 4.6 (σελ. 59) παρουσιάζονται οι διαφορές στην κατανάλωση γενικών κατηγοριών προϊόντων ανάμεσα στους καταναλωτές των 15 μελών της Ε.Ε. (υπάρχουσα κατάσταση, πριν την διεύρυνση της Ε.Ε.). Σε όλες σχεδόν τις χώρες – μέλη, το μεγαλύτερο μερίδιο δαπανών (γύρω στο 25%) του μέσου νοικοκυριού αντιστοιχεί σε δαπάνες στέγασης. Σημαντικές δαπάνες των νοικοκυριών του Νότου και της Ιρλανδίας αφιερώνονται στις κατηγορίες τροφίμων, ποτών και καπνού. Επίσης, σύμφωνα πάντα με στοιχεία της Eurostat (2003) οι δαπάνες για τρόφιμα αντιπροσωπεύουν το 25% των συνολικών δαπανών νοικοκυριών χαμηλού εισοδήματος και το 15% του προϋπολογισμού των νοικοκυριών υψηλού εισοδήματος. Αντίστοιχα ποσοστά για τις δαπάνες στέγασης είναι 29% και 22%. Κατά συνέπεια τα νοικοκυριά χαμηλότερων εισοδημάτων δαπανούν σημαντικά λιγότερα για ψυχαγωγία, ξενοδοχεία και εστιατόρια

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΤΙΜΩΝ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΗ (Δ.Τ.Κ.)

5.1 Τι είναι ο ΔΤΚ

Ο ΔΤΚ, CPI (Consumer Price Index) είναι ως γνωστό ένα στατιστικό μέτρο που αντανακλά την εξέλιξη των τιμών, σε ένα ορισμένο, ποσοτικά και ποιοτικά, σύνολο αγαθών και υπηρεσιών, που αγοράζονται από τα νοικοκυριά κατά τη χρονική περίοδο διενέργειας της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών. Τη βάση για την κατάρτιση του Δείκτη

αποτελεί η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, η οποία διενεργείται από την ΕΣΥΕ (Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδος) σε δείγμα νοικοκυριών όλης της Χώρας. Ο ΔΤΚ αποτελείται από 12 βασικές ομάδες με συγκεκριμένο συντελεστή στάθμισης ο οποίος αντανακλά τα ποσοστά συμμετοχής των δαπανών για κάθε ομάδα, υποομάδα και είδος (αγαθού ή υπηρεσίας), στο σύνολο των δαπανών του μέσου νοικοκυριού. Αρχικός σκοπός της κατάρτισης του ΔΤΚ είναι η μέτρηση των μεταβολών του γενικού επιπέδου των τιμών των αγαθών και των υπηρεσιών που προμηθεύεται το σύγχρονο νοικοκυριό για αυτό και η πρόβλεψη της μελλοντικής πορείας του είναι ένα από τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ασχολούμενοι με την πρόβλεψη οικονομικών και επιχειρηματικών μεγεθών.

Ο ΔΤΚ αποδίδει σταθερούς συντελεστές στάθμισης στις τιμές των αγαθών και υπηρεσιών στην οικονομία, δηλαδή υπολογίζεται με την χρησιμοποίηση ενός σταθερού καλαθιού αγορών. Οι οικονομολόγοι ονομάζουν τον δείκτη τιμών με **σταθερό** καλάθι αγαθών, δείκτη **Laspeyres**. Ως δείκτης Laspeyres, ο ΔΤΚ δεν ενσωματώνει πληροφορία για την μεταβολή της σύνθεσης του προϊόντος ή της κατανάλωσης (Mankiw 2002)

Ο ΔΤΚ μετρά μόνο τις αυξήσεις των τιμών. Το κόστος ζωής είναι ευρύτερη έννοια αφού πέραν των τιμών επηρεάζεται και από τις ποσότητες που αγοράζουμε – καταναλώνουμε όπως και τις ανέσεις/ανάγκες που έχουμε. Αυτός φυσικά αναθεωρείται κατά καιρούς, αφού το καλάθι της νοικοκυράς πρέπει να ανανεώνεται δηλ. να αντιπροσωπεύει τις σημερινές καταναλωτικές συνήθειες των νοικοκυριών, τη διάρθρωση των δαπανών τους σε διάφορα είδη και σε αξία. Οι δαπάνες στις διάφορες κατηγορίες κατανάλωσης προκύπτουν από έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών που διενεργεί η Στατιστική Υπηρεσία (κάθε 5 χρόνια). Η έρευνα καταγράφει τις καθημερινές δαπάνες των νοικοκυριών και με αυτό τον τρόπο προσδιορίζονται πόσα ξοδεύουμε και σε ποιά αγαθά και υπηρεσίες.

Ας υποθέσουμε πχ, ότι ένα τυπικό νοικοκυριό αγοράζει δέκα μήλα και πέντε πορτοκάλια τον μήνα. Δηλαδή το καλάθι του νοικοκυριού αποτελείται από 10 μήλα και 5 πορτοκάλια. Ο ΔΤΚ είναι:

$$\Delta TK = \frac{(10 \times \text{Τρέχουσα Τιμή Μήλων}) + (5 \times \text{Τρέχουσα Τιμή Πορτοκαλιών})}{(10 \times \text{Τιμή 2005 Μήλων}) + (5 \times \text{Τιμή 2005 Πορτοκαλιών})}$$

Σε αυτόν τον ΔΤΚ, έτος βάσης είναι το 2005. Ο δείκτης του παραδείγματός μας λέει πόσο μας κοστίζει σήμερα να αγοράσουμε 10 μήλα και 5 πορτοκάλια σε σχέση με το πόσο θα μας κόστιζε να αγοράζαμε το ίδιο καλάθι φρούτων το 2005.

5.2 Τα είδη που περιλαμβάνονται στο ΔTK

Περίπου 700 αγαθά και υπηρεσίες από όλες τις κατηγορίες δαπανών συνθέτουν τώρα το «καλάθι της νοικοκυράς», σε σύγκριση με 530 είδη που κάλυπτε ο προηγούμενος τιμαριθμικός δείκτης. Κάθε φορά που αναθεωρείται ο δείκτης εμπλουτίζεται και ο κατάλογος των προϊόντων και υπηρεσιών έτσι ώστε να αντανakλά καλύτερα όλο το φάσμα των καταναλωτικών συνηθειών των νοικοκυριών. Με την πρόσφατη ανανέωση του «καλαθιού» έχουν περιληφθεί νέα είδη όπως π.χ. στεγνωτήριο ρούχων, φακοί επαφής, εγχείρηση-τοκετός σε νοσοκομεία, DVD, δορυφορική κεραία, φορητός Η/Υ, οίκοι ευγηρίας, ποδήλατο γυμναστικής, μαθήματα κολύμβησης, αεροπορικό εισιτήριο νέων προορισμών, νέα φάρμακα, κηπουρός, όπως και κάποια τρόφιμα και ποτά. Διευκρινίζεται ότι πολλά από τα «νέα είδη» δεν είναι κυριολεκτικά καινούργια αγαθά και υπηρεσίες αλλά τώρα περιλήφθηκαν στο καλάθι της νοικοκυράς καθότι έχουν αποκτήσει κάπως αξιόλογο μερίδιο στις δαπάνες των νοικοκυριών.

Για σκοπούς καλύτερης κατανόησης της έννοιας του ΔTK και του πληθωρισμού, ίσως θα ήταν χρήσιμο να τονίζεται με κάθε ευκαιρία ότι ο ΔTK αφορά όλα τα είδη που αγοράζουν τα νοικοκυριά και όχι μόνο τα βασικά και καθημερινά (φθαρτά, ψωμί, καύσιμα κλπ.), οι τιμές των οποίων πολλές φορές αυξάνονται εποχιακά και σημαντικά και δημιουργούν την εντύπωση ότι ο πληθωρισμός που ανακοινώνεται (π.χ. 2,5% - 3%) δεν είναι αντιπροσωπευτικός.

5.3 Προβλήματα του ΔTK

Όταν οι τιμές διαφόρων αγαθών μεταβάλλονται κατά διαφορετικά ποσοστά, ένας δείκτης Laspeyres (σταθερό καλάθι) έχει την τάση να υπερεκτιμά την αύξηση του κόστους ζωής, επειδή δεν συνεκτιμά την δυνατότητα του νοικοκυριού συνολικά ή του καταναλωτή μεμονωμένα να υποκαθιστά τα πιο ακριβά προϊόντα με φθηνότερα. Πολλοί οικονομολόγοι πιστεύουν πως ο ΔTK τείνει να διογκώνει τον πληθωρισμό.

Ένα πρόβλημα είναι η μεροληπτικότητα υποκατάστασης η οποία και μόλις αναφέρθηκε. Όταν μεταβάλλονται οι σχετικές τιμές, το αληθινό κόστος ζωής αυξάνεται πιο αργά από ότι δείχνει ο ΔTK.

Ένα δεύτερο πρόβλημα είναι η εμφάνιση νέων αγαθών. Όταν ένα νέο αγαθό διατίθεται στην αγορά οι καταναλωτές ωφελούνται, επειδή μπορούν και έχουν την δυνατότητα διαφορετικής και πλουσιότερης επιλογής. Στην πραγματικότητα, η εμφάνιση νέων προϊόντων αυξάνει την πραγματική αξία του χρήματος. Εντούτοις, αυτή η αύξηση δεν αντανakλάται στον ΔTK (Mankiw 2002).

Τον Ιούνιο του 1995 στις Η.Π.Α, η Επιτροπή Οικονομικών της Γερουσίας (*Senate Finance Committee*) ανέθεσε σε μία ομάδα πέντε διακεκριμένων οικονομολόγων - τους Michael J. Boskin, Ellen R. Dulberger, Robert J. Gordon, Zvi Griliches, Dale Jorgenson – να μελετήσουν το μέγεθος σφάλματος στον αντίστοιχο ΔTK των ΗΠΑ, τον CPI. Σύμφωνα με την έκθεση της μελέτης των παραπάνω (Boskin *et al*, 1996), τον Δεκέμβριο του 1996 που επικράτησε να λέγεται Boskin Commission, από το ομώνυμο επώνυμο του προεδρεύοντος της Επιτροπής, ο CPI είναι διογκωμένος κατά 0,8 έως 1,6 εκατοστιαίες μονάδες το έτος, προτείνοντας ως «καλύτερη εκτίμηση» το 1,1% το 1996 και πριν το 1996 περίπου στο 1,3%. Γύρω από το θέμα υπήρξε και δημοσίευση στο περιοδικό *The Journal of Economics Perspectives* από τους M. J. Boskin, E. Dulberger, *et al.* (1998). Παρόμοιες μελέτες αναφορικά στην λανθασμένη μέτρηση του ΔTK έγιναν και από τους Shapiro and Wilcox (1996).

5.4 Ο Εναρμονισμένος ΔTK

Η Στατιστική Υπηρεσία καταρτίζει επίσης παράλληλα με τον τιμαριθμικό δείκτη (ΔTK) και ένα παρόμοιο δείκτη, τον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (Εν. ΔTK), ο οποίος χρησιμοποιείται για σκοπούς σύγκρισης στην Ε.Ε. και σύγκλισης με τα κριτήρια Μάαστριχτ. Ο Εν. ΔTK διαφέρει από τον ΔTK σε ότι αφορά τους συντελεστές στάθμισης αφού λαμβάνονται υπόψη και οι δαπάνες των τουριστών πέραν των κατοίκων, και επίσης η κατηγορία «Στέγαση» δεν περιλαμβάνει τα τεκμαρτά ενοίκια.

Για να υπάρχουν αξιόπιστα και συγκρίσιμα στοιχεία με τις άλλες χώρες-μέλη της ΕΕ, θα πρέπει να αποδίδεται μεγαλύτερη σημασία στον Εναρμονισμένο Δείκτη Τιμών Καταναλωτή. Αντ' αυτού όμως, στην Ελλάδα σε αντίθεση με ότι συμβαίνει στις άλλες χώρες-μέλη της ΕΕ καταρτίζεται ήδη νέος εθνικός δείκτης, με «νέο σύστημα» καταμέτρησης του πληθωρισμού. Η επιτροπή που έχει συσταθεί με αντικείμενο την αναθεώρηση του Γενικού Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΓΔTK), καταλήγει στο συμπέρασμα

πως για την καταμέτρηση του ΓΔΤΚ θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη περισσότερο από ότι τώρα οι δαπάνες των νοικοκυριών για την κινητή τηλεφωνία, για συνδρομές στο Internet και για χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

6.1 Πρότυπα καταναλωτικής συμπεριφοράς νοικοκυριών

Τα νοικοκυριά δείχνουν να μειώνουν τις καταναλωτικές τους δαπάνες στην ηλικία συνταξιοδότησης. Αυτό το υπόδειγμα, όπως αρχικά επισημάνθηκε από το θεώρημα κύκλου ζωής, έχει καταγραφεί για τις Ηνωμένες Πολιτείες από τους Hamermesh (1984), Mariger

(1987), Bernheim et al. (2001), για τον Καναδά από τους Robb and Burbridge (1989), και για το Ην. Βασίλειο από τους Banks et al., (1998). Η φθίνουσα κατανάλωση εμφανίζεται να είναι αρκετά διαδομένη σε διάφορες καταναλωτικές κατηγορίες, ειδικά στα χρόνια της συνταξιοδότησης.

Έρευνες από διάφορες χώρες, αποκάλυπταν μια υπαρκτή μείωση στην κατανάλωση ενός νοικοκυριού στην ηλικία της συνταξιοδότησης, η οποία είναι δύσκολο να εξηγηθεί με μοντέλα κύκλου ζωής. Οι Lundberga, Startza and Still (2003), χρησιμοποιώντας δεδομένα από την κατανάλωση των νοικοκυρών για σίτιση για περισσότερα από 550 νοικοκυριά (Panel Study of Income Dynamics) για τα έτη 1979–1986 και 1989–1992, συμπέραναν ότι τα νοικοκυριά που είναι αποτελούμενο από έγγαμο ζευγάρι, μειώνουν τις δαπάνες τους για τροφή γύρω στο 9%, τόσο εντός αλλά και εκτός νοικοκυριού (π.χ. εστιατόρια), από την στιγμή που έχει συνταξιοδοτηθεί ο άρρεν υπεύθυνος του νοικοκυριού.

Καμία αξιοσημείωτη μείωση στην κατανάλωση δεν βρέθηκε για τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά, είτε σε ένα μεμονωμένο δείγμα αρσενικών, είτε σε ένα συγκεντρωμένο δείγμα από άγαμους άνδρες και γυναίκες. Αυτά τα αποτελέσματα είναι σύμφωνα με ένα μοντέλο έγγαμης διαπραγμάτευσης (marital bargaining), στο οποίο οι γυναίκες σύζυγοι προτιμούν να αποταμιεύουν περισσότερο από τους άνδρες τους, ώστε να είναι σε θέση να υποστηρίξουν μια μεγαλύτερη αναμενόμενη περίοδο συνταξιοδότησης.

Σ' ένα συλλογικό μοντέλο συμπεριφοράς νοικοκυριού, οι σύζυγοι (άνδρες - γυναίκες) παίρνουν κοινές αποφάσεις, προσπαθώντας παράλληλα να μεγιστοποιήσουν τις ατομικές συναρτήσεις χρησιμότητας τους. Ο Chiappori (1988, 1992) αναλύει ένα γενικό πλαίσιο στο οποίο οι καταμερισμοί-κατανομές των νοικοκυριών (household allocations) θεωρούνται να είναι επαρκής, και το πράγμα αυτό υποδηλώνει την ύπαρξη ενός «μέσου κανόνα», που χωρίζει τους συνολικούς πόρους των νοικοκυριών ανάμεσα στα ξεχωριστά μέλη αυτών.

Ακόμα, υπάρχουν μεμονωμένα στοιχεία, που αποδεικνύουν ένα έλλειμμα συναίνεσης μεταξύ του ανδρός και της γυνίκας, μέλη του νοικοκυριού, που αφορούν την συνολική αποταμίευση που ασκεί το νοικοκυριό για την περίοδο ζωής τους μετά την συνταξιοδότηση. Οι Euwals et al. (2000), βρίσκουν ότι, ανάμεσα σε Ολλανδικά ζευγάρια, οι γυναίκες δίνουν μεγαλύτερη προτεραιότητα στην άσκηση αποταμίευσης για τα γηρατειά, από ότι οι σύζυγοι τους.

6.2 Μελέτες κατανάλωσης των ελληνικών νοικοκυριών

Σημαντικές αλλαγές εκτιμάται ότι θα σημειωθούν έως το 2010, στο ύψος των καταναλωτικών δαπανών και στο πρότυπο κατανάλωσης των ελληνικών νοικοκυριών, σύμφωνα με τη μελέτη των Μαντζουνέα και Στοφόρου (IOBE, 2006).

Η μελέτη εξετάζει τις εξελίξεις κατά τη δεκαετία του '90 αλλά και τις τάσεις που ενδέχεται να διαμορφωθούν για σαράντα πέντε (45) επιμέρους κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών, οι οποίες συνθέτουν την συνολική ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη στην Ελλάδα.

6.2.1 Εξελίξεις των Βασικών Καταναλωτικών Κατηγοριών

Από την ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης κατευθύνεται στην κατηγορία δαπανών Ειδών Διατροφής, Ποτών (Αλκοολούχων και μη) και Καπνού (δεν περιλαμβάνονται οι δαπάνες για φαγητό εκτός οικίας) σε ποσοστό 21,7%, καθώς και της κατηγορίας των Διαφόρων Αγαθών και Υπηρεσιών (περιλαμβάνονται οι δαπάνες για φαγητό, ατομικό ευπρεπισμό, ξενοδοχεία, κ.λπ.) σε ποσοστό 21,2%. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι το ποσοστό των καταναλωτικών δαπανών για είδη διατροφής, ποτά και καπνό, μολονότι παραμένει το υψηλότερο (και από τα υψηλότερα στην Ε.Ε.), έχει υποχωρήσει στο 21,7% του συνόλου της καταναλωτικής δαπάνης (το 1988 υπερέβαινε το 25%). Η κατηγορία που περιλαμβάνει δαπάνες για Στέγαση, Ύδρευση, Καύσιμα και Φωτισμό (περιλαμβάνονται δαπάνες πραγματικών και τεκμαρτών ενοικίων, επισκευών και συντήρησης ακινήτων, καυσίμων, ύδρευσης και ηλεκτρισμού) εμφανίζει σχετικά υψηλό ποσοστό συμμετοχής που κυμαίνεται στο 18% του συνόλου. Σημαντικό μερίδιο, κατά το 1998 στη συνολική ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη, καταλαμβάνουν οι δαπάνες Ένδυσης και Υπόδησης που, παρά τη μείωση που εμφανίζουν τα τελευταία χρόνια, συμμετέχουν στο σύνολο με ποσοστό 10%.

Από τις ομάδες με σημαντική συνεισφορά στο σύνολο της τελικής καταναλωτικής δαπάνης είναι η κατηγορία των δαπανών Μεταφορών και Επικοινωνιών (περιλαμβάνονται δαπάνες αγοράς, συντήρησης και κίνησης ιδιωτικών μέσων μεταφοράς και υπηρεσιών μεταφοράς με αμοιβή) με ποσοστό 10,6%. Αντίθετα, χαμηλό αναλογικά ποσοστό καταναλωτικής δαπάνης εμφανίζουν οι κατηγορίες των δαπανών Υγείας, Αναψυχής, Διασκέδασης, Εκπαίδευσης και Μόρφωσης, καθώς και Διαρκών Αγαθών Οικιακής Χρήσης. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι και για τις τρεις προαναφερθείσες κατηγορίες, η πορεία των καταναλωτικών τους μεριδίων βαίνει αυξανόμενη τα τελευταία χρόνια, διαγράφοντας δυναμική πορεία. Ειδικότερα, οι δαπάνες Υγείας παρουσιάζουν αυξητική τάση, η οποία

σχετίζεται σε μεγάλο βαθμό με την επέκταση των ιδιωτικών θεραπευτηρίων, καθώς και της φαρμακευτικής δαπάνης που αποτελούν ένα τμήμα των δαπανών αυτής της κατηγορίας.

6.2.2 Προβλέψεις των Βασικών Καταναλωτικών Κατηγοριών

Ο πυρήνας των προβλέψεων περιλαμβάνει ένα υπόδειγμα που βασίζεται στις ποσοτικές εκτιμήσεις των αντιδράσεων των καταναλωτών σε μεταβολές των τιμών και του εισοδήματος, των συνηθειών στην κατανάλωση, καθώς και των προτιμήσεων. Η σημαντικότερη παράμετρος στα πλαίσια του υποδείγματος είναι το πραγματικό εισόδημα και οι επιπτώσεις της διαχρονικά ανοδικής τάσης του στην διάρθρωση της καταναλωτικής δαπάνης αγαθών και υπηρεσιών. Με βάση οικονομετρικές εκτιμήσεις, η ευαισθησία του μέσου έλληνα καταναλωτή σε αύξηση του διαθέσιμου για κατανάλωση εισοδήματος (μεταβολές της καταναλωτικής δαπάνης σε κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών σε μεταβολές του εισοδήματος) είναι χαμηλή (<1) σε κατηγορίες αγαθών που χαρακτηρίζονται ως βασικές για την διαβίωση (είδη διατροφής, ποτά και καπνός, ένδυση και υπόδηση, στέγαση, ύδρευση καύσιμα και φωτισμός) και υψηλή (>1) για τις κατηγορίες των δαπανών αναψυχής, διασκέδασης, εκπαίδευσης και μόρφωσης (1,5) καθώς και των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών (2,8).

Η διενέργεια προβλέψεων βασίζεται σε τρία (3) εναλλακτικά σενάρια αύξησης του πραγματικού διαθέσιμου προς κατανάλωση εισοδήματος για την περίοδο 1999-2010: (α) το πιο πιθανό σενάριο στο οποίο λαμβάνονται υπόψη οι αλλαγές που αναμένεται επέλθουν στο πραγματικό διαθέσιμο για κατανάλωση εισόδημα, μέσα από προβλέψεις που διαμορφώνονται από την ΕΕ (αύξηση 3% κατ' έτος), (β) το αισιόδοξο σενάριο το οποίο δεν αποκλίνει ιδιαίτερα από το πιο πιθανό σενάριο όσον αφορά τις βασικές του υποθέσεις και υποθέτει αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος 3,5% κατ' έτος και (γ) το απαισιόδοξο σενάριο, που αποτελεί προέκταση του πιο πιθανού σεναρίου με τις εκτιμήσεις για την ιδιωτική καταναλωτική δαπάνη να μετακινούνται προς τα κάτω (αύξηση 1,5% κατ' έτος).

Τα αποτελέσματα της εφαρμογής των επιμέρους σεναρίων πολιτικής μπορούν να χωριστούν σε δύο ομάδες. Η πρώτη περιλαμβάνει τις επιπτώσεις του αυξητικού ρυθμού μεταβολής της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης στις βασικές καταναλωτικές κατηγορίες. Η δεύτερη ομάδα αποτελεσμάτων εξετάζει τις επιπτώσεις στις επιμέρους κατηγορίες δαπάνης, που συνθέτουν τις βασικές καταναλωτικές ομάδες του πρώτου επιπέδου ανάλυσης (π.χ. ένδυση, υπόδηση, εκπαίδευση, καπνός, κ.λπ.).

Πιο συγκεκριμένα, αύξηση του μεριδίου της καταναλωτικής δαπάνης παρουσιάζουν οι κατηγορίες Ένδυσης και Υπόδησης (εμφανίζει αύξηση σε όλα τα υπό εξέταση σενάρια), Διαρκών Αγαθών Οικιακής Χρήσης, Υγείας (προσεγγίζοντας το 6,1% της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης το 2010) και Μεταφορών και Επικοινωνιών (11,4% το 2010 από 10,6% το 1998). Αντίθετα, μείωση προβλέπεται για το μερίδιο των δαπανών για Είδη Διατροφής, Ποτά και Καπνό (18,7% το 2010) και για τις δαπάνες για Στέγαση, Ύδρευση, Καύσιμα και Φωτισμό (17,4% το 2010). Τέλος, οι δαπάνες Αναψυχής, Διασκέδασης, Εκπαίδευσης και Μόρφωσης αναμένεται να εμφανίσουν σχετική στασιμότητα διαχρονικά όπως και αυτές που αφορούν στα Διάφορα Αγαθά και Υπηρεσίες.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούν σύντομα οι εξελίξεις στις υποκατηγορίες, που τροφοδοτούν τις αλλαγές, που εμφανίζονται στις βασικές κατηγορίες καταναλωτικής δαπάνης και αποτελούν επίσης αντικείμενο της μελέτης. Ειδικότερα, τη μείωση του μεριδίου της κατηγορίας Είδη Διατροφής, Ποτά και Καπνός προκαλεί η πτώση του μεριδίου των Ειδών Διατροφής και πιο συγκεκριμένα οι υποκατηγορίες Ψωμί-Δημητριακά, Λίπη-Έλαια και Πατάτες - Λοιπά Τρόφιμα. Σε αύξηση του μεριδίου της κατηγορίας Ένδυσης και Υπόδησης οδηγεί η αύξηση που εμφανίζεται στην υποκατηγορία της Ένδυσης. Την οριακή μείωση του μεριδίου της κατηγορίας δαπανών Στέγασης, Ύδρευσης, Καυσίμων και Φωτισμού κατευθύνει η υποκατηγορία των δαπανών Στέγασης και Ύδρευσης. Την οριακή αύξηση του μεριδίου καταναλωτικής δαπάνης της κατηγορίας δαπανών των Διαρκών Ειδών Οικιακής Χρήσης οδηγεί κατά κύριο λόγο η υποκατηγορία Συσκευές Οικιακής Χρήσης και Υαλικών αλλά και αυτή των Λοιπών Δαπανών Οικιακής Χρήσης (υπηρεσίες). Την οριακή αύξηση του μεριδίου καταναλωτικής δαπάνης της κατηγορίας δαπανών Υγείας προσδιορίζουν οι Δαπάνες Νοσοκομειακής Περίθαλψης καθώς και Παραϊατρικών Υπηρεσιών Υγείας. Την οριακή αύξηση του μεριδίου καταναλωτικής δαπάνης της κατηγορίας Μεταφορών και Επικοινωνιών οδηγεί η έντονη αύξηση που παρουσιάζει το μερίδιο της υποκατηγορίας Ιδιωτικά Μέσα Μεταφοράς. Την οριακή αύξηση του μεριδίου καταναλωτικής δαπάνης της κατηγορίας Αναψυχή, Διασκέδαση, Εκπαίδευση και Μόρφωση οδηγεί η αύξηση του μεριδίου για Βιβλία και Εκπαίδευση. Τέλος, την οριακή αύξηση του μεριδίου καταναλωτικής δαπάνης της κατηγορίας Λοιπά Αγαθά και Υπηρεσίες οδηγεί η αύξηση του μεριδίου των Ειδών Ατομικού Ευπρεπισμού και Ξενοδοχείων.

Ωστόσο, η μείωση των σχετικών ποσοστών συμμετοχής για ορισμένες επιμέρους κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών στην συνολική καταναλωτική δαπάνη δεν συνεπάγεται και την μείωση της πραγματικής καταναλωτικής δαπάνης για αυτές τις κατηγορίες. Έτσι με βάση το υπόδειγμα προβλέπονται και οι μεταβολές της πραγματικής καταναλωτικής δαπάνης

της περιόδου 1998-2010. Η εξέλιξη αυτή, είναι κυρίως το αποτέλεσμα της συνεχούς αύξησης του εθνικού εισοδήματος κατά την τρέχουσα δεκαετία και της βελτίωσης φυσικά του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών. Χαρακτηριστικό είναι ότι, σύμφωνα με το πιο πιθανό σενάριο της μελέτης, το σύνολο της ιδιωτικής καταναλωτικής δαπάνης, μεταξύ του 1998 και του 2010, θα αυξηθεί κατά 42%. Ειδικότερα, όσον αφορά την πραγματική καταναλωτική δαπάνη για τις επιμέρους κατηγορίες με βάση τα σενάρια, η μελέτη προβλέπει ότι την υψηλότερη αύξηση (63% στο πιο πιθανό σενάριο συνολικά για την περίοδο 1998-2010) της πραγματικής καταναλωτικής δαπάνης θα παρουσιάσει η κατηγορία ειδών Ένδυσης και Υπόδησης. Επιπλέον, ισχυρές ανοδικές τάσεις καταγράφονται στις κατηγορίες των δαπανών Αναψυχής, Διασκέδασης, Εκπαίδευσης και Μόρφωσης (26%-53%), Μεταφορών και Επικοινωνιών (22%-60%) και δαπανών Στέγασης, Ύδρευσης, Καυσίμων και Φωτισμού (29%-61%). Αντίθετα, οι μικρότερες αυξήσεις της πραγματικής καταναλωτικής δαπάνης αναμένονται στις κατηγορίες των Ειδών Διατροφής, Ποτών και Καπνού (15%-30%) και των Διαρκών Αγαθών Οικιακής Χρήσης (5%-28%). Ολοκληρώνοντας, πρέπει να αναφερθεί ότι το καταναλωτικό πρότυπο του μέσου Ελληνικού νοικοκυριού διαμορφώνεται εκτός των οικονομικών παραγόντων (τιμές, εισόδημα) από μία σειρά κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, η έντονη συμμετοχή της γυναίκας στην αγορά εργασίας, η ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού, η ανεργία και οι επιπτώσεις της στις επιμέρους ηλικιακές ομάδες κ.ά., διαμορφώνουν ένα πρότυπο κατανάλωσης όπου για παράδειγμα, το έτοιμο φαγητό και το φαγητό εκτός οικίας καταλαμβάνουν όλο και υψηλότερη θέση σε μερίδιο δαπάνης των νοικοκυριών με άμεση μείωση της κατανάλωσης τροφίμων εντός οικίας. Συνεπώς, η κουλτούρα κατανάλωσης αναμένεται να παρουσιάσει μεταβολές κατά την δεκαετία που διανύουμε οι οποίες θα αποτελούν ανάμεσα στους άλλους παράγοντες και έκφραση της σύγκλισης σε επίπεδο κοινωνιών με τις ανεπτυγμένες οικονομίες της Ευρώπης και των ΗΠΑ.

6.3 Οικονομικές αποκλίσεις μεταξύ νοικοκυριών εξαιτίας του ευρώ

Σύμφωνα με τους Κοσμά, Σιμινζή και Χαρδούβελη (2007), η είσοδος του ευρώ στην Ελλάδα δημιούργησε έντονες αποκλίσεις μεταξύ φτωχών και πλουσίων νοικοκυριών, σε βάρος όμως των πρώτων, όσον αφορά τη διακύμανση του πληθωρισμού. Η μελέτη εξετάζει την ύπαρξη οικονομικών ανισοτήτων ανάμεσα σε «φτωχά» και «πλούσια» νοικοκυριά, που

πιθανόν να προκαλούνται από τον πληθωρισμό καθώς και την ένταση των ανισοτήτων αυτών μετά την είσοδο του ευρώ.

Παράλληλα, στην μελέτη περιγράφεται η διαχρονική εξέλιξη του πληθωρισμού, που αγγίζει τα κατώτερα και τα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι καταναλωτικές συνήθειες στα δύο άκρα της κατανομής του εισοδήματος στην Ελλάδα και κατασκευάζονται δείκτες τιμών καταναλωτή για «φτωχούς» και «πλούσιους». Στη συνέχεια περιγράφεται η πορεία των δύο δεικτών από το 1990 έως σήμερα, και συγκρίνεται το ύψος και η διακύμανση του πληθωρισμού, που οι δύο αυτές κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζουν. Εξετάζεται, επίσης, αν η σχετική πορεία των δύο δεικτών έχει αλλοιωθεί τα τελευταία χρόνια μετά την είσοδο του ευρώ ώστε να δικαιολογείται η δυσφορία του κόσμου.

Σύμφωνα με την μελέτη, διαφορετικές κοινωνικές ομάδες προφανώς αντιμετωπίζουν διαφορετικό πληθωρισμό, αφού καταναλώνουν σε διαφορετικές ποσότητες τα υπάρχοντα αγαθά και υπηρεσίες, έχουν δηλαδή διαφορετικά «καλάθια της νοικοκυράς». Τα κατώτερα εισοδηματικά κλιμάκια ή φτωχά νοικοκυριά ξοδεύουν ένα μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους για είδη διατροφής και για στέγαση. Τα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια ξοδεύουν συγκριτικά μεγαλύτερο ποσοστό του εισοδήματός τους στις μεταφορές, την αναψυχή, τα ξενοδοχεία ή την εκπαίδευση. Επειδή στο πέρασμα του χρόνου οι τιμές των διαφορετικών αγαθών και υπηρεσιών εξελίσσονται με διαφορετικούς ρυθμούς, οι διακυμάνσεις του πληθωρισμού που αντιμετωπίζουν τα κατώτερα εισοδηματικά κλιμάκια είναι διαφορετικές από τις αντίστοιχες διακυμάνσεις που αντιμετωπίζουν τα ανώτερα εισοδηματικά κλιμάκια.

Η δυσφορία των πολιτών για τις αυξήσεις των τιμών δεν φαίνεται εκ πρώτης όψεως να έχει αντιστοιχία με την πορεία του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΚΤ), η οποία είναι μεν ανοδική, αλλά όχι υπερβολικά ανοδική. Ο πληθωρισμός, με άλλα λόγια, για το μέσο ελληνικό νοικοκυριό είναι τα τελευταία χρόνια θετικός μεν, αλλά πολύ χαμηλός σε σχέση με το παρελθόν.

Η αναντιστοιχία που υπάρχει ανάμεσα στις αντιλήψεις του κόσμου για τον πληθωρισμό και τα στοιχεία της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδος (ΕΣΥΕ) για τον πληθωρισμό πιθανόν, όμως, να οφείλεται στις διαφοροποιήσεις των επιπτώσεων του πληθωρισμού στις διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Αν, για παράδειγμα, αγαθά πρώτης ανάγκης, όπως η διατροφή και η στέγαση τυχάνει να αυξάνονται με υψηλότερους ρυθμούς, τότε είναι φυσιολογική και η δυσφορία του κόσμου, ιδιαίτερα των κατώτερων εισοδηματικών κλιμακίων, των οποίων η κατανάλωση για τα αγαθά πρώτης ανάγκης απορροφά ένα μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους. Η ασύμμετρη αύξηση των τιμών

των επιμέρους αγαθών και υπηρεσιών έχει, επομένως, αναδιανεμητικό χαρακτήρα και εφόσον τύχει να επηρεάζει αρνητικά μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού για μακρύ χρονικό διάστημα, θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά τις αντιλήψεις για τον πληθωρισμό καθώς και για τη συμβολή της κυκλοφορίας του ευρώ στη διαμόρφωσή του.

Στη μελέτη ορίζεται το καλάθι του «φτωχού» νοικοκυριού και το καλάθι του «πλούσιου» νοικοκυριού με βάση την καταναλωτική συμπεριφορά τους το έτος 2004. Έτος κατά το οποίο έγινε η τελευταία Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών από την ΕΣΥΕ σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα 6,5 χιλιάδων νοικοκυριών σε όλη την επικράτεια. Ως νοικοκυριά στα κατώτερα κλιμάκια ή «φτωχά» νοικοκυριά ορίζονται στην παρούσα μελέτη τα νοικοκυριά με εισόδημα χαμηλότερο από το 60% του διάμεσου εισοδήματος του πληθυσμού των ελληνικών νοικοκυριών. Αυτός είναι και ο ορισμός που χρησιμοποιείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση για τον «κίνδυνο φτώχειας».

Αντίστοιχα, ως νοικοκυριά στα ανώτερα κλιμάκια ή «ευκατάστατα» ή «πλούσια» νοικοκυριά ορίζονται με συμμετρικό τρόπο τα νοικοκυριά των οποίων το εισόδημα υπερβαίνει το 140% του διάμεσου εισοδήματος του πληθυσμού των ελληνικών νοικοκυριών³.

Μάλιστα, τα αποτελέσματα της μελέτης επανεξετάστηκαν και επιβεβαιώθηκαν και με πιο αυστηρούς ορισμούς «πλουσίων» και φτωχών» νοικοκυριών, χρησιμοποιώντας την καταναλωτική συμπεριφορά του 10% των φτωχότερων και του 10% των πλουσιότερων νοικοκυριών.

Τα στοιχεία αυτά αποτελούν ένα σημαντικό πρώτο βήμα στην εξήγηση της δυσφορίας του πληθυσμού για τις ανατιμήσεις των αγαθών και υπηρεσιών μετά την έλευση του ευρώ. Η πλήρης εξήγηση της δυσφορίας για τις ανατιμήσεις, η οποία δεν είναι μόνο ελληνικό φαινόμενο, αλλά και ευρωπαϊκό.

Ειδικότερα, σύμφωνα με την μελέτη, μετά τον ορισμό του καλαθιού των «φτωχών» και του καλαθιού «πλούσιων» νοικοκυριών, υπολογίζονται διαφορετικοί δείκτες τιμών καταναλωτή για τους φτωχούς και τους πλουσίους από το 1990 έως σήμερα.

Με τη βοήθεια των δεικτών αυτών συμπεραίνεται ότι:

³ Οι παραπάνω ορισμοί, σύμφωνα με την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών του 2004/2005, αντιστοιχούν σε μηνιαία εισοδήματα του έτους 2004, που είναι μικρότερα των 1.192 ευρώ (21,7% του πληθυσμού) ή μεγαλύτερα των 2.781 ευρώ

- ✓ Στα 17 χρόνια από το 1990 έως σήμερα, η μέση απόκλιση του πληθωρισμού των φτωχών από τον πληθωρισμό των πλουσίων είναι σχεδόν μηδενική (0,09% για τα 17 χρόνια). Υπάρχουν, βεβαίως, περίοδοι που τα φτωχά νοικοκυριά επιβαρύνονται περισσότερο και περίοδοι που επιβαρύνονται λιγότερο από τα πλούσια νοικοκυριά. (Διάγραμμα 3.2)
- ✓ Η είσοδος του ευρώ στην Ελλάδα δεν συνοδεύτηκε από μια μεγαλύτερη διαφοροποίηση στο επίπεδο του πληθωρισμού, δηλαδή στο μέσο ύψος των ανατιμήσεων - που αντιμετωπίζουν οι φτωχοί σε σχέση με τους πλούσιους. Συνεπώς, το ευρώ δεν συνοδεύεται από ξεκάθαρη όξυνση των οικονομικών ανισοτήτων που θα μπορούσαν να προκαλέσουν οι διαφορετικές ανατιμήσεις των αγαθών και υπηρεσιών εκείνων που καταναλώνουν οι διαφορετικές εισοδηματικές ομάδες.
- ✓ Η είσοδος του ευρώ στη χώρα μας συνοδεύτηκε, όμως, από εντονότερες αποκλίσεις μεταξύ των φτωχών και των πλουσίων εις βάρος των φτωχών όσον αφορά τη διακύμανση του πληθωρισμού.

Στη μελέτη παρουσιάζονται τρία στοιχεία που συνηγορούν στην άποψη αυτή.

- ✓ μετά την 1/1/2001 η διαφορά του επιπλέον πληθωρισμού των φτωχών από τον πληθωρισμό των πλουσίων ως κλάσμα του πληθωρισμού του μέσου νοικοκυριού παρουσίασε σημαντική αύξηση, αλλά και εντονότερη διακύμανση σε σχέση με την περίοδο πριν το ευρώ. Οι ανισότητες, δηλαδή, που πηγάζουν από τον πληθωρισμό σε επίπεδο αβεβαιότητας εντάθηκαν.
- ✓ ο λόγος της τυπικής απόκλισης του πληθωρισμού των φτωχών διά της τυπικής απόκλισης του πληθωρισμού των πλουσίων αυξήθηκε μετά την 1/1/2001: Από μονάδα έγινε 1,5. Συνεπώς, η ανισότητα σε επίπεδο αβεβαιότητας εντάθηκε.
- ✓ η αύξηση του συγκεκριμένου λόγου των τυπικών αποκλίσεων του πληθωρισμού φτωχών και πλουσίων γίνεται ακόμα εντονότερη αν επιλεχθούν νοικοκυριά που αντιστοιχούν σε περισσότερο ακραίες εισοδηματικά κατηγορίες: Όσο πιο φτωχά τα νοικοκυριά, τόσο πιο επιβαρυντική η αλλαγή στη αβεβαιότητα που αντιμετωπίζουν σε σχέση με τους πλούσιους.

6.4 Η διανομή και σύνθεση του εισοδήματος των νοικοκυριών

Οι Μπαλούρδος και συν. (1990) μελέτησαν την διανομή και σύνθεση του εισοδήματος των νοικοκυριών στην Περιοχή της Πρωτεύουσας, παρέχοντας μια ένδειξη των διαφοροποιήσεων και ανισοτήτων στο επίπεδο ευημερίας του πληθυσμού της. Με δεδομένα

από την έρευνα προσδιορισμού των ορίων φτώχειας που διεξήχθη από το Ε.Κ.Κ.Ε., στη μελέτη παρουσιάζεται η σύνθεση και διανομή του εισοδήματος ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος νοικοκυριών.

Σε πιο αναλυτικό επίπεδο, μελετάται το εισόδημα ανάλογα με ορισμένα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, όπως: μέγεθος και τύπος νοικοκυριού, επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου, κ.α. Επειδή όμως τα κοινωνικά χαρακτηριστικά δεν εμφανίζουν ομοιογένεια στα διάφορα χωρικά επίπεδα που απαρτίζουν την Περιφέρεια Πρωτεύουσας, οι ερευνητές προχώρησαν στη διερεύνηση της διανομής και σύνθεσης του εισοδήματος κατά μείζονα περιοχή βάσει των ιδιαίτερων κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των νοικοκυριών.

Από τα αποτελέσματα προκύπτει γενικά ότι για το σύνολο της Περιφέρειας Πρωτεύουσας το καθαρό εισόδημα αποτελεί το 87.2% του ακαθάριστου, το 10ο δεκατημόριο του πληθυσμού έχει μερίδιο εισοδήματος δεκαπλάσιο από το 1ο δεκατημόριο, ενώ η προοδευτικότητα στο ποσοστό φόρων και ασφαλιστικών εισφορών είναι αμελητέα. Η κυριότερη πηγή εισοδήματος, πάνω από 50% του συνόλου, προέρχεται από μισθούς-ημερομίσθια. Ανάμεσα στις επιμέρους περιοχές της Περιφέρειας Πρωτεύουσας εντοπίζεται ότι οι πιο πλούσιες είναι οι: Βόρεια-βορειοανατολική, η Νότια και η Αθήνα Ι, ενώ δεν εμφανίζεται έντονη σχέση μεταξύ εισοδήματος και φορολογίας. Κυριότερη πηγή προέλευσης του εισοδήματος κατά περιοχή εξακολουθούν να είναι οι μισθοί - ημερομίσθια. Μεγαλύτερη ανισότητα στα εισοδήματα εμφανίζουν οι περιοχές: Νότια και Αθήνα Ι.

6.5 Το χρέος των ελληνικών νοικοκυριών

Το χρέος των νοικοκυριών επηρεάζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την καταναλωτική και οικονομική συμπεριφορά του νοικοκυριού όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο της κατανάλωσης.

Οι Συμιγιάννης και Τζαμουράνη (2006), διερεύνησαν τη σημασία των κοινωνικοοικονομικών χαρακτηριστικών των νοικοκυριών στη διαμόρφωση της δανειοληπτικής τους συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, στην μελέτη που έγινε για λογαριασμό της ΤτΕ, εξετάζεται πώς τα χαρακτηριστικά αυτά των νοικοκυριών συσχετίζονται με την πιθανότητα σύναψης δανείου, το ύψος της δανειακής τους επιβάρυνσης, το κόστος

εξυπηρέτησης των δανείων τους καθώς και την κανονική ή μη εξυπηρέτηση των δανειακών τους υποχρεώσεων.

Τα στοιχεία για την ανάλυση αυτή προήλθαν από τις δειγματοληπτικές έρευνες των νοικοκυριών που διεξήγαγε η Τράπεζα της Ελλάδος το 2002 και το 2005.

Κατά τα τελευταία τρία έτη, 2003-2005, τα τραπεζικά δάνεια προς τα νοικοκυριά αυξήθηκαν με πολύ υψηλό ρυθμό (κοντά στο 30%) και διευρύνθηκε σημαντικά η διείσδυση των τραπεζών στον τομέα αυτό της οικονομίας. Προκειμένου να διερευνηθεί ο βαθμός χρέωσης των ελληνικών νοικοκυριών, ιδίως η έκταση του δανεισμού τους σε σχέση με το εισόδημα και την περιουσία τους, καθώς και επιμέρους άλλα σημαντικά χαρακτηριστικά της δανειοληπτικής τους συμπεριφοράς, η Τράπεζα της Ελλάδος επανέλαβε το 2005 τη δειγματοληπτική έρευνα που είχε διεξάγει το 2002⁴. Έτσι, από την μελέτη της ΤτΕ (2006) προκύπτουν ορισμένα βασικά συμπεράσματα όσον αφορά το δανεισμό των νοικοκυριών, όπως αυτός καταγράφεται στις έρευνες του 2005 και του 2002.

Παρά τη μεγάλη αύξηση των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά την τριετία που μεσολάβησε μεταξύ των δύο ερευνών και τη σημαντικά αυξημένη ανταπόκριση των νοικοκυριών στην έρευνα του 2005, το ποσοστό των υπόχρεων νοικοκυριών παρέμεινε ουσιαστικά αμετάβλητο. Αυτό υποδηλώνει ότι ορισμένα νοικοκυριά απέφυγαν να δηλώσουν ότι οφείλουν δάνεια, για διάφορους λόγους.

Η πιο διαδεδομένη κατηγορία δανείων είναι αυτή μέσω πιστωτικών καρτών, ακολουθούμενη από τα στεγαστικά δάνεια. Και στις δύο περιπτώσεις, το ποσοστό των υπόχρεων νοικοκυριών που δήλωσαν δάνεια αυτού του είδους παρουσιάζεται αυξημένο στην έρευνα του 2005. Στην Αθήνα τα 2/3 περίπου των υπόχρεων νοικοκυριών δήλωσαν ότι έχουν οφειλές από πιστωτικές κάρτες, ενώ στη Θεσσαλονίκη και τις "λοιπές αστικές" περιοχές το ποσοστό αυτό πλησιάζει το 50%.

Από την κατανομή των υπόχρεων νοικοκυριών κατά κατηγορία δανείου προκύπτει ότι γενικά αυξήθηκε το 2005, σε σύγκριση με το 2002, το ποσοστό των νοικοκυριών που οφείλουν στεγαστικό δάνειο. Σε σημαντικό βαθμό η εξέλιξη αυτή αντανakλά την αύξηση των υπόχρεων νοικοκυριών στα μεγάλα πολεοδομικά συγκροτήματα, περιοχές δηλαδή που, σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, παρουσιάζουν μικρότερο ποσοστό ιδιοκατοίκησης από ό,τι

⁴ Η έρευνα για λογαριασμό της ΤτΕ ανατέθηκε στην ειδική εταιρία μελετών TNS-ICAP

κατά μέσον όρο σε ολόκληρη τη χώρα⁵ και επομένως, δυνητικά τουλάχιστον, μεγαλύτερη ζήτηση για στεγαστικά δάνεια.

Η έρευνα της ΤτΕ δείχνει ότι το μέσο χρέος κατά νοικοκυριό αυξάνει με την αύξηση του εισοδήματος και της περιουσίας. Η σχέση αυτή είναι ιδιαίτερα ισχυρή στην περίπτωση των στεγαστικών δανείων και πολύ λιγότερο ισχυρή στην περίπτωση των άλλων δανείων συνολικά. Ειδικότερα, τα αποτελέσματα των δύο ερευνών υποδηλώνουν ότι η πρόσβαση στο τραπεζικό σύστημα των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα παραμένει μικρή, ενώ αυξήθηκε το ποσοστό των νοικοκυριών με χρέος που ανήκουν στο τέταρτο υψηλότερο εισοδηματικό κλιμάκιο, καθώς και το μερίδιό τους στο συνολικό χρέος των νοικοκυριών.. Παράλληλα, η ταχεία πιστωτική επέκταση έχει οδηγήσει σε αύξηση του λόγου του χρέους προς το εισόδημα, δηλ. της δανειακής επιβάρυνσης των νοικοκυριών, σε όλα τα εισοδηματικά κλιμάκια. Ιδιαίτερα αυξημένη παρουσιάζεται η δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών στο κατώτερο εισοδηματικό κλιμάκιο και προέρχεται κυρίως από μη ενυπόθηκα δάνεια, αν και το μερίδιο του χρέους αυτών των νοικοκυριών στο συνολικό χρέος των νοικοκυριών είναι πολύ περιορισμένο.

6.6 Τα «ακίνητα», ο πλούτος των ελληνικών νοικοκυριών

Η αγορά ακινήτων αποτελούσε πάντοτε ένα σημαντικό τμήμα της ελληνικής οικονομίας. Σήμερα, η κατοχή ακινήτων αποτελεί το 90% του πλούτου των ελληνικών νοικοκυριών, ενώ η ιδιωτική επένδυση σε ακίνητα αποτελεί περίπου το 20% των συνολικών επενδύσεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, οι εξελίξεις στις τιμές των ακινήτων, μέσω της επίδρασής τους στον ιδιωτικό πλούτο, να επηρεάζουν τις αποταμιευτικές επιλογές, καθώς και την εμπιστοσύνη των νοικοκυριών, που με τη σειρά τους αποτελούν τους κύριους παράγοντες ώθησης του οικονομικού κύκλου και της ανάπτυξης γενικότερα (NBG, Economic and Market Analysis 2005).

Παραμεφερείς τάσεις ανόδου παρουσιάστηκαν συνολικά στην ευρωζώνη (σφωρευτική άνοδος 28% τα τελευταία 10 χρόνια). Για παράδειγμα, στην Ισπανία οι τιμές αυξήθηκαν κατά 145%, στην Ιρλανδία κατά 170% και στην Ολλανδία κατά 80%. Η επίδραση της αύξησης του πλούτου των νοικοκυριών στην κατανάλωση είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση

⁵ Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΣΥΕ, το ποσοστό ιδιοκατοίκησης ανέρχεται στο 80,1% σε ολόκληρη τη χώρα και κατανέμεται ως εξής: Περιφέρεια Πρωτεύουσας: 70,9%, πολεοδομικό συγκρότημα Θεσσαλονίκης: 78%, Λοιπές αστικές περιοχές: 76%, Ημιαστικές περιοχές: 87,6% και Αγροτικές περιοχές: 97%. Βλ. ΕΣΥΕ «Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/2005».

του ΑΕΠ της ευρωζώνης κατά 0,5% ετησίως τα τελευταία 3 χρόνια, συνιστώντας το 1/3 της συνολικής ανάπτυξης.

Τα αποτελέσματα της μελέτης μας δείχνουν πως για τη χώρα μας, η αγορά παραμένει συνολικά σε εύλογα επίπεδα (fair value) και ότι οι συνθήκες θα παραμείνουν ευνοϊκές λόγω του σχετικά υψηλότερου ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας και τα σχετικά χαμηλότερα επιτόκια σε σταθερές τιμές.

Η διεθνής εμπειρία υποδηλώνει ότι κυριότεροι παράγοντες, που καθορίζουν τις τιμές των ακινήτων, είναι η ανάπτυξη, τα επιτόκια, οι χρηματοοικονομικές συνθήκες, οι δημογραφικές τάσεις και η προσφορά νέων κατοικιών. Πρώτον, ο ρυθμός ανάπτυξης επιδρά άμεσα στο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών, και καθώς η ανάπτυξη στην Ελλάδα είχε ρυθμό 4,2% ετησίως για το διάστημα 2000-2004 (σε αντίθεση με 1,2% στην ευρωζώνη).

Είναι αξιοπρόσεκτο πως στην Ελλάδα περισσότερο από το 90% των αγορών πραγματοποιείται μέσω τραπεζικού δανεισμού. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την αρχική χαμηλή μόχλευση των ελληνικών νοικοκυριών και την αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος, οδήγησε σε άνοδο της χρηματοδότησης μέσω στεγαστικών δανείων (27,5% ετησίως κατά μέσο όρο από το 1995). Αυτό έχει ως αποτέλεσμα ο δανεισμός για στεγαστικά δάνεια ως ποσοστό του ΑΕΠ να είναι ίσος με 17,4% σε σύγκριση με 3,6% το 1994, και μικρότερος από το μισό αντίστοιχο ποσοστό της Ευρώπης που είναι 44%. Παράλληλα, η ζήτηση για κατοικίες υποβοηθήθηκε και από παράγοντες όπως η έλευση οικονομικών μεταναστών που επηρέασαν τις δημογραφικές τάσεις στην Ελλάδα, καθώς υπολογίζονται με την απογραφή του 2001 σε 750.000. Επίσης, η επιθυμία για μεγαλύτερες κατοικίες (μέσο μέγεθος νέας κατοικίας είναι 125m² σε σχέση με 83m² για το σύνολο των υπαρχουσών κατοικιών) η κατασκευή έργων υποδομής ώθησαν τους αγοραστές σε αναζήτηση νέων κατοικιών σε ημιαστικές περιοχές..

Η άνοδος των τιμών στα ακίνητα έχει αποτελέσει ένα σημαντικό παράγοντα στην αύξηση του πλούτου των νοικοκυριών, καθώς αυτά αποτελούν περίπου το 90% του συνολικού τους πλούτου (τα αντίστοιχα ποσοστά για την ευρωζώνη είναι 40-50%, ενώ για τις ΗΠΑ το 25% περίπου). Το παραπάνω στοιχείο αποτελεί απόρροια του γεγονότος πως το 75% του πληθυσμού κατέχει κάποιο ακίνητο. Το υψηλό αυτό ποσοστό εν μέρει αντικατοπτρίζει το μεγάλο ποσοστό δευτέρων κατοικιών ως εξοχικά.

Η μεγάλη αύξηση του συσχετιζόμενου με την περιουσία πλούτου ενίσχυσε την οικονομία την προηγούμενη δεκαετία. Σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της NBG, η μέση άνοδος των τιμών στα ακίνητα κατά 5% σε πραγματικούς όρους κατά την περίοδο 1995-2004 υπολογίζεται να

έχει αυξήσει την ιδιωτική κατανάλωση κατά 0,4% ετησίως, συμβάλλοντας έτσι κατά 0,3 % στην αύξηση του ετήσιου ΑΕΠ.

6.7 Οι εκτιμήσεις των ελληνικών νοικοκυριών

Όλα τα παραπάνω, αποτελούν βασικές συνιστώσες για τον εντοπισμό της οικονομικής θέσης του νοικοκυριού σήμερα. Είναι ευκόλως παρατηρητέο το γεγονός του ρόλου του Ευρώ (θετική ή αρνητική επιρροή) στην συμπεριφορά των νοικοκυριών.

Η εγχώρια κατανάλωση συνεχίζει και αυξάνεται παρά τις δυσμενείς επιπτώσεις στα εισοδήματα των νοικοκυριών. Σύμφωνα με την μελέτη της ICAP (2006), το 2005 η ελληνική οικονομία συνέχισε να αναπτύσσεται με ρυθμό αισθητά ταχύτερο από τον μέσο ρυθμό ανάπτυξης των οικονομιών της ζώνης του ευρώ αλλά ελαφρά χαμηλότερο έναντι του 2004. Η συνέχιση της ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας ήταν κυρίως αποτέλεσμα της συνεχιζόμενης ανόδου της εγχώριας κατανάλωσης⁶ των νοικοκυριών, που με την σειρά της αποδίδεται πρώτιστα στην ευχερή χρηματοδότησή τους από το τραπεζικό σύστημα⁷. Η βελτίωση του πραγματικού διαθέσιμου ιδιωτικού εισοδήματος συνεχίστηκε, ήταν όμως πολύ συγκρατημένη σε σχέση με το 2004.

Η άνοδος του κόστους ζωής, όπως καταγράφεται από τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ), επιταχύνθηκε από 2,9% το 2004 σε 3,5% το 2005. Η πορεία του πληθωρισμού επηρεάστηκε πολύ από την μεγάλη άνοδο των λιανικών τιμών των καυσίμων. Εάν όμως εξετασθεί ο «πυρήνας» του πληθωρισμού, που δεν περιλαμβάνει τις τιμές των καυσίμων και οπωροκηπευτικών, καταγράφηκε μικρή υποχώρηση από 3,3% σε 3,1%. Η μεγάλη επιτάχυνση στις λιανικές τιμές των καυσίμων οφείλεται και στο ότι το 2005 το ευρώ δεν ανατιμήθηκε έναντι του δολαρίου, όπως είχε συμβεί το 2004, γεγονός που είχε συμβάλει στην σημαντική αντιστάθμιση της ανόδου του κόστους των καυσίμων για τα νοικοκυριά. Μία άλλη επιβάρυνση στο κόστος διαβίωσης προήλθε από την αύξηση κατά μια ποσοστιαία μονάδα του ΦΠΑ που επιβλήθηκε τον Απρίλιο του 2005.

Οι εξελίξεις αυτές φαίνεται ότι επηρέασαν αρνητικά τον οικονομικό απολογισμό που έκαναν τα ελληνικά αστικά νοικοκυριά για το 2005 και κατέγραψε η έρευνα της ICAP.

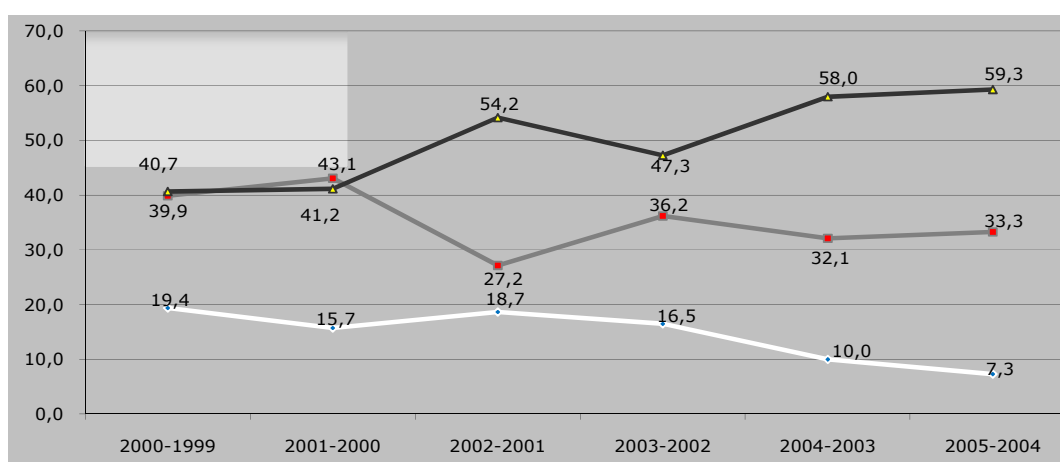
⁶ Η εγχώρια ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε κατά 3,7% το 2005 έναντι 4,7% το 2004. Η δημόσια κατανάλωση αυξήθηκε κατά 3,1% έναντι 2,8% το 2005 αλλά η επίδρασή της στην άνοδο του ΑΕΠ αντισταθμίστηκε από την περικοπή των δημοσίων επενδύσεων κατά 13,6%.

⁷ Οι ετήσιοι ρυθμοί ανόδου του υπολοίπου των καταναλωτικών και στεγαστικών δανείων διαμορφώθηκαν σε 28,0% και 33,4% αντίστοιχα. Βλ. ΤτΕ, Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2005 (2006), σ. 129.

Συγκεκριμένα, η «ψαλίδα» που χωρίζει εκείνα που θεώρησαν ότι η οικονομική τους κατάσταση χειροτέρεψε (59,3%) και εκείνα που έκριναν ότι υπήρξε βελτίωση (μόλις 7,3%) διευρύνθηκε σε 52 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ ο οικονομικός απολογισμός του 2004 στην περυσινή έρευνα είχε καταγράψει «ψαλίδα» 48 ποσοστιαίων μονάδων (58,0% είχαν δηλώσει επιδείνωση και 10,0% βελτίωση). Η διεύρυνση αυτή της «ψαλίδας» δεν ήταν πάντως τόσο μεγάλη όσο εκείνη που είχε καταγραφεί μεταξύ των απολογισμών για το 2003 και το 2004 (από 31 μονάδες στις 48). Ελαφρά αυξημένο ήταν, τέλος, το ποσοστό των νοικοκυριών που έκριναν ότι η οικονομική τους κατάσταση παρέμεινε στάσιμη (από 32,1% σε 33,3%).

Η εξέταση, του ετήσιου οικονομικού απολογισμού που κάνουν τα νοικοκυριά την τελευταία εξαετία αποκαλύπτει μία τάση διεύρυνσης της ψαλίδας αρνητικών και θετικών απολογισμών, το μόνο έτος για το οποίο η διαφορά αρνητικών και θετικών απαντήσεων μειώθηκε, ήταν το 2003.

Οι Εκτιμήσεις Νοικοκυριών για Μεταβολή (%) της Οικονομικής Κατάστασης: 2000-2005

◆ Βελτιωμένη ■ Στάσιμη ▲ Επιδεινωμένη

Πηγή: ICAP

Οι εξελίξεις αυτές φαίνεται ότι επηρέασαν αρνητικά τον οικονομικό απολογισμό που έκαναν τα ελληνικά αστικά νοικοκυριά για το 2005 και κατέγραψε η έρευνα της ICAP. Συγκεκριμένα, η «ψαλίδα» που χωρίζει εκείνα που θεώρησαν ότι η οικονομική τους κατάσταση χειροτέρεψε (59,3% - μέγιστο εξαετίας) και εκείνα που έκριναν ότι υπήρξε βελτίωση (μόλις 7,3% των νοικοκυριών – ελάχιστο εξαετίας) διευρύνθηκε σε 52 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ ο οικονομικός απολογισμός του 2004 στην αντίστοιχη έρευνα περυσινή έρευνα είχε καταγράψει «ψαλίδα» 48 ποσοστιαίων μονάδων (58,0% είχαν δηλώσει επιδείνωση και 10,0% βελτίωση). Η διεύρυνση αυτή της «ψαλίδας» δεν ήταν πάντως τόσο μεγάλη όσο

εκείνη που είχε καταγραφεί μεταξύ των απολογισμών για το 2003 και το 2004 (από 31 μονάδες στις 48). Ελαφρά αυξημένο ήταν, τέλος, το ποσοστό των νοικοκυριών που έκριναν ότι η οικονομική τους κατάσταση παρέμεινε στάσιμη (από 32,1% σε 33,3%).

Από μια περισσότερο μακροπρόθεσμη σκοπιά, η εξέταση του ετήσιου οικονομικού απολογισμού που κάνουν τα νοικοκυριά την τελευταία εξαετία αποκαλύπτει μία τάση διεύρυνσης της ψαλίδας αρνητικών και θετικών απολογισμών, το μόνο έτος για το οποίο η διαφορά αρνητικών και θετικών απαντήσεων μειώθηκε, ήταν το 2003.

Η βασικότερη αιτία χειροτέρευσης του απολογισμού ήταν και πάλι η αίσθηση για άνοδο του κόστους διαβίωσης. Η διαφορά του ποσοστού εκείνων που θεώρησαν ότι η κύρια αιτία της οικονομικής τους επιδείνωσης ήταν ο πληθωρισμός και του ποσοστού εκείνων που θεώρησαν ότι η βελτίωση της οικονομικής τους κατάστασης ήταν αποτέλεσμα της συγκράτησης του κόστους διαβίωσης διευρύνθηκε στις 69 μονάδες από 65 που ήταν στον απολογισμό της αντίστοιχης μελέτης για τα νοικοκυριά του 2004. Πρόκειται για την τρίτη συνεχόμενη χρονιά που η σημασία του πληθωρισμού ως παράγοντα επιδείνωσης της οικονομικής ευημερίας των νοικοκυριών αυξάνεται. Καταρχήν το αποτέλεσμα αυτό φαίνεται παράδοξο, δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, ο πληθωρισμός ήταν μειωμένος το 2004. Όμως θα πρέπει να επισημανθεί ότι το παράδοξο αυτό, δηλαδή η απόκλιση μεταξύ του πληθωρισμού όπως μετριέται από τον ΕνΔΤΚ και της ανόδου του κόστους ζωής όπως τον αντιλαμβάνονται τα νοικοκυριά είναι κάτι που έχει παρατηρηθεί στις περισσότερες χώρες – μέλη της ζώνης του ευρώ μετά την εισαγωγή του νέου νομίσματος και επισημαίνεται στο μηνιαίο δελτίο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (Monthly Bulletin 2005).

Στο δελτίο αυτό προβάλλονται σαν πιθανές εξηγήσεις της απόκλισης οι εξής:

1. μετά την εισαγωγή του νέου νομίσματος αυξήθηκαν περισσότερο οι τιμές διαφόρων προϊόντων και υπηρεσιών στα οποία οι καταναλωτές δίνουν μεγαλύτερη βαρύτητα από αυτήν που τους αποδίδει ο ΕνΔΤΚ, επειδή τα αγοράζουν συχνότερα.

2. Εμπειρικές έρευνες έχουν καταδείξει ότι υπάρχει ψυχολογική προκατάληψη των καταναλωτών ότι γίνονται στρογγυλοποιήσεις στις τιμές οι οποίες αποβαίνουν εις βάρος τους· τρίτον, οι καταναλωτές αντιμετωπίζουν δυσκολίες εξοικείωσης με το νέο νόμισμα.

3. Τα παλιά εθνικά νομίσματα εξακολουθούν να αποτελούν σημείο αναφοράς για τον υπολογισμό της αύξησης των τιμών. Το τελευταίο έχει σαν αποτέλεσμα να δημιουργείται σύγχυση σε όσους ερωτώνται για τις τιμές· αντί να χρησιμοποιούν ως σημείο αναφοράς τις τιμές σε ευρώ του προηγούμενου έτους, λανθασμένα αναφέρονται στο επίπεδο

τιμών το οποίο υπήρχε κατά το 2001, τελευταίο έτος ισχύος των παλιών εθνικών νομισμάτων.

6.8 Οι Τιμές των Καταναλωτικών Προϊόντων και οι Μεταβολές στη Σύνθεση της Καταναλωτικής Δαπάνης

Όπως προαναφέρθηκε, κατά το 2005 υπήρξε επιτάχυνση του πληθωρισμού, όπως αυτός μετριέται με τον ΔΤΚ, από 2,9% σε 3,5%, γεγονός που οφείλεται σε σημαντικό βαθμό στην άνοδο των τιμών των καυσίμων αλλά και στην αύξηση του ΦΠΑ κατά μία ποσοστιαία μονάδα. Από την παρούσα έρευνα φαίνεται ότι η επιτάχυνση αυτή στην άνοδο του κόστους ζωής έγινε αισθητή από τα ελληνικά νοικοκυριά (ICAP 2006).

Συγκεκριμένα, υπήρξαν 2.300 υποδείξεις από τα 600 νοικοκυριά του δείγματος με τις οποίες θεωρήθηκε ότι υπήρξε σημαντική άνοδος των τιμών το 2005 σε κάποια από τις 12 ομάδες κατανάλωσης που διακρίνει η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ)· στην άλλη πλευρά του λόφου, καταγράφηκαν μόνο 201 υποδείξεις για χαμηλή αύξηση ή συγκράτηση τιμών σε κάποια από τις ομάδες αυτές. Διευρύνθηκε συνεπώς, για πέμπτη συνεχή χρονιά, η διαφορά ποσοστού για σημαντικές αυξήσεις τιμών έναντι εκείνου για συγκρατημένες αυξήσεις, σε 84,0 ποσοστιαίες μονάδες.

Είναι επίσης άξιο επισημάνσης ότι για όλη την εξαετία 2000-2005 σε καμία από τις κατηγορίες της κατανάλωσης δεν υπερισχύει η αίσθηση για συγκράτηση των τιμών έναντι της αίσθησης για άνοδό τους.

Σε όλες τις έρευνες που έχει πραγματοποιήσει η ICAP, η διαφορά στην αντίληψη των νοικοκυριών για αύξηση έναντι συγκράτησης τιμών γίνεται πάντα περισσότερο φανερή στην κατηγορία *«είδη διατροφής και μη αλκοολούχα ποτά»*. Στην παρούσα έρευνα η διαφορά αυτή απλώς μειώθηκε ελαφρά στις 20 ποσοστιαίες μονάδες. Η επιμονή των νοικοκυριών να υποδεικνύουν την κατηγορία αυτή ως την περισσότερο σημαντική δημιουργεί, ειδικά για το 2005, κάποιες απορίες, επειδή σύμφωνα με την ΕΣΥΕ οι τιμές των τροφίμων και μη αλκοολούχων ποτών αυξήθηκαν μόνο κατά 0,6%.

Η δεύτερη κατηγορία στην οποία γίνεται ιδιαίτερα αισθητή η άνοδος των τιμών είναι οι μεταφορές-επικοινωνίες. Τούτο μάλιστα έγινε εντονότερο για το 2005 αφού η διαφορά μεταξύ αίσθησης για αύξηση και για μείωση των τιμών διευρύνθηκε σημαντικά από 13 σε 18 μονάδες. Το εύρημα αυτό δεν θα πρέπει να προξενεί έκπληξη, δεδομένου ότι ο ΔΤΚ των μεταφορών αυξήθηκε κατά 4,8%, γεγονός που με την σειρά του θα πρέπει να αποδοθεί στην

αύξηση των λιανικών τιμών των καυσίμων. Αντίθετα, πάντα σύμφωνα με την ΕΣΥΕ, στις επικοινωνίες υπήρξε μικρή υποχώρηση των τιμών.

Τόσο στην ένδυση-υπόδηση, όσο και στα αλκοολούχα ποτά-καπνό καταγράφηκε αυξημένη αίσθηση για πληθωριστικές τάσεις. Το ίδιο συνέβη και για τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά. Οι κατηγορίες αυτές θα πρέπει να επηρεάστηκαν περισσότερο από την αύξηση του ΦΠΑ.

Αντίθετα από ό,τι καταγράφηκε για τις τιμές των καταναλωτικών προϊόντων, σε πολλές καταναλωτικές υπηρεσίες (στέγαση, αναψυχή-εστιατόρια-ξενοδοχεία, υγεία, εκπαίδευση) η αίσθηση για άνοδο του κόστους μετριάστηκε έναντι του 2004· η «ψαλίδα» ανόδου-συγκράτησης των τιμών έκλεισε ελαφρά. Μία πιθανή εξήγηση θα μπορούσε να είναι ότι η αποφυγή πληρωμής ΦΠΑ είναι ευκολότερη στις υπηρεσίες από ό,τι στα καταναλωτικά εμπορεύματα. Πάντως, κάποια έκπληξη προκαλεί η μείωση της ψαλίδας στην στέγαση αφού σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, ο ΔΤΚ στην κατηγορία αυτή αυξήθηκε κατά 8,9%.

Σύμφωνα με τις εθνικολογιστικές εκτιμήσεις της ΕΣΥΕ η ιδιωτική κατανάλωση αυξήθηκε, σε πραγματικούς όρους, κατά 3,7% το 2005. Από την παρούσα έρευνα προκύπτει ότι η αίσθηση για σημαντικές μεταβολές στην δαπάνη των νοικοκυριών κατά το 2005 συμβαδίζει με τα εθνικολογιστικά στοιχεία. Συγκεκριμένα υπήρξαν 1.487 υποδείξεις για κατηγορίες κατανάλωσης στις οποίες τα νοικοκυριά θεώρησαν ότι υπήρξε σημαντική αύξησή της έναντι 488 υποδείξεων για μείωση της δαπάνης. Συνεπώς καταγράφηκε μια διαφορά 50,6 ποσοστιαίων μονάδων υπέρ της αύξησης της καταναλωτικής δαπάνης. Η διαφορά αυτή είναι πολύ μεγαλύτερη από εκείνη που είχε καταγραφεί το 2004 και ήταν της τάξης των 40,8 ποσοστιαίων μονάδων.

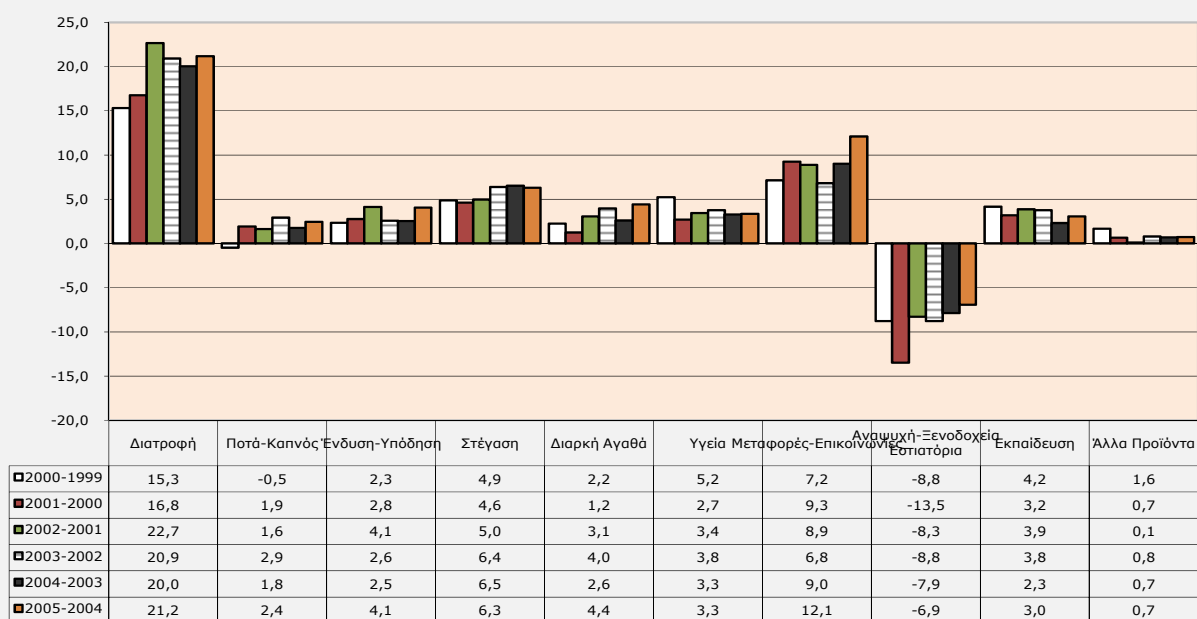
Όσον αφορά στα *καταναλωτικά προϊόντα* οι διαφορές ποσοστού αύξησης/μείωσης δαπάνης έγιναν εντονότερες σε όλες τις κατηγορίες. Στα τρόφιμα – μη αλκοολούχα ποτά, όπου η διαφορά αυτή είναι η μεγαλύτερη, υπήρξε αύξησή της από 20 σε 21 ποσοστιαίες μονάδες. Σημαντικά διευρυμένες ήταν και οι διαφορές ποσοστών στα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, στην ένδυση-υπόδηση και στα αλκοολούχα ποτά-καπνό. Τα ευρήματα αυτά συμβαδίζουν με τα στοιχεία της ΕΣΥΕ που δείχνουν αύξηση της αξίας των λιανικών πωλήσεων (εκτός αυτοκινήτων και καυσίμων) κατά 5,9% και της δαπάνης για εισαγωγές επιβατικών αυτοκινήτων κατά 5,5% το 2005.

Με μόνη εξαίρεση την κατηγορία αναψυχή-ξενοδοχεία-εστιατόρια, το ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωσε αύξηση της δαπάνης σε *καταναλωτικές υπηρεσίες* ήταν υψηλότερο από εκείνο που δήλωσε μείωση. Ειδικά στις μεταφορές-επικοινωνίες η διαφορά ποσοστού διευρύνθηκε σημαντικά από εννέα σε 12 ποσοστιαίες μονάδες. Αυξημένη ήταν επίσης η διαφορά στην εκπαίδευση, ενώ αμετάβλητη παρέμεινε στην υγεία και στην στέγαση. Το τελευταίο εύρημα θα πρέπει να αντιμετωπισθεί με επιφύλαξη, δεδομένης της σημαντικής αύξησης του κόστους της θέρμανσης.

Διάγραμμα Γ.6.8.2

Οι Μεταβολές της Καταναλωτικής Δαπάνης: 2000-2005

(διαφορά ποσοστών αύξησης και μείωσης της δαπάνης)

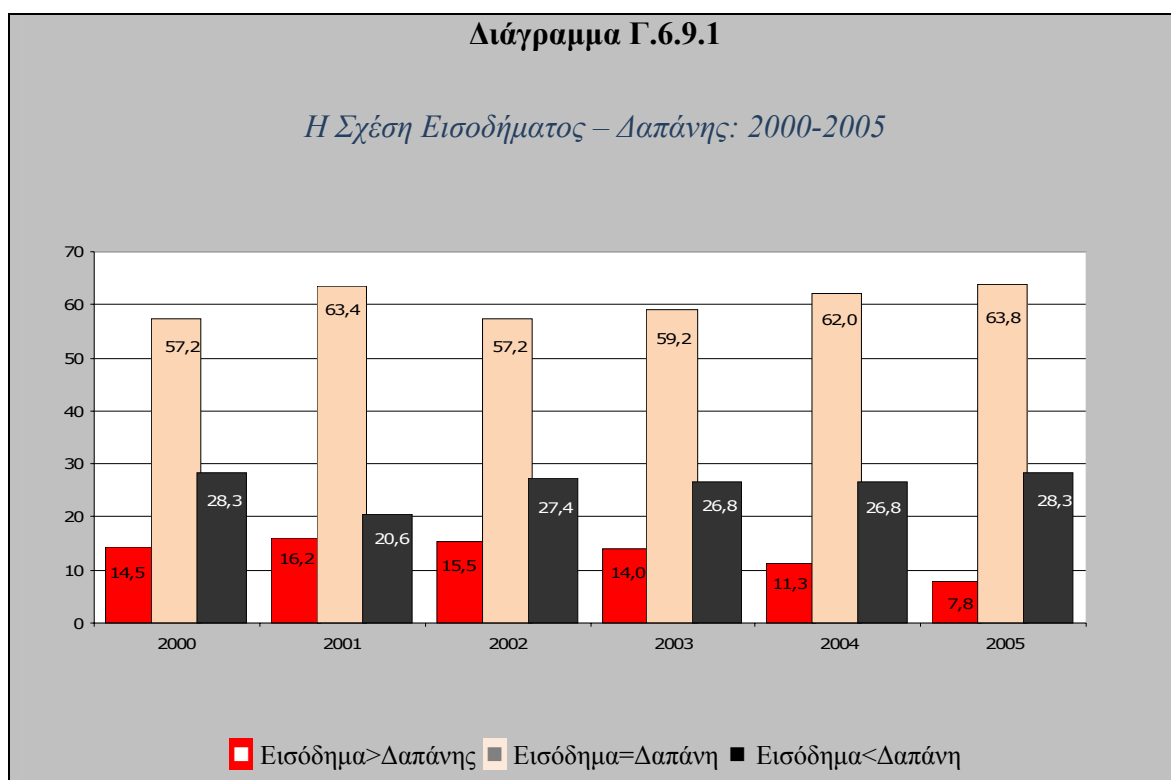

Πηγή: ICAP

6.9 Η Αποταμίευση των Νοικοκυριών και η Απόκτηση Περιουσιακών Στοιχείων

Από την εξέταση της σχέσης εισοδήματος-δαπάνης προκύπτει ότι μειώθηκε, από 11,3% σε 7,8% το ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωσαν ότι κατόρθωσαν να αποταμιεύσουν ένα αξιόλογο τμήμα του εισοδήματός τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν ότι αποταμίευσαν φθίνει συνεχώς μετά το 2001. Αύξηση, αντίθετα, από 26,8% σε 28,3% υπήρξε στο ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωσαν ότι δεν κατάφεραν να ισοσκελίσουν τον οικογενειακό προϋπολογισμό με αποτέλεσμα να προχωρήσουν είτε σε δανεισμό, είτε σε ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων. Τα στοιχεία αυτά συμβαδίζουν με την διαπίστωση της Τράπεζας της Ελλάδος ότι το 2005 υπήρξε μείωση της ροπής των νοικοκυριών για αποταμίευση⁸.

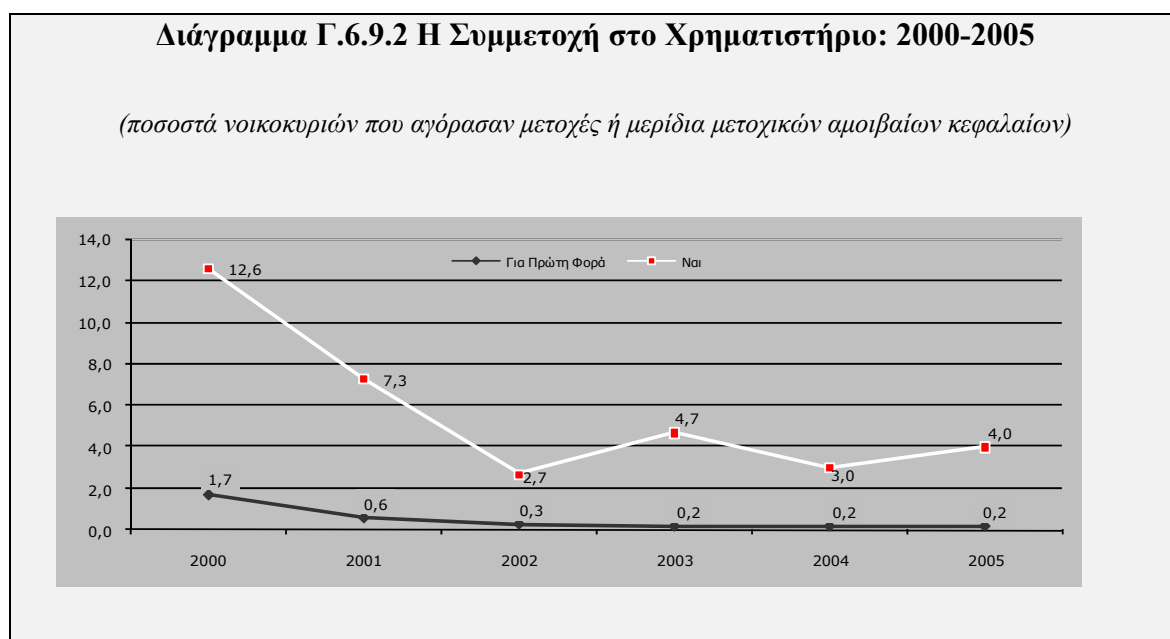
Το ποσοστό των νοικοκυριών που δηλώνουν ότι η καταναλωτική τους δαπάνη ήταν περίπου ίση με το διαθέσιμο εισόδημα τους αυξήθηκε και πάλι από 62,0% για το 2004 σε 68,3% για το 2005. Είναι ο τρίτος συνεχής απολογισμός των νοικοκυριών στον οποίο προκύπτει αύξηση του συγκεκριμένου δείκτη.

Πηγή: ICAP

⁸ Βλέπε Τράπεζα της Ελλάδος, *op.cit.*, σ. 129.

Η συνέχιση, για τρίτο έτος, της ανόδου του Γενικού Δείκτη Τιμών του Χρηματιστηρίου Αθηνών⁹ είχε μικρή μόνο θετική επίδραση στο ποσοστό των νοικοκυριών που δραστηριοποιήθηκαν στο ελληνικό χρηματιστήριο είτε άμεσα είτε έμμεσα με την απόκτηση μεριδίων σε μετοχικά αμοιβαία κεφάλαια. Συγκεκριμένα, ο δείκτης αυτός αυξήθηκε από 3,0% σε 4,0%. Τέλος συνέχισε να είναι ασήμαντο το ποσοστό των νοικοκυριών που δραστηριοποιήθηκαν για πρώτη φορά στο χρηματιστήριο.

Πηγή: ICAP

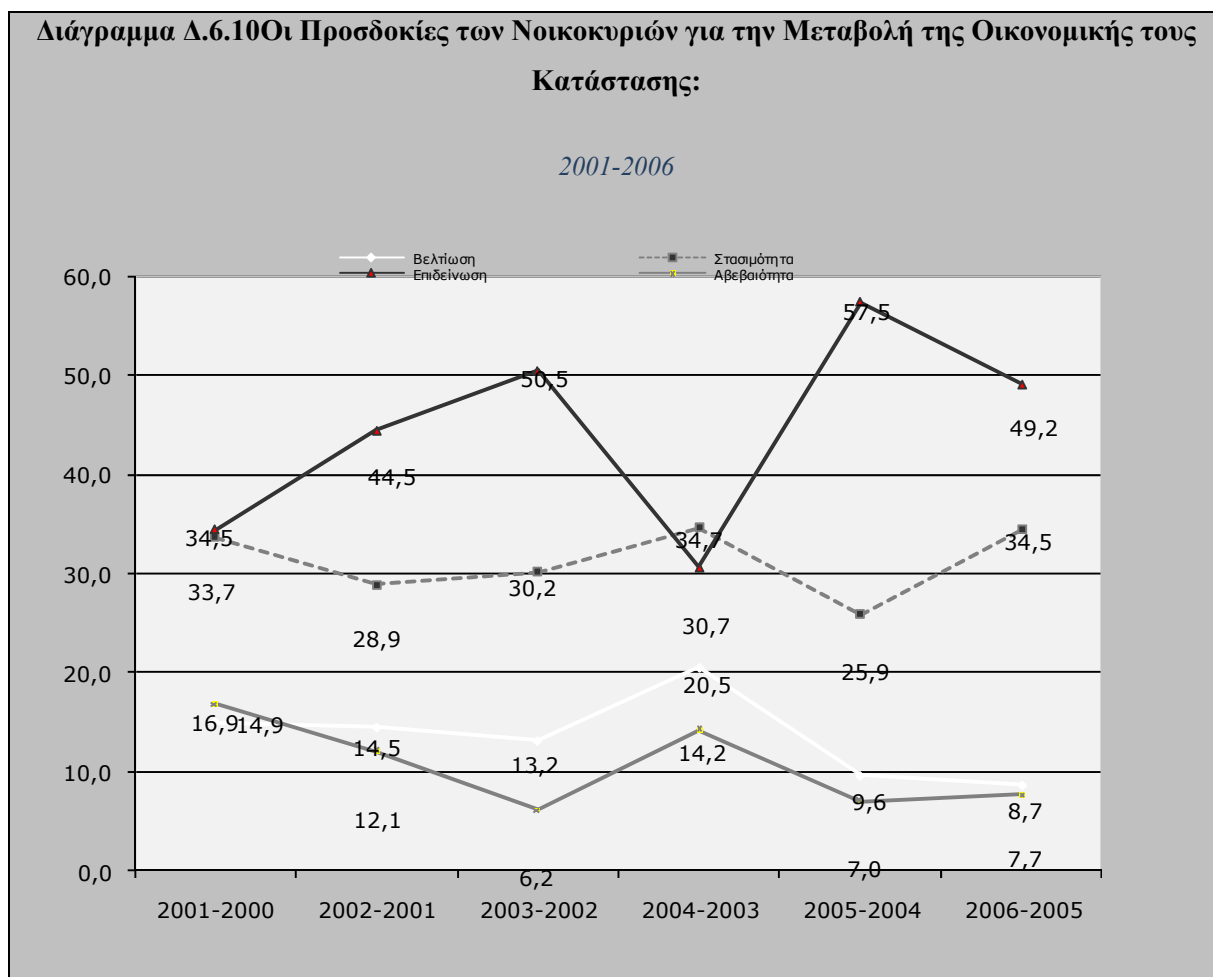
6.10 Οι προσδοκίες των νοικοκυριών

6.10.1 Η Προσδοκώμενη Μεταβολή της Οικονομικής Κατάστασης των Νοικοκυριών και οι Κύριες Αιτίες της

Θα πρέπει καταρχήν να παρατηρηθεί ότι οι προσδοκίες των Ελλήνων για την βραχυπρόθεσμη προοπτική της οικονομικής τους ευημερίας είναι απαισιόδοξες: κάθε χρόνο για όλη την διάρκεια της εξαετίας 2001-2006 εκείνοι που προβλέπουν επιδείνωση των οικονομικών τους πάντοτε ξεπερνούν σημαντικά όσους είναι αισιόδοξοι. Βεβαίως, σε γενικές γραμμές, η απαισιοδοξία αυτή δεν επαληθεύεται από την πραγματικότητα, αν ληφθεί υπόψη ότι η οικονομία πέτυχε ικανοποιητικούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης στο

⁹ Σε μέσα επίπεδα η αύξηση του γενικού δείκτη ήταν της τάξης του 29,4%.

παραπάνω χρονικό διάστημα. Τούτο βεβαίως δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν σημαντικές και ευαίσθητες κοινωνικές ομάδες που αντιμετωπίζουν αυξημένες οικονομικές δυσκολίες τα τελευταία χρόνια.

Πηγή: ICAP

Η περισσότερο απαισιόδοξη ομάδα είναι εκείνη με αρχηγό συνταξιούχο. Το 57,7% των νοικοκυριών της ομάδας αυτής αναμένουν επιδείνωση το 2006. Στον αντίποδα, η περισσότερο αισιόδοξη ομάδα είναι εκείνη με αρχηγό τεχνίτη ελεύθερο επαγγελματία. Το 15,9% των μελών της αναμένουν βελτίωση, υπερδιπλάσιο ποσοστό σε σύγκριση με το σύνολο του δείγματος. Από γεωγραφικής πλευράς το ποσοστό των αισιόδοξων είναι στατιστικά υψηλότερο στην Θεσσαλονίκη (16,0%) και χαμηλότερο στην πρωτεύουσα (6,5%).

Ο αναμενόμενος πληθωρισμός εξακολούθησε και για το 2006 να είναι με μεγάλη διαφορά ο βασικότερος προσδιοριστικός παράγοντας των προσδοκιών για την πορεία της οικονομικής ευημερίας. Ωστόσο, η σημασία του περιορίστηκε ελαφρά: η διαφορά μεταξύ του μεριδίου των νοικοκυριών που φοβούνται επιδείνωση των οικονομικών τους λόγω των

αυξήσεων των τιμών και εκείνων που αναμένουν βελτίωση της ευημερίας τους λόγω κάμψης του πληθωρισμού μειώθηκε σε 63 ποσοστιαίες μονάδες από το πρωτόγνωρο επίπεδο των 68 μονάδων που είχε καταγραφεί για το 2005. Στην εξέλιξη αυτή ίσως συνέβαλε η μικρή υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων κατά το πρώτο τετράμηνο του 2006.

Είναι ίσως ανησυχητικό ότι διευρύνθηκε από τρεις σε έξι ποσοστιαίες μονάδες το χάσμα αρνητικών/θετικών απαντήσεων όσον αφορά στις προσδοκίες για το διαθέσιμο εισόδημα. Τούτο ενδεχομένως να οφείλεται στην συνεχιζόμενη «σφικτή» εισοδηματική πολιτική που ακολουθείται στον δημόσιο τομέα.

Η εμπιστοσύνη των νοικοκυριών στην ικανότητα της οικονομίας να δημιουργεί νέα εισοδήματα από εργασία ξεπερνά τους φόβους για απώλειες τέτοιων εισοδημάτων σε όλη την διάρκεια της εξαετίας. Ωστόσο στις δύο τελευταίες έρευνες το θετικό αυτό ισοζύγιο έχει περιορισθεί σημαντικά, ενδεχομένως λόγω της αναμενόμενης αποκλιμάκωσης του ρυθμού ανάπτυξης μετά το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων.

6.10.2 Οι Προβλεπόμενες Μεταβολές στη Σύνθεση της Καταναλωτικής Δαπάνης

Τα νοικοκυριά που σκοπεύουν να αυξήσουν την δαπάνη τους υπερτερούν αριθμητικά σε σύγκριση με εκείνα που προγραμματίζουν μείωσή της σε επτά από τις 10 ενοποιημένες κατηγορίες κατανάλωσης που εξετάζει η παρούσα έρευνα. Η μεγαλύτερη θετική διαφορά ποσοστού καταγράφηκε και πάλι στα είδη διατροφής-μη αλκοολούχα ποτά. Ήταν όμως μειωμένη για δεύτερο συνεχές έτος. Από την άλλη πλευρά, αρνητικό πρόσημο, δηλαδή το τμήμα των νοικοκυριών που προγραμματίζει μείωση δαπάνης είναι μεγαλύτερο από αυτό που προγραμματίζει αύξηση, καταγράφηκε στις κατηγορίες αναψυχή – ξενοδοχεία - εστιατόρια, ένδυση - υπόδηση, και στα αλκοολούχα ποτά-καπνό. Ειδικά στην κατηγορία αναψυχή – ξενοδοχεία-εστιατόρια η διαφορά αυτή διευρύνθηκε σημαντικά στις 16 % και έλαβε την υψηλότερη τιμή της σε όλη την εξαετία.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στον οικονομικό απολογισμό που έγινε για το 2006, η «ψαλίδα» που χωρίζει τα νοικοκυριά, τα οποία έκριναν ότι η κατάστασή τους χειροτέρεψε από εκείνα τα οποία θεώρησαν ότι υπήρξε βελτίωση μειώθηκε εντυπωσιακά. Το ποσοστό όσων δήλωσαν ότι τα οικονομικά τους επιδεινώθηκαν μειώθηκε από 59,3% σε 49,3% και όσων αισθάνθηκαν βελτίωση αυξήθηκε από μόλις 7,3% σε 18,8%. Συνεπώς, η μείωση της «ψαλίδας» πλησίασε τις είκοσι ποσοστιαίες μονάδες, μετά από δύο διαδοχικά ανοίγματα που είχαν καταγραφεί στις δύο προηγούμενες έρευνες.

Όσον αφορά στις οικονομικές προσδοκίες για το 2007 η εικόνα ανάκαμψης της αισιοδοξίας είναι σαφής: Το ποσοστό όσων προσδοκούν στην οικονομική τους βελτίωση αυξήθηκε από 8,7% σε 15,1% και εκείνο όσων αναμένουν επιδείνωση μειώθηκε από 49,2% σε 37,7%. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εξέλιξη αυτή στις προσδοκίες αποτελεί ευνοϊκή συνέχιση της μεταστροφής η οποία είχε αρχίσει να διαγράφεται κατά την περυσινή έρευνα στην οποία είχε μεν καταγραφεί μείωση του ποσοστού εκείνων που ανέμεναν επιδείνωση χωρίς όμως αυτό να συνοδεύεται από αύξηση του τμήματος των νοικοκυριών που ανέμεναν βελτίωση.

Από την έρευνα προκύπτει ότι υπάρχει σαφής πρόοδος στην απολογιστική εκτίμηση των νοικοκυριών για το έτος που πέρασε καθώς και στη βελτίωση των προσδοκιών τους κατά το έτος που διανύουμε. Ενώ στην περυσινή έρευνα είχε απλώς καταγραφεί μια ανακοπή της απαισιοδοξίας, από τη φετινή έρευνα συμπαιρένεται ότι υπάρχει ανάκαμψη της αισιοδοξίας των ελληνικών νοικοκυριών.

Στην τελευταία πρόσφατη μελέτη της ICAP (σε δείγμα 601 νοικοκυριών, το οποίο ήταν κατανεμημένο κατά οικιστικό μέγεθος και κατά γεωγραφική περιφέρεια), φαίνεται ότι οι εξελίξεις στην ελληνική οικονομία επέδρασαν ευνοϊκά τόσο στις εκτιμήσεις των νοικοκυριών για το 2006, όσο και στις προσδοκίες για την πορεία των οικονομικών τους το 2007. Από την έρευνα προκύπτει ότι υπάρχει σαφής πρόοδος στην απολογιστική εκτίμηση των νοικοκυριών για το έτος που πέρασε καθώς και στη βελτίωση των προσδοκιών τους κατά το έτος που διανύουμε. Ενώ στην περυσινή έρευνα είχε απλώς καταγραφεί μια ανακοπή της απαισιοδοξίας, από τη φετινή έρευνα συμπαιρένεται ότι υπάρχει ανάκαμψη της αισιοδοξίας των ελληνικών νοικοκυριών.

Συγκεκριμένα, όσον αφορά στον οικονομικό απολογισμό που έγινε για το 2006, η «ψαλίδα» που χωρίζει τα νοικοκυριά, τα οποία έκριναν ότι η κατάστασή τους χειροτέρεψε από εκείνα τα οποία θεώρησαν ότι υπήρξε βελτίωση μειώθηκε εντυπωσιακά. Το ποσοστό όσων δήλωσαν ότι τα οικονομικά τους επιδεινώθηκαν μειώθηκε από 59,3% σε 49,3% και όσων αισθάνθηκαν βελτίωση αυξήθηκε από μόλις 7,3% σε 18,8%. Συνεπώς, η μείωση της «ψαλίδας» πλησίασε τις είκοσι ποσοστιαίες μονάδες, μετά από δύο διαδοχικά ανοίγματα που είχαν καταγραφεί στις δύο προηγούμενες έρευνες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΚΑΙ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

Στα κεφάλαια, που προηγήθηκαν, έγινε μια αναφορά στις θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί γύρω από την καταναλωτική συμπεριφορά των νοικοκυριών τόσο στην Ελλάδα όσο και σε διεθνές επίπεδο. Όλα τα παραπάνω αποτελούν το γενικό πλαίσιο, μέσα στο οποίο κινείται η ανάλυση της οικονομικής συμπεριφοράς και κατανάλωσης των ελληνικών νοικοκυριών. Σ' αυτό το κεφάλαιο, γίνεται η περιγραφή της μεθοδολογικής προσέγγισης, που θα ακολουθηθεί στην παρούσα έρευνα, ώστε να καταγραφεί η της οικονομικής συμπεριφοράς και κατανάλωσης των ελληνικών νοικοκυριών μετά την έλευση του νομίσματος ευρώ. Επιπρόσθετα, γίνεται περιγραφή του ερωτηματολογίου, που μοιράστηκε σε 330 νοικοκυριά της ευρύτερης περιοχής της Αττικής.

7.1 Στόχος της Έρευνας

Σύμφωνα με το θεωρητικό πλαίσιο, που αναπτύχθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια, αναφορικά με την οικονομική συμπεριφορά και κατανάλωση των νοικοκυριών γίνεται στην παρούσα μελέτη μία προσπάθεια αποτύπωσης του εν λόγω φαινομένου στην Ελλάδα.

Προκειμένου, να αναλυθούν οι παράγοντες που επηρεάζουν την οικονομική συμπεριφορά και κατανάλωση των νοικοκυριών, θα πρέπει να αναφερθούν τα βασικά χαρακτηριστικά τους (δημογραφικά, οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά κ.α.), να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο το νόμισμα ευρώ έχει μεταβάλλει τις πεποιθήσεις των ελληνικών νοικοκυριών και τέλος να ερμηνευθούν τα χαρακτηριστικά της καταναλωτικής τους συμπεριφοράς.

Για την ανάλυση των παραπάνω ακολουθούνται τρία (3) στάδια ανάλυσης: α) παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα, τα οποία περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων και των νοικοκυριών που αποτελούν μέρος αυτών, β) διερεύνηση των παραγόντων που καθορίζουν την καταναλωτική και οικονομική

συμπεριφορά των νοικοκυριών με την έλευση του ευρώ και γ) εκφάνσεις της οικονομικής τους συμπεριφοράς με την ανάπτυξη των κατάλληλων οικονομετρικών υποδειγμάτων.

7.2 Περιγραφή της Δειγματοληψίας και του Δείγματος

Η συγκέντρωση των στοιχείων-δειγμάτων έγινε με τη χρήση ερωτηματολογίου. Η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της τυχαίας δειγματοληψίας. Αρχικά, οι ερωτώμενοι ενημερώθηκαν για τον σκοπό, την σημασία και το περιεχόμενο της έρευνας, καθώς και το περιεχόμενο της έρευνας, καθώς και για την εμπιστευτικότητα των στοιχείων. Με την συγκατάθεσή τους, μοιράστηκαν τα ερωτηματολόγια.

Μονάδα έρευνας και ανάλυσης αποτέλεσε το νοικοκυριό, δηλαδή ένα άτομο που ζούσε μόνο του (μονοπρόσωπο νοικοκυριό) σε μία κατοικία ή μία ομάδα ατόμων συγγενικών ή μη (πολυπρόσωπο νοικοκυριό) που διέμεναν στην ίδια κατοικία, προμηθεύονταν από κοινού τα απαραίτητα για τη συντήρησή τους και κατά κανόνα έτρωγαν μαζί.

Το δείγμα περιλάμβανε 330 ελληνικά νοικοκυριά. Βασίσθηκε σε δομημένο ερωτηματολόγιο και έγιναν προσωπικές συνεντεύξεις στις κατοικίες των ερωτωμένων, διεξήχθη δε κατά την περίοδο 1 Μαρτίου– 31 Ιουλίου 2007. Η έρευνα επικεντρώθηκε στον αστικό χώρο και ειδικότερα σε δήμους από τον νομό Αττικής.

Τέθηκαν κάποιοι βασικοί περιορισμοί στην επιλογή του δείγματος, όχι στο φύλλο αλλά στην ιδιότητα του μέλους νοικοκυριού που ανταποκρινόταν στην έρευνα. Βασικός στόχος ήταν ο ερωτώμενος να αποτελεί, την προκειμένη στιγμή που λάμβανε χώρα η δειγματοληψία, τον βασικό υπεύθυνο ή το πρόσωπο αναφοράς του νοικοκυριού. Ως υπεύθυνος του νοικοκυριού θεωρήθηκε το μέλος εκείνο, το οποίο αναγνώριζαν ως υπεύθυνο όλα τα υπόλοιπα μέλη του νοικοκυριού και το οποίο έφερε την κύρια ευθύνη στη λήψη σημαντικών αποφάσεων που αφορούσαν το νοικοκυριό.

Έτσι, Υπεύθυνοι θεωρήθηκαν:

- Ο πατέρας, στις περισσότερες περιπτώσεις νοικοκυριών που αποτελούνταν από γονείς με παιδιά (άγαμα ή έγγαμα)

- Το μεγαλύτερο σε ηλικία εργαζόμενο μέλος (άνδρας ή γυναίκα) ή αν κανένας δεν εργαζόταν, το μεγαλύτερο σε ηλικία μέλος του νοικοκυριού.

Επίσης, ως πρόσωπο αναφοράς θεωρήθηκε:

- Ο υπεύθυνος του νοικοκυριού, εφόσον ήταν εργαζόμενος ή έψαχνε να βρει μία εργασία. Στην περίπτωση που δεν εργαζόταν ούτε έψαχνε να βρει μία εργασία, για να θεωρείτο πρόσωπο αναφοράς θα έπρεπε να μην υπήρχε άλλο άτομο «οικονομικά ενεργό» στο νοικοκυριό.
- Ο/η σύζυγος ή σύντροφος του υπευθύνου, εφόσον εργαζόταν (ή έψαχνε να βρει εργασία), εάν το πρόσωπο που δήλωνε υπεύθυνος του νοικοκυριού δεν ήταν «οικονομικά ενεργό», ή την ώρα της δειγματοληψίας ο βασικός υπεύθυνος ήταν απών από το χώρο διεξαγωγής της έρευνας.

Τέλος, ως *οικονομικώς ενεργά μέλη* του νοικοκυριού *θεωρήθηκαν* τα μέλη ηλικίας 14 ετών και άνω, τα οποία, κατά την προηγούμενη από την έναρξη της έρευνας εβδομάδα, είχαν μία εργασία ή δεν είχαν, αλλά ζητούσαν εργασία (άνεργοι).

Το δείγμα περιλαμβάνει άνδρες και γυναίκες με εύρος ηλικίας από 19 – 80 ετών, οι οποίοι εκλαμβάνονται ως υπεύθυνοι ή πρόσωπα αναφοράς του νοικοκυριού. Μοιράστηκαν 613 ερωτηματολόγια, από τα οποία συγκεντρώθηκαν 330. Η ικανοποιητική γεωγραφική διασπορά του δείγματος έγινε με την επιλογή 63 διαφορετικών δήμων οι οποίοι αφού αρχικά κωδικοποιήθηκαν, στην συνέχεια διαχωρίστηκαν με βάση την γεωγραφική τους έκταση και γειτνίαση, σε 5 μεγαλύτερες ομαδοποιημένες επικράτειες της νομαρχίας Αττικής.

Η άρνηση των ερωτώμενων να ανταποκριθούν στην έρευνα, στηριζόταν άλλοτε στο ώρα πραγματοποίησης της έρευνας, λόγω κάποιας απουσίας υπευθύνου από την οικεία του, άλλοτε στον φόρτο εργασίας αν ο τόπος ήταν κάποιο κατάστημα ή επιχείρηση και τέλος στην απροθυμία των ιδίων να παράσχουν προσωπικές πληροφορίες.

7.3 Σχεδιασμός ερωτηματολογίου

Για τη συγκέντρωση των πρωτογενών δεδομένων επιλέχθηκε η μέθοδος του κατευθυνόμενου ερωτηματολογίου, το οποίο αφορά νοικοκυριά της ευρύτερης περιοχής της

Αττικής. Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει πενήντα πέντε βασικές (55) ερωτήσεις (βλέπε Παράρτημα), οι οποίες επιλέχθηκαν βάση του θεωρητικού πλαισίου που υπάρχει, άλλα και από έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί από την Ε.Σ.Υ.Ε. όσο και την Eurostat.

Χρησιμοποιήθηκαν ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής και διχοτομικές. Η πλειοψηφία των ερωτήσεων ήτο κλειστού τύπου. Έγινε τέλος προσπάθεια η έκταση του ερωτηματολογίου να είναι όσο το δυνατόν πιο σύντομη ώστε να μην απαιτεί πολύ χρόνο συμπλήρωσης από τους ερωτώμενους

Για την ανάλυση των παραπάνω ακολουθούνται τρία (3) στάδια ανάλυσης: α) παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα, τα οποία περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων και των νοικοκυριών που αποτελούν μέρος αυτών, β) διερεύνηση των παραγόντων που καθορίζουν την καταναλωτική και οικονομική συμπεριφορά των νοικοκυριών με την έλευση του ευρώ και γ) εκφάνσεις της οικονομικής τους συμπεριφοράς με την ανάπτυξη των κατάλληλων οικονομετρικών υποδειγμάτων.

Η επεξεργασία των απαντήσεων, η στατιστική ανάλυση, έγινε με τη βοήθεια των εξειδικευμένων για έρευνες αγοράς λογισμικού προγράμματος SPSS 15.0.

Αναφορικά με την δομή του ερωτηματολογίου, αυτό είναι κατηγοριοποιημένο σε τέσσερις (4) ενότητες (βλέπε Παράρτημα), όπου διερευνώνται τα ακόλουθα χαρακτηριστικά, όπως: α) τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου ή προσώπου αναφοράς των νοικοκυριών, β) τα κοινωνικά – πολιτιστικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου ή προσώπου αναφοράς του νοικοκυριού, όπως και τα οικονομικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού γενικότερα, γ) την αγοραστική και καταναλωτική διάσταση και συμπεριφορά του νοικοκυριού και δ) τα χαρακτηριστικά αγοραστικής – καταναλωτικής συμπεριφοράς σε σχέση με το νόμισμα ευρώ των ελληνικών νοικοκυριών.

Όσον αφορά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τέτοια χαρακτηριστικά είναι το φύλλο του ερωτώμενου, η σύνθεση και κατάσταση διαμονής του νοικοκυριού καθώς και η ηλικιακή δομή του νοικοκυριού (αριθμός και ηλικία τεκνών), όπως αυτή έχει καταγραφεί σε αντίστοιχες έρευνες της Eurostat.

Ως προς τα κοινωνικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, διερευνώνται τα οικογενειακά τους χαρακτηριστικά, το μορφωτικό τους επίπεδο, το επίπεδο εκπαίδευσης

των παιδιών. Οι μεταβλητές που σκιαγραφούν το φύλο και την ηλικία των ερωτώμενων, είναι απαραίτητες για να διαπιστωθεί αν εμφανίζονται διαφορές στην καταναλωτική συμπεριφορά ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες, ή σε ηλικιακές ομάδες

Για τα οικονομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, διερευνώνται τα εργασιακά τους χαρακτηριστικά, το είδος και η φύση του επαγγέλματος τους, η πιθανότητα άσκησης δευτερευούσης εργασίας, αν οι ερωτώμενοι έχει αλλάξει εργασία από το έτος εισαγωγής του ευρώ το 2001, το εισόδημα τους, η αποταμίευση τους, η ασφάλιση τους, το ποσοστό ιδιοκατοίκησης, το ποσοστό ενοικίασης κατοικίας και τις ανέσεις που παρέχει η βασική τους κατοικία. Παράλληλα, στην ενότητα αυτή του ερωτηματολογίου γίνεται προσπάθεια να παρατηρηθεί που επενδύουν το διαθέσιμο εισόδημα τους τα νοικοκυριά καθώς και τις δανειοληπτικές τους δυνατότητες.

Στην τρίτη ενότητα, ερευνάται η καταναλωτική συμπεριφορά των νοικοκυριών. Οι αγοραστικές συνήθειες και ο βαθμός πληρότητας σε βασικές ομάδες αγαθών όπως τα μέσα μεταφοράς (IX και δίκυκλα, αγαθά πολυτελείας πχ σκάφη αναψυχής), ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές που την σύγχρονη εποχή αφθονούν στο δυτικό κόσμο τα νοικοκυριά. Σκοπός είναι να γίνει όσο το δυνατό πληρέστερη καταγραφή του καταναλωτικού χαρακτήρα των νοικοκυριών, όπως αυτός διαμορφώνεται στο σύνολο του νοικοκυριού.

Τέλος, στην τέταρτη και τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου, ερευνάται πως το ευρώ επηρεάζει τις διαμορφωθείσες αγοραστικές και καταναλωτικές τους αποφάσεις. Τα βασικά χαρακτηριστικά των κερμάτων και χαρτονομισμάτων ευρώ και πως διαμορφώνονται οι πεποιθήσεις των νοικοκυριών. Πως οι ερωτώμενοι κρίνουν το ευρωνόμισμα ως μέσο ικανοποίησης των βασικών και μη αναγκών τους, καθώς καλούνται να απαντήσουν που προτιμάνε να πραγματοποιούν τις αγορές τους και ποια είναι τα ποσά δαπάνης στις διάφορες -εγκεκριμένες διεθνώς αλλά και από την ΕΣΥΕ- κατηγορίες αγαθών με βάση τον ΔτΚ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

8.1 Βασικά Δημογραφικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος

8.1.1 Περιοχή κατοικίας νοικοκυριού

Το δείγμα της έρευνας αποτελείται από 330 νοικοκυριά. Όπως έχει ήδη γνωστοποιηθεί, το σύνολο των ερωτηθέντων απαρτίζεται από μόνιμους κατοίκους της ευρύτερης περιοχής της Αττικής. Η γεωγραφική κατανομή που ακολουθήθηκε ήταν να χωριστεί ο νομός Αττικής σε: Κέντρο Αθήνας, Νότια Προάστια, Βόρεια Προάστια, Δυτικά Προάστια και υπόλοιπο Αττικής. Ανάλογα λοιπόν με τους δήμους κατοικίας που δηλώθηκαν έγινε και η αντίστοιχη ομαδοποίηση τα οποία είναι διασκορπισμένα και στρωματοποιημένα στην Αθήνα και το ευρύτερο Κέντρο με ποσοστό 30,3%, τα νοικοκυριά από τα Δυτικά προάστια αποτελούν το 17,6% του συνόλου, αντιστοίχως τα Βόρεια και Νότια Προάστια απαρτίζουν το 14,2% και 22,7% του συνόλου του δείγματος και τέλος, τα νοικοκυριά με βασική κατοικία την Ανατολικά Αττική αποτελούν το 15,2% επί του συνολικού δείγματος των 330 νοικοκυριών (Παράρτημα, πίνακας 1).

8.1.2 Φύλλο και Ηλικία

Στον συνολικό αριθμό των 330 ερωτώμενων (ο υπεύθυνος ή το πρόσωπο αναφοράς του νοικοκυριού), 178 είναι γυναίκες και οι 152 άνδρες, δηλαδή το 53,9% και το 46,1% του συνολικού δείγματος αντίστοιχα (παρ. Πίνακας 2).

Ο μέρος όρος ηλικίας των ερωτηθέντων οικονομικών μεταναστών είναι 39,10 χρόνια, αφού καλύφθηκε ένα φάσμα ηλικιών από 19 έως 80 χρόνια. Η ηλικία κατηγοριοποιήθηκε σε 7 κατηγορίες, ανταποκρινόμενη σε βασικά κοινωνικά, πολιτιστικά και οικονομικά πρότυπα. Σύμφωνα με το φύλλο και τα όρια ηλικίας, για τις γυναίκες ερωτώμενες, το μεγαλύτερο ποσοστό σημειώθηκε στην ηλικία 25-31 με ποσοστό 17,3%, ακολουθούμενη με ποσοστό

12,1% για την ομάδα 41-50. Για τους άνδρες υπεύθυνους νοικοκυριού το μεγαλύτερο ποσοστό ήταν στην ηλικία 32-40 με ποσοστό 17,9%, ακολουθούμενη από την ηλικιακή ομάδα 25-31 με ποσοστό 11,8% (παρ. Πίνακας 3).

8.1.3. Οικογενειακή κατάσταση

Το μεγαλύτερο ποσοστό (53,03%) των ερωτώμενων είναι παντρεμένοι/ες ενώ υψηλό είναι και το ποσοστό των άγαμων (32,73%). Όσον αφορά τις γυναίκες το 51,7% είναι παντρεμένες και το 29,78% είναι άγαμες. Για τους άνδρες τα αντίστοιχα ποσοστά είναι σχεδόν παρόμοια για τους έγγαμους ενώ αυξάνεται σχετικά το ποσοστό για τους άγαμους (54,6% και 36,18%). Συνολικά, ένα πολύ μικρό ποσοστό του δείγματος της τάξης του 4,24% είναι διαζευγμένοι/ες, ένα 2,12% είναι χήροι/ες, ένα ποσοστό 5,45% είναι άγαμοι οι οποίοι είναι και σε συμβίωση, ενώ τα άτομα που απλά συμβιώνουν με το σύντροφο τους αποτελούν το 2,12% (παράρτημα, πίνακας 4).

Από το σύνολο των ερωτώμενων, το 50,3% δήλωσε ότι δεν έχει παιδιά. Το 15,2% του συνολικού δείγματος δήλωσε ότι έχει ένα παιδί, το 26,4% δήλωσε ότι έχει δύο παιδιά, το 7,3% δήλωσε ότι έχει τρία παιδιά. Μόλις το 0,97% του συνολικού δείγματος δήλωσε ότι είναι πολύτεκνοι (Πίνακας 6 στο Παράρτημα).

Από το ποσοστό που έχει τέκνα, στον Πίνακα 8.1 παρουσιάζεται η ηλικιακή διάρθρωση των τέκνων με καθορισμένα όρια που ανταποκρίνονται σε σχετικές βαθμίδες εκπαίδευσης.

Πίνακας 8.1: Ηλικιακή διάρθρωση τέκνων στα νοικοκυριά με παιδιά										
		Όρια Ηλικίας τέκνων								Σύνολο
Ηλικία Παιδιών		0-5	6-12	12-18	19-25	26-31	32-38	39-45	45-	
1 ^ο τέκνου	Συχνότητα	31	21	21	28	41	17	3	2	164
	%	18,9%	12,8%	12,8%	17,1%	25,0%	10,4%	1,8%	1,2%	100,0%
2 ^ο τέκνου	Συχνότητα	15	12	14	36	25	9	0	2	113
	%	13,3%	10,6%	12,4%	31,9%	22,1%	8,0%	0	1,8%	100,0%
3 ^ο τέκνου	Συχνότητα	3	5	7	0	10	2	0	0	27
	%	11,1%	18,5%	25,9%	0	37,0%	7,4%	0	0	100,0%
4 ^ο τέκνου	Συχνότητα	0	2	0	1	0	0	0	0	3
	%	0	66,7%	0	33,3%	0	0	0	0	100,0%

Παρατηρείται πως το μεγαλύτερο ποσοστό για τα νοικοκυριά που έχουν 1 παιδί είναι στην κατηγορία 26-31 έτη με 25% ακολουθώντας το ποσοστό 18,9% για τις ηλικίες έως 5 ετών. Σχετικά κοντά βρίσκεται με ποσοστό 17,1% η κατηγορία 19-25 έτη για το πρώτο τέκνο. Για το 2^ο τέκνο στο νοικοκυριό, μεγαλύτερο ποσοστό σημειώνεται στην κατηγορία 19-25 έτη με 31,9%, για το 3^ο παιδί 37% για την κατηγορία 26-31 και τέλος για το 4^ο παιδί η ηλικία 6-12 συγκεντρώνει το 66,7%. Παρατηρείται ότι 4 παιδιά έχουν μόνο 3 νοικοκυριά σε ολόκληρο το δείγμα.

8.2 Κοινωνικά Χαρακτηριστικά

8.2.1 Μορφωτικό Επίπεδο των Ερωτώμενων με βάση το Φύλλο

Σύμφωνα με τον πίνακα 7 (βλ. Παράρτημα) το μεγαλύτερο ποσοστό (35,9%) του συνόλου των ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι/ες ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ-ΤΕΙ). Το ποσοστό αυτό αποτελείται από το 19,5% των γυναικών και το 16,4% των ανδρών. Το 31% του συνολικού δείγματος δήλωσε απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Από το ποσοστό αυτό το 17,6% είναι γυναίκες και το 13,4% άνδρες. Το 5,5% έχει εκπληρώσει μόνο το στάδιο της υποχρεωτικής εκπαίδευσης (γυμνάσιο). Για τους άνδρες, το 2,4% αυτών είναι απόφοιτοι γυμνασίου ενώ αντίθετα για τις γυναίκες το 3% στο συνολικό δείγμα τους είναι απόφοιτες γυμνασίου. Σε μικρότερη βαθμίδα εκπαίδευσης, στο Δημοτικό το ποσοστό που συναντάται είναι 4,6%. Για τις γυναίκες το ποσοστό είναι 2,7% και για τους άνδρες το ποσοστό αυτό φτάνει το 1,8%. Το 14% του συνόλου των ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι Ι.Ε.Κ. και Τ.Ε.Ε. Για τις γυναίκες το ποσοστό φτάνει το 7,3% ενώ για τους άνδρες το αντίστοιχο ποσοστό είναι 6,7%. Συνολικά, ένα μικρό ποσοστό του δείγματος, της τάξης του 8,2% έχει πραγματοποιήσει συνολικά Μεταπτυχιακές Σπουδές και 0,3% Διδακτορικές Σπουδές αντίστοιχα. Το ποσοστό για τις γυναίκες με μεταπτυχιακό είναι 3% ενώ για τους άνδρες ελαφρώς μεγαλύτερο της τάξης του 5,2%. Στο συνολικό αριθμό των 329 παρατηρήσεων, το ποσοστό των ερωτώμενων που αποτελούν απόφοιτοι Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης και άνω φτάνει το 44,4% (βλ. παράρτημα, Πίνακας 8).

8.2.2 Μορφωτικό Επίπεδο των τέκνων στα νοικοκυριά

Το μεγαλύτερο ποσοστό παρατηρείται στην βαθμίδα ΑΕΙ/ΤΕΙ τόσο για το πρώτο και δεύτερο παιδί, σε ποσοστό 27,3% και 30,8% αντίστοιχα. Για το τρίτο παιδί το μεγαλύτερο ποσοστό συναντάται στην βαθμίδα του γυμνασίου με ποσοστό 32%. Για το τέταρτο τέκνο, λόγω πολύ μικρής συχνότητας, παρατηρείται μια ισορροπία, με κοινό ποσοστό για τρεις διαφορετικές βαθμίδες εκπαίδευσης, της τάξης του 33,3%.

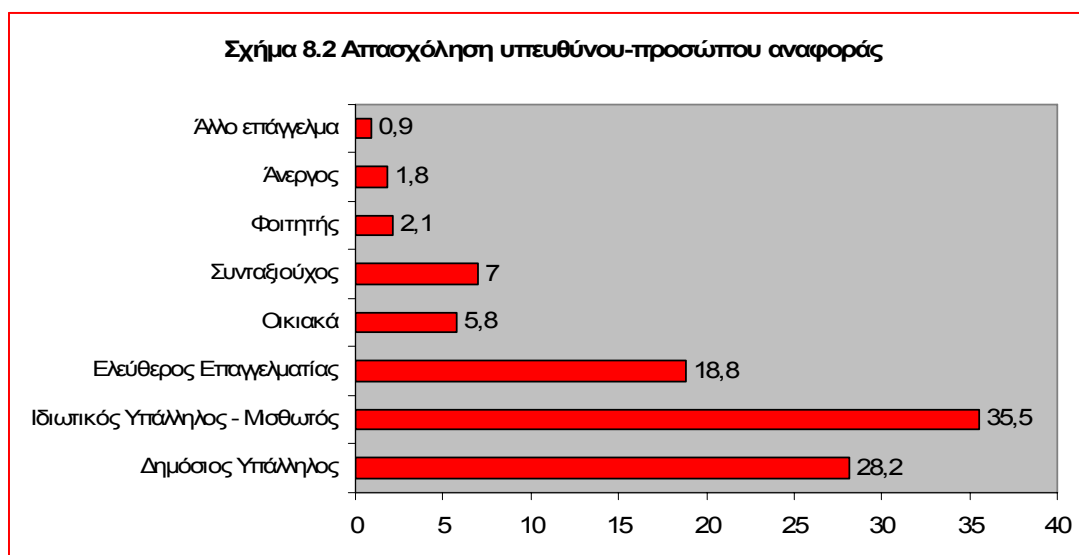
Όσο αυξάνονται τα παιδιά στο νοικοκυριό, είναι λογικό να μειώνεται το επίπεδο εκπαίδευσης, αφού το δείγμα των τέκνων σε αυτές τις κλίμακες παρουσιάζει και λογικά μικρότερες ηλικίες (βλέπε παράρτημα Πίνακας 9).

8.3 Οικονομικά Χαρακτηριστικά

8.3.1. Απασχόληση του υπεύθυνου/προσώπου αναφοράς του νοικοκυριού

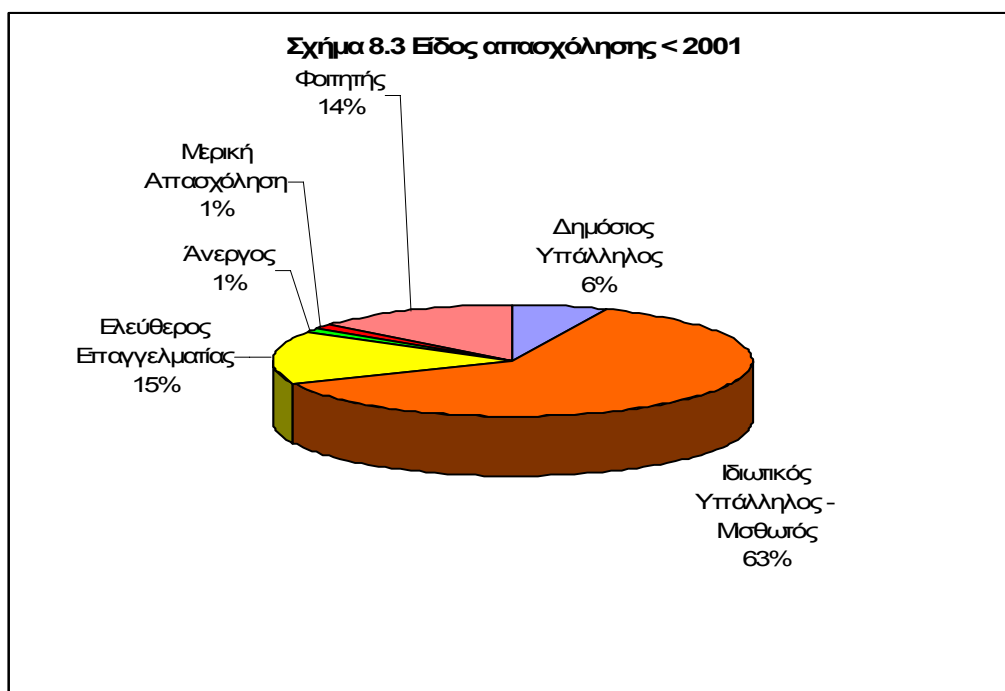
Στο σχήμα 8.2 εμφανίζονται τα είδη και τα αντίστοιχα ποσοστά από την κύρια απασχόληση των ερωτώμενων. Το ποσοστό στο σύνολο του δείγματος που εργάζεται επισήμως είναι 85,4% (σε αυτό δεν υπολογίζονται τα οικιακά, οι συνταξιούχοι και οι άνεργοι). Το μεγαλύτερο ποσοστό συναντάται στην κατηγορία Ιδιωτικός Υπάλληλος-Μισθωτός με ποσοστό 35,5%. Ακολουθούν οι δημόσιοι υπάλληλοι με 28,2% και έπονται οι ελεύθεροι επαγγελματίες με ποσοστό 18,8%. Οι συνταξιούχοι παρουσιάζουν ένα ποσοστό της τάξης του 7% και τα οικιακά ένα 5,8% αντίστοιχα. Άνεργοι ερωτώμενοι δήλωσαν την στιγμή που έγινε η δειγματοληψία 1,8%. Άλλο επάγγελμα, πχ γεωργός ή κτηνοτρόφος δήλωσαν 0,9% (βλέπε παράρτημα Πίνακας 10).

Το ποσοστό των ερωτώμενων που -από το 2001 (έτος εισαγωγής του ευρώ)- δηλώνουν ότι έχουν άλλαξαν είδος απασχόλησης, άρα κατά συνέπεια μεταβλήθηκαν και τα εισοδήματά τους είτε θετικά ή αρνητικά φτάνει το 25,5%, δηλαδή παρατηρείται μια διαφορά της τάξης του ¼ του συνολικού δείγματος.

8.3.2. Απασχόληση του υπεύθυνου/προσώπου αναφοράς του νοικοκυριού προ 2001

Όσον αφορά το είδος της απασχόλησης προ 2001, σε 79 θετικές απαντήσεις, δηλαδή στο 23,94% του συνολικού δείγματος, την μερίδα του λέοντος αποτελούν οι μισθωτοί-ιδιωτικοί υπάλληλοι στο 62%, ακολουθούν οι ελεύθεροι επαγγελματίες με ένα ποσοστό της τάξης του 15,2% και φυσικά οι φοιτητές με 13,9%. Αυτό είναι λογικό διότι πριν 6 χρόνια, πολλοί από τους σημερινούς ερωτώμενους-υπεύθυνους ή πρόσωπα αναφοράς του νοικοκυριού τους ήτο φοιτητές σε ιδρύματα και τότε αποτελούσε την κύρια τους απασχόληση (βλέπε παράρτημα Πίνακας 12).

Όσον αφορά τις καθαρές αποδοχές των ερωτώμενων για την απασχόληση προ 2001, το 35,1% δήλωσε πως κυμαίνονταν από 501-800 ευρώ, το 27% δήλωσε πως κυμαίνονταν ως 500 ευρώ ενώ το 14,9% δήλωσε την κλίμακα 801-1000 ευρώ. Μόλις το 10,8% δήλωσαν ότι οι αμοιβές τους κυμαίνονταν από 2000 ευρώ και πάνω.

8.3.3. Δευτερεύουσα απασχόληση ερωτώμενου

Σε ερώτηση, αν ασκούν παράλληλη επαγγελματική δραστηριότητα, μόνο το 8,5% από το συνολικό δείγμα απάντησε θετικά (βλ. παράρτημα, Πίνακας 14). Όσο αφορά το είδος της δραστηριότητας, απάντηση έδωσε το 7,6% του συνολικού δείγματος κατά την οποία, την μερίδα του λέοντος καταλαμβάνουν τα ελεύθερα επαγγέλματα σε ποσοστό 48% και ακολουθούν οι μισθωτοί με ποσοστό 28%. Υπό καθεστώς μερικής απασχόλησης δήλωσαν το 12% (βλέπε Παράρτημα, Πίνακα 15).

Όσον αφορά τα εισοδήματα από την δευτερεύουσα απασχόληση, το 44,4% δήλωσε ότι οι συμπληρωματικές αποδοχές τους φτάνουν ως τα 500 ευρώ, το 27,8% τα 801-1100 ευρώ και το 16,7% τα 501-800 ευρώ (βλέπε παράρτημα, Πίνακας 16). Παρακάτω, παρατίθεται πίνακας σε σχέση με το φύλλο του ερωτώμενου και το εισόδημα από την δευτερεύουσα εργασία.

Πίνακας 8.4: Καθαρές αποδοχές από δευτερεύουσα					
Εισόδημα		Συχνότητα	Φύλλο		Σύνολο
		Ποσοστό	Γυναίκες	Άνδρες	
Από δευτερεύουσα εργασία	Έως 500	N	2	6	8
		%	11,1%	33,3%	44,4%
	501-800	N	0	3	3
		%	,0%	16,7%	16,7%
	801-1100	N	1	4	5
		%	5,6%	22,2%	27,8%
	1101-1400	N	0	1	1
		%	,0%	5,6%	5,6%
	2901-3200	N	0	1	1
		%	,0%	5,6%	5,6%
	ΣΥΝΟΛΟ	N	3	15	18
		%	16,7%	83,3%	100,0%

8.3.4 Αριθμός εργαζόμενων μελών νοικοκυριού

Όσον αφορά τον αριθμό των εργαζόμενων μελών, το ½ περίπου του συνολικού δείγματος, το 49,8% δήλωσε ότι εργάζονται 2 μέλη. Ακολουθεί το 32,5% των νοικοκυριών όπου εργάζεται ένα μέλος, ενώ το ίδιο περίπου ποσοστό σημείωσαν τα νοικοκυριά με 3 και 4+ μέλη, με ποσοστά 6,1% και 6,4% αντίστοιχα. Τέλος, το 5,2% δήλωσε ότι δεν υπήρχε την στιγμή της δειγματοληψίας κανένα εργαζόμενο μέλος του νοικοκυριού (βλέπε παράρτημα, Πίνακας 17).

8.3.5. Εισόδημα

Σύμφωνα με τον πίνακα 8.5, το 32,3% των προσώπων αναφοράς δήλωσαν πως έχουν μηνιαίο καθαρό εισόδημα 801-1100€. Το 18,3% είναι γυναίκες και το 14% είναι άνδρες. Το ποσοστό που ακολουθεί είναι 23% για αυτούς που δήλωσαν 501-800€. Στο κάθε φύλο ξεχωριστά δήλωσε το 17,4% των γυναικών και το 5,6% των ανδρών. Το 21,7% των προσώπων αναφοράς δήλωσαν πως έχουν μηνιαίο εισόδημα 1101-1400€. Το 9% είναι γυναίκες και το 12,7% είναι άνδρες. Για μηνιαίο μισθό 1401-1700€ το ποσοστό διαμορφώθηκε στο 8,7% και για κάθε φύλο ξεχωριστά δήλωσε το 3,7% των γυναικών και το 5% των ανδρών. Το 4,7% δήλωσαν πως έχουν μηνιαίο εισόδημα έως 500€ αλλά και στο 4,7% διαμορφώθηκε και η βαθμίδα 1701-2000€. Για <500€ το 3,4% είναι γυναίκες και το 1,2% είναι άνδρες. Αντίστοιχα, στο κάθε φύλο ξεχωριστά για 1701-2000€ δήλωσε το 0,6% των γυναικών και το 4% των ανδρών. Το 1,6% των ερωτώμενων δήλωσε πως έχει μηνιαίο εισόδημα 3201€ και πάνω, το οποίο αποτελεί το ανώτατο όριο. Το 0,3% είναι γυναίκες και το 1,2% είναι άνδρες. Στο 1,2% διαμορφώθηκε το ποσοστό 2601-2900€ με τις γυναίκες να φτάνουν στο 0,3% και τους άνδρες στο 0,9%. Τέλος, ίδια ποσοστά προκύπτουν στις κλίμακες 2001-2300€ και 2301-2600€, της τάξης του 0,9% έκαστος. Για τις γυναίκες δήλωσαν το 0,3% και για τους άνδρες το 0,6%. Το μικρότερο ποσοστό παρουσιάζει η κλίμακα 2901-3200€, μόλις 0,3% με καμία γυναίκα να το δηλώνει και μόλις ένας άνδρας (ποσοστό 0,3%).

Στην ερώτηση αν το προσωπικό εισόδημα καλύπτει τις βασικές ανάγκες το 72,4% των υπευθύνων και προσώπων αναφοράς απάντησε ότι καλύπτει ενώ το υπόλοιπο 27,6% απάντησε ότι δεν καλύπτει τις βασικές του ανάγκες (Πίνακας 20 στο Παράρτημα). Σε αντίστοιχη ερώτηση αν το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού -το οποίο δύναται να

προέρχεται από μισθούς, ενοίκια, συντάξεις, εκμετάλλευση ακινήτων, δωρεές και εισφορές-καλύπτει τις βασικές ανάγκες του νοικοκυριού, το 78,1% του συνολικού δείγματος απάντησε θετικά, ενώ το 21,9% αρνητικά (Πίνακας 21 στο Παράρτημα). Το πώς διαμορφώνεται το μηνιαίο εισόδημα του νοικοκυριού είναι κάτι που έχει διερευνηθεί (Παράρτημα, πίνακας 19). Το 31,8% δήλωσε 2001-3000€, το 30,6% την αμέσως προηγούμενη βαθμίδα, 1001-2000€. Ακολουθεί με σχετική διαφορά τα νοικοκυριά με μηνιαίο εισόδημα 3001-4000€ με 16,8%. Όλα τα υπόλοιπα πέφτουν κάτω των δέκα ποσοστιαίων μονάδων, όπως φαίνεται και από τον πίνακα του παραρτήματος. Έως 1000€ δήλωσαν το 7%, ενώ λίγο μικρότερο παρουσιάζεται το εισόδημα 4001-5000 με 6,7%. Τρεις μονάδες κάτω, στο 3,7% είναι τα νοικοκυριά με 5001-6000 και με 2,4% βρίσκονται τα μεγαλύτερα όρια από 8001€ και πάνω. Τέλος κάτω της μονάδας βρίσκονται τα υψηλά όρια 6001-7000€ και 7001-8000€ με 0,6% και 0,3% αντίστοιχα.

Πίνακας 8.5: Μηνιαίος Μισθός € από κύρια εργασία					
			ΦΥΛΛΟ		ΣΥΝΟΛΟ
			ΓΥΝΑΙΚΕΣ	ΑΝΔΡΕΣ	
ΚΑΘΑΡΟΣ ΜΗΝΙΑΙΟΣ ΜΙΣΘΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΥΡΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΩΜΕΝΟΥ ΚΑΤΑ ΦΥΛΛΟ	-500€	Συχνότητα	11	4	15
		%	3,4%	1,2%	4,7%
	501-800€	Συχνότητα	56	18	74
		%	17,4%	5,6%	23,0%
	801-1100€	Συχνότητα	59	45	104
		%	18,3%	14,0%	32,3%
	1101-1400€	Συχνότητα	29	41	70
		%	9,0%	12,7%	21,7%
	1401-1700€	Συχνότητα	12	16	28
		%	3,7%	5,0%	8,7%
	1701-2000€	Συχνότητα	2	13	15
		%	,6%	4,0%	4,7%
	2001-2300€	Συχνότητα	1	2	3
		%	,3%	,6%	,9%
	2301-2600€	Συχνότητα	1	2	3
		%	,3%	,6%	,9%
	2601-2900€	Συχνότητα	1	3	4
		%	,3%	,9%	1,2%
	2901-3200€	Συχνότητα	0	1	1
		%	,0%	,3%	,3%
	3201€-	Συχνότητα	1	4	5
		%	,3%	1,2%	1,6%
ΣΥΝΟΛΟ		Συχνότητα	173	149	322
		%	53,7%	46,3%	100,0%

8.3.6 Ασφάλιση

Το συντριπτικό ποσοστό των ερωτώμενων (που αποτελούν τους υπεύθυνους ή τα πρόσωπα αναφοράς του νοικοκυριού) που δηλώνουν ότι είναι ασφαλισμένοι σε κάποιο ταμείο φτάνουν 97,9% και μόλις το 2,1% δηλώνουν ανασφάλιστοι (Πίνακας 22, Παράρτημα). Πολύ μεγάλο είναι το ποσοστό των ερωτώμενων που έχει γενικά δημόσια ασφάλιση (96.1%). Το 25,8% των ασφαλισμένων έχει ιδιωτική ασφάλιση ενώ το 24,5% δήλωσε ότι έχει δημόσια και ιδιωτική ασφάλιση. Μόνο ιδιωτική και καθόλου δημόσια ασφάλιση έχει μόνο το 1,9% του συνολικού αριθμού ερωτώμενων (Πίνακας 23 στο Παράρτημα).

Η σχετική πλειοψηφία, (53,2%) λίγο πάνω από το ½ του συνολικού αριθμού των ασφαλισμένων, είναι εγγεγραμμένη στο Ι.Κ.Α. Το 11,0% του συνόλου των ασφαλισμένων οικονομικών μεταναστών είναι εγγεγραμμένο στο ΤΕΒΕ-ΤΑΕ (ενοποιημένο πια ταμείο). Το ίδιο ποσοστό (11%) συγκεντρώνει και το ΥΠΑΔ, ενώ το ΤΣΜΕΔΕ συγκεντρώνει 2,1% από τους ερωτώμενους ασφαλισμένους. Το 22,4% του συνόλου των ασφαλισμένων οικονομικών μεταναστών δήλωσε κύριο ταμείο ασφάλισης άλλο (βλέπε παράρτημα Πίνακας 24).

8.3.7 Αποταμίευση νοικοκυριού

Από το σύνολο των ερωτώμενων, προκύπτει πως ένα ποσοστό της τάξης του 44,7% αποταμιεύει σε μηνιαία βάση, ενώ το 55,3% δήλωσε πως δεν αποταμιεύει (παράρτημα, Πίνακας 25). Από τα νοικοκυριά που αποταμιεύουν, το μεγαλύτερο ποσοστό (76,9%) αποταμιεύει έως 500€. Ακολουθεί το ποσό 501-800€ με ένα ποσοστό 15%. Λίγα νοικοκυριά (3,4%) αποταμιεύουν από 801-1100€ μηνιαίως. Ακόμα λιγότερα, το 1,4% αποταμιεύει 1101-1400€ αλλά και 2001-2300€. Τέλος, κάτω της μιας ποσοστιαίας μονάδας σε ποσοστό 0,7% (N=1), υπάρχουν νοικοκυριά που αποταμιεύουν 1701-2000€, 2901-3200€ και από 3201 και άνω.

Πίνακας 8.6: Ποσό σε €/μήνα αποταμίευσης νοικοκυριού		
(N=147)	Συχνότητα	(%)
Έως 500€	113	76,9
501-800€	22	15,0
801-1100€	5	3,4
1101-1400€	2	1,4
1701-2000€	1	0,7
2001-2300€	2	1,4
2901-3200€	1	0,7
3201€ και άνω	1	0,7
Σύνολο	147	100,0

8.3.8. Καταθέσεις σε Τράπεζες και Δανειοληπτική ικανότητα των νοικοκυριών

Το ποσοστό των οικονομικών μεταναστών που δήλωσε ότι έχει καταθέσεις σε Πιστωτικά Ιδρύματα είναι 57,9% ενώ το υπόλοιπο 42,1% δήλωσε ότι δεν έχει καταθέσεις σε Πιστωτικά Ιδρύματα (Πίνακας 27 στο Παράρτημα).

Το ποσοστό των νοικοκυριών που έχουν προβεί στην λήψη οποιασδήποτε δανειοδότησης φτάνει στο 48,8%, ενώ τα νοικοκυριά που δεν έχουν πάρει δάνειο φτάνουν το 51,2% (βλέπε παράρτημα, Πίνακας 28).

Αναφορικά με το είδος του δανείου, οι ερωτώμενοι είχαν να επιλέξουν ανάμεσα σε 2 μεγάλες κατηγορίες, τα στεγαστικά και τα καταναλωτικά δάνεια. Το 48,5% δήλωσε ότι έχει προβεί στην λήψη καταναλωτικού δανείου, το 35,4% σε στεγαστικό δάνειο, ενώ υπάρχει και ένα ποσοστό της τάξης του 16,1% που έχει λάβει καταναλωτικό και στεγαστικό δάνειο (παράρτημα, Πίνακας 29).

8.3.9 Επένδυση

Το ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωσε ότι επενδύει τα χρήματά του είναι 19,7% ενώ το υπόλοιπο 80,3% δήλωσε ότι δεν επενδύει τα χρήματά του πουθενά (παράρτημα, Πίνακας 30). Από το ποσοστό των επενδυτών-νοικοκυριών, από 49,2% επενδύουν μόνο σε Ακίνητα και στην αγορά του Χρηματιστηρίου, ενώ το 30,8% επενδύει στην αγορά Τίτλων – Ομολόγων. Από εκεί και πέρα παρατηρούνται και συνδυασμοί επενδυτικών αποφάσεων και πράξεων, δηλαδή από 13,8% επενδύουν σε Ομόλογα-Μετοχές και Μετοχές-Ακίνητα, ενώ ένα 6,2% από αυτούς που επενδύουν επιλέγουν τον συνδυασμό Ομόλογα-Ακίνητα. (παράρτημα, Πίνακας 31).

8.3.10 Κατοικία

Το ποσοστό των νοικοκυριών που δήλωσε ότι έχει δική του κατοικία φτάνει το υψηλό ποσοστό 72,1%. Αντίθετα, το ποσοστό της μη ιδιοκατοίκησης φτάνει στο 27,9%. (βλέπε παράρτημα Πίνακας 32). Αξίζει να παρατηρηθεί ότι το 29% αυτών που δηλώνει ιδιοκατοίκηση, δεν έχει πάρει στεγαστικό δάνειο, ενώ αντίθετα το 46,3% που δηλώνει ιδιοκατοίκηση έχει πάρει και στεγαστικό δάνειο.

Όσο αφορά την κατανομή του ποσού ενοικίου που καταβάλουν τα νοικοκυριά, το 26% δηλώνει 301-350€, το 20,8% 351-400€, το 16,9% 401-450€, το 14,3% 201-250€ και το 11,7% δήλωσε 251-300€. Κάτω από τις δέκα ποσοστιαίες μονάδες, παρατηρούνται τα ενοικιαστήρια που κυμαίνονται στα 451-500€ (7,8%) και έως 150€ (2,6%) αντίστοιχα (βλέπε Παράρτημα πίνακας 33).

Στο σύνολο των ερωτηθέντων, το 27,2% διαμένει σε κατοικία 78-98m², το 21,3% διαμένει σε κατοικία 99-119m², το 19,1% διαμένει σε κατοικία 57-77m², το 17,5% δήλωσε τα 120-140m² ως τόπο διαμονής. Για τις κατοικίες 36-56m² το ποσοστό φτάνει το 6,3%. Για 141-161m² το ποσοστό φτάνει το 3,1%, ελαφρώς αυξανόμενο (4,1%) για 183m² και κάτω του 1% αποτελούν τα οικήματα 162-182m² και έως 35m² με ποσοστά 0,9% και 0,6% αντίστοιχα (Πίνακας 34 στο Παράρτημα). Ας σημειωθεί ότι ο μέσος όρος τ.μ ανά σπίτι φτάνει τα 100,55m².

Κατηγοριοποιώντας τον αριθμό των δωματίων το 39,9% δήλωσε ότι διαμένει σε σπίτι με τρία δωμάτια, το 25,5% σε σπίτι με τέσσερα δωμάτια, το 19,6% σε σπίτι δύο δωματίων, το 8,3% σε σπίτι πέντε δωματίων, το 3,4% σε σπίτι ενός δωματίου, ενώ συνολικά το 3,3% διαμένει σε σπίτι με έξι, επτά και άνω δωμάτια αντίστοιχα (Πίνακας 35 στο Παράρτημα). Αξίζει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος δωματίων ανά κατοικία είναι 3,28 δωμάτια.

Όσον αφορά τις ανέσεις που παρέχει η κατοικία των ερωτηθέντων, το 100,0% του συνολικού δείγματος απάντησε ηλεκτρισμό, το 96,7% ύδρευση, το 99,7% ύδρευση, το 88,2% σταθερή τηλεφωνία, το 44,2% ιδιόκτητο πάρκινγκ, το 3,9% ενοικιασμένο πάρκινγκ και τέλος ένα 0,6% δήλωσε ότι κατέχει και ιδιόκτητο και ενοικιασμένο πάρκινγκ. (Πίνακας 37 στο Παράρτημα). Σε ερώτημα αν ο ερωτώμενος έχει εκτός της βασικής πρωτεύουσας κατοικίας του και εξοχική κατοικία, το 61, 5% απάντησε πως δεν έχει, ενώ το 38,5% απάντησε πως έχει εξοχική κατοικία (βλέπε Πίνακα 36, Παράρτημα).

8.4 Οικονομική – Καταναλωτική Συμπεριφορά

8.4.1 Αγορές σε εβδομαδιαία βάση νοικοκυριών

Για τα νοικοκυριά σε εβδομαδιαία βάση την συντριπτικό ποσοστό αγορών παρουσιάζουν οι δαπάνες για τρόφιμα με ποσοστό 98,2% επί του συνολικού δείγματος. Ακολουθούν οι δαπάνες για Τύπο-περιοδικά και καπνό-τσιγάρα με 55,9% για το πρώτο και 51,8% για το δεύτερο αντίστοιχα αθροιστικά. Ακολουθούν ο πολιτισμός και τα ποτά σε ποσοστό 24% και 21% αντιστοίχως και τέλος, τα είδη ένδυσης κατά 15,8% (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 38).

8.4.2 Αγαθά που διαθέτουν τα νοικοκυριά

Σε ερώτημα αν το νοικοκυριό διαθέτει Ι.Χ. απάντησαν το 88,2% θετικά και το 11,8% αρνητικά. Όσον αφορά τον αριθμό των αυτοκινήτων ανά νοικοκυριό, το ½ σχεδόν από αυτούς που έχουν ΙΧ, δηλαδή το 48,3% δήλωσαν 1 αυτοκίνητο, το 36,9% δήλωσαν δύο αυτοκίνητα, το 10% δήλωσε τρία ΙΧ, ενώ ένα (αθροιστικά) ποσοστό της τάξης του 4,8% δήλωσε ότι το νοικοκυριό του διαθέτει 4 ή 5 οχήματα (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 39). Να σημειωθεί ότι ο μέσος αριθμός για κατοχή ΙΧ είναι 1,72%. Σε αντίστοιχο ερώτημα για

κατοχή και χρήση δίκυκλου ανεξαρτήτου κυβισμού, το 25,5% του συνολικού περίπου δείγματος απάντησε θετικά. Το 82,1% διαθέτει ένα δίκυκλο, το 16,7% δύο μηχανές ενώ ένα ποσοστό 1,2% διαθέτει τρεις μηχανές. Τα νοικοκυριά που διαθέτουν μοτοσυκλέτα μεγάλου κυβισμού (>125cc) και δίκυκλο μικρού κυβισμού (<125cc) φτάνουν το 2,4%, ενώ το ποσοστό για μηχανή διαμορφώνεται στο 6,7% και για δίκυκλο στο 17,3% (παρακάτω παρατίθεται από Παράρτημα, πίνακας 40).

Πίνακας 8.7: Αντιστοιχία μηχανών σε νοικοκυριό με βάση τα cc					
			Μοτοσυκλέτα >125cc		Σύνολο
			OXI	NAI	
Μοτοσυκλέτα <125cc	OXI	Συχνότητα	242	22	264
		%	73,6%	6,7%	80,2%
	NAI	Συχνότητα	57	8	65
		%	17,3%	2,4%	19,8%
ΣΥΝΟΛΟ		Συχνότητα	299	30	329
		%	90,9%	9,1%	100,0%

Σε ερώτημα για το αν τα νοικοκυριά διαθέτουν τροχόσπιτο ή σκάφος αναψυχής, το 1,5% απάντησε ότι έχει τροχόσπιτο και το 3,9% σκάφος αναψυχής. Το αντίθετο ποσοστό που διαμορφώθηκε για τις αρνητικές απαντήσεις ήταν 98,5% για τροχόσπιτα και 96,1% για σκάφος (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 41-42). Όσον αφορά τον εξοπλισμό του νοικοκυριού σε βασικές ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές τέθηκαν διάφορα ερωτήματα στα πρόσωπα αναφοράς του Δείγματος. Το 44,7% έχει δύο τηλεοράσεις, το 25,2% μία τηλεόραση, το 23,4% τρεις τηλεοράσεις, το 5,2% τέσσερις τηλεοράσεις και από πέντε και πάνω το ποσοστό διαμορφώνεται στο 1,5% (παράρτημα, Πίνακας 43) Ο μέσος αριθμός τηλεοράσεων διαμορφώνεται στις 2,13 ανά νοικοκυριό. Όπως φαίνεται και στον πίνακα 8.8, για ηλεκτρονικές συσκευές παρατηρείται ένα συντριπτικό ποσοστό για συσκευές κινητής τηλεφωνίας με ποσοστό 96,4%. Ο αριθμός των κινητών σε κάθε νοικοκυριό ποικίλει. Το μεγαλύτερο ποσοστό (44,2%) διαθέτουν δύο συσκευές, το 19,7% μία, το 15,7% τρεις, το 14,7% τέσσερις συσκευές. Από πέντε και πάνω συσκευές διαθέτουν το 5,5% του συνόλου των ερωτώμενων που έχουν κινητά (βλέπε παράρτημα, Πίνακας 44). Ο μέσος αριθμός κινητών διαμορφώνεται στα 2,46 ανά νοικοκυριό. Επίσης μεγάλο ποσοστό της τάξης του 84,2% για DVD players. Στερεοφωνικό συγκρότημα έχει το 75,1% των νοικοκυριών.

Μεγάλα είναι και τα ποσοστά για νοικοκυριά που διαθέτουν ηλεκτρονικούς υπολογιστές, με ή χωρίς σύνδεση στο διαδίκτυο. Το 57,1% δήλωσε πως το νοικοκυριό διαθέτει Η/Υ με σύνδεση στο Internet, το 21,6% Η/Υ άνευ σύνδεσης. Φορητά υπολογιστικά συστήματα (laptop) έχει το 35,3% του συνολικού δείγματος. Σε Η/Υ, palmtops (παλάμης) διαθέτουν μόλις το 7% των ερωτώμενων. Τέλος, το ποσοστό για βιντεοκάμερες διαμορφώνεται στο 41,6% και για συστήματα οικιακού κινηματογράφου (Home Cinema) στο 19,5%.

Πίνακας 8.8: Ηλεκτρονικές συσκευές στα νοικοκυριά		
	Συχνότητα	(%)
DVD Player	277	84,2
Home Cinema	64	19,5
VideoCamera	137	41,6
H/Y με σύνδεση στο Internet	188	57,1
H/Y <u>χωρίς</u> σύνδεση στο Internet	71	21,6
Φορητό H/Y (Laptop)	116	35,3
H/Y παλάμης (Palmtop)	23	7,0
Κινητό τηλέφωνο	318	96,4
Στερεοφωνικό Συγκρότημα (Hi-Fi)	247	75,1

Για ηλεκτρικές συσκευές, όπως φαίνεται στον Πίνακα 8.9 το 92,7% διαθέτει ηλεκτρική σκούπα και το 75,2% κλιματιστικά μηχανήματα στην οικεία τους. Ο αριθμός των κλιματιστικών διαμορφώθηκε ως εξής: Το 35,2% έχει δύο κλιματιστικά, το 32,8% ένα μηχανήμα και το 21,9% τρία. Τέσσερα (4) κλιματιστικά δήλωσαν το 6,5% του συνολικού αριθμού ερωτώμενων. Αθροιστικά για πέντε κλιματιστικά και πάνω, το ποσοστό διαμορφώθηκε στο 3,6% (βλέπε Πίνακα 45, Παράρτημα). Ο μέσος αριθμός κλιματιστικών διαμορφώθηκε στα 2,16 ανά νοικοκυριό. Συνεχίζοντας για τις ηλεκτρικές συσκευές, το 63,2% διαθέτει φούρνο μικροκυμάτων, το 52,4% πλυντήριο πιάτων, το 49,8% ηλιακό θερμοσίφωνα, το 41,6% καταψύκτη, ενώ το μικρότερο ποσοστό (14%) σημειώνεται για στεγνωτήριο ρούχων.

Πίνακας 8.9: Ηλεκτρικές συσκευές στα νοικοκυριά		
	Συχνότητα	(%)
Καταψύκτης	137	41,6
Πλυντήριο Πιάτων	173	52,4
Στεγνωτήριο Ρούχων	46	14,0
Φούρνο Μικροκυμάτων	208	63,2
Ηλιακός Θερμοσίφωνας	164	49,8
Ηλεκτρική Σκούπα	306	92,7
Κλιματιστικό Μηχάνημα	248	75,2

8.5 Ευρώ και Δαπάνες στο Νοικοκυριό

8.5.1 Πλήθος κερμάτων και χαρτονομισμάτων ευρώ

Σε ερώτημα, αν τα πρόσωπα αναφοράς γνωρίζουν τον πραγματικό πλήθος κερμάτων που κυκλοφορούν στην οικονομία, το 74,9% (σχεδόν τα 2/3 του δείγματος) απάντησαν ότι υπάρχουν οκτώ διαφορετικά είδη κερμάτων. Το 15,7% απάντησε ότι υπάρχουν επτά διαφορετικά είδη κερμάτων, το 8% υποστήριξε έξι είδη. Επίσης σημειώθηκε ένα ποσοστό της τάξης του 1,3% που υποστήριξαν ότι κυκλοφορούν τέσσερα ή πέντε διαφορετικά είδη (βλέπε Παράρτημα , Πίνακα 46). Στην ίδια ερώτηση για χαρτονομίσματα, ένα παρόμοιο μέγιστο ποσοστό σημειώθηκε (76,2%) για τα επτά διαφορετικής αξίας χαρτονομίσματα που κυκλοφορούν στην οικονομία. Για έξι είδη χαρτονομισμάτων, το ποσοστό διαμορφώθηκε στο 11,2%, ενώ παρατηρήθηκε και ένα ποσοστό 7,7% για οκτώ διαφορετικά είδη χαρτονομισμάτων (βλέπε αναλυτικά Παράρτημα, Πίνακας 47).

8.5.2. Σχέση ευρώ δραχμής αναφορικά με τις τιμές των αγαθών

Σε ερώτημα το κατά πόσο ο ερωτώμενος υπολογίζει ακόμα την αξία ενός αγαθού σε δρχ. όταν ακούει ή βλέπει την τιμή του ίδιου αγαθού εκφρασμένη σε δρχ., το 55,5% δήλωσε ότι την υπολογίζει, ενώ το 44,5% των ερωτώμενων υποστήριξαν ότι δεν υπολογίζουν καθόλου την αξία (παράρτημα, Πίνακας 48)

Σε ερώτημα σχετικά με το αν στις καθημερινές συναλλαγές (τσιγάρα, εφημερίδες, ψωμί, τρόφιμα) σκέφτονται οι ερωτώμενοι την αξία σε δρχ. το μεγαλύτερο συγκριτικά ποσοστό 33,1% απάντησε «κάποιες φορές», το 24,3% «σπάνια» και το 21,3% «αρκετά συχνά». Η απάντηση «ποτέ» συγκέντρωσε 13,4% σε αντίθεση με το «πάντα» που συγκέντρωσε 7,9% (βλέπε Παράρτημα Πίνακας 49).

8.5.3 Πεποιθήσεις ερωτώμενων σχετικά με τα κέρματα €

Η πλειοψηφία με ποσοστό 31,5% δηλώνει πως ο αριθμός κερμάτων € διαφορετικής ονομαστικής αξίας είναι κανονικός, ενώ πολύ κοντά βρίσκεται και το ποσοστό 30,6% που θεωρεί πως το πλήθος διαφορετικής αξίας κερμάτων είναι αρκετό. Ισορροπία παρατηρείται στις απόψεις «μικρός» και «πολύ μεγάλος» με ποσοστά 15,5% και 15,2% αντίστοιχα. «Πολύ μικρός» δήλωσε το 7,3% (βλέπε Παράρτημα, Πίνακα 50).

Αν αποφασιζόταν η κατάργηση κάποιου ή κάποιων κερμάτων, το 64,1% θα επιθυμούσε αυτήν του 1 λεπτού. Επίσης, μεγάλο το ποσοστό (58,2%) αυτών που επιθυμούν την κατάργηση των 2 λεπτών και σχετικά μεγάλο το ποσοστό (35,9%) αυτών που επιθυμούν και αυτήν των 5 λεπτών. Κανένα νόμισμα δηλώνει το 24%. Άξιο αναφοράς αποτελεί το ποσοστό που επιθυμεί την κατάργηση των 1€ και 2€ σε ποσοστό 13,1% και 16,7% αντίστοιχα (βλέπε αναλυτικά Πίνακας 51)

Σε ερώτημα, τι επίπτωση θα έχει στις τιμές των αγαθών-υπηρεσιών κάποια κατάργηση κερμάτων ευρώ, το 63,3% δήλωσε πως θα αυξηθούν οι τιμές. Το 13,9% δήλωσε πως θα παραμείνουν σταθερές, ενώ το ποσοστό που δήλωσε πως θα μειωθούν οι τιμές φτάνει στο 9,4%. Το ποσοστό για αυτούς που δεν γνωρίζουν, έφτασε στο 13,3% (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 52).

Το 72,9% των ερωτώμενων επιθυμούν την αλλαγή των κερμάτων 1€ και 2€ σε αντίστοιχα χαρτονομίσματα, μάλλον θεωρώντας ότι αυτό θα έχει θετικές συνέπειες στην κατανάλωση τους. Αυτοί που δεν επιθυμούν την αλλαγή αποτελούν το 27,1% (παράρτημα Πίνακας 53).

Αν καταργηθούν σαν κέρματα τα κέρματα 1-2€ και αντικατασταθούν με χαρτονομίσματα, το 46,7% θεωρεί πως θα έχει θετικό αντίκτυπο στις καθημερινές συναλλαγές των νοικοκυριών. «Κανένα αντίκτυπο» δηλώνει το 25,8% των ερωτώμενων,

ενώ «πολύ θετικό» δηλώνει το 17,3%. «Αρνητικό» και «Πολύ αρνητικό» δήλωσαν 8,2% και 2,1% αντίστοιχα (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 54).

Σε ερώτηση αν επιθυμούν το χαρτονόμισμα των πέντε (5) ευρώ να κυκλοφορεί **και** στην μορφή κέρματος, το συντριπτικό ποσοστό 93,3% δεν επιθυμεί την αλλαγή, ενώ μόλις το 6,7% δήλωσε πως το επιθυμεί (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 55).

Αναφορικά με τις πεποιθήσεις των νοικοκυριών σχετικά με τις αγορές – πληρωμές με την χρήση του ευρώ, ακολουθούν κάποιες προτάσεις, για τις οποίες οι ερωτώμενοι, όπως φαίνεται στον πίνακα 8.10, απάντησαν:

Αναφορικά με τις πεποιθήσεις των νοικοκυριών σχετικά με τις αγορές – πληρωμές με την χρήση του ευρώ, ακολουθούν κάποιες προτάσεις, για τις οποίες οι ερωτώμενοι, όπως φαίνεται στον πίνακα 8.10, απάντησαν: Το συντριπτικό ποσοστό 84,9% πραγματοποιεί τις ίδιες αγορές, αλλά πληρώνει περισσότερα, το 63,7% ξοδεύει τα ίδια ποσά για να αγοράσει μικρότερες ποσότητες προϊόντων το 38,5% των ερωτώμενων αγοράζει περισσότερο, διότι δεν συνειδητοποιεί πόσο ξοδεύει και καταναλώνει, ενώ το 29,2% αγοράζει λιγότερα γιατί φοβάται μην ξοδέψει καταναλώσει περισσότερο. Τέλος μόλις 5,9% είναι το ποσοστό των ερωτώμενων που πραγματοποιούν τις ίδιες αγορές αλλά πληρώνουν λιγότερα. Πιθανώς στην περίπτωση τους τα εισοδήματα να αυξήθηκαν.

Πίνακας 8.10: Πεποιθήσεις σχετικά με τις αγορές-πληρωμές με την χρήση του €		
Αποψη ερωτώμενου νοικοκυριού	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Αγοράζω λιγότερο γιατί φοβάμαι μην ξοδέψω/καταναλώσω περισσότερο (N=322)	94	29,2
Αγοράζω περισσότερο, διότι δεν συνειδητοποιώ πόσο ξοδεύω/καταναλώνω (N=325)	125	38,5
Πραγματοποιώ τις ίδιες αγορές, αλλά πληρώνω περισσότερα (N=325)	276	84,9
Πραγματοποιώ τις ίδιες αγορές, αλλά πληρώνω λιγότερα (N=321)	19	5,9
Ξοδεύω τα ίδια ποσά για να αγοράσω μικρότερες ποσότητες προϊόντων (N=322)	205	63,7

8.5.4 Πεποιθήσεις ερωτώμενων σχετικά με το €

Μετρώντας τον βαθμό ικανοποίησης των νοικοκυριών από την υιοθέτηση και χρήση του ευρώ στην καθημερινότητα μας, το $\frac{1}{2}$ σχεδόν ποσοστό ολόκληρου του δείγματος (50,8%) δήλωσαν «δυσανεστημένοι», ακολούθησαν με 24% οι ερωτώμενοι που δήλωσαν «πολύ δυσανεστημένοι». «Ουδέτεροι» ήσαν ποσοστό 19,8% ενώ «ευχαριστημένοι» και «πολύ ευχαριστημένοι» δήλωσαν το 5,5% αθροιστικά (βλέπε Παράρτημα Πίνακας 56).

Με την μετάβαση της δραχμής σε ευρώ, η απόλυτη εντύπωση που αποτυπώνεται από την έρευνα είναι πως οι τιμές έχουν γενικώς αυξηθεί, σε ποσοστό 98,5%. Το ποσοστό που δήλωσε πως οι τιμές είναι σταθερές φτάνει το 1,2% και το σχεδόν μηδενικό 0,3% δηλώνει πως οι τιμές έχουν μειωθεί (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 57).

Θέτοντας την ερώτηση του ποσού αποταμίευσης που κάνανε κατά προσέγγιση προ 2001 στα νοικοκυριά τους ώστε να υπάρχει ένα μερικό συγκριτικό δείγμα με το σήμερα, το 55,8% δήλωσε πως αποταμίευε ως 100.000 δρχ. ($\approx 300\text{€}$), ενώ το 24,6% από 100.001-200.000 δρχ. ($\approx 300 - 600\text{€}$). Το ποσοστό από το συνολικό αριθμό των παρατηρήσεων του δείγματος που έκανε αποταμίευση ήταν το 78,8%. Αναλυτικά ακολουθεί πίνακας με τα ακριβή ποσά και ποσοστά.

Πίνακας 8.11: Αποταμίευση νοικοκυριών 2001		
Πόσο αποταμίευσης 2001 σε δρχ.	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
-100.000	145	55,8
100.001-200.000	64	24,6
200.001-300.000	18	6,9
300.001-400.000	7	2,7
400.001-500.000	5	1,9
500.001-600.000	4	1,5
600.001-700.000	2	,8
700.001-800.000	4	1,5
800.001-900.000	1	,4
900.001-1.000.000	6	2,3
1.000.001-	4	1,5
Σύνολο	260	100,0
Αντιστοίχως, το 78,8% από τα συνολικά 330 νοικοκυριά του δείγματος, το 2001 έκανε αποταμίευση.		

Αναφορικά με τον βαθμό ικανοποίησης των νοικοκυριών από την είσοδο του €, με θετικές συνέπειες στην κατανάλωση τους, ακολούθησαν δύο προτάσεις με βάση το θεωρητικό πλαίσιο.

Η πρώτη έχει να κάνει με το κατά πόσο η μείωση των επιτοκίων και η ευκολία δανεισμού αύξησε τις καταναλωτικές δυνατότητες των νοικοκυριών. Σε αυτήν την πρόταση, το 38% των ερωτώμενων (άνδρες 16%, γυναίκες 22,1%) *διαφωνούν. Διαφωνούν απόλυτα* το 24,2% (άνδρες 11,7%, γυναίκες 12,6%) ενώ *ουδέτεροι* δηλώνουν το 21,2% (άνδρες 7,4%, γυναίκες 13,8%). Αυτοί που *συμφωνούν* με την ανωτέρω πρόταση αποτελούν το 10,7% (4,9% γυναίκες, 5,8% άνδρες), ενώ αυτοί που *συμφωνούν απόλυτα* δηλώνουν το 5,8% (γυναίκες 0,9% - άνδρες 4,9%) (Παράρτημα, Πίνακας 58).

Η δεύτερη πρόταση υποστηρίζει πως με την έλευση του ευρώ διαμορφώθηκαν σχετικά χαμηλότερες τιμές αγοράς σε κάποιες ομάδες αγαθών, ειδικά στις ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές. Σε αυτήν την πρόταση, το 31,4% (γυναίκες 19,1%, άνδρες 12,3%) *διαφωνούν*. Το 26,5% (γυναίκες 15,1%, άνδρες 11,4%) δηλώνουν ουδέτεροι. Το 21,8% (γυναίκες 9,8%, άνδρες 12%) συμφωνούν. Το 16,6% (γυναίκες 8,6%, άνδρες 8%) διαφωνούν απόλυτα. Τέλος, μόλις το 3,7% των ερωτώμενων (γυναίκες & άνδρες 1,8% έκαστος) δήλωσαν πως συμφωνούν απόλυτα (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 59). Ακόμα παρουσιάζονται οι παραπάνω προτάσεις συνδυασμένες. Παρατηρείται ότι υπάρχει μεγάλη πιθανότητα ταύτισης απαντήσεων των ερωτώμενων σχετικά με τις δυο προτάσεις. (βλέπε Παράρτημα, Πίνακας 60).

8.6 Δαπάνες στα Νοικοκυριά

8.6.1. Δαπάνες νοικοκυριών το 2007

Σε ερώτημα, για το τι δαπανούν σήμερα τα νοικοκυριά, για τις δεκατρείς (13) ομάδες αγαθών-υπηρεσιών σύμφωνα με την ΕΣΥΕ και τον ΔτΚ, παρατηρήθηκαν τα εξής:

Όπως φαίνεται αναλυτικότερα στον Πίνακα, για όλες τις κατηγορίες δαπανών ενός νοικοκυριού, το μεγαλύτερο ποσοστό δαπάνης για τρόφιμα (28,1%) σημειώθηκε για δαπάνες

πάνω από 301€ τον μήνα. Ακολουθούν αυτές με ποσοστό 17,9% για ποσά 151-200€. Το 14,2% των νοικοκυριών δαπανούν 251-300€, ενώ στο 12% διαμορφώνονται οι δαπάνες 51-100€ και 201-250€. Στο 10,8% και στο 4,9% διαμορφώνονται οι δαπάνες για 101-150€ και έως 50€ αντίστοιχα. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 98,2% του συνολικού δείγματος.

Για αλκοολούχα ποτά και καπνό το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών (49,5%) σημειώνεται στην κατηγορία ως 50€. Το 23% των ερωτώμενων δαπανά 51-100€. Σχεδόν παραπλήσια η δαπάνη, στις κατηγορίες 101-150€ και 151-200€ να συγκεντρώνουν 11% και 10% αντίστοιχα. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 93,6% του συνολικού δείγματος.

Για ένδυση-υπόδηση το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών (30,5%) σημειώνεται στην κατηγορία ως 50€. Το 26,5% των ερωτώμενων δαπανά 51-100€. Το 18,1% δαπανά 101-150€. Το 10,9% δαπανά 151-200€. Σχεδόν παραπλήσιο το ποσοστό 5,3% και 5% για δαπάνες 201-250€ και 301€ και άνω. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 97,3% του συνολικού δείγματος.

Για οικιακές δαπάνες (στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση) το 34,1% των μηνιαίων δαπανών σημειώνεται όπως είναι λογικό στην κατηγορία από 301€ και πάνω. Σε μικρότερα επίπεδα, αλλά κοντά αναμεταξύ τους με ποσοστό 16,6% και 15% δηλώθηκαν οι δαπάνες από 101-150€ και 151-200€. Ακολουθούν οι δαπάνες για 201-250€ με ποσοστό 12,8%. Με το ίδιο ποσοστό (9,1%) τα ποσά που δαπανώνται κυμαίνονται από 51-100€ και 251-300€. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 97% του συνολικού δείγματος.

Για επίπλωση και οικιακό εξοπλισμό (89,7% επί του συνολικού αριθμού παρατηρήσεων), απόλυτο ποσοστό αποτελεί το 64,2% ως 50€ το μήνα δαπάνες. Ακολουθούν τα ποσά 51-100€ με ποσοστό 16,6%. Κοντά στις δέκα ποσοστιαίες μονάδες (9,1%) βρίσκονται το ποσοστό αυτό των νοικοκυριών με δαπάνες 101-150€.

Οι δαπάνες υγείας τόσο για νοσηλεία (83,3% του συνολικού δείγματος) όσο και για φάρμακα – εξετάσεις (το 93% του συνολικού δείγματος), κυμαίνονται σε μικρά επίπεδα.

Συντριπτικά είναι τα ποσοστά για δαπάνες ως 50€. Για τα νοσήλια το ποσοστό που συναντούμε είναι 74,5% και για φάρμακα-εξετάσεις 67,1% αντίστοιχα. Τα ποσοστά στο ύψος δαπανών 51-100€ είναι σαφώς μικρότερα και φτάνουν στο 21,2% για φάρμακα, εξετάσεις και το 14,2% για νοσήλια.

Οι δαπάνες μεταφοράς παρουσιάζουν μια ισορροπία της τάξης του 26,8% για δαπάνες ύψους ως 50€ και 51-100€. Σχετικά υψηλό και το ποσοστό 21% για δαπάνες 101-150€. Στο 11% διαμορφώνονται οι δαπάνες στις μεταφορές 151-200€. Δοθείσες απαντήσεις από το 94% του συνολικού δείγματος.

Οι δαπάνες στις συγκοινωνίες (89,7% του συνολικού αριθμού δείγματος) παρουσιάζουν μια πολύ μεγάλη συγκέντρωση στην κλίμακα ως 50€ μηνιαίως με ποσοστό 79,1%. Άξιο αναφοράς και το 12,8% για 51-100€ μηνιαίως για τις δαπάνες συγκοινωνιών των νοικοκυριών. Ακόμα μικρότερο το ποσοστό 4,1% για 101-150€.

Για αναψυχή-πολιτισμό (το 90,3% του συνολικού αριθμού δείγματος) οι μεγαλύτερες δαπάνες παρουσιάζονται ως 50€ και 51-100€, με αντίστοιχα ποσοστά 34,6% και 32,6%. Άξιο αναφοράς και το 15,8% των ερωτηθέντων που δαπανούν 101-150€ μηνιαίως για αναψυχή και πολιτισμό.

Για δαπάνες εκπαίδευσης (το 75,8% του συνολικού Δείγματος), ένα μεγάλο ποσοστό ερωτηθέντων (55,6%) δήλωσε πως δαπανά ως 50€ τον μήνα. Το 15,2% των ερωτηθέντων δαπανά 51-100€ και από 301€ και πάνω δήλωσαν το 12% των νοικοκυριών.

Στην κατηγορία δαπανών *Εστιατόρια-Ξενοδοχεία* (89,7% του συνολικού αριθμού δείγματος), το 42,6% δαπανά ως 50€ το μήνα, το 25,3% από 51-100€, το 14,2% 101-150€ και το 10,8% 151-200€.

Τέλος, στην κατηγορία *Άλλα αγαθά και Υπηρεσίες* (91,9% επί του συνολικού αριθμού δείγματος) το 36,3% δαπανά ως 50€ το μήνα, το 23,1% από 51-100€, το 16,2% 101-150€ και το 10,2% 151-200€. Ένα ποσοστό της τάξης του 7,3% δαπανά από 301€ και πάνω.

Πίνακας 8.12: Μηνιαίες Δαπάνες των Νοικοκυριών σε € το 2007

ΕΤΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ 2007	Έως 50	51-100	101-150	151-200	201-250	251-300	301 +	Σύνολο
Τρόφιμα/αλκοολούχα ποτά	16 (4,9%)	39 (12%)	35 (10,8)	58 (17,9%)	39 (12%)	46 (14,2%)	91 (28,1%)	324 (100%)
Αλκοολούχα ποτά/καπνός	153 (49,5%)	71 (23%)	34 (11%)	31 (10%)	5 (1,6%)	7 (2,3%)	8 (2,6%)	309 (100%)
Ένδυση/ υπόδηση	98 (30,5%)	85 (26,5%)	58 (18,1%)	35 (10,9%)	17 (5,3%)	12 (3,7%)	16 (5%)	321 (100%)
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση	11 (3,4%)	29 (9,1%)	53 (16,6%)	48 (15%)	41 (12,8%)	29 (9,1%)	109 (34,1%)	320 (100%)
Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός	190 (64,2%)	49 (16,6%)	27 (9,1%)	11 (3,7%)	11 (3,7%)	4 (1,4%)	4 (1,4%)	296 (100%)
Υγεία (έξοδα νοσηλείας)	205 (74,5%)	39 (14,2%)	12 (4,4%)	11 (4%)	2 (0,7%)	1 (0,4%)	5 (1,8%)	275 (100%)
Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)	206 (67,1%)	65 (21,2%)	17 (5,5%)	9 (2,9%)	6 (2%)	3 (0,9%)	1 (0,3%)	307 (100%)
Μεταφορές	83 (26,8%)	83 (26,8%)	65 (21%)	34 (11%)	26 (8,4%)	8 (2,6%)	11 (3,3%)	310 (100%)
Συγκοινωνίες	234 (79,1%)	38 (12,8%)	12 (4,1%)	4 (1,4%)	5 (1,7%)	1 (0,3%)	2 (0,7%)	296 (100%)
Αναψυχή και πολιτισμός	103 (34,6%)	97 (32,6%)	47 (15,8%)	26 (8,7%)	10 (3,4%)	4 (1,3%)	11 (3,7%)	298 (100%)
Εκπαίδευση	139 (55,6%)	38 (15,2%)	17 (6,8%)	16 (6,4%)	6 (2,4%)	4 (1,6%)	30 (12%)	250 (100%)
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	126 (42,6%)	75 (25,3%)	42 (14,2%)	32 (10,8%)	9 (3%)	4 (1,4%)	8 (2,7%)	296 (100%)
Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	110 (36,3%)	70 (23,1%)	49 (16,2%)	31 (10,2%)	12 (4%)	9 (3%)	22 (7,3%)	303 (100%)

8.6.2. Δαπάνες νοικοκυριών το 2001

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 8.13, το 2001 (έτος εισαγωγής euro) το μεγαλύτερο ποσοστό δαπάνης για τρόφιμα (21,8%) σημειώθηκε για δαπάνες 15.001-30.000δρχ. (45-88€) τον μήνα. Ακολουθούν αυτές με ίδιο ποσοστό 16,8% για ποσά ως 15000δρχ. (-44€) και 45.001-60.000δρχ. (133-176€). Το 13,2% των νοικοκυριών δαπανούν 30.001-45.000 (89-132€), ενώ στο 12,2% διαμορφώνονται οι δαπάνες αξίας 90.001δρχ και πάνω (265€+). Στο 11,6% και στο 7,6% διαμορφώθηκαν οι δαπάνες ύψους 75.001-90000δρχ (221-264€) και 60.001-75.000δρχ. (177-220€) αντίστοιχα. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 91,9% του συνολικού δείγματος (Πίνακας 8.13).

Για αλκοολούχα ποτά και καπνό το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών (58,8%) σημειώθηκε στην κατηγορία ως 44€. Το 24,5% των ερωτώμενων δαπάνησε 45-88€. Το 7,9% δαπανούσε 89-132€. Το 3,6% των νοικοκυριών διέθεσαν 133-176€. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 84% του συνολικού δείγματος (Πίνακας 8.13).

Για ένδυση-υπόδηση το μεγαλύτερο ποσοστό δαπανών (36,5%) σημειώνεται στην κατηγορία ως 44€. Το 28% των ερωτώμενων δαπανά 45-88€. Το 14,7% δαπανά 89-132€. Το 9,6% δαπανά 133-176€. Το 6,1% των ερωτώμενων απήντησαν 177-220€. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 88,8% του συνολικού δείγματος (Πίνακας 8.13).

Για οικιακές δαπάνες (στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση) το 17,3% των μηνιαίων δαπανών σημειώνεται για δύο κατηγορίες, την 265€ και πάνω, καθώς και 89-132€ αντίστοιχα. Ακολουθούν οι δαπάνες για 45-88€ με ποσοστό 17%. Στο 15% διαμορφώνονται οι δαπάνες 133-176€. Τέλος, στο 12,2% διαμορφώνονται οι δαπάνες ως 44€, στο 11,9% για δαπάνες ύψους 221-246€ και στο 9,2% αντίστοιχα για 177-220€. Στο 15% διαμορφώνονται οι δαπάνες 133-176€. Οι απαντήσαντες αποτελούν το 89,1% του συνολικού δείγματος (Πίνακας 8.13).

Για επίπλωση και οικιακό εξοπλισμό (83,3% επί του συνολικού αριθμού παρατηρήσεων), απόλυτο ποσοστό αποτελεί το 66,5% ως 44€ το μήνα δαπάνες. Ακολουθούν τα ποσά 45-88€ με ποσοστό 18,2%. Κάτω από τις δέκα ποσοστιαίες μονάδες (5,8%) βρίσκονται το ποσοστό αυτό των νοικοκυριών με δαπάνες 89-132€. Στο 4% διαμορφώνονται οι δαπάνες 133-176€. Ίδιο ποσοστό μηνιαίων δαπανών (2,2%) για τα νοικοκυριά στα 177-220€ και 221-264€ (Πίνακας 8.13).

Οι δαπάνες υγείας τόσο για νοσηλεία (75,5% του συνολικού δείγματος) όσο και για φάρμακα – εξετάσεις (το 82,4% του συνολικού δείγματος), κυμαίνονται σε μικρά επίπεδα. Συντριπτικά είναι τα ποσοστά για δαπάνες ως 44€. Για τα νοσήλια το ποσοστό που συναντούμε είναι 76,7% και για φάρμακα-εξετάσεις 73,5% αντίστοιχα. Τα ποσοστά στο ύψος δαπανών 45-88€ ήταν σαφώς μικρότερα και φτάνουν στο 16,2% για φάρμακα, εξετάσεις και το 13,3% για νοσήλια. Τα ποσοστά για δαπάνες 89-132€ διαμορφώθηκαν στο 5,9% για φάρμακα και στο 5,2% για νοσήλια. Σχετικά παρόμοιο το ποσοστό για 133-176€ της τάξης του 2,6% για φάρμακα και 2,8% για νοσήλια (Πίνακας 8.13).

Οι δαπάνες μεταφοράς διαμορφώνονται σε 49,3% για δαπάνες ύψους ως 44€. Σχετικά υψηλό και το 24,8% για δαπάνες 45-88€. Στο 14,2% διαμορφώθηκαν οι δαπάνες στις μεταφορές 89-132€. Δοθείσες απαντήσεις από το 83% του συνολικού δείγματος (Πίνακας 8.13).

Οι δαπάνες στις συγκοινωνίες (82,1% του συνολικού αριθμού δείγματος) παρουσιάζουν μια πολύ μεγάλη συγκέντρωση στην κλίμακα ως 44€ μηνιαίως με ποσοστό 77,9%. Άξιο αναφοράς και το 11,8% για 45-88€ μηνιαίως για τις δαπάνες συγκοινωνιών των νοικοκυριών. Ακόμα μικρότερο το ποσοστό 7,7% για 89-132€ μηνιαίως (Πίνακας 8.13).

Για αναψυχή-πολιτισμό (το 83,3% του συνολικού αριθμού δείγματος) οι μεγαλύτερες δαπάνες παρουσιάστηκαν ως 44€ και 45-88€, με ποσοστά 42,5% και 30,5% αντίστοιχα. Άξιο αναφοράς και το 11,3% των ερωτηθέντων που δαπανούν 89-132€ μηνιαίως για αναψυχή και πολιτισμό. Τέλος, οι δαπάνες διαμορφώθηκαν στο 7,3% και 5,1% για 133-176€ και 177-220€ αντίστοιχα (βλέπε αναλυτικά Πίνακα 8.13).

Για δαπάνες εκπαίδευσης (το 74,5% του συνολικού Δείγματος), ένα μεγάλο ποσοστό ερωτηθέντων (5,4%) δήλωσε πως δαπανά ως 44€ τον μήνα. Το 17,5% των ερωτηθέντων δαπανά 44-88€. Σχεδόν ταυτόσημα τα ποσοστά δαπανών 9,8% για 89-132€ και για 265€ και πάνω που δήλωσαν το 9,3% των νοικοκυριών. Στο 7,7 % διαμορφώθηκε το ποσοστό των νοικοκυριών που δαπανούσαν το 2001 133-176€ (Πίνακας 8.13).

Στην κατηγορία δαπανών *Εστιατόρια-Ξενοδοχεία* (82,7% του συνολικού αριθμού δείγματος), το 41% των νοικοκυριών δαπανά ως 44€ το μήνα, το 26,4% από 45-88€, το 16,5% 89-132€ και το 8,1% 133-176€. Τέλος, στο 5,1% διαμορφώθηκε το ποσοστό των νοικοκυριών που δαπανούσαν το 2001 177-220. Για δαπάνες εκπαίδευσης (το 74,5% του συνολικού Δείγματος), ένα μεγάλο ποσοστό ερωτηθέντων (5,4%) δήλωσε πως δαπανά ως 44€ τον μήνα. Το 17,5% των ερωτηθέντων δαπανά 44-88€. Σχεδόν ταυτόσημα τα ποσοστά δαπανών 9,8% για 89-132€ και για 265€ και πάνω που δήλωσαν το 9,3% των νοικοκυριών. Στο 7,7 % διαμορφώθηκε το ποσοστό των νοικοκυριών που δαπανούσαν (το 2001) 133-176€ (Πίνακας 8.13)

Πίνακας 8.13: Μηνιαίες Δαπάνες των Νοικοκυριών σε GRD/EURO το 2001								
ΕΤΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ 2001	Έως 15.000	15.001 - 30.000	30.001– 45.000	45.001– 60.000	60.001– 75.000	75.001– 90.000	90.001 και άνω	Σύνολο
	-44€	45-88€	89-132€	133- 176€	177- 220€	221- 264€	265€-	
Τρόφιμα/αλκοολούχα ποτά	51 (16,8%)	66 (21,8%)	40 (13,2%)	51 (16,8%)	23 (7,6%)	35 (11,6%)	37 (12,2%)	303 (100%)
Αλκοολούχα ποτά/καπνός	163 (58,8%)	68 (24,5%)	22 (7,9%)	10 (3,6%)	5 (1,8%)	5 (1,8%)	4 (1,4%)	277 (100%)
Ένδυση/ υπόδηση	107 (36,5%)	82 (28%)	43 (14,7%)	28 (9,6%)	18 (6,1%)	8 (2,7%)	7 (2,4%)	293 (100%)
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός,	36 (12,2%)	50 (17%)	51 (17,3%)	44 (15%)	27 (9,2%)	35 (11,9%)	51 (17,3%)	294 (100%)

Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός	183 (66,5%)	50 (18,2%)	16 (5,8%)	11 (4%)	6 (2,2%)	6 (2,2%)	3 (1,1%)	275 (100%)
Υγεία (έξοδα νοσηλείας)	191 (76,7%)	33 (13,3%)	13 (5,2%)	7 (2,8%)	3 (1,2%)	-	2 (0,8%)	249 (100%)
Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)	200 (73,5%)	44 (16,2%)	16 (5,9%)	7 (2,6%)	1 (0,4%)	1 (0,4%)	3 (1,1%)	272 (100%)
Μεταφορές	135 (49,3%)	68 (24,8%)	39 (14,2%)	18 (6,6%)	8 (2,9%)	2 (0,7%)	4 (1,5%)	274 (100%)
Συγκοινωνίες	211 (77,9%)	32 (11,8%)	21 (7,7%)	4 (1,5%)	3 (1,1%)	-	-	271 (100%)
Αναψυχή και πολιτισμός	117 (42,5%)	84 (30,5%)	31 (11,3%)	20 (7,3%)	14 (5,1%)	4 (1,5%)	5 (1,8%)	275 (100%)
Εκπαίδευση	124 (50,4%)	43 (17,5%)	24 (9,8%)	19 (7,7%)	5 (2%)	8 (3,3%)	23 (9,3%)	246 (100%)
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	112 (41%)	72 (26,4%)	45 (16,5%)	22 (8,1%)	14 (5,1%)	2 (0,7)	6 (2,2%)	273 (100%)

8.6.3. Μεταβολή στις δαπάνες των νοικοκυριών

Σε ερώτημα πως κρίνουν τα νοικοκυριά τις μεταβολές των αγαθών – υπηρεσιών και τι μεταβολή παρατηρήθηκε σε αυτούς στους οικογενειακούς προϋπολογισμούς τους, παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο ποσοστό στις περισσότερες ομάδες (σύμφωνα με ΕΣΥΕ και ΔτΚ) κλίνουν προς την μικρή και μεγάλη αύξηση.

Όπως παρατηρείται και από τον **Πίνακα 8.14** που παρατίθεται πιο κάτω, για τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά, για το 99,1% του συνολικού δείγματος, το 80,1% θεωρεί πως οι τιμές έχουν αυξηθεί πολύ, το 16,8% πιστεύει πως υπάρχει μικρή αύξηση, ενώ το 2,1% πιστεύει πως υπάρχει μεγάλη μείωση. Μικρή μείωση και Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 0,6% και 0,3% αντίστοιχα.

Για καπνό και αλκοολούχα ποτά, για το 99,1% του συνολικού δείγματος, το 67% θεωρεί πως οι τιμές έχουν αυξηθεί πολύ, το 24,8% πιστεύει πως υπάρχει μικρή αύξηση, το 5,8% θεωρεί πως δεν υπάρχουν ουσιαστικές μεταβολές ενώ το 2,4% πιστεύει πως υπάρχει μεγάλη μείωση.

Για ένδυση-υπόδηση, για το 99,1% του συνολικού δείγματος, το 51,4% θεωρεί πως υπάρχει μεγάλη αύξηση, το 34,9% μικρή αύξηση. Το 8,6% σταθερή μεταβολή. Σχεδόν παρόμοια τα ποσοστά για μικρή και μεγάλη μείωση, 2,8% και 2,4% αντίστοιχα.

Για στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμό & θέρμανση, για το 99,1% του συνολικού δείγματος, το 63% θεωρεί πως οι τιμές έχουν αυξηθεί πολύ, το 30,3% πιστεύει πως υπάρχει μικρή αύξηση, το 3,7% θεωρεί πως δεν υπάρχουν ουσιαστικές μεταβολές. Από τους απαντήσαντες το 2,1% πιστεύει πως υπάρχει μεγάλη μείωση. Μικρή μείωση δήλωσαν 0,9%.

Για επίπλωση/οικιακό εξοπλισμό, για το 96,7% του συνολικού δείγματος, παρατηρείται μια ισορροπία μεταξύ μικρής/μεγάλης αύξησης. Το 39,5% δήλωσε μικρή αύξηση και το 39,2% μεγάλη. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 14,7%, ενώ το 4,1% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μικρή. Το 2,5% δήλωσε μεγάλη μείωση.

Για υγεία γενικότερα, για το 97,6% του συνολικού δείγματος, το 46,3% δήλωσε μεγάλη αύξηση και το 35,7% μικρή. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 15,2%, ενώ το 2,1% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μικρή. Το 0,6% δήλωσε μεγάλη μείωση.

Για μεταφορές, για το 96,4% του συνολικού δείγματος, το 56% δήλωσε μεγάλη αύξηση και το 37,1% μικρή. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 4,7%, ενώ το 1,9% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μεγάλη. Το 0,3% δήλωσε μικρή μείωση.

Στις δαπάνες για δημόσιες συγκοινωνίες, για το 98,2% από το συνολικό δείγμα, το 50,3% δήλωσε μικρή αύξηση και το 40,4% μεγάλη. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 6,8%, ενώ το 1,9% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μεγάλη. Το 0,3% δήλωσε μικρή μείωση.

Στις δαπάνες για αναψυχή και πολιτισμό, για το 97,3% από το συνολικό δείγμα, το 54,8% δήλωσε μεγάλη αύξηση και το 36,8% μικρή. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 5,9%, ενώ το 2,2% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μεγάλη. Το 0,3% δήλωσε μικρή μείωση.

Στις δαπάνες για εκπαίδευση, για το 97,6% από το συνολικό δείγμα, το 53,7% δήλωσε μεγάλη αύξηση και το 46,3% μικρή. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 13,7%, ενώ το 2,2% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μικρή. Το 0,3% δήλωσε μεγάλη μείωση στις μηνιαίες δαπάνες των νοικοκυριών.

Στις δαπάνες για εστιατόρια και ξενοδοχεία, για το 97,6% από το συνολικό δείγμα, το 64,6% δήλωσε μεγάλη αύξηση και το 28% μικρή. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 5%, ενώ

το 2,2% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μικρή. Το 0,3% δήλωσε μεγάλη μείωση στις μηνιαίες δαπάνες των νοικοκυριών.

Τέλος, στην τελευταία κατηγορία, άλλα αγαθά και υπηρεσίες, από το 97% του συνολικού δείγματος, το 55,9% δήλωσε μεγάλη αύξηση και το 35% μικρή. Σταθερή μεταβολή δήλωσαν το 6,6%, ενώ το 2,2% θεωρούν πως η μεταβολή στις τιμές ήταν μικρή. Το 0,3% δήλωσε μεγάλη μείωση στις μηνιαίες δαπάνες των νοικοκυριών.

Πίνακας 8.14: Μεταβολή στις δαπάνες των νοικοκυριών						
ΕΤΟΣ ΑΝΑΦΟΡΑΣ 2007	Μεγάλη μείωση	Μικρή μείωση	Σταθερή	Μικρή αύξηση	Μεγάλη αύξηση	Σύνολο
Τρόφιμα/ μη αλκοολούχα ποτά	7 (2,1%)	2 (0,6%)	1 (0,3%)	55 (16,8%)	262 (80,1%)	327 (100%)
Αλκοολούχα ποτά/καπνός	8 (2,4%)	-	19 (5,8%)	81 (24,8%)	219 (67%)	327 (100%)
Ένδυση/ υπόδηση	8 (2,4%)	9 (2,8%)	28 (8,6%)	114 (34,9%)	168 (51,4%)	327 (100%)
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση	7 (2,1%)	3 (0,9%)	12 (3,7%)	99 (30,3%)	206 (63%)	327 (100%)
Επίπλωση/οικιακός εξοπλισμός	8 (2,5%)	13 (4,1%)	47 (14,7%)	126 (39,5%)	125 (39,2%)	319 (100%)
Υγεία	7 (2,1%)	2 (0,6%)	49 (15,2%)	115 (35,7%)	149 (46,3%)	322 (100%)
Μεταφορές	6 (1,9%)	1 (0,3%)	15 (4,7%)	118 (37,1%)	178 (56%)	318 (100%)
Συγκοινωνίες	6 (1,9%)	2 (0,6%)	22 (6,8%)	163 (50,3%)	131 (40,4%)	324 (100%)
Αναψυχή και πολιτισμός	7 (2,2%)	1 (0,3%)	19 (5,9%)	118 (36,8%)	176 (54,8%)	321 (100%)
Εκπαίδευση	7 (2,2%)	1 (0,3%)	36 (13,7%)	105 (46,3%)	173 (53,7%)	322 (100%)
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	7 (2,2%)	1 (0,3%)	16 (5%)	90 (28%)	208 (64,6%)	322 (100%)
Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	7 (2,2%)	1 (0,3%)	21 (6,6%)	112 (35%)	179 (55,9%)	320 (100%)

8.6.4. Σύγκριση δαπανών νοικοκυριού για περιόδους 2001-2007

Στην γλώσσα των αριθμών, παρακάτω παρατίθεται αναλυτικός πίνακας (8.15) με τις ποσοστιαίες μεταβολές στις διαφορές τιμές δαπανών των κατηγοριών που εμπεριέχονται στο καλάθι της νοικοκυράς. Τα στοιχεία που παρατίθενται είναι από τις απαντήσεις των υπευθύνων / προσώπων αναφοράς των νοικοκυριών για τα έτη 2001 και 2007.

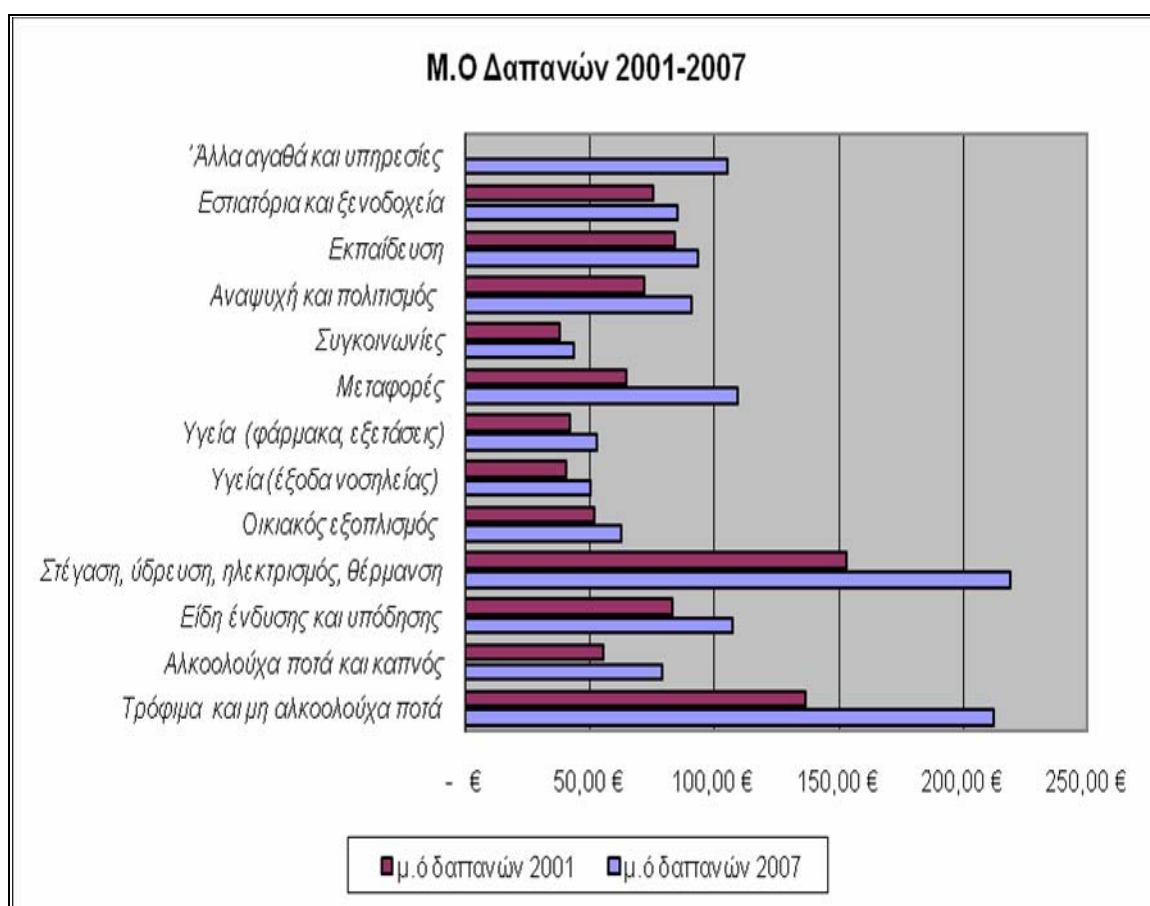
Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στις μεταφορές (68,82%). Πιθανές εξηγήσεις αποτελούν η άνοδος των τιμών πετρελαίου και αμόλυβδης βενζίνης καθώς και ο υπερβολικός πια όγκος οχημάτων που κινούνται στους ελληνικούς δρόμους, ότι και αν αυτό συνεπάγεται με το κόστος συντήρησης και αγοράς. Στην κατηγορία των τροφίμων παρατηρείται μια αύξηση στις δαπάνες των νοικοκυριών της τάξης του 55,29%. Στην κατηγορία στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση η αύξηση διαμορφώθηκε στο 43,09% και στην κατηγορία καπνός – αλκοολούχα ποτά η αύξηση έφτασε στο 42,15%. Σε παρεμφερή ποσοστά κινούνται οι δαπάνες για ένδυση - υπόδηση (29,14%), αναψυχή-πολιτισμό (26,41%), υγεία (όσο αφορά τα φάρμακα και τις εξετάσεις) 25,26% και υγεία (νοσηλεία) 24,15%. Οι δαπάνες για οικιακό εξοπλισμό και επίπλωση παρουσίασαν μια αύξηση 20,64% μέσα στην εξαετία. Αύξηση καταγράφουν και οι άλλες κατηγορίες, κάτω του 15% για τις δαπάνες των νοικοκυριών σε συγκοινωνίες (15,06%), εστιατόρια – ξενοδοχεία (13,46%), εκπαίδευση (11,49%).

Πίνακας 8.15: Μεταβολή στις δαπάνες των νοικοκυριών						
κατηγορίες δαπανών Νοικοκυριού	μ.ό δαπανών 2007 (€)	μ.ό δαπανών 2001 (€)	Ποσοστιαία Μεταβολή	Προσωπικό Μέσο Y₂₀₀₇	Μέσο Y₂₀₀₇ νοικοκυριού	Βιοτικό επίπεδο
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	212,50	136,84	55,29%	1.102,73€ <i><u>Παρατήρηση:</u> Σε N=74 νοικοκυριά, Y₂₀₀₁ = 921,62 € και Y₂₀₀₇ = 950,00 € Δηλαδή Αύξηση Y 3,08%</i>	2.645,45€	8,03%
Αλκοολούχα ποτά και καπνός	79,21	55,72	42,15%			2,99%
Είδη ένδυσης και υπόδησης	107,55	83,29	29,14%			4,07%
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση	219,06	153,09	43,09%			8,28%
Οικιακός εξοπλισμός	62,84	52,09	20,64%			2,38%
Υγεία (έξοδα νοσηλείας)	50,27	40,49	24,15%			1,90%
Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)	52,85	42,19	25,26%			2,00%
Μεταφορές	109,68	64,97	68,82%			4,15%
Συγκοινωνίες	43,75	38,02	15,06%			1,65%
Αναψυχή και πολιτισμός	91,28	72,21	26,41%			3,45%
Εκπαίδευση	93,80	84,13	11,49%			3,55%
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	85,64	75,48	13,46%			3,24%
Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	105,20 €	-	-			3,98%

Στον πίνακα παρατηρείται ότι το μέσο προσωπικό εισόδημα του ερωτώμενου για το έτος 2007, διαμορφώνεται στα 1102,73 ευρώ, ενώ αυτό του νοικοκυριού που αποτελεί μέρος διαμορφώνεται στα 2645,45 ευρώ (από όλες τις χρηματικές εισροές).

Για το έτος 2001, δεν κατέστη δυνατό να διερευνηθεί επαρκώς, τόσο το προσωπικό εισόδημα του ερωτώμενου όσο και αυτό του νοικοκυριού. Το γεγονός αυτό είναι λογικό, μιας και στο διάστημα 2001-2007, πολλοί από τους ερωτώμενους που αποτελούν το σημερινό δείγμα, βρισκόντουσαν σε διαφορετική βάση, από πολλές πλευρές. Αξίζει να αναφερθεί όσον τα αφορά προσωπικά χαρακτηριστικά π.χ. το είδος της οικογενειακής κατάστασης, η εκπαίδευση και η ηλικία, αλλά και οικονομικά όπως το είδος απασχόλησης και το προσωπικό εισόδημα. Επίσης υπήρχε η πιθανότητα λήψης μη αξιόπιστων απαντήσεων αναφορικά των οικονομικών χαρακτηριστικών που θα έδιναν οι ερωτώμενοι για την περίοδο εισαγωγής του ευρώ. Πάντως αξίζει να αναφερθεί (όπως φαίνεται και στην παρατήρηση του πίνακα 8.15), ότι σε περιορισμένο μέγεθος του συνολικού δείγματος της τάξης του 22,72% (σε N=74) το προσωπικό εισόδημα αυξήθηκε κατά 3,08%.

Ακολουθεί σχεδιάγραμμα του μέσου όρου διαμορφωθείσων δαπανών κατά την εξαετία 2001-2007.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟ ΕΙΣΟΔΗΜΑ ΤΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ

9.1 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης Συνολικού Εισοδήματος Νοικοκυριού

Η διαμόρφωση του συνολικού οικογενειακού εισοδήματος, σύμφωνα με το θεωρητικό υπόβαθρο της παρούσας μελέτης, αποτελεί κριτήριο που διαμορφώνει σημαντικά το επίπεδο ευρωστίας του νοικοκυριού, τις καταναλωτικές συνήθειες, την εν γένει οικονομική συμπεριφορά του ως πρωτεύουσα μονάδα του οικονομικού κυκλώματος. Κατά συνέπεια αποτελεί μια πολύ σημαντική ερμηνευτική μεταβλητή της καταναλωτικής συμπεριφοράς των νοικοκυριών.

Ως προσδιοριστικοί παράγοντες της διαμόρφωσης του οικογενειακού εισοδήματος, εξετάζονται τα ατομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων - οι οποίοι αποτελούν για την παρούσα έρευνα τους υπεύθυνους νοικοκυριού ή εν τη απουσία τους τα πρόσωπα αναφοράς - όπως το φύλο του υπευθύνου, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, η απασχόληση (επάγγελμα, κλάδος οικονομικής δραστηριότητας), οικογενειακή κατάσταση, ύπαρξη παιδιών και αριθμός τους. Από εκεί και πέρα, σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του συνολικού εισοδήματος, και όχι λαμβάνοντας υπόψη μόνο τα χαρακτηριστικά του βασικού υπευθύνου, αποτελούν και ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού, που είναι οικονομικώς ενεργοί και συνεισφέρουν στις δαπάνες του νοικοκυριού, δηλαδή τα μέλη που εργάζονται και έχουν παράλληλα και προσωπικές καταναλωτικές προτιμήσεις (π.χ. σύζυγος και τέκνα). Ακόμα, η πιθανότητα ο υπεύθυνος να ασκεί και δευτερεύουσα οικονομική δραστηριότητα, ο βαθμός ιδιοκατοίκησης και το μέγεθος της κατοικίας. Για τη διερεύνηση του τρέχοντος (εν έτη 2007) συνολικού εισοδήματος των νοικοκυριών στην Ελλάδα, χρησιμοποιείται ένα υπόδειγμα γραμμικής παλινδρόμησης (linear regression), όπου ως εξαρτημένη μεταβλητή χρησιμοποιείται ο λογάριθμος (των μέσων τιμών) του συνολικού εισοδήματος νοικοκυριών (Υπόδειγμα Ι). Ο Πίνακας 9.1, δίνει την περιγραφή των μεταβλητών που επιλέχθηκαν για το Υπόδειγμα Ι.

Πίνακας 9.1 : Περιγραφή των μεταβλητών του Υποδείγματος Ι	
Μεταβλητές	Περιγραφή
LnHouseholdMonthlyY (Εξαρτημένη)	Ο λογάριθμος (ln) του μηνιαίου Εισοδήματος του νοικοκυριού
Sex	=1 για τους άνδρες =0 για τις γυναίκες
Age	ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει την ηλικία του/της υπεύθυνου/ης (ή πρόσωπο αναφοράς) του νοικοκυριού (<i>min= 19, max=80 , mean=39,10</i>)
Highest Education	=1 για τα άτομα πτυχιούχοι ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
Married	=1 ο ερωτώμενος είναι έγγαμος =0 σε άλλη περίπτωση
HKids	=1 όταν το νοικοκυριό έχει παιδιά =0 δεν υπάρχουν παιδιά
HousMW	Ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει τον συνολικό αριθμό των εργαζόμενων μελών του νοικοκυριού (<i>min= 0, max=4 , mean=1,76</i>)
PublicServ	=1 όταν ο ερωτώμενος είναι δημόσιος υπάλληλος =0 σε άλλη περίπτωση
PrivEmpl	=1 όταν ο ερωτώμενος είναι ιδιωτικός - μισθωτός υπάλληλος =0 σε άλλη περίπτωση
FreeOcc	=1 όταν ο ερωτώμενος είναι ελεύθερος επαγγελματίας =0 σε άλλη περίπτωση
HSecJob	=1 όταν ο ερωτώμενος έχει και δευτερεύουσα απασχόληση =0 δεν έχει δευτερεύουσα απασχόληση
Saving	=1 όταν το νοικοκυριό προβαίνει σε αποταμίευση =0 δεν κάνει καμία αποταμίευση
HomOwn	=1 το νοικοκυριό έχει δική του κατοικία (ιδιοκατοίκηση) =0 σε άλλη περίπτωση
m²	Ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει τα συνολικά τετραγωνικά βασικής κατοικίας του νοικοκυριού (<i>min= 32, max=420 , mean=100,55</i>)

Η συναρτησιακή μορφή της εξίσωσης είναι του γενικού τύπου :

$$Y = b_0 + b_1X_1 + b_2X_2 + \dots b_pX_p + \varepsilon_i,$$

Η συναρτησιακή μορφή της γραμμικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$\begin{aligned} \text{InHouseholdMonthlyY}_{2007} = & 2,816 + 0,059\text{Sex} + 0,003\text{Age} + 0,080\text{HighestEduc} \\ & + 0,096\text{Married} - 0,045\text{HKids} + 0,077\text{HousMW} + 0,019\text{PublicServ} - 0,003\text{PrivEmpl} \\ & - 0,016\text{FreeOcc} + 0,038\text{HSecJob} + 0,053\text{Saving} + 0,015\text{HomOwn} + 0,001m^2 \end{aligned} \quad (9.1)$$

Στον Πίνακα 9.2 παρατίθενται οι συντελεστές και η στατιστική σημαντικότητά τους για το υπόδειγμα I:

Πίνακας 9.2: Συντελεστές παλινδρόμησης και στατιστική σημαντικότητα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες εισοδήματος του νοικοκυριού	
Μεταβλητές	Υπόδειγμα I
Σταθερά	2,816*** (37,720)
Sex	0,059** (2,224)
Age	0,003** (2,104)
highest education	0,080*** (2,911)
Married	0,096** (2,514)
HKids	-0,045 (-1,055)
HousMW	0,077*** (5,028)
PublicServ	0,019 (0,457)
PrivEmpl	-0,003 (-0,070)
FreeOcc	-0,016 (-0,360)
HSecJob	0,038 (0,813)
Saving	0,053** (2,034)
HomOwn	0,015 (0,484)
m ²	0,001*** (5,159)
N	330
R ²	0,314
R ² (διορθωμένο)	0,284
F	10,620***
Οι ενδείξεις ***, ** υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1% και 5% αντίστοιχα (p-value<0.01 και p-value<0.05)	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t	

Όσον αφορά την επίδραση του φύλου στην διαμόρφωση του οικογενειακού εισοδήματος, φαίνεται ότι οι άνδρες υπεύθυνοι νοικοκυριού, έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα κατά 5,9% να αποσπούν μεγαλύτερα εισοδήματα για το νοικοκυριό από τις γυναίκες. Το φύλο βρέθηκε στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Αναφορικά με την ηλικία, όταν η ηλικία αυξάνεται κατά ένα (1) έτος, το οικογενειακό εισόδημα αυξάνεται και αυτό 0,3%. Ο συντελεστής επηρεάζει σημαντικά σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Σχετικά με την επίδραση του μορφωτικού επιπέδου στην διαμόρφωση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού, βρέθηκε ότι τα άτομα - άνδρες ή γυναίκες υπεύθυνοι νοικοκυριού - που έχουν λάβει ανώτατη τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΑΕΙ, ΑΤΕΙ, μεταπτυχιακό και διδακτορικό δίπλωμα) φαίνεται να έχουν μεγαλύτερη πιθανότητα κατά 8% να αποσπούν μεγαλύτερα εισοδήματα για το νοικοκυριό, σε σχέση με τα άτομα χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου. Στο συμπέρασμα αυτό καταλήγουν και άλλες συναφείς εμπειρικές μελέτες. Παράλληλα, ο συντελεστής (εκτός της θετικής επίδρασης) βρέθηκε και στατιστικά σημαντικός, σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Η οικογενειακή κατάσταση του υπεύθυνου νοικοκυριού παίζει πρωτεύον ρόλο. Συγκεκριμένα, αυτοί που δήλωσαν παντρεμένοι έχουν κατά 9,6% μεγαλύτερη πιθανότητα να αποσπούν μεγαλύτερα εισοδήματα. Επίσης, βρέθηκε να επηρεάζει σημαντικά σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Τα νοικοκυριά που έχουν στην σύνθεση τους παιδιά, μολονότι ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός, φαίνεται ότι έχουν 4,5% μικρότερη πιθανότητα να έχουν χαμηλότερα εισοδήματα.

Σχετικά με τον συνολικό αριθμό εργαζόμενων μελών στο νοικοκυριό, όταν το μέγεθος των εργαζομένων αυξάνεται κατά μια μονάδα, το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού αυξάνεται κατά 7,7%. Επίσης, ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Σύμφωνα με την θεωρία ανθρώπινου κεφαλαίου, η απασχόληση παίζει πρωτεύουσα σημασία στην διαμόρφωση του οικογενειακού εισοδήματος. Εξάλλου οι μισθολογικές διαφορές (μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα) έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης

διεθνώς. Πολλοί ερευνητές έχουν εξετάσει την δομή των αμοιβών στους δυο τομείς απασχόλησης για διάφορες χώρες και περιόδους (Smith, 1976, Moore and Raisian, 1991, Poterba and Rueben, 1994, Mueller, 1998). Οι περισσότερες μελέτες δείχνουν ότι υπάρχουν μισθολογικές διαφορές ανάμεσα στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και ότι ο δημόσιος τομέας καταβάλλει υψηλότερες αμοιβές στους εργαζόμενους. Το αποτέλεσμα αυτό έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για εκείνες τις χώρες όπου η απασχόληση στο δημόσιο τομέα αποτελεί μεγάλο μέρος της συνολικής απασχόλησης. Τέλος, άξιο αναφοράς αποτελεί το γεγονός ότι αναφορικά με την Ελλάδα, τα ποσοστά των ανδρών όσο και των γυναικών που εργάζονται στο δημόσιο τομέα και έχουν τριτοβάθμια εκπαίδευση είναι υψηλότερα από τα αντίστοιχα αυτών του ιδιωτικού τομέα (Παπαπέτρου, 2003). Έτσι και στο υπόδειγμα, ως μεταβλητές λαμβάνονται η πιθανότητα ο ερωτώμενος να είναι δημόσιος ή ιδιωτικός υπάλληλος και ελεύθερος επαγγελματίας / αυτοαπασχολούμενος.

Οι δημόσιοι υπάλληλοι του υποδείγματος, αν και σαν μεταβλητή δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική, παρ' αυτά σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη εργασιακή κατάσταση παρουσιάζουν 1,9% μεγαλύτερη πιθανότητα να αποσπών μεγαλύτερα εισοδήματα.

Οι μισθωτοί, αν και σαν μεταβλητή δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική, σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη εργασιακή κατάσταση παρουσιάζουν 0,3% μικρότερη πιθανότητα να αποσπών χαμηλότερα εισοδήματα.

Οι ελεύθεροι επαγγελματίες και αυτοαπασχολούμενοι, αν και σαν μεταβλητή δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική, σε σχέση με οποιαδήποτε άλλη εργασιακή κατάσταση παρουσιάζουν 1,6% μικρότερη πιθανότητα να αποσπών χαμηλότερα εισοδήματα.

Η πιθανότητα ο υπεύθυνος του νοικοκυριού να έχει και δευτερεύουσα απασχόληση ώστε να αυξάνει τα συνολικά εισοδήματα του νοικοκυριού, αν και δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική ως μεταβλητή, παρ' αυτά παρουσιάζει 3,8% μεγαλύτερη πιθανότητα να αποσπά μεγαλύτερα εισοδήματα.

Σχετικά με την πιθανότητα το νοικοκυριό να προβαίνει σε αποταμίευση, αυτά που κάνουν αποταμίευση έχουν 5,3% μεγαλύτερη πιθανότητα να συγκεντρώνουν μεγαλύτερα εισοδήματα. Ακόμα, η μεταβλητή είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Όσον αφορά την ιδιοκατοίκηση των νοικοκυριών, η συγκεκριμένη μεταβλητή δεν φαίνεται να ασκεί στατιστικά σημαντική επίδραση, παρόλα αυτά διαφαίνεται ότι τα άτομα που έχουν ιδιόκτητη κατοικία, ανήκουν στα υψηλά εισοδηματικά στρώματα, αφού παρουσιάζουν κατά 1,5% μεγαλύτερη πιθανότητα να αποσπών μεγαλύτερα εισοδήματα.

Αναφορικά με το μέγεθος της πρωτεύουσας κατοικίας του νοικοκυριού, όταν τα τ.μ αυξάνονται κατά ένα τετραγωνικό, το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού αυξάνεται κατά 0,1%. Επίσης, ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του υποδείγματος I, βρέθηκε ότι η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων που συζητήθηκαν παραπάνω, ερμηνεύει το 31,4% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δηλαδή το διαμορφωθέν συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών. Το ποσοστό αυτό θεωρείται σχετικά ικανοποιητικό, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται διαστρωματικά δεδομένα (όπως στην παρούσα ανάλυση) οπότε εμφανίζεται μεγάλη διαφοροποίηση στα βασικά χαρακτηριστικά των ατόμων. Τέλος, η τιμή της στατιστικής $F(=10,620)$ που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά, εκφράζει ότι τουλάχιστον ένας από τους συντελεστές είναι διάφορος από το μηδέν (σε επίπεδο σημαντικότητας 1%).

Επομένως, το υπόδειγμα περιγράφει μια στατιστικά σημαντική γραμμική σχέση ανάμεσα στο διαμορφωθέν εισόδημα για τα νοικοκυριά και των ερμηνευτικών μεταβλητών που περιγράφονται παραπάνω.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΤΑΝΑΛΩΤΙΚΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΝΟΙΚΟΚΥΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

10.1 Μεταβολή στην κουλτούρα κατανάλωσης

Σημαντικές αλλαγές εκτιμάται ότι θα σημειωθούν έως το 2010, στο ύψος των καταναλωτικών δαπανών και στο πρότυπο κατανάλωσης των ελληνικών νοικοκυριών, σύμφωνα με τη μελέτη των Μαντζουνέα και Στοφόρου «Εξελίξεις και Προβλέψεις της Ιδιωτικής Κατανάλωσης στην Ελλάδα» του Ιδρύματος Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). Η έρευνα αναφέρει ότι το καταναλωτικό πρότυπο του μέσου Ελληνικού νοικοκυριού διαμορφώνεται εκτός των οικονομικών παραγόντων (διαμορφωθείσες τιμές αγαθών και υπηρεσιών, διαθέσιμο εισόδημα) από μία σειρά κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Πιο συγκεκριμένα, μπορούν να αναφερθούν η έντονη συμμετοχή της γυναίκας στην αγορά εργασίας, η ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού, το επίπεδο εκπαίδευσης, η σύνθεση των νοικοκυριών, η ανεργία και οι επιπτώσεις της στις επιμέρους ηλικιακές ομάδες κ.ά., διαμορφώνουν διάφορα πρότυπα κατανάλωσης όπου για παράδειγμα, το έτοιμο φαγητό και το φαγητό εκτός οικίας καταλαμβάνουν όλο και υψηλότερη θέση σε μερίδιο δαπάνης των νοικοκυριών με άμεση μείωση της κατανάλωσης τροφίμων εντός οικίας. Συνεπώς, η κουλτούρα κατανάλωσης αναμένεται να παρουσιάσει μεταβολές κατά την δεκαετία που διανύουμε οι οποίες θα αποτελούν ανάμεσα στους άλλους παράγοντες και έκφραση της σύγκλισης σε επίπεδο κοινωνιών με τις ανεπτυγμένες οικονομίες της Ευρώπης και των ΗΠΑ. Σημαντικό ρόλο έρχεται να παίξει το ευρώ αφού το ευρωνόμισμα αποτελεί και αυτό έναν παράγοντα σύγκλισης σε επίπεδο θεσμών, κοινωνιών ανάμεσα στις χώρες της Ευρώπης.

10.2 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για τα Είδη Διατροφής

Για την ανάλυση της καταναλωτικής συμπεριφοράς των νοικοκυριών στην Ελλάδα, αναπτύσσονται υποδείγματα με σκοπό τη διερεύνηση των προσδιοριστικών παραγόντων διαμόρφωσης των δαπανών για βασικές κατηγορίες καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών.

Αυτές αφορούν δαπάνες για είδη διατροφής, για ρουχισμό, εκπαίδευση, ψυχαγωγία. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά τις δαπάνες για τα είδη διατροφής, οι παράγοντες, που θεωρείται ότι είναι δυνατό να διαμορφώνουν το ύψος τους, είναι ατομικά χαρακτηριστικά, όπως η ηλικία και η εκπαίδευση, οικογενειακά χαρακτηριστικά, όπως η ύπαρξη των παιδιών ή το μέγεθος του νοικοκυριού, οικονομικά χαρακτηριστικά, όπως το ύψος του εισοδήματος, καθώς και οι προτιμήσεις των καταναλωτών.

Πίνακας 10.1 : Περιγραφή των μεταβλητών του Υποδείγματος II	
Μεταβλητές	Περιγραφή
LnEXPFOODm (εξαρτημένη)	Ο λογάριθμός (ln) των μέσων μηνιαίων δαπανών του νοικοκυριού για τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά
LnHouseholdMonthlyY	Ο λογάριθμος (ln) του μηνιαίου Εισοδήματος του νοικοκυριού
Sex	=1 για τους άνδρες =0 για τις γυναίκες
Age	ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει την ηλικία του/της υπεύθυνου/ης (ή πρόσωπο αναφοράς) του νοικοκυριού (<i>min= 19, max=80, mean=39,10</i>)
Highest Education	=1 για τα άτομα πτυχιούχοι ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
HKids	=1 όταν το νοικοκυριό έχει παιδιά =0 δεν υπάρχουν παιδιά
HousMW	Ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει τον συνολικό αριθμό των εργαζόμενων μελών του νοικοκυριού (<i>min= 0, max=4, mean=1,76</i>)
EnhHousY	=1 όταν το εισόδημα καλύπτει πλήρως τις ανάγκες του νοικοκυριού =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
EuGrdDaily	=1 όταν ο ερωτώμενος υπολογίζει καθημερινά αξίες αγαθών σε δρχ. =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
DImpRepC2BN	=1 ο ερωτώμενος έχει θετική/πολύ θετική άποψη για τον αντίκτυπο στις συναλλαγές από κατάργηση κάποιων κερμάτων =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
WFood	=1 όταν το νοικοκυριό ψωνίζει μόνο σε εβδομαδιαία βάση τρόφιμα =0 σε κάθε άλλη περίπτωση

Επομένως, με τη χρήση της ανάλυσης της γραμμικής παλινδρόμησης εκτιμάται η διακύμανση των δαπανών για είδη διατροφής και εξετάζεται η επίδραση καθενός από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν.

Η εξίσωση των δαπανών για είδη διατροφής δίνεται:

$$\begin{aligned} \ln \text{EXPFOODm}_{2007} = & 1,386 + 0,008\text{Sex} + 0,004\text{Age} + 0,056\text{HighestEduc} + \\ & 0,088\text{HKids} + 0,065\text{HousMW} - 0,060\text{EnHousY} - 0,008\text{EuGrdDaily} + \\ & 0,026\text{DImpRepC2BN} + 0,116 \ln \text{HouseholdMonthlyY} + 0,183\text{WFood} + u_i \end{aligned} \quad (10.1)$$

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
(Σταθερά)	1,386	,220		6,307	,000
Sex	,008	,030	,013	,253	,801
Age	,004	,002	,178	2,615	,009
HKids	,088	,039	,154	2,275	,024
HousMW	,065	,018	,201	3,501	,001
EnhHousY	-,060	,037	-,087	-1,619	,106
EuGrdDaily	-,008	,014	-,031	-,576	,565
DImpRepC2BN	,026	,032	,043	,796	,426
highest education	,056	,032	,098	1,742	,083
lnHouseholdMonthlyY	,116	,066	,106	1,758	,080
WFood	,183	,109	,087	1,674	,095

Πίνακας 10.2: Συντελεστές παλινδρόμησης και στατιστική σημαντικότητα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες δαπανών για τρόφιμα του νοικοκυριού	
Μεταβλητές	Υπόδειγμα II
(Constant)	1,386*** (6,307)
Sex	0,008 (0,253)
Age	0,004*** (2,615)
HKids	0,088** (2,275)
HousMW	0,065*** (3,501)
EnhHousY	-0,060 (-1,619)
EuGrdDaily	-0,008 (-0,576)
DImpRepC2BN	0,026 (0,796)
highest education	0,056* (1,742)
lnHouseholdMonthlyY	0,116* (1,758)
WFood	0,183* (1,674)
N	320
R ²	0,196
R ² (διορθωμένο)	0,170
F	7,551***
Οι ενδείξεις ***, **, * υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, 5% και 10% αντίστοιχα ($p\text{-value}<0,01$, $p\text{-value}<0,05$ και $p\text{-value}<0,10$)	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t	

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης, προκύπτει ότι το φύλλο, αν και δεν βρέθηκε ο συντελεστής στατιστικά σημαντικός, οι άνδρες υπεύθυνοι νοικοκυριού έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να δαπανούν μεγαλύτερα ποσά.

Η ηλικία των υπεύθυνων νοικοκυριού επηρεάζει ελαφρώς θετικά τη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών, δηλαδή όταν αυξάνεται η ηλικία τα άτομα δαπανούν μεγαλύτερα ποσά σε είδη διατροφής. Επίσης, ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός, σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Ομοίως, η επίδραση του (ανώτατου) μορφωτικού επιπέδου, μολονότι βρέθηκε θετική, που πιθανά να ερμηνεύεται από το γεγονός ότι τα άτομα με υψηλό επίπεδο μόρφωσης είναι επιλεκτικά στην κατανάλωση των αγαθών και επομένως μπορεί να προτιμούν να επιλέγουν πιο ακριβά προϊόντα, οπότε και να εμφανίζονται υψηλότερες οι δαπάνες για είδη διατροφής. Επίσης, για αυτά ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 10%.

Όσον αφορά το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι το εισόδημα ασκεί θετική επίδραση στη διαμόρφωση των δαπανών για τρόφιμα αφού ο σχετικός συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 10%. Αυτό σημαίνει ότι όταν το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού αυξάνεται κατά μια ποσοστιαία μονάδα οι δαπάνες για διατροφή αυξάνονται περίπου κατά 11,6%.

Σχετικά με την επίδραση της ύπαρξης παιδιών στη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών για τρόφιμα, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά (με έστω ένα τέκνο) που έχουν παιδιά, δαπανούν μηνιαία μεγαλύτερα ποσά σε είδη διατροφής από τις οικογένειες που δεν έχουν παιδιά. Αυτό συμβαίνει αφενός γιατί αυξάνεται ο αριθμός των μελών της οικογένειας και κατ' επέκταση οι ανάγκες και αφετέρου γιατί τα παιδιά είναι πιθανό να έχουν ιδιαίτερες διατροφικές ανάγκες, τις οποίες η οικογένεια οφείλει να καλύψει. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 5%, ενώ από την τιμή του συντελεστή προκύπτει ότι οι δαπάνες για τρόφιμα στις οικογένειες με παιδιά είναι κατά 8,8% μεγαλύτερες από αυτές των οικογενειών χωρίς παιδιά.

Σχετικά με τον αριθμό των οικονομικά ενεργών στο νοικοκυριό, και πως επηρεάζουν τις δαπάνες για τροφή, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά με μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων δαπανούν μηνιαίως μεγαλύτερα ποσά κατά 6,5%. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Σχετικά με τις συνήθειες των νοικοκυριών αναφορικά με την συχνότητα προμήθειας και αγοράς ειδών διατροφής, σε εβδομαδιαία βάση, βρέθηκε πως τα νοικοκυριά που αγοράζουν εβδομαδιαίως τρόφιμα, δαπανούν κατά 18,3% μεγαλύτερα ποσά από αυτά που δεν προμηθεύονται τέτοια αγαθά σε συχνή βάση. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 10%.

Τα νοικοκυριά που δήλωσαν πως το συνολικό εισόδημα δεν τους επαρκεί για την κάλυψη των βασικών τους αναγκών, δαπανούν κατά κανόνα μικρότερα ποσά για τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά κατά 6%. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Το ευρώ σαν καθημερινό μέσο συναλλαγής, δεν θα μπορούσε να μην επηρεάζει θετικά ή αρνητικά στην διαμόρφωση των μηνιαίων δαπανών για τροφή. Οι ερωτώμενοι υπεύθυνοι / πρόσωπα αναφοράς, που σκέφτονται στις καθημερινές τους συναλλαγές ακόμα την δραχμή, βρέθηκε να δαπανούν ελαφρώς μικρότερα ποσά μηνιαίως για τρόφιμα. Πιθανότατα γιατί το ευρώ, ακόμα και έξι χρόνια μετά την εισαγωγή του στην ζωή των Ελλήνων, υπάρχουν άτομα, μεγαλύτερης ηλικίας οι οποίοι δεν εμπιστεύονται ή έχουν «αποδεχτεί» πλήρως το ευρώ. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Τέλος, οι ερωτώμενοι που πιστεύουν πως η κυκλοφορία των κερμάτων 1 & 2€ σε χαρτονόμισμα θα έχει θετικό / πολύ θετικό αντίκτυπο στις καθημερινές τους συναλλαγές έχουν 2,6% πιθανότητα να δαπανούν περισσότερα για τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά. Παρ' όλα αυτά, ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του υποδείγματος II, βρέθηκε ότι η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων που συζητήθηκαν παραπάνω, ερμηνεύει το 19,6% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δηλαδή, του ύψους των δαπανών για είδη διατροφής. Το ποσοστό αυτό δεν θεωρείται μη ικανοποιητικό, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται διαστρωματικά δεδομένα (όπως στην παρούσα ανάλυση) οπότε εμφανίζεται μεγάλη διαφοροποίηση στις προτιμήσεις των ατόμων, ενώ ποικίλοι προσωπικοί παράγοντες που δεν είναι δυνατό να συμπεριληφθούν σε ένα υπόδειγμα, εμποδίζουν την ανάπτυξη μιας κοινής τάσης στη συμπεριφορά των ατόμων. Τέλος, η τιμή της στατιστικής F που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά, εκφράζει ότι τουλάχιστον ένας από τους συντελεστές είναι διάφορος από το μηδέν (σε επίπεδο σημαντικότητας 1%).

Επομένως, το υπόδειγμα περιγράφει μια στατιστικά σημαντική γραμμική σχέση ανάμεσα στο ύψος των δαπανών για τρόφιμα και των ερμηνευτικών μεταβλητών που περιγράφονται παραπάνω.

10.3 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Καπνό και Ποτά

Πίνακας 10.3 : Περιγραφή των μεταβλητών του Υποδείγματος ΙΙΙ	
Μεταβλητές	Περιγραφή
LnEXPFOODm (εξαρτημένη)	Ο λογάριθμός (ln) των μέσων μηνιαίων δαπανών του νοικοκυριού για καπνό και ποτά
LnHouseholdMonthlyY	Ο λογάριθμος (ln) του μηνιαίου Εισοδήματος του νοικοκυριού
Sex	=1 για τους άνδρες =0 για τις γυναίκες
Age	ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει την ηλικία του/της υπεύθυνου/ης (ή πρόσωπο αναφοράς) του νοικοκυριού (<i>min= 19, max=80, mean=39,10</i>)
Highest Education	=1 για τα άτομα πτυχιούχοι ανώτατης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
HKids	=1 όταν το νοικοκυριό έχει παιδιά =0 δεν υπάρχουν παιδιά
HousMW	Ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει τον συνολικό αριθμό των εργαζόμενων μελών του νοικοκυριού (<i>min= 0, max=4, mean=1,76</i>)
EnhHousY	=1 όταν το εισόδημα καλύπτει πλήρως τις ανάγκες του νοικοκυριού =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
EuGrdDaily	=1 όταν ο ερωτώμενος υπολογίζει καθημερινά αξίες αγαθών σε δρχ. =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
DImpRepC2BN	=1 ο ερωτώμενος έχει θετική/πολύ θετική άποψη για τον αντίκτυπο στις συναλλαγές από κατάργηση κάποιων κερμάτων =0 σε κάθε άλλη περίπτωση
WTob	=1 όταν το νοικοκυριό ψωνίζει μόνο σε εβδομαδιαία βάση καπνό (τσιγάρα) =0 σε κάθε άλλη περίπτωση

Επομένως, με τη χρήση της ανάλυσης της γραμμικής παλινδρόμησης εκτιμάται η διακύμανση των δαπανών για καπνό - ποτά και εξετάζεται η επίδραση καθενός από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν.

Η εξίσωση των δαπανών δίνεται:

$$\ln \text{EXPALTOBm}_{2007} = 1,154 + 0,023\text{Sex} + 0,001\text{Age} - 0,008\text{HighestEduc} + \\ + 0,082\text{HKids} + 0,049\text{HousMW} - 0,008\text{EuGrdDaily} + 0,033\text{DImpRepC2BN} + \\ + 0,056\ln\text{HouseholdMonthlyY} + 0,369\text{WTob} + 0,144\text{LiveAln} + u_i \quad (10.2)$$

	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
	B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
(Constant)	1,154	,261		4,416	,000
lnHouseholdMonthlyY	,056	,083	,040	,681	,496
Sex	,023	,037	,032	,630	,529
Age	,001	,002	,031	,469	,639
HousMW	,049	,024	,119	2,028	,043
EuGrdDaily	-,008	,017	-,024	-,476	,634
highest education	-,008	,040	-,011	-,198	,843
WTob	,369	,037	,502	10,007	,000
DImpRepC2BN	,033	,040	,043	,828	,409
LivAln	,144	,056	,155	2,593	,010
HKids	,082	,049	,112	1,659	,098

Dependent Variable: LG10(EXPAITOBm)

Πίνακας 10.4: Συντελεστές παλινδρόμησης και στατιστική σημαντικότητα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες δαπανών για καπνό και ποτά του νοικοκυριού	
Μεταβλητές	Υπόδειγμα ΙΙΙ
(Σταθερά)	1,154*** (4,416)
lnHouseholdMonthlyY	0,056 (0,681)
Sex	0,023 (0,529)
Age	0,001 (0,469)
HousMW	0,049** (2,028)
EuGrdDaily	-0,008 (-0,476)
highest education	-0,008 (-0,198)
WTob	0,369*** (10,007)
DImpRepC2BN	0,033 (0,409)
LivAln	0,144*** (2,593)
HKids	0,082* (1,659)
N	304
R ²	0,296
R ² (διορθωμένο)	0,272
F	12,332***
Durbin-Watson	1,947
Οι ενδείξεις ***, **, * υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, 5% και 10% αντίστοιχα ($p\text{-value}<0,01$, $p\text{-value}<0,05$ και $p\text{-value}<0,10$)	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t	

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης, προκύπτει ότι το φύλλο, αν και δεν βρέθηκε ο συντελεστής στατιστικά σημαντικός, οι άνδρες υπεύθυνοι νοικοκυριού δαπανούν μεγαλύτερα ποσά για καπνό – ποτά (2,3%) από τις γυναίκες.

Η ηλικία των υπεύθυνων νοικοκυριού επηρεάζει ελαφρώς θετικά τη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών, δηλαδή όταν αυξάνεται η ηλικία τα άτομα δαπανούν μεγαλύτερα ποσά για ποτά καπνό. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός,.

Η επίδραση του (ανώτατου) μορφωτικού επιπέδου, βρέθηκε αρνητική, που πιθανά να ερμηνεύεται από το γεγονός ότι τα άτομα με χαμηλότερο επίπεδο μόρφωσης δαπανούν κατά κανόνα 0,8% μικρότερα ποσά για είδη καπνού -ποτά. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Όσον αφορά το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι όταν το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού αυξάνεται κατά μια ποσοστιαία μονάδα οι δαπάνες για καπνό-ποτά αυξάνονται περίπου κατά 5,6%. Για την συγκεκριμένη κατηγορία δαπανών δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός ο συντελεστής.

Σχετικά με την επίδραση της ύπαρξης παιδιών στη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά (με έστω ένα τέκνο) που έχουν παιδιά, δαπανούν μηνιαία μεγαλύτερα ποσά σε καπνό – ποτά, από τις οικογένειες που δεν έχουν παιδιά. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 10%, ενώ από την τιμή του συντελεστή προκύπτει ότι οι δαπάνες για ποτά και καπνό στις οικογένειες με παιδιά είναι κατά 8,2% μεγαλύτερες από αυτές των οικογενειών χωρίς παιδιά. *Θα πρέπει να αναφερθεί ότι η μεταβλητή των παιδιών λογίστηκε αυτούσια χωρίς καμία περεταίρω επεξεργασία, π.χ να κρατηθούν μόνο τα παιδιά ως 15 ετών.*

Τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά δαπανούν κατά 14,4% μεγαλύτερο μέρος του εισοδήματός τους σε ποτά καπνό. Επίσης, ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Σχετικά με τον αριθμό των οικονομικά ενεργών στο νοικοκυριό, και πως επηρεάζουν τις δαπάνες για καπνό-ποτά, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά με μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων δαπανούν μηνιαίως μεγαλύτερα ποσά για ποτά και καπνό. Για κάθε ενεργό μέλος η δαπάνη αυξάνεται κατά 4,9%. Αυτό είναι πιθανό να συμβαίνει διότι τα ενήλικα μέλη (πχ τέκνα) μπορεί να αποτελούν και οι ίδιοι καταναλωτές της εν λόγω κατηγορίας αγαθών. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Σχετικά με τις συνήθειες των νοικοκυριών αναφορικά με την συχνότητα προμήθειας και αγοράς αλκοολούχων ποτών και καπνού σε εβδομαδιαία βάση, βρέθηκε πως τα νοικοκυριά που αγοράζουν εβδομαδιαίως καπνό, τσιγάρα δαπανούν κατά 36,8% μεγαλύτερα ποσά από αυτά που δεν προμηθεύονται τέτοια αγαθά σε συχνή βάση. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Το ευρώ σαν καθημερινό μέσο συναλλαγής, δεν θα μπορούσε να μην επηρεάζει θετικά ή αρνητικά στην διαμόρφωση των μηνιαίων δαπανών για τροφή. Οι ερωτώμενοι υπεύθυνοι / πρόσωπα αναφοράς, που δεν σκέφτονται στις καθημερινές τους συναλλαγές ακόμα την δραχμή, βρέθηκε να δαπανούν ελαφρώς μικρότερα ποσά μηνιαίως για καπνό – ποτά (0,8%) Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Τέλος, οι ερωτώμενοι που πιστεύουν πως η κυκλοφορία των κερμάτων 1 & 2€ σε χαρτονόμισμα θα έχει θετικό / πολύ θετικό αντίκτυπο στις καθημερινές τους συναλλαγές έχουν 3,3% πιθανότητα να δαπανούν περισσότερα για τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά. Παρ' αυτά, ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του υποδείγματος III, βρέθηκε ότι η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων που συζητήθηκαν παραπάνω, ερμηνεύει το 29,6% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δηλαδή, του ύψους των δαπανών για είδη διατροφής. Το ποσοστό αυτό θεωρείται ικανοποιητικό, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται διαστρωματικά δεδομένα (όπως στην παρούσα ανάλυση) οπότε εμφανίζεται μεγάλη διαφοροποίηση στις προτιμήσεις των ατόμων, ενώ ποικίλοι προσωπικοί παράγοντες που δεν είναι δυνατό να συμπεριληφθούν σε ένα υπόδειγμα, εμποδίζουν την ανάπτυξη μιας κοινής τάσης στη συμπεριφορά των ατόμων. Τέλος, η τιμή της στατιστικής F ($=12,332$) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά, εκφράζει ότι τουλάχιστον ένας από τους συντελεστές είναι διάφορος από το μηδέν (σε επίπεδο σημαντικότητας 1%).

Επομένως, το υπόδειγμα περιγράφει μια στατιστικά σημαντική γραμμική σχέση ανάμεσα στο ύψος των δαπανών για αλκοολούχα ποτά και καπνό και των ερμηνευτικών μεταβλητών που περιγράφονται παραπάνω.

10.4 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Μετακινήσεις

Όσον αφορά τις δαπάνες για μετακινήσεις, οι παράγοντες που θεωρούνται ότι είναι δυνατό να διαμορφώνουν το ύψος των δαπανών είναι ατομικά χαρακτηριστικά, όπως το φύλο, η ηλικία, η εκπαίδευση, οικονομικά χαρακτηριστικά, όπως το ύψος του συνολικού εισοδήματος, καθώς και ο αριθμός των ιδιωτικής χρήσης αυτοκινήτων.

Επομένως, με τη χρήση της ανάλυσης της πολλαπλής παλινδρόμησης εκτιμάται η διακύμανση των δαπανών για μετακινήσεις και εξετάζεται η επίδραση καθενός από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν.

Η εξίσωση των δαπανών για μετακινήσεις δίνεται:

$$\begin{aligned} \text{Ln EXPTRANS}_i = & a_0 + a_1 \text{Sex} + a_2 \text{Age} + a_3 \text{HighestEducate} + \\ & a_4 \text{LnHouseholdMonthlyY} + a_5 \text{NCars} + u_i \end{aligned} \quad (10.3)$$

Όπου

- **Ln EXPTRANS_i**: είναι ο λογάριθμος των μηνιαίων δαπανών για μετακινήσεις.
- **Sex**: είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει το φύλο των ερωτώμενων και παίρνει την τιμή 1 στην περίπτωση των ανδρών και την τιμή 0 στην περίπτωση των γυναικών.
- **Age**: είναι η ηλικία των ερωτώμενων.
- **HighestEducate**: είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και παίρνει την τιμή 1, όταν τα άτομα έχουν ανώτατη τριτοβάθμια εκπαίδευση και 0 σε κάθε άλλη περίπτωση.
- **LnHouseholdMonthlyY**: είναι ο λογάριθμος του μηνιαίου εισοδήματος του νοικοκυριού
- **NCars**: είναι ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει τον αριθμό των αυτοκινήτων ανά οικογένεια, ενώ
- **u_i** : τα κατάλοιπα και αποτελούν το ανεξήγητο μέρος της διακύμανσης των δαπανών.

Model		Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig.
		B	Std. Error	Beta	B	Std. Error
1	(Constant)	1,080	,286		3,778	,000
	Sex	,028	,040	,040	,690	,491
	Age	-,002	,002	-,062	-1,014	,311
	NCars	,081	,025	,204	3,264	,001
	highest education	,001	,042	,002	,025	,980
	LnHouseholdMonthlyY	,231	,090	,164	2,567	,010

Οι συντελεστές της παλινδρόμησης και η στατιστική σημαντικότητά τους δίνονται στον Πίνακα 10.5.

Πίνακας 10.5: Συντελεστές παλινδρόμησης και στατιστική σημαντικότητα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες δαπανών για μεταφορές του νοικοκυριού	
Μεταβλητές	Υπόδειγμα IV
(Σταθερά)	1,080*** (3,778)
Sex	0,028 (0,690)
Age	-0,002 (-1,014)
NCars	0,081*** (3,264)
highest education	0,001 (0,025)
lnHouseholdMonthlyY	0,231*** (2,567)
N	275
R ²	0,095
R ² (διορθωμένο)	0,079
F	5,677***
Durbin-Watson	2,217
Οι ενδείξεις ***, **, * υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, 5% και 10% αντίστοιχα ($p\text{-value} < 0.01$, $p\text{-value} < 0.05$ και $p\text{-value} < 0.10$)	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t	

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης, προκύπτει ότι το φύλο επηρεάζει τη διαμόρφωση των δαπανών για μετακινήσεις, δηλαδή βρέθηκε ότι οι άνδρες εμφανίζουν μεγαλύτερες δαπάνες για μετακινήσεις από τις γυναίκες κατά 2,8%. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικός σημαντικός.

Επίσης, η ηλικία των ατόμων δεν επηρεάζει τη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών, αν και φαίνεται ότι όταν αυξάνεται η ηλικία μειώνονται ελαφρά και οι δαπάνες μετακινήσεων κατά 0,2%.

Από την άλλη μεριά, αν και η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντική, εντούτοις, διαφαίνεται μια θετική σχέση με τις δαπάνες για ιδιωτικές μεταφορές κατά 0,1%.

Το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι ασκεί επίδραση στη διαμόρφωση των δαπανών για μετακινήσεις, αφού ο σχετικός συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός, σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Αυτό είναι και απόλυτα λογικό αφού τα νοικοκυριά με υψηλότερα εισοδήματα πιθανώς να έχουν και περισσότερα οχήματα, ή μεγαλύτερης αξίας, ή να επιλέγουν πιο πολυτελή - άνετα μέσα μεταφοράς.

Το ύψος των δαπανών για μετακινήσεις εξαρτάται, επίσης, από τον αριθμό των ιδιωτικών αυτοκινήτων ανά οικογένεια. Προφανώς, όσο περισσότερα αυτοκίνητα έχει μια οικογένεια, αυξάνονται οι δαπάνες για μετακινήσεις. Για κάθε αυτοκίνητο που αποκτά μια οικογένεια μεταναστών, αυξάνεται η δαπάνη για μετακινήσεις κατά 8,1%. Προφανώς αυτό αντικατοπτρίζει τις δαπάνες για συντήρηση, ασφάλιση και καύσιμα. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του υποδείγματος IV, βρέθηκε ότι η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων που συζητήθηκαν παραπάνω, ερμηνεύει το 9,5% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δηλαδή, του ύψους των δαπανών για μετακινήσεις. Το ποσοστό αυτό θεωρείται ικανοποιητικό, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται διαστρωματικά δεδομένα.

Τέλος, η τιμή της στατιστικής F ($=5,667$) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά, εκφράζει ότι τουλάχιστον ένας από τους συντελεστές είναι διάφορος από το μηδέν (σε επίπεδο σημαντικότητας 1%).

Επομένως, το υπόδειγμα περιγράφει μια στατιστικά σημαντική γραμμική σχέση ανάμεσα στο ύψος των δαπανών για μετακινήσεις και των ερμηνευτικών μεταβλητών που περιγράφονται παραπάνω.

10.5 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Εκπαίδευση

Όσον αφορά τις δαπάνες για εκπαίδευση, η εκτίμηση των παραγόντων που επηρεάζουν τη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών για εκπαίδευση αφορά δείγμα 119 ατόμων, οι οποίοι έχουν παιδιά ή δαπανούν έστω κάποια ποσά μηνιαίως, με την υπόθεση ότι οι υπόλοιποι δεν έχουν δαπάνες εκπαίδευσης. Οι παράγοντες, που θεωρείται ότι είναι δυνατό

να διαμορφώνουν το ύψος τους, είναι ατομικά χαρακτηριστικά, όπως το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα, οικονομικά χαρακτηριστικά, όπως το ύψος του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού και οικογενειακά χαρακτηριστικά, όπως ο αριθμός των παιδιών.

Επομένως, με τη χρήση της ανάλυσης της πολλαπλής παλινδρόμησης εκτιμάται η διακύμανση των δαπανών για εκπαίδευση και εξετάζεται η επίδραση καθενός από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν.

Η εξίσωση των δαπανών για εκπαίδευση δίνεται:

$$\begin{aligned} LnEXPEDUm = a_0 + a_1Sex + a_2Age + a_3NumKids + a_4highest\ education \\ + a_5lnHouseholdMonthlyY + u_i \end{aligned} \quad (10.4)$$

Όπου,

- **LnEXPEDUm**: είναι ο λογάριθμος των μηνιαίων δαπανών για εκπαίδευση.
- **Sex**: είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει το φύλο των ερωτώμενων και παίρνει την τιμή 1 στην περίπτωση των ανδρών και την τιμή 0 στην περίπτωση των γυναικών.
- **Age**: είναι η ηλικία των ερωτώμενων.
- **Numkids**: ποσοτική μεταβλητή που περιγράφει τον αριθμό των παιδιών ανά οικογένεια.
- **Highest education**: είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και παίρνει την τιμή 1, όταν τα άτομα έχουν ανώτατη εκπαίδευση και 0 σε κάθε άλλη περίπτωση.
- **lnHouseholdMonthlyY**: είναι ο λογάριθμος του συνολικού μηνιαίου εισοδήματος του νοικοκυριού.
- **u_i**: τα κατάλοιπα και αποτελούν το ανεξήγητο μέρος της διακύμανσης των δαπανών.

Οι συντελεστές της παλινδρόμησης και η στατιστική σημαντικότητά τους δίνονται στον Πίνακα 10.6

Πίνακας 10.5: Συντελεστές παλινδρόμησης και στατιστική σημαντικότητα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες δαπανών για εκπαίδευση	
Μεταβλητές	Υπόδειγμα V
(Σταθερά)	0,931 (1,386)
highest education	0,219*** (2,449)
lnHouseholdMonthlyY	0,202 (1,018)
Sex	0,027 (0,307)
Age	0,000 (-0,089)
NumKids	0,115*** (1,878)
N	119
R ²	0,096
R ² (διορθωμένο)	0,056
F	2,394**
Durbin-Watson	1,845
Οι ενδείξεις ***, **, * υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, 5% και 10% αντίστοιχα (<i>p-value</i> < 0.01, <i>p-value</i> < 0.05 και <i>p-value</i> < 0.10)	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής <i>t</i>	

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης, προκύπτει ότι η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου είναι θετική και ο συντελεστής είναι στατιστικά σημαντικός, γεγονός που συμφωνεί απόλυτα με την βιβλιογραφία σχετικά με τη διαμόρφωση των δαπανών για εκπαίδευση. Τα άτομα που έχουν ανώτερο ή ανώτατο μορφωτικό επίπεδο δαπανούν περισσότερα χρήματα για την εκπαίδευση των παιδιών τους, ενώ τα άτομα που σπουδάζουν σε τριτοβάθμιο επίπεδο (φοιτητές) έχουν αυξημένες εκπαιδευτικές δαπάνες (π.χ. αγορά βιβλίων και συγγραμμάτων). Πράγματι, βρέθηκε ότι τα άτομα με ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό επίπεδο δαπανούν περίπου 21,9% περισσότερο στην εκπαίδευση σχετικά με τα άτομα χαμηλότερο επιπέδου. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 1%.

Το εισόδημα, ως ερμηνευτική μεταβλητή των δαπανών για εκπαίδευση, χρησιμοποιείται στα υποδείγματα που αντιμετωπίζουν την εκπαίδευση ως καταναλωτικό και όχι ως επενδυτικό αγαθό. Αν και ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός,

παρόλ' αυτά, διαφαίνεται μια θετική σχέση μεταξύ εισοδήματος και δαπανών για εκπαίδευση.

Όσον αφορά το φύλο των ερωτώμενων υπεύθυνων νοικοκυριού, αν και δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός ο παράγοντας, διαφαίνεται μια θετική σχέση οι άνδρες να δαπανούν περισσότερα από τις γυναίκες. Σχετικά με την ηλικία των ερωτώμενων, ο συντελεστής δεν βρέθηκε να είναι στατιστικά σημαντικός, δεν επηρεάζει τη διαμόρφωση των δαπανών για εκπαίδευση, δηλαδή δεν βρέθηκε διαφορά στη συμπεριφορά ανδρών και γυναικών.

Επιπλέον, όπως ήταν αναμενόμενο όταν αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών σε μια οικογένεια, αυξάνονται οι ανάγκες για την εκπαίδευσή τους και επομένως, αυξάνονται οι σχετικές δαπάνες. Έτσι, με την προσθήκη κάθε παιδιού, οι δαπάνες αυξάνονται κατά 11,5%. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 10%.

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του υποδείγματος V, βρέθηκε ότι η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων που συζητήθηκαν παραπάνω, ερμηνεύει το 9,6% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δηλαδή, του ύψους των δαπανών για εκπαίδευση.

Τέλος, η τιμή της στατιστικής F ($=2,394$) που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά, εκφράζει ότι τουλάχιστον ένας από τους συντελεστές είναι διάφορος από το μηδέν (σε επίπεδο σημαντικότητας 5%).

Επομένως, το υπόδειγμα περιγράφει μια στατιστικά σημαντική γραμμική σχέση ανάμεσα στο ύψος των δαπανών για εκπαίδευση και των ερμηνευτικών μεταβλητών που περιγράφονται παραπάνω.

10.6 Προσδιοριστικοί Παράγοντες Διαμόρφωσης των Δαπανών για Ψυχαγωγία

Όσον αφορά τις δαπάνες για ψυχαγωγία, οι παράγοντες, που θεωρείται ότι είναι δυνατό να διαμορφώνουν το ύψος τους, είναι ατομικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού, όπως το φύλο, η ηλικία και η εκπαίδευση, η ύπαρξη παιδιών στο νοικοκυριό, οικονομικά χαρακτηριστικά, όπως το ύψος του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού, δευτερεύουσα απασχόληση κ.λ.π

Επομένως, με τη χρήση της ανάλυσης της πολλαπλής παλινδρόμησης εκτιμάται η διακύμανση των δαπανών για ψυχαγωγία και εξετάζεται η επίδραση καθενός από τους παράγοντες που αναφέρθηκαν.

Η εξίσωση των δαπανών για ψυχαγωγία δίνεται:

$$\begin{aligned} \text{LnEXPRCm} = a_0 + a_1\text{Sex} + a_2\text{Age} + a_3\text{HKids} + a_4\text{highest education} + \\ + a_5\text{lnHouseholdMonthlyY} + a_6\text{HSecJob} + a_7\text{EnhHousY} + u_i \end{aligned} \quad (10.5)$$

Όπου,

- **LnEXPRCm:** είναι ο λογάριθμος των μηνιαίων δαπανών του νοικοκυριού για ψυχαγωγία.
- **Sex:** είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει το φύλο των ερωτώμενων και παίρνει την τιμή 1 στην περίπτωση των ανδρών και την τιμή 0 στην περίπτωση των γυναικών.
- **Age:** είναι η ηλικία των ερωτώμενων υπεύθυνων νοικοκυριού ή προσώπων αναφοράς του νοικοκυριού.
- **highest education:** είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων και παίρνει την τιμή 1, όταν τα άτομα έχουν ανώτατη εκπαίδευση και 0 σε κάθε άλλη περίπτωση.
- **lnHouseholdMonthlyY:** είναι ο λογάριθμος του συνολικού μηνιαίου εισοδήματος του νοικοκυριού.
- **HSecJob:** είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει την πιθανότητα δευτερεύουσας οικονομικής δραστηριότητας και παίρνει την τιμή 1 όταν τα άτομα έχουν δευτερεύουσα εργασία και 0 στην άλλη περίπτωση.
- **EnhHousY:** είναι ψευδομεταβλητή που περιγράφει την πιθανότητα κάλυψης των ουσιαστικών αναγκών του νοικοκυριού και παίρνει την τιμή 1 όταν το νοικοκυριό καλύπτει τις ανάγκες του από το συνολικό εισόδημα και 0 στην άλλη περίπτωση.
- **u_i :** τα κατάλοιπα και αποτελούν το ανερμήνευτο μέρος της διακύμανσης των δαπανών.

Οι συντελεστές της παλινδρόμησης και η στατιστική σημαντικότητά τους δίνονται στον Πίνακα 10.6

Πίνακας 10.6: Συντελεστές παλινδρόμησης και στατιστική σημαντικότητα για τους προσδιοριστικούς παράγοντες δαπανών για ψυχαγωγία	
Μεταβλητές	Υπόδειγμα VI
(Σταθερά)	0,617** (2,324)
Sex	-0,012 (-0,296)
Age	0,002 (0,732)
highest education	0,069* (1,662)
lnHouseholdMonthlyY	0,316*** (3,867)
HKids	-0,078 (-1,568)
HSecJob	0,069 (0,959)
EnhHousY	0,114** (2,293)
N	295
R ²	0,111
R ² (διορθωμένο)	0,089
F	5,113***
Durbin-Watson	2,135
Οι ενδείξεις ***, **, * υποδηλώνουν στατιστική σημαντικότητα σε επίπεδο 1%, 5% και 10% αντίστοιχα ($p\text{-value}<0.01$, $p\text{-value}<0.05$ και $p\text{-value}<0.10$)	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t	

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης, προκύπτει ότι το φύλο δεν επηρεάζει σημαντικά τη διαμόρφωση των δαπανών για ψυχαγωγία, δηλαδή δεν βρέθηκε ουσιαστική διαφορά στη συμπεριφορά ανδρών και γυναικών (οι γυναίκες έχουν 1,2% πιθανότητα να δαπανούν μεγαλύτερα ποσά). Η ηλικία των ερωτώμενων δεν επηρεάζει τη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών, αφού και ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Από την άλλη μεριά, η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου βρέθηκε θετική και ο συντελεστής στατιστικά σημαντικός (σε επίπεδο σημαντικότητας 10%), που πιθανά να

ερμηνεύεται από το γεγονός ότι τα άτομα με υψηλό επίπεδο μόρφωσης επιλέγουν ενδεχομένως, αγαθά υψηλού επιπέδου. Συγκεκριμένα, τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο καταναλώνουν 6,9% περισσότερο για την κατηγορία ψυχαγωγία – πολιτισμός.

Το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι ασκεί έντονα θετική επίδραση στη διαμόρφωση των δαπανών ψυχαγωγίας, αφού ο σχετικός συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και μάλιστα σε επίπεδο σημαντικότητας 1%. Αυτό σημαίνει ότι όταν το εισόδημα των ατόμων αυξάνεται κατά μια ποσοστιαία μονάδα οι δαπάνες ψυχαγωγίας αυξάνονται περίπου κατά 31,6%.

Η ύπαρξη παιδιών στο νοικοκυριό, δεν βρέθηκε να ασκεί στατιστικά σημαντική επίδραση, όπως συμβαίνει αντίστοιχα και με τους υπεύθυνους που πραγματοποιούν κάποια δευτερεύουσα επαγγελματική δραστηριότητα.

Τέλος, τα νοικοκυριά που δηλώνουν πως ικανοποιούν πλήρως τις ανάγκες τους από τα εισοδήματά τους, βρέθηκε ότι ασκούν θετική επίδραση στην διαμόρφωση δαπανών ψυχαγωγίας και πολιτισμού (δαπανούν 11,4% μεγαλύτερα ποσά από αυτά που δεν καλύπτουν τις ανάγκες τους), αφού ο σχετικός συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο σημαντικότητας 5%.

Όσον αφορά την ερμηνευτικότητα του υποδείγματος VI, βρέθηκε ότι η συνδυασμένη επίδραση των παραγόντων που συζητήθηκαν παραπάνω, ερμηνεύει το 11,1% της διακύμανσης της εξαρτημένης μεταβλητής δηλαδή, του ύψους των δαπανών για ψυχαγωγία. Το ποσοστό αυτό θεωρείται ικανοποιητικό, στις περιπτώσεις που χρησιμοποιούνται διαστρωματικά δεδομένα (όπως στην παρούσα ανάλυση) οπότε εμφανίζεται μεγάλη διαφοροποίηση στις προτιμήσεις των ατόμων, ενώ ποικίλοι προσωπικοί παράγοντες που δεν είναι δυνατό να συμπεριληφθούν σε ένα υπόδειγμα, εμποδίζουν την ανάπτυξη μιας κοινής τάσης στη συμπεριφορά των ατόμων. Τέλος, η τιμή της στατιστικής $F(=5,113)$ που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά, εκφράζει ότι τουλάχιστον ένας από τους συντελεστές είναι διάφορος από το μηδέν (σε επίπεδο σημαντικότητας 1%). Επομένως, το υπόδειγμα περιγράφει μια στατιστικά σημαντική γραμμική σχέση ανάμεσα στο ύψος των δαπανών για ψυχαγωγία και των ερμηνευτικών μεταβλητών που περιγράφονται παραπάνω.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο σκοπός της παρούσας μελέτης ήταν η ανάλυση της καταναλωτικής συμπεριφοράς των ελληνικών νοικοκυριών, λαμβάνοντας υπόψη τις οποιαδήποτε μεταβολές έχει επιφέρει η έλευση του νομίσματος ευρώ στην καθημερινότητα των Ελλήνων. Παράλληλα, αναπτύχθηκαν διάφορα οικονομετρικά υποδείγματα που ερμηνεύουν σε ένα μεγάλο μέρος την συμπεριφορά των ελληνικών νοικοκυριών εν έτει 2007.

Η έρευνα βασίστηκε στην διαπίστωση ότι η έλευση του ευρώ, επέφερε σημαντικές αλλαγές στην ελληνική οικονομία γενικότερα, αλλά ειδικότερα στον τρόπο που τα νοικοκυριά διαχειρίζονται τα εισοδήματά τους και σχεδιάζουν τις καταναλωτικές τους προτιμήσεις. Το ευρώ αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο, εργαλείο αλλά και σύμβολο της Ενωμένης Ευρώπης. Ένα μέσο που σε μακροοικονομικό επίπεδο, μαζί με κάποιες οικονομικές εξελίξεις διεθνώς λειτούργησε ευεγερτικά για διάφορους τομείς της ελληνικής οικονομίας, αλλά σε μικροοικονομικό επίπεδο, όπως στα νοικοκυριά οδήγησε σε συρρίκνωση του πλούτου τους, σε ακρίβεια για ορισμένα βασικά είδη διατροφής τα οποία με την εισαγωγή του ευρώ και για τα πρώτα χρόνια παρατηρήθηκαν στρογγυλοποιήσεις προς τα πάνω. Παράλληλα, τα νοικοκυριά αύξησαν τις καταναλωτικές του δαπάνες, έχοντας πια ευρεία δυνατότητα χορηγήσεων από το τραπεζικό σύστημα, λόγω και της ευρύτατης μείωσης των επιτοκίων χορηγήσεων, με αποτέλεσμα σήμερα μεγάλο μέρος των νοικοκυριών να αντιμετωπίζουν προβλήματα να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους. Ακριβώς αυτό το σημείο αποτέλεσε το κίνητρο για να διεκπεραιωθεί αυτή η έρευνα, σε ένα αντικείμενο ιδιαίτερος πρόσφατο αλλά και εντόνως επίκαιρο.

Για την επίτευξη των επιμέρους στόχων της έρευνας, επιχειρήθηκε αρχικά η βιβλιογραφική επισκόπηση των επιστημονικών θεωρητικών και εμπειρικών μελετών που έχουν πραγματοποιηθεί για τα νοικοκυριά και δη τα ελληνικά. Επιπλέον, με πρωτογενή και δευτερογενή στοιχεία από διεθνείς οργανισμούς (Eurostat, Comission) και ελληνικούς φορείς (Ε.Σ.Υ.Ε., ΤτΕ, Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, IOBE) έγινε επεξεργασία των διαθέσιμων για την χώρα μας δεδομένων σχετικά με τα εισοδήματα και άλλα δημογραφικά στοιχεία ελληνικών νοικοκυριών.

Χάριν της έρευνας, συγκεντρώθηκαν στοιχεία με την χρήση προσωπικών ερωτηματολογίων προς τους υπεύθυνους των νοικοκυριών, από 330 νοικοκυριά της

ευρύτερης περιοχής του νομού Αττικής. Τα στοιχεία αυτά αφορούν ατομικά, κοινωνικά οικονομικά χαρακτηριστικά τους, καθώς και μια αναλυτική διερεύνηση των καταναλωτικών τους προτιμήσεων και συνηθειών. Παράλληλα, έγινε μια προσπάθεια διερεύνησης της βαρύτητας του ευρώ και πώς αυτό έχει σήμερα (εν έτει 2007) μεταβάλλει σε ένα μεγάλο μέρος τις καταναλωτικές δαπάνες των νοικοκυριών, συγκριτικά με το παρελθόν (2001).

Αρχικά λοιπόν εκτιμήθηκαν οι προσδιοριστικοί παράγοντες που ερμηνεύουν την διαμόρφωση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού σήμερα, λαμβάνοντας όσο το περισσότερο περισσότερες ερμηνευτικές μεταβλητές. Όπως και σε σχετικές εμπειρικές μελέτες, η διαμόρφωση του συνολικού εισοδήματος του νοικοκυριού αποτελεί κριτήριο που διαμορφώνει σημαντικά το επίπεδο ευρωστίας του νοικοκυριού, τις καταναλωτικές συνήθειες, την εν γένει οικονομική συμπεριφορά του ως πρωτεύουσα μονάδα του οικονομικού κυκλώματος. Κατά συνέπεια αποτελεί μια πολύ σημαντική ερμηνευτική μεταβλητή της καταναλωτικής συμπεριφοράς των νοικοκυριών.

Ως βασικοί προσδιοριστικοί παράγοντες της διαμόρφωσης του εισοδήματος λαμβάνονται υπόψη τα ατομικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων - οι οποίοι αποτελούν για την παρούσα έρευνα τους υπεύθυνους νοικοκυριού ή εν τη απουσία τους τα πρόσωπα αναφοράς - όπως το φύλο του υπευθύνου, η ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης, η απασχόληση (επάγγελμα, κλάδος οικονομικής δραστηριότητας), οικογενειακή κατάσταση, ύπαρξη παιδιών και αριθμός τους. Από εκεί και πέρα, σημαντικό ρόλο στην διαμόρφωση του συνολικού εισοδήματος, και όχι λαμβάνοντας υπόψη μόνο τα χαρακτηριστικά του βασικού υπευθύνου, αποτελούν και ο αριθμός των μελών του νοικοκυριού, που είναι οικονομικώς ενεργοί και συνεισφέρουν στις δαπάνες του νοικοκυριού, δηλαδή τα μέλη που εργάζονται και έχουν παράλληλα και προσωπικές καταναλωτικές προτιμήσεις (π.χ. σύζυγος και τέκνα). Ακόμα, η πιθανότητα ο υπεύθυνος να ασκεί και δευτερεύουσα οικονομική δραστηριότητα, ο βαθμός ιδιοκατοίκησης αλλά και το μέγεθος της κατοικίας αποτελούν μέτρα προσδιορισμού της συνολικής ευρωστίας του νοικοκυριού.

Με την χρήση του υποδείγματος της (linear regression) παλινδρόμησης, βρέθηκε ότι το συνολικό διαμορφωθέν εισόδημα του νοικοκυριού επηρεάζεται και εξαρτάται από το φύλο και την ηλικία του υπευθύνου ή το πρόσωπο αναφοράς του νοικοκυριού, την ανώτατη τριτοβάθμια εκπαίδευση του υπευθύνου, την οικογενειακή κατάσταση πχ έγγαμος, τον αριθμό των συνολικά οικονομικά ενεργών μελών του νοικοκυριού, την δυνατότητα του

νοικοκυριού να προβαίνει σε αποταμίευση και το μέγεθος της πρωτευούσης κατοικίας του νοικοκυριού.

Ακολουθώντας την μεθοδολογία που εφαρμόζεται στις μελέτες που εξετάζουν την καταναλωτική συμπεριφορά, εξετάστηκαν οι δαπάνες των νοικοκυριών και υπολογιστήκαν οι μέσοι όροι τους σε δυο περιόδους αναφοράς, για κάθε κατηγορία δαπάνης, όπως αυτές διακρίνονται από την ΕΣΥΕ και αναφέρονται και ως «καλάθι της νοικοκυράς». Τις περιόδους αποτελούν το έτος αναφοράς 2001 (προ εισαγωγής του ευρώ) και το έτος αναφοράς 2007. Ακολούθως υπολογιστήκαν οι ποσοστιαίες μεταβολές στην διαμόρφωση των καταναλωτικών τους δαπανών και προτιμήσεων, ώστε να γίνει σύγκριση στην αλλαγή των δαπανών των νοικοκυριών μέσα σε αυτό το χρονικό διάστημα.

Αναφορικά με την ανάπτυξη υποδειγμάτων καταναλωτικής συμπεριφοράς για διάφορες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών επιλέχτηκε η ανάπτυξη υποδειγμάτων για είδη διατροφής και μη αλκοολούχων ποτών, καπνού και αλκοολούχων ποτών, ιδιωτικές μετακινήσεις, εκπαίδευση, ψυχαγωγία και πολιτισμό.

Αναφορικά με τις δαπάνες των νοικοκυριών για είδη διατροφής, από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης, προκύπτει ότι η ηλικία των υπεύθυνων νοικοκυριού επηρεάζει ελαφρώς θετικά τη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών, δηλαδή όταν αυξάνεται η ηλικία τα άτομα δαπανούν μεγαλύτερα ποσά σε είδη διατροφής. Ομοίως, η επίδραση του (ανώτατου) μορφωτικού επιπέδου, μολονότι βρέθηκε θετική, που πιθανά να ερμηνεύεται από το γεγονός ότι τα άτομα με υψηλό επίπεδο μόρφωσης είναι επιλεκτικά στην κατανάλωση των αγαθών και επομένως μπορεί να προτιμούν να επιλέγουν πιο ακριβά προϊόντα, οπότε και να εμφανίζονται υψηλότερες οι δαπάνες για είδη διατροφής. Όσον αφορά το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι το εισόδημα ασκεί θετική επίδραση στη διαμόρφωση των δαπανών για τρόφιμα. Σχετικά με την επίδραση της ύπαρξης παιδιών στη διαμόρφωση του ύψους των δαπανών για τρόφιμα, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά (με έστω ένα τέκνο) που έχουν παιδιά, δαπανούν μηνιαία μεγαλύτερα ποσά σε είδη διατροφής από τις οικογένειες που δεν έχουν παιδιά. Ακόμα, σχετικά με τον αριθμό των οικονομικά ενεργών στο νοικοκυριό, και πως επηρεάζουν τις δαπάνες για τροφή, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά με μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων δαπανούν μηνιαίως μεγαλύτερα ποσά. Επίσης, αναφορικά με τις συνήθειες των νοικοκυριών για την συχνότητα προμήθειας και αγοράς ειδών διατροφής, σε εβδομαδιαία βάση, βρέθηκε πως τα νοικοκυριά που αγοράζουν εβδομαδιαίως

τρόφιμα δαπανούν σημαντικά μεγαλύτερα ποσά από αυτά που δεν προμηθεύονται τέτοια αγαθά σε συχνή βάση.

Διερευνώντας τις δαπάνες για καπνό – ποτά, προέκυψε πως λόγω της ύπαρξης παιδιών στο νοικοκυριό, τα νοικοκυριά (με έστω ένα τέκνο) που έχουν παιδιά, δαπανούν μηνιαία μεγαλύτερα ποσά σε καπνό – ποτά, από τις οικογένειες που δεν έχουν παιδιά. Ακόμα, τα μονοπρόσωπα νοικοκυριά, δαπανούν περισσότερο κατά 14,4%. Σχετικά με τον αριθμό των οικονομικά ενεργών στο νοικοκυριό, και πως επηρεάζουν τις δαπάνες για καπνό-ποτά, βρέθηκε ότι τα νοικοκυριά με μεγαλύτερο αριθμό εργαζομένων δαπανούν μηνιαίως μεγαλύτερα ποσά για ποτά και καπνό. Για κάθε ενεργό μέλος η δαπάνη αυξάνεται κατά 4,9%. Σχετικά με τις συνήθειες των νοικοκυριών αναφορικά με την συχνότητα προμήθειας και αγοράς αλκοολούχων ποτών και καπνού σε εβδομαδιαία βάση, βρέθηκε πως τα νοικοκυριά που αγοράζουν εβδομαδιαίως καπνό, τσιγάρα δαπανούν κατά 36,8% μεγαλύτερα ποσά από αυτά που δεν προμηθεύονται τέτοια αγαθά σε συχνή βάση.

Αναφορικά των δαπανών για ιδιωτικές μετακινήσεις, βρέθηκε πως το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι ασκεί επίδραση στη διαμόρφωση των δαπανών για μετακινήσεις. Αυτό είναι και απόλυτα λογικό αφού τα νοικοκυριά με υψηλότερα εισοδήματα πιθανώς να έχουν και περισσότερα οχήματα, ή μεγαλύτερης αξίας, ή να επιλέγουν πιο πολυτελή - άνετα μέσα μεταφοράς. Το ύψος των δαπανών για μετακινήσεις εξαρτάται, επίσης, από τον αριθμό των ιδιωτικών αυτοκινήτων ανά οικογένεια. Προφανώς, όσο περισσότερα αυτοκίνητα έχει μια οικογένεια, αυξάνονται οι δαπάνες για μετακινήσεις. Για κάθε αυτοκίνητο που αποκτά μια οικογένεια μεταναστών, αυξάνεται η δαπάνη για μετακινήσεις κατά 8,1%. Προφανώς αυτό αντικατοπτρίζει τις δαπάνες για συντήρηση, ασφάλιση και καύσιμα και κτήση νέων οχημάτων μέσω δανεισμού.

Από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παλινδρόμησης για τις δαπάνες εκπαίδευσης, προκύπτει ότι η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου είναι θετική. Τα άτομα που έχουν ανώτερο ή ανώτατο μορφωτικό επίπεδο δαπανούν περισσότερα χρήματα για την εκπαίδευση των παιδιών τους, ενώ τα άτομα που σπουδάζουν σε τριτοβάθμιο επίπεδο (φοιτητές) έχουν αυξημένες εκπαιδευτικές δαπάνες (π.χ. αγορά βιβλίων και συγγραμμάτων). Πράγματι, βρέθηκε ότι τα άτομα με ανώτερο ή ανώτατο εκπαιδευτικό επίπεδο δαπανούν περίπου 21,9% περισσότερο στην εκπαίδευση σχετικά με τα άτομα χαμηλότερο επιπέδου. Επιπλέον, όπως ήταν αναμενόμενο όταν αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών σε μια οικογένεια,

αυξάνονται οι ανάγκες για την εκπαίδευσή τους και επομένως, αυξάνονται οι σχετικές δαπάνες. Έτσι, με την προσθήκη κάθε παιδιού, οι δαπάνες αυξάνονται κατά 11,5%.

Το τελευταίο υπόδειγμα που εξετάστηκε αφορούσε την διαμόρφωση των δαπανών για ψυχαγωγία και πολιτισμό. Σε αυτήν την κατηγορία, σημαντικό ρόλο και βαρύτητα παρουσιάζει η θετική επίδραση του μορφωτικού επιπέδου, που πιθανά να ερμηνεύεται από το γεγονός ότι τα άτομα με υψηλό επίπεδο μόρφωσης επιλέγουν ενδεχομένως, αγαθά υψηλού επιπέδου. Συγκεκριμένα, τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο καταναλώνουν 6,9% περισσότερο για την κατηγορία ψυχαγωγία – πολιτισμός. Το εισόδημα, που αποτελεί τη βασικότερη ερμηνευτική μεταβλητή στα υποδείγματα που αναλύουν την καταναλωτική συμπεριφορά, βρέθηκε ότι ασκεί έντονα θετική επίδραση στη διαμόρφωση των δαπανών ψυχαγωγίας. Αυτό σημαίνει ότι όταν το εισόδημα των ατόμων αυξάνεται κατά μια ποσοστιαία μονάδα οι δαπάνες ψυχαγωγίας αυξάνονται περίπου κατά 31,6%. Τέλος, τα νοικοκυριά που δηλώνουν πως ικανοποιούν πλήρως τις ανάγκες τους από τα εισοδήματά τους, βρέθηκε ότι ασκούν θετική επίδραση στην διαμόρφωση δαπανών ψυχαγωγίας και πολιτισμού δαπανώντας 11,4% μεγαλύτερα ποσά από αυτά που δεν καλύπτουν τις ανάγκες τους.

Στην παρούσα μελέτη, έγινε προσπάθεια να αναλυθεί η καταναλωτική συμπεριφορά των ελληνικών νοικοκυριών σε σχέση με την έλευση του νομίσματος ευρώ. Είναι αντιληπτό και παραδεκτό ότι θα μπορούσαν να παρουσιαστούν πιο εξειδικευμένα υποδείγματα, ειδικά αν υπήρχε η δυνατότητα διερεύνησης των προσδιοριστικών παραγόντων διαμόρφωσης δαπανών των νοικοκυριών το 2001. Το ευρώ αποτελεί ακόμα και σήμερα «ταμπού» για την μέση ελληνική οικογένεια, ένα νόμισμα το οποίο θεωρούν ότι ευθύνεται αποκλειστικά για τις όποιες αρνητικές και δυσμενείς εξελίξεις στα εισοδήματά τους και στον τρόπο που τα διαχειρίζονται. Αυτό από μόνο του αποτελεί γεγονός που δεν διευκολύνει την απρόσκοπτη διερεύνηση της μεταβολής της καταναλωτικής πίστης και δαπάνης. Παράλληλα, σκόπιμο θα ήταν να μελετηθεί ενδελεχώς μελλοντικά, όχι η μεταβολή των δαπανών των ελληνικών μόνο νοικοκυριών, αλλά και διεθνώς στους κόλπους των ήδη ενταγμένων αλλά και υπό ένταξη χωρών στην ΟΝΕ νοικοκυριών, με συγκριτικά στοιχεία και δειγματοληπτικές μελέτες. Ακόμα, αυτό που θα μπορούσε να είναι αντικείμενο μιας περαιτέρω έρευνας είναι οι ετήσιες μεταβολές στην καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών, από την εισαγωγή του ευρωνομίσματος και μετά, σε ετήσια βάση, διότι έτσι μια σύγκριση τιμών αγαθών και

υπηρεσιών μέσα σε σύντομα χρονικά διαστήματα είναι πιο αντιπροσωπευτική των επιρροών που δύναται να ασκεί το ευρώ και οι λοιποί προσδιοριστικοί παράγοντες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

A. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά

1. Φύλο:

Άνδρας ☐ Γυναίκα ☐

2. Πόσο Ετών είστε:

3. Δήμος μόνιμης κατοικίας:

4. Οικογενειακή Κατάσταση

Άγαμος /η ☐

Έγγαμος /η ☐

Διαζευγμένος /η ☐

Συμβίωση ☐

Χήρος /α ☐

5. Έχετε παιδιά;

Ναι ☐ Όχι ☐

6. Αν ναι, πόσα παιδιά έχετε;

7. Αν ναι, ποία είναι η ηλικία του/ων παιδιού/ών σας;

1 ο τέκνο..... 2 ο 3 ο 4 ο

8. Κατάσταση διαμονής μελών νοικοκυριού

Μόνος/η ☐

Με σύντροφο ☐

Συγκατοίκηση ☐

Με τα τέκνα ☐

Άλλο..... ☐

B. Κοινωνικά - Οικονομικά Χαρακτηριστικά

9. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο (που έχετε ολοκληρώσει) ;

Αγράμματος ☐

Δημοτικό ☐

Γυμνάσιο ☐

Λύκειο / Εξατάξιο Γυμνάσιο / ΤΕΛ, ΤΕΣ, Πολυκλαδικό Λύκειο ☐

ΙΕΚ - ΤΕΕ ή Ανώτερη Σχολή ☐

ΑΕΙ / ΤΕΙ ☐

Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος ☐

Κάτοχος Διδακτορικού Διπλώματος ☐

10. Αν είστε γονέας, ποιο είναι το τρέχον επίπεδο εκπαίδευσης των παιδιών του νοικοκυριού;
(αν έχετε παραπάνω από ένα τέκνο κυκλώστε αναλόγως τα πεδία 2 ή 3 ή 4)

	1 ^ο τέκνο	2 ^ο	3 ^ο	4 ^ο
Προσχολική εκπαίδευση	☐	☐	☐	☐
Δημοτικό	☐	☐	☐	☐
Γυμνάσιο	☐	☐	☐	☐
Ενιαίο Λύκειο	☐	☐	☐	☐
IEK – TEE	☐	☐	☐	☐
AEI-TEI	☐	☐	☐	☐
Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος	☐	☐	☐	☐
Κάτοχος Διδακτορικού Διπλώματος	☐	☐	☐	☐

11. Ποια είναι το επάγγελμα σας;

Δημόσιος Υπάλληλος (Υπουργείο, ΟΤΑ, Υπηρεσίες, ΝΠΔΔ)	☐
Ιδιωτικός Υπάλληλος (Μισθωτός)	☐
Ελεύθερος επαγγελματίας	☐
Οικιακά	☐
Συνταξιούχος	☐
Μαθητής/τρια	☐
Φοιτητής /τρία	☐
Άνεργος	☐
Άλλο.....	☐

12. Από το 2001 και μετά έχετε αλλάξει είδος απασχόλησης;

Ναι ☐ Όχι ☐

13. Αν ναι, αναφέρετε παρακαλώ το είδος της παλαιάς σας απασχόλησης και τις καθαρές σας αποδοχές (της παλαιάς απασχόλησης)

.....

14. Έχετε και δευτερεύουσα απασχόληση;

Ναι ☐ Όχι ☐

15. Αν ναι, αναφέρετε παρακαλώ το είδος της δευτερεύουσας απασχόλησης και τις καθαρές σας αποδοχές από αυτήν:

.....

16. Πόσα μέλη του νοικοκυριού σας συνολικά εργάζονται;

Κανένας	☐
1 Άτομο	☐
2 Άτομα	☐
3 Άτομα	☐
4 Άτομα και άνω	☐
Άλλο.....	☐

17. Τι μισθό παίρνετε μηνιαίως από την κύρια εργασία σας (σε €) καθαρά;

Έως 500	☐	2001 - 2300	☐
501 - 800	☐	2301 - 2600	☐
801 - 1100	☐	2701 - 3000	☐
1101 - 1400	☐	3001 - 3300	☐
1401 - 1700	☐	3301 και άνω	☐
1701 - 2000	☐		

18. Ποιο είναι κατά προσέγγιση το μηνιαίο εισόδημα του νοικοκυριού σας (σε €);

(Παρακαλώ υπολογίστε επιπλέον και από πηγές όπως μισθοί, συντάξεις, ενοίκια από ακίνητα)

Έως 1000	☐	5001 - 6000	☐
1001 - 2000	☐	6001 - 7000	☐
2001 - 3000	☐	7001 - 8000	☐
3001 - 4000	☐	8001 και άνω	☐
4001 - 5000	☐		

19. Το εισόδημά σας καλύπτει τις βασικές προσωπικές σας ανάγκες (π.χ. ένδυση-υπόδηση, στέγαση, σίτιση);

Ναι ☐ Όχι ☐

20. Το συνολικό εισόδημά σας (μισθοί, συντάξεις, ενοίκια από ακίνητα, δωρεές, εισφορές, κ.α.) καλύπτει τις βασικές ανάγκες του νοικοκυριού σας (π.χ. ένδυση-υπόδηση, στέγαση, σίτιση);

Ναι ☐ Όχι ☐

21. Είστε ασφαλισμένοι;

Ναι ☐ Όχι ☐

22. Αν ναι, έχετε: (σημειώστε για το καθένα από τα παρακάτω)

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Δημόσια Ασφάλιση;	☐	☐
Ιδιωτική Ασφάλιση;	☐	☐

23. Σε ποιο ασφαλιστικό ταμείο είσαστε ασφαλισμένοι;

ΙΚΑ ☐ Τ.Ε.Β.Ε ☐ ΤΑΕ ☐ ΥΠΑΔ ☐ ΤΣΜΕΔΕ ☐ ΑΛΛΟ ☐

24. Κάνετε αποταμίευση;

Ναι ☐ Όχι ☐

25. Αν ναι, ποιο από τα παρακάτω ποσά αποταμιεύετε το μήνα;

Έως 500	☐	1701 - 2000	☐
501 - 800	☐	2001 - 2300	☐
801 - 1100	☐	2301 - 2600	☐
1101 - 1400	☐	2601 - 2900	☐
1401 - 1700	☐	2901 - 3200	☐
		3201 – και άνω	☐

26. Έχετε καταθέσεις σε τράπεζες;

Ναι ☐ Όχι ☐

27. Έχετε πάρει δάνειο /α από Τράπεζες;

Ναι ☐ Όχι ☐

28. Αν έχετε πάρει δάνειο, τι είδους;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Στεγαστικό Δάνειο	☐	☐
Καταναλωτικό Δάνειο	☐	☐

29. Επενδύετε τα χρήματά σας;

Ναι ☐ Όχι ☐

30. Αν ναι που επενδύετε τα χρήματά σας;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Τίτλους Ομόλογα	☐	☐
Χρηματιστήριο	☐	☐
Αγορά Ακινήτων	☐	☐

31. Έχετε δική σας κατοικία;

Ναι ☐ Όχι ☐

32. Αν δεν έχετε ιδιόκτητη κατοικία, ποιο είναι το ποσό ενοικίου (σε €) το μήνα;

Έως 150	☐	301 - 350	☐
151 - 200	☐	351 - 400	☐
201 - 250	☐	401 - 500	☐
251 - 300	☐	501 – και άνω	☐

33. Πόσα τετραγωνικά μέτρα (m²) είναι το σπίτι που διαμένετε:.....

34. Αριθμός Δωματίων

(εκτός κουζίνας, λουτρού, τουαλέτας, χωλ και αποθήκες):.....

35. Έχετε δευτερεύουσα κατοικία (εξοχικό);

Ναι ☐ Όχι ☐

36. Η μόνιμη σας κατοικία διαθέτει τις εξής ανέσεις:

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Νερό;	☐	☐
Ηλεκτρικό;	☐	☐
Τηλέφωνο (σταθερό)	☐	☐
Ιδιόκτητο parking;	☐	☐
Ενοικιασμένο parking;	☐	☐

Γ. Καταναλωτική Συμπεριφορά

37. Τι ψωνίζετε σε εβδομαδιαία βάση;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Τρόφιμα	☐	☐
Ποτά	☐	☐
Καπνό (τσιγάρα)	☐	☐
Είδη ένδυσης	☐	☐
Τύπος - περιοδικά	☐	☐
Πολιτισμός (σινεμά, θέατρο)	☐	☐

38. Διαθέτει το νοικοκυριό σας κάποιο από τα παρακάτω αγαθά;

	ΝΑΙ	ΟΧΙ
Επιβατικό αυτοκίνητο ΙΧ	☐	☐
<i>Αν ναι, πόσα ΙΧ έχει το νοικοκυριό συνολικά;</i>		
Μοτοσικλέτα, βέσπα ή μοτοποδήλατο κάτω των 250cc	☐	☐
Μοτοσικλέτα άνω των 250cc	☐	☐
<i>Αν ναι, πόσες δίκυκλες μοτοσικλέτες διαθέτετε οικογενειακά;</i>		
Τροχόσπιτο	☐	☐
Σκάφος αναψυχής	☐	☐
Τηλεόραση έγχρωμη	☐	☐
<i>Αν ναι, πόσες έγχρωμες τηλεοράσεις έχετε στο νοικοκυριό;</i>		
DVD Player	☐	☐
Home Cinema	☐	☐
Βιντεοκάμερα (video camera)	☐	☐
Ηλεκτρονικό Υπολογιστή <u>με</u> σύνδεση στο Ιντερνέτ	☐	☐
Ηλεκτρονικό Υπολογιστή <u>χωρίς</u> σύνδεση στο Ιντερνέτ	☐	☐
Φορητό ηλεκτρονικό υπολογιστή (laptop)	☐	☐
Ηλεκτρονικό Υπολογιστή παλάμης (palmtop)	☐	☐
Κινητό τηλέφωνο	☐	☐
<i>Αν ναι, πόσα κινητά τηλέφωνα έχουν τα μέλη του νοικοκυριού;</i>		
Στερεοφωνικό Συγκρότημα (Hi-Fi)	☐	☐
Καταψύκτη	☐	☐
Πλυντήριο πιάτων	☐	☐
Στεγνωτήριο Ρούχων	☐	☐
Φούρνο Μικροκυμάτων	☐	☐
Ηλιακό Θερμοσίφωνα	☐	☐
Ηλεκτρική σκούπα	☐	☐
Κλιματιστικό μηχάνημα	☐	☐
<i>Αν ναι, πόσα κλιματιστικά υπάρχουν στο νοικοκυριό;</i>		

Α. Ευρώ και κατανάλωση

39. Αναφέρατε αν γνωρίζετε το σύνολο των ειδών των κερμάτων / χαρτονομισμάτων με βάση την ονομαστική τους αξία; (Αναφέρατε για κάθε πεδίο αθροιστικά. πχ. 50 λεπτά + 1 ευρώ + 2 ευρώ = 3 διαφορετικά είδη κερμάτων).

Κέρματα:

Χαρτονομίσματα:

40. Όταν βλέπετε ή ακούτε την τιμή ενός αγαθού σε €, υπολογίζετε ακόμα την αξία του (ισοτιμία) σε δραχμές;

Ναι ☐ Όχι ☐

41. Στις καθημερινές σας συναλλαγές (τσιγάρα, εφημερίδες, ψωμί, τρόφιμα, κ.α.), σκέφτεστε την αξία των αγαθών αυτών σε δραχμές;

Ποτέ ☐ Σπάνια ☐ Κάποιες φορές ☐ Αρκετά Συχνά ☐ Πάντα ☐

42. Πιστεύετε ότι ο αριθμός των κερμάτων € διαφορετικής ονομαστικής αξίας (1, 2, 5, 10, 20, 50 λεπτά αντίστοιχα) που χρησιμοποιούμε στην καθημερινότητα μας είναι:

Πολύ μικρός ☐ Μικρός ☐ Κανονικός ☐ Αρκετός ☐ Πολύ μεγάλος ☐

43. Αν αποφασιζόταν η κατάργηση κάποιου ή κάποιων κερμάτων €, ποια θα επιλέγατε; (δυνατότητα πολλαπλής επιλογής)

Κανένα ☐	20 λεπτά ☐
1 λεπτό ☐	50 λεπτά ☐
2 λεπτά ☐	1 ευρώ ☐
5 λεπτά ☐	2 ευρώ ☐
10 λεπτά ☐	

44. Αν καταργηθούν κάποια από τα κέρματα, τι αναμένετε ότι θα συμβεί στις τιμές των αγαθών – υπηρεσιών;

Θα αυξηθούν ☐ Θα μειωθούν ☐ Θα παραμείνουν σταθερές ☐ Δεν ξέρω ☐

45. Συμφωνείτε με την άποψη αλλαγής των κερμάτων αξίας 1€ και 2€ σε χαρτονομίσματα (όπως αυτά των 5, 10, 50€ αντίστοιχα);

Ναι ☐ Όχι ☐

46. Η κατάργηση των κερμάτων αξίας 1€ & 2€ και η αντικατάσταση τους από χαρτονομίσματα τι αντίκτυπο θα έχει στις καθημερινές σας συναλλαγές;

Πολύ αρνητικό ☐ Αρνητικό ☐ Κανένα ☐ Θετικό ☐ Πολύ θετικό ☐

47. Θα θέλατε το χαρτονόμισμα των 5€ να κυκλοφορεί και στην μορφή κέρματος;

Ναι ☐ Όχι ☐

48. Εδώ και μια πενταετία, όλες οι αγορές – πληρωμές γίνονται σε €. Για κάθε μία από τις παρακάτω απόψεις υιοθετείτε;

	Διαφωνώ ☐	Συμφωνώ ☐
Αγοράζω λιγότερο γιατί φοβάμαι μην ξοδέψω/καταναλώσω περισσότερο	☐	☐
Αγοράζω περισσότερο, διότι δεν συνειδητοποιώ πόσο ξοδεύω/καταναλώνω	☐	☐
Πραγματοποιώ τις ίδιες αγορές, αλλά πληρώνω περισσότερα	☐	☐
Πραγματοποιώ τις ίδιες αγορές, αλλά πληρώνω λιγότερα	☐	☐
Ξοδεύω τα ίδια ποσά για να αγοράσω μικρότερες ποσότητες προϊόντων	☐	☐

49. Από την υιοθέτηση και χρήση του Ευρώ στην καθημερινότητα μας αισθάνεστε; (Μια απάντηση μόνο)

- Πολύ δυσαρεστημένος/η ☐
- Δυσαρεστημένος /η ☐
- Ουδέτερος /η ☐
- Ευχαριστημένος /η ☐
- Πολύ ευχαριστημένος /η ☐

50. Έχετε την εντύπωση ότι με την μετατροπή της δραχμής σε € οι τιμές των αγαθών έχουν γενικά;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Παραμένει σταθερές	☐	☐
Αυξηθεί	☐	☐
Μειωθεί	☐	☐

51. Ποιο το πόσο αποταμίευσης του νοικοκυριού σας το μήνα (σε ΔΡΑΧΜΕΣ πριν το 2001);

Έως 100.000	☐	500.001 – 600.000	☐
100.001 – 200.000	☐	600.001 – 700.000	☐
200.001 – 300.000	☐	700.001 – 800.000	☐
300.001 – 400.000	☐	800.001 – 900.000	☐
400.001 – 500.000	☐	900.001 – 1.000.000	☐
		1.000.001 και άνω	☐

52. Ποσά δαπάνης μηνιαίως (σε €) για καθένα από τα παρακάτω

(Κυκλώστε για κάθε κατηγορία τον αριθμό που εκφράζει το νοικοκυριό σας)

ΑΓΑΘΑ - ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΔΑΠΑΝΗΣ ΣΕ €

	Έως 50	51 - 100	101 - 150	151 - 200	201 - 250	251 - 300	301 κι άνω
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Αλκοολούχα ποτά και καπνός	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Είδη ένδυσης και υπόδησης	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Υγεία (μόνο για φάρμακα, εξετάσεις)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Μεταφορές	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Συγκοινωνίες	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Αναψυχή και πολιτισμός	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Εκπαίδευση	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

53. Ποσά δαπάνης μηνιαίως (σε ΔΡΑΧΜΕΣ) για καθένα από τα παρακάτω ΠΡΙΝ ΤΟ 2001 (κατά προσέγγιση) (Κυκλώστε για κάθε κατηγορία τον αριθμό που εκφράζει το νοικοκυριό σας)

	Έως 15.000	15.001 - 30.000	30.001 - 45.000	45.001 - 60.000	60.001 - 75.000	75.001 - 90.000	90.001 και άνω
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Αλκοολούχα ποτά και καπνός	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Είδη ένδυσης και υπόδησης	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Υγεία (μόνο για φάρμακα, εξετάσεις)	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Μεταφορές	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Συγκοινωνίες	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Αναψυχή και πολιτισμός	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Εκπαίδευση	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

54. Σε ποιές κατηγορίες πιστεύετε ότι είχαμε μεταβολή της τιμής τους, από το 2001 (έτος εισαγωγής €) και μετά και πόσο; επιλέξτε για κάθε κατηγορία αναφοράς αριστερά κάποια στήλη από {1-5}.

	<u>Μεγάλη</u> μείωση	<u>Μικρή</u> μείωση	<u>Σταθερή</u>	<u>Μικρή</u> αύξηση	<u>Μεγάλη</u> αύξηση
Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά	☐	☐	☐	☐	☐
Αλκοολούχα ποτά και καπνός	☐	☐	☐	☐	☐
Είδη ένδυσης και υπόδησης	☐	☐	☐	☐	☐
Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση	☐	☐	☐	☐	☐
Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός	☐	☐	☐	☐	☐
Υγεία	☐	☐	☐	☐	☐
Μεταφορές	☐	☐	☐	☐	☐
Συγκοινωνίες	☐	☐	☐	☐	☐
Αναψυχή και πολιτισμός	☐	☐	☐	☐	☐
Εκπαίδευση	☐	☐	☐	☐	☐
Εστιατόρια και ξενοδοχεία	☐	☐	☐	☐	☐
Άλλα αγαθά και υπηρεσίες	☐	☐	☐	☐	☐

55. Πως κρίνετε την άποψη ότι η είσοδος του € είχε θετικές συνέπειες στην κατανάλωση των νοικοκυριών λόγω:

A. Μείωσης των επιτοκίων και ευκολία δανεισμού των νοικοκυριών

(επιλέξτε μία από τις φράσεις που σας εκφράζει καλύτερα)

Διαφωνώ απόλυτα ☐ Διαφωνώ ☐ Ούτε Συμφωνώ - ούτε διαφωνώ ☐ Συμφωνώ ☐ Συμφωνώ Απόλυτα ☐

B. Χαμηλότερες τιμές αγοράς σε διάφορες ομάδες αγαθών (πχ ηλεκτρικές και ηλεκτρονικές συσκευές)
(επιλέξτε μία από τις φράσεις που σας εκφράζει καλύτερα)

Διαφωνώ απόλυτα ☐ Διαφωνώ ☐ Ούτε Συμφωνώ - ούτε διαφωνώ ☐ Συμφωνώ ☐ Συμφωνώ Απόλυτα ☐

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

Κωδικοποίηση Μεταβλητών Ερωτηματολογίου

A.A	Μεταβλητή	A. Δημογραφικά Χαρακτηριστικά
	Region	Περιοχή της Αττικής έδρα κύριας κατοικίας νοικοκυριού
1	Sex	Φύλο ερωτώμενου
2	Age	Ηλικία ερωτώμενου
3	MunPLiv	Δήμος Μόνιμης Κατοικίας
4	FamStat	Οικογενειακή Κατάσταση
	<i>Single</i>	<i>Ο Ερωτώμενος είναι Άγαμος</i>
	<i>Married</i>	<i>Ο Ερωτώμενος είναι Έγγαμος</i>
	<i>Divorced</i>	<i>Ο Ερωτώμενος είναι Διαζευγμένος</i>
	<i>Cohabitation</i>	<i>Ο Ερωτώμενος είναι σε Συμβίωση</i>
	<i>Widower</i>	<i>Ο Ερωτώμενος είναι Χήρος</i>
5	HKids	Ο Ερωτώμενος έχει παιδιά
6	NumKids	Αριθμός παιδιών
7	AgeKids	Ηλικία παιδιών
	<i>AgeKid1</i>	<i>Ηλικία 1^{ov} παιδιού</i>
	<i>AgeKid2</i>	<i>Ηλικία 2^{ov} παιδιού</i>
	<i>AgeKid3</i>	<i>Ηλικία 3^{ov} παιδιού</i>
	<i>AgeKid4</i>	<i>Ηλικία 4^{ov} παιδιού</i>
8	HousLivStat	Κατάσταση Διαμονής Μελών Νοικοκυριού

	<i>LivAln</i>	<i>Ο Ερωτώμενος μένει μόνος</i>
	<i>LivHusWif</i>	<i>Ο Ερωτώμενος μένει με σύζυγο</i>
	<i>LivRoomt</i>	<i>Ο Ερωτώμενος μένει με συγκατοικο-συμβίωση</i>
	<i>LivChildren</i>	<i>Ο Ερωτώμενος μένει με τα παιδιά</i>
	<i>LivPar</i>	<i>Ο Ερωτώμενος μένει με τους γονείς</i>
		Β. Κοινωνικά – Οικονομικά Χαρακτηριστικά
9	Educat	Μορφωτικό Επίπεδο ερωτώμενου (ολοκληρωμένο)
	Highest Educat	Ψευδομεταβλητή (1 = Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, 0 = σε κάθε άλλη περίπτωση)
	<i>Illiterate</i>	<i>Αγράμματος</i>
	<i>Elementary</i>	<i>Δημοτικό</i>
	<i>Intermediate</i>	<i>Γυμνάσιο</i>
	<i>HighSchool</i>	<i>Λύκειο</i>
	<i>IEK – TEE</i>	<i>IEK – TEE</i>
	<i>AEI - ATEI</i>	<i>AEI – TEI</i>
	<i>Master</i>	<i>Κάτοχος Μεταπτυχιακού Διπλώματος</i>
	<i>PhD</i>	<i>Κάτοχος Διδακτορικού Διπλώματος</i>
10	KidsEdct	Μορφωτικό Επίπεδο παιδιών
	KidEdct1	Μορφωτικό Επίπεδο 1 ^{ου} παιδιού
	KidEdct2	Μορφωτικό Επίπεδο 2 ^{ου} παιδιού
	KidEdct3	Μορφωτικό Επίπεδο 3 ^{ου} παιδιού
	KidEdct4	Μορφωτικό Επίπεδο 4 ^{ου} παιδιού
	<i>Preschl</i>	<i>Προσχολική εκπαίδευση</i>

11	Job	Επάγγελμα Ερωτώμενου
	PublicServ	Ο Ερωτώμενος είναι Δημόσιος Υπάλληλος
	PrivatOcc	Ο Ερωτώμενος είναι Ιδιωτικός Υπάλληλος
	FreeOcc	Ο Ερωτώμενος είναι Ελεύθερος επαγγελματίας
	Domestic	Ο Ερωτώμενος ασχολείται με τα Οικιακά
	Pension	Ο Ερωτώμενος είναι Συνταξιούχος
	Student	Ο Ερωτώμενος είναι Φοιτητής /τρία
	Unemployed	Ο Ερωτώμενος είναι Άνεργος
	JobOther	Ο Ερωτώμενος κάνει άλλο Επάγγελμα
12	Job2001	Επάγγελμα Ερωτώμενου το 2001
	CategJob	Είδος Απασχόλησης προ 2001 Ερωτώμενου
13	YJob2001	Καθαρές αποδοχές από εργασία Ερωτώμενου προ 2001
14	HSecJob	Ο Ερωτώμενος έχει δεύτερη Απασχόληση
15	Avocation	Είδος 2 ^{ης} απασχόλησης Ερωτώμενου
	YAvocat	Καθαρές Αποδοχές από 2ουσα απασχόληση Ερωτώμενου
16	HousMW	Αριθμός Μελών Νοικοκυριού που εργάζονται
17	SalaryCMon	Μισθός (καθαρός) Ερωτώμενου από εργασία
18	YHousMon	Συνολικό Εισόδημα Νοικοκυριού Ερωτώμενου
19	EnoughY	Το Εισόδημα καλύπτει τις ανάγκες Ερωτώμενου
20	EnHousY	Το Εισόδημα καλύπτει τις ανάγκες νοικοκυριού
21	Insrn	Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος
22	PubInsrn	Ο Ερωτώμενος έχει δημόσια ασφάλιση

	PrivInsurn	Ο Ερωτώμενος έχει ιδιωτική ασφάλιση
23	InsIKA	Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος στο ΙΚΑ
	InsTAE	Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος στο Τ.Ε.Β.Ε.- Τ.Α.Ε
	InsYPAD	Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος στο ΥΠΑΔ
	InsTSMEDE	Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος στο ΤΣΜΕΔΕ
	InsOther	Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος σε άλλο ασφαλιστικό ταμείο
24	Saving	Ο Ερωτώμενος κάνει Αποταμίευση
25	SavEuro	Ποσό ευρώ που ο Ερωτώμενος αποταμιεύει
26	DepBank	Ο Ερωτώμενος έχει καταθέσεις σε τράπεζες
27	LoanBank	Ο Ερωτώμενος έχει αγοράσει δάνειο από τράπεζα
28	HomeLoan	Ο Ερωτώμενος έχει αγοράσει στεγαστικό δάνειο από τράπεζα
	ConsLoan	Ο Ερωτώμενος έχει αγοράσει καταναλωτικό δάνειο από τράπεζα
29	INV	Ο Ερωτώμενος επενδύει τα χρήματά του
30	INVBond	Ο Ερωτώμενος επενδύει τα χρήματά του σε τίτλους – ομόλογα
	INVStock	Ο Ερωτώμενος επενδύει τα χρήματά του σε μετοχές
	INVREst	Ο Ερωτώμενος επενδύει τα χρήματά του σε ακίνητα
31	HomeOwn	Καθεστώς ιδιοκατοίκησης για το νοικοκυριό
32	RentPaym	Ποσό ενοικίου του νοικοκυριού μηνιαίως
33	m²	Τα m ² του σπιτιού που διαμένει ο ερωτώμενος
34	NumbRms	Αριθμός δωματίων του βασικής κατοικίας του νοικοκυριού
35	HSecHome	Το νοικοκυριό διαθέτει δευτερεύουσα κατοικία
36	HWatSup	Το νοικοκυριό έχει παροχή ύδρευσης

	HElect	Το νοικοκυριό διαθέτει ηλεκτρισμό
	HPhone	Το νοικοκυριό διαθέτει τηλέφωνο
	HPrPrk	Το νοικοκυριό διαθέτει Ιδιόκτητο Parking
	HRPrk	Το νοικοκυριό διαθέτει ενοικιασμένο Parking
		<u>Γ. Οικονομική και Καταναλωτική Συμπεριφορά</u>
37	WFood	Το νοικοκυριό ψωνίζει σε εβδομαδιαία βάση τρόφιμα
	WDrin	Το νοικοκυριό ψωνίζει σε εβδομαδιαία βάση ποτά
	WTob	Το νοικοκυριό ψωνίζει σε εβδομαδιαία βάση καπνό
	WCloth	Το νοικοκυριό ψωνίζει σε εβδομαδιαία βάση είδη ένδυσης
	WPress	Το νοικοκυριό ψωνίζει σε εβδομαδιαία βάση τύπο - περιοδικά
	WCiv	Το νοικοκυριό ψωνίζει σε εβδομαδιαία βάση πολιτισμό
38	Car	Ο ερωτώμενος διαθέτει αυτοκίνητο
	NCars	Αριθμός αυτοκινήτων που διαθέτει το νοικοκυριό
	Moto¹	Ο ερωτώμενος διαθέτει μοτοσικλέτα κάτω των 250cc
	Moto²	Ο ερωτώμενος διαθέτει μοτοσικλέτα άνω των 250cc
	NMotos	Αριθμός δίκυκλων που διαθέτει το νοικοκυριό
	Trailer	Το νοικοκυριό διαθέτει τροχόσπιτο
	Boat	Το νοικοκυριό διαθέτει σκάφος
	TV	Ο ερωτώμενος διαθέτει έγχρωμη τηλεόραση
	NTV	Αριθμός τηλεοράσεων που διαθέτει το νοικοκυριό
	DVD	Το νοικοκυριό διαθέτει DVD Player
	HomCine	Το νοικοκυριό διαθέτει Home Cinema

	VideoCam	Το νοικοκυριό διαθέτει videocamera
	PCNet	Το νοικοκυριό διαθέτει Η/Υ <u>με</u> σύνδεση στο Ιντερνέτ
	PCNoNet	Το νοικοκυριό διαθέτει Η/Υ <u>χωρίς</u> σύνδεση στο Ιντερνέτ
	Laptop	Το νοικοκυριό διαθέτει φορητό Η/Υ
	Palmtop	Το νοικοκυριό διαθέτει Η/Υ παλάμης
	Mobile	Ο Ερωτώμενος διαθέτει κινητό τηλέφωνο
	NMobile	Αριθμός κινητών τηλεφώνων που διαθέτει το νοικοκυριό
	HiFi	Το νοικοκυριό διαθέτει Στερεοφωνικό Συγκρότημα
	Freezer	Το νοικοκυριό διαθέτει καταψύκτη
	DishWas	Το νοικοκυριό διαθέτει πλυντήριο πιάτων
	DryClean	Το νοικοκυριό διαθέτει στεγνωτήριο ρούχων
	Micro	Το νοικοκυριό διαθέτει φούρνο μικροκυμάτων
	SolHeat	Το νοικοκυριό διαθέτει Ηλιακό θερμοσίφωνα
	VacClean	Το νοικοκυριό διαθέτει ηλεκτρική σκούπα
	Clima	Το νοικοκυριό διαθέτει κλιματιστικό μηχάνημα
	NClima	Αριθμός Κλιματιστικών που διαθέτει το νοικοκυριό
		<u>Δ. Ευρώ και κατανάλωση</u>
39	Coins	Αριθμός κερμάτων που κυκλοφορούν κατά τον Ερωτώμενο
	Banknts	Αριθμός χαρτονομισμάτων που κυκλοφορούν κατά τον Ερωτώμενο
40	€uGrdPar	Ο Ερωτώμενος υπολογίζει ακόμα ισοτιμία ευρώ/δρχ
41	€uGrdDaily	Ο Ερωτώμενος καθημερινά υπολογίζει τις αξίες των αγαθών σε δρχ
42	NDifCoin	Ο συνολικός όγκος των κερμάτων κατά τον Ερωτώμενο

	NoCoin	Ο Ερωτώμενος δεν επιθυμεί καμία κατάργηση κέρματων
43	C1Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση του 1 λεπτού
	C2Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση των 2 λεπτών
	C5Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση των 5 λεπτών
	C10Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση των 10 λεπτών
	C20Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση των 20 λεπτών
	C50Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση των 50 λεπτών
	€1Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση του 1€
	€2Rep	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κατάργηση των 2€
44	RPrGoods	Αύξηση τιμών από την κατάργηση κάποιων από τα κέρματα
45	Coin2BN	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την αλλαγή κερμάτων 1€, 2€ σε χαρτονομίσματα
46	ImpRepC2BN	Άποψη ερωτώμενου για τον αντίκτυπο σε συναλλαγές από κατάργηση κερμάτων 1€,2€
47	Coin5€	Ο Ερωτώμενος επιθυμεί την κυκλοφορία των 5€ σε κέρμα
48	BuyLess	Ο Ερωτώμενος Αγοράζει λιγότερο / φοβάται μην καταναλώσει περισσότερο
	BuyMor	Ο Ερωτώμενος Αγοράζει περισσότερο / δεν συνειδητοποιεί πόσο καταναλώνει
	BSPMor	Ο Ερωτώμενος Πραγματοποιεί τις ίδιες αγορές, πληρώνει περισσότερα
	BSPLess	Πραγματοποιεί τις ίδιες αγορές, αλλά πληρώνει λιγότερα
	SpentSBL	Ο Ερωτώμενος Ξοδεύει ίδια ποσά για να αγοράσει μικρότερες ποσότητες προϊόντων
49	Ad€Feel	Ο Ερωτώμενος από την υιοθέτηση του ευρώ αισθάνεται.....
50	PChanOvSt	Ο Ερωτώμενος θεωρεί ότι με το ευρώ, οι τιμές έχουν παραμείνει σταθερές
	PChanOvUp	Ο Ερωτώμενος θεωρεί ότι με το ευρώ, οι τιμές έχουν Αυξηθεί
	PChanOvDo	Ο Ερωτώμενος θεωρεί ότι με το ευρώ, οι τιμές έχουν Μειωθεί

51	SavGRD	Ποσό αποταμίευσης νοικοκυριού (μηνιαίως) πριν το 2001
52	ExpFood	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά
	ExpAlTob	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αλκοολούχα ποτά και καπνός
	ExpCloth	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Είδη ένδυσης και υπόδησης
	ExpHouse	Δαπάνη νοικοκυριού για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση
	ExpFern	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός
	ExpHealth	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)
	ExpMed	Δαπάνη νοικοκυριού για (μηνιαίως) Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)
	ExpTrans	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Μεταφορές
	ExpPTran	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Συγκοινωνίες
	ExpRC	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αναψυχή και πολιτισμός
	ExpEdu	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εκπαίδευση
	ExpRHot	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εστιατόρια και ξενοδοχεία
	ExpOther	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Άλλα αγαθά και υπηρεσίες
53	ExpFood1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Τρόφιμα μη αλκοολούχα ποτά (προ 2001 σε ΔΡΑΧΜΕΣ)
	ExpAlTob1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αλκοολούχα ποτά και καπνός
	ExpCloth1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Είδη ένδυσης και υπόδησης
	ExpHouse1	Δαπάνη νοικοκυριού για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση
	ExpFern1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός
	ExpHealth1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)
	ExpMed1	Δαπάνη νοικοκυριού για (μηνιαίως) Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)
	ExpTrans1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Μεταφορές

	ExpPTran1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Συγκοινωνίες
	ExpRC1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αναψυχή και πολιτισμός
	ExpEdu1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εκπαίδευση
	ExpRHot1	Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εστιατόρια και Ξενοδοχεία
54	DFoodsBev	Μεταβολή τιμής για Τρόφιμα και μη αλκοολούχα ποτά
	DAlcTob	Μεταβολή τιμής για Αλκοολούχα ποτά και καπνός
	DClothing	Μεταβολή τιμής για Είδη ένδυσης και υπόδησης
	DSWEH	Μεταβολή τιμής για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση
	DFernit	Μεταβολή τιμής για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός
	DHealth	Μεταβολή τιμής για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)
	DHealth¹	Μεταβολή τιμής για Υγεία (μόνο για φάρμακα, εξετάσεις)
	DTrans	Μεταβολή τιμής για Δαπάνες στην κατηγορία Μεταφορές
	DPubTrans	Μεταβολή τιμής για Δαπάνες στην κατηγορία Συγκοινωνίες
	DPleasCult	Μεταβολή τιμής για Δαπάνες στην κατηγορία Αναψυχή και πολιτισμός
	DEdu	Μεταβολή τιμής για Δαπάνες στην κατηγορία Εκπαίδευση
	DResHotel	Μεταβολή τιμής για Δαπάνες στην κατηγορία Εστιατόρια και Ξενοδοχεία
55	RofiEasLend	Άποψη Ερωτώμενου σχετικά με μείωση επιτοκίων – δανεισμό νοικοκυριών λόγω εισαγωγής του ευρώ
	LowerGPrice	Άποψη Ερωτώμενου σχετικά με χαμηλότερες τιμές αγαθών λόγω εισαγωγής του ευρώ
	AgeParticip1	Η ηλικία του ερωτώμενου (σε κλίμακες)
	AgeKid1a	Η ηλικία του πρώτου τέκνου (σε κλίμακες)
	AgeKids2a	Η ηλικία του δεύτερου τέκνου σε (κλίμακες)
	AgeKIds3a	Η ηλικία του τρίτου τέκνου (σε κλίμακες)

AeKIds4a	Η ηλικία του τέταρτου τέκνου (σε κλίμακες)
Dm2	Τα τετραγωνικά της κύριας κατοικίας (σε κλίμακες)
EXPFOODm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Τρόφιμα μη αλκοολούχα ποτά
EXPALTOBm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αλκοολούχα ποτά και καπνός
EXPCLOTHm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Είδη ένδυσης και υπόδησης
EXPHOUSEm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση
EXPFERNm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός
EXPHEALTHm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)
EXPMEDm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού για (μηνιαίως) Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)
EXPTRANSm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Μεταφορές
EXPPUBTRANSm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Συγκοινωνίες
EXPRCm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αναψυχή και πολιτισμός
EXPEDUm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εκπαίδευση
EXPRHOTm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εστιατόρια και Ξενοδοχεία
EXPOTHERm	Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για άλλη κατηγορία
EXPFOOD1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού για Τρόφιμα μη αλκοολούχα ποτά (προ 2001 σε ευρώ)
EXPALTOB1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αλκοολούχα ποτά και καπνός (προ 2001 σε ευρώ)
EXPCLOTH1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Είδη ένδυσης και υπόδησης (προ 2001 σε ευρώ)
EXPHOUSE1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση (προ 2001 σε ευρώ)
EXPFERN1m	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός (προ 2001 σε ευρώ)
EXPHEALTH1m	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας) (προ 2001 σε ευρώ)
EXPMED1euM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού για (μηνιαίως) Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις) (προ 2001 σε ευρώ)

EXPTRANS1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Μεταφορές (προ 2001 σε ευρώ)
EXPPUBTRANSeurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Συγκοινωνίες (προ 2001 σε ευρώ)
EXPRC1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αναψυχή και πολιτισμός (προ 2001 σε ευρώ)
EXPEDU1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εκπαίδευση (προ 2001 σε ευρώ)
EXPRHOT1eurM	Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εστιατόρια και Ξενοδοχεία (προ 2001 σε ευρώ)
SAVEGRDeuro	Μέσο Ποσό αποταμίευσης το 2001 σε μονάδες ευρώ (ανοιχτή μεταβλητή)
SALARYCLEANMon	Μέση τιμή για καθαρό μηνιαίο μισθό ερωτώμενου το 2007 (ανοιχτή μεταβλητή)
YHOUSMONTHm	Μέση τιμή για συνολικό εισόδημα νοικοκυριού το 2007 (ανοιχτή μεταβλητή)
RENTPAYMENTm	Μέση τιμή για ποσό ενοικίου σε βασική κατοικία ερωτώμενου (ανοιχτή)
YJOB2001m	Μέση τιμή για εισόδημα από δηλωθείσα εργασία ερωτώμενου το 2001
YAVOCATm	Μέση τιμή για εισόδημα από δευτερεύουσα τωρινή εργασία ερωτώμενου
lnEXPFOODm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Τρόφιμα μη αλκοολούχα ποτά
lnEXPALTOBm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αλκοολούχα ποτά και καπνός
lnEXPCLOTHm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Είδη ένδυσης και υπόδησης
lnEXPHOUSEm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση
lnEXPFERNm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός
lnEXPHEALTHm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας)
lnEXPMEDm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού για (μηνιαίως) Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις)
lnEXPTRANSm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Μεταφορές
lnEXPPUBTRANSm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Συγκοινωνίες
lnEXPRCm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αναψυχή και πολιτισμός
lnEXPEDUm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εκπαίδευση

lnEXPRHOTm	Λογάριθμός για Μέση τιμή Δαπανών νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εστιατόρια και Ξενοδοχεία
lnFOOD1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού για Τρόφιμα μη αλκοολούχα ποτά (προ 2001 σε ευρώ)
lnTOB1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αλκοολούχα ποτά και καπνός (προ 2001 σε ευρώ)
lnCLOTH1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Είδη ένδυσης και υπόδησης (προ 2001 σε ευρώ)
lnHOUSE1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού για Στέγαση, ύδρευση, ηλεκτρισμός, θέρμανση (προ 2001 σε ευρώ)
lnFERN1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Επίπλωση, οικιακός εξοπλισμός (προ 2001 σε ευρώ)
lnHEALTH1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Υγεία (μόνο για έξοδα νοσηλείας) (προ 2001 σε ευρώ)
lnMED1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού για (μηνιαίως) Υγεία (φάρμακα, εξετάσεις) (προ 2001 σε ευρώ)
lnTRANS1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Μεταφορές (προ 2001 σε ευρώ)
lnPUBTRANSeuroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Συγκοινωνίες (προ 2001 σε ευρώ)
lnRC1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Αναψυχή και πολιτισμός (προ 2001 σε ευρώ)
lnEDU1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εκπαίδευση (προ 2001 σε ευρώ)
lnHOT1euroM	Λογάριθμος για Μέση Δαπάνη νοικοκυριού (μηνιαίως) για Εστιατόρια και Ξενοδοχεία (προ 2001 σε ευρώ)
lnSAV2001	Ο λογάριθμος για την αποταμίευση του ερωτώμενου το 2001
LNrentPayment	Ο λογάριθμος για το ποσό ενοικίου από την πρωτεύουσα κατοικία
LNSalary2001euro	Ο λογάριθμος του μηνιαίου μισθού του ερωτώμενου το 2001
LNsecondOccupY	Ο λογάριθμος για τον μισθό της δευτερευούσης εργασίας του ερωτώμενου το 2007.
lnHouseholdMonthlyY	Ο λογάριθμος για τον συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού του ερωτώμενου το 2007.
lnPersonalY	Ο λογάριθμος για τον καθαρό μισθό της εργασίας του ερωτώμενου το 2007.
SavEuroMean	Μέση τιμή για το ποσό αποταμίευσης το 2007.
lnSav2007euro	Ο λογάριθμος της Μέσης τιμής για το ποσό αποταμίευσης το 2007.
RegNorSoutAttiki	Ψευδομεταβλητή για περιοχή κατοικίας (1 = Βόρεια και Νότια Προάστια , 0 = σε κάθε άλλη περίπτωση)

	Age2001part	Η ηλικία του ερωτώμενου το 2001 έτος αναφοράς
	H2001kids	Ο ερωτώμενος έχει παιδιά το 2001
	Numb2001kids	Ο αριθμός των παιδιών το 2001
	Age2001kid1	Η ηλικία του πρώτου παιδιού το 2001
	Age2001kid2	Η ηλικία του δεύτερου παιδιού το 2001
	Age2001kid3	Η ηλικία του τρίτου παιδιού το 2001
	Age2001kid4	Η ηλικία του τέταρτου παιδιού το 2001
	lnAge	Ο λογάριθμος της παρούσας ηλικίας του ερωτώμενου
	LnHm2	Ο λογάριθμος των τετραγωνικών κατοικίας του νοικοκυριού
	lnHousMW	Ο λογάριθμος των μελών του νοικοκυριού που εργάζονται

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΕΝΟΤΗΤΑ 1: Βασικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος

Πίνακας 1: Περιοχή κατοικίας των νοικοκυριών		
Περιοχή Κατοικίας	Συχνότητα	(%)
Αθήνα – Κέντρο	100	30,3
Δυτικά Προάστια	58	17,6
Νότια Προάστια	47	14,2
Βόρεια Προάστια	75	22,7
Ανατολική Αττική	50	15,2
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 2: Φύλλο Ερωτώμενων του δείγματος		
Φύλλο	Συχνότητα	(%)
Γυναίκες	178	53,9
Άνδρες	152	46,1
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 3: Φύλλο & Ηλικία Ερωτώμενων του δείγματος									
Φύλλο		19-24	25-31	32-40	41-50	51-60	61-70	71-80	Σύνολο
Γυναίκες	Συχνότητα	10	57	37	40	24	9	1	178
	(%)	3,0%	17,3%	11,2%	12,1%	7,3%	2,7%	,3%	53,9%
Άνδρες	Συχνότητα	6	39	59	18	17	10	3	152
	(%)	1,8%	11,8%	17,9%	5,0%	5,2%	3,0%	0,9%	46,1%
Σύνολο	Συχνότητα	16	96	96	58	41	19	4	330
	(%)	4,8%	29,1%	29,1%	17,6%	12,4%	5,8%	1,2%	100,0%

Πίνακας 4: Κατανομή της οικογενειακής κατάστασης ανά φύλο***			
(N = 330**)	Φύλο		
Οικογενειακή Κατάσταση	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο
Άγαμος / η	53	55	108
(%)	29,78%	36,18%	32,73%
Παντρεμένος / η	92	83	175
(%)	51,7%	54,6%	53,03%
Συμβίωση	2	5	7
(%)	1,1%	3,3%	2,12%
Διαζευγμένος / η	13	1	14
(%)	7,3%	0,7%	4,24%
Χήρος / α	6	1	7
(%)	1,8%	0,3%	2,12%
Άγαμος / η σε συμβίωση	11	7	18
	6,2%	4,6%	5,45%
Σύνολο	178	152	330
Σύνολο σε (%)	53,9%	46,1%	100.0%

Πίνακας 5: Διανομή μελών νοικοκυριού ανά φύλο			
(N = 330)	Φύλο		
Κατάσταση Διαμονής μελών	Γυναίκες	Άνδρες	Σύνολο
Μόνος / η	34	29	63
(%)	19,1%	19,1%	19,1%
Παντρεμένος / η	23	23	46
(%)	12,9%	15,1%	14%
Συμβίωση - Συγκατοίκηση	17	24	41
(%)	9,6%	15,8%	12,4%
Τα παιδιά διαμένουν στο σπίτι	11	0	11
(%)	6,2%	0,0%	6,2
Οι γονείς διαμένουν στο σπίτι	27	17	44
(%)	15,2%	11,2%	13,3%
Παντρεμένος/η ΜΕ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ στο σπίτι	67	58	125
(%)	37,6%	38,2%	37,9%
Σύνολο	179	151	330
Σύνολο σε (%)	54,2%	45,8%	100,0

Πίνακας 6: Αριθμός παιδιών		
(N =330)	Συχνότητα	(%)
Δεν έχουν παιδιά	166	50,3
Έχουν 1 παιδί	50	15,2
Έχουν 2 παιδιά	87	26,4
Έχουν 3 παιδιά	24	7,3
Έχουν 4 παιδιά	3	0,9
Σύνολο	330	100.0

Πίνακας 7: Μορφωτικό Επίπεδο Ερωτώμενων με βάση το Φύλλο					
		Φύλλο		Σύνολο	
		Γυναίκες	Ανδρες		
Ολοκληρωμένη βαθμίδα Εκπαίδευσης	Αγράμματος	Συχνότητα	1	1	2
		%	0,3%	0,3%	0,6%
	Δημοτικό	Συχνότητα	9	6	15
		%	2,7%	1,8%	4,6%
	Γυμνάσιο	Συχνότητα	10	8	18
		%	3,0%	2,4%	5,5%
	Λύκειο	Συχνότητα	58	44	102
		%	17,6%	13,4%	31,0%
	ΙΕΚ/ΤΕΕ	Συχνότητα	24	22	46
		%	7,3%	6,7%	14,0%
	ΑΕΙ / ΑΤΕΙ	Συχνότητα	64	54	118
		%	19,5%	16,4%	35,9%
	Μεταπτυχιακό	Συχνότητα	10	17	27
		%	3,0%	5,2%	8,2%
	Διδακτορικό	Συχνότητα	1	0	1
		%	0,3%	0,0%	0,3%
Σύνολο		Συχνότητα	177	152	329
		%	53,8%	46,2%	100,0%

Πίνακας 8: Ο ερωτώμενος είναι απόφοιτος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης				
		Φύλλο		Σύνολο
		Γυναίκες	Ανδρες	
Ο Ερωτώμενος δεν είναι απόφοιτος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	Συχνότητα	102	81	183
	%	31,0%	24,6%	55,6%
Ο Ερωτώμενος είναι απόφοιτος Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης	Συχνότητα	75	71	146
	%	22,8%	21,6%	44,4%
Σύνολο	Συχνότητα	177	152	329
	%	53,8%	46,2%	100,0%

Πίνακας 9: Ποσοστό επίπεδου εκπαίδευσης στα νοικοκυριά με τέκνα										
		Επίπεδα εκπαίδευσης τέκνων								Σύνολο
		Προσχολική	Δημοτικό	Γυμνάσιο	Λύκειο	ΙΕΚ/ΤΕΕ	ΑΕΙ/ΑΤΕΙ	master	phD	
1^ο τέκνου	N	23	18	15	20	19	41	12	2	150
	%	15,3%	12,0%	10,0%	13,3%	12,7%	27,3%	8,0%	1,3%	100,0%
2^ο τέκνου	N	15	11	8	13	13	33	13	1	107
	%	14,0%	10,3%	7,5%	12,1%	12,1%	30,8%	12,1%	,9%	100,0%
3^ο τέκνου	N	2	5	8	2	4	2	0	0	25
	%	8,0%	20,0%	32,0%	8,0%	16,0%	8,0%	0	0	100,0%
4^ο τέκνου	N	0	1	1	0	0	1	0	0	3
	%	0	33,3%	33,3%	0	0	33,3%	0	0	100,0%

ΕΝΟΤΗΤΑ 2: Οικονομικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος

Πίνακας 10: Επάγγελμα ερωτώμενων		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Δημόσιος Υπάλληλος	93	28,2
Ιδιωτικός Υπάλληλος - Μισθωτός	117	35,5
Ελεύθερος Επαγγελματίας	62	18,8
Οικιακά	19	5,8
Συνταξιούχος	23	7,0
Φοιτητής	7	2,1
Άνεργος	6	1,8
Άλλο επάγγελμα	3	0,9
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 11: Ποσοστό των ερωτώμενων που ασκούσαν άλλο είδος επαγγέλματος το 2001		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Ο ερωτώμενος <u>δεν</u> έχει αλλάξει επάγγελμα	246	74,5
Ο ερωτώμενος έχει αλλάξει επάγγελμα	84	25,5
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 12: Είδος επαγγέλματος (το 2001)		
(N=79)	Συχνότητα	(%)
Δημόσιος Υπάλληλος	5	6,3
Ιδιωτικός Υπάλληλος - Μισθωτός	49	62,0
Ελεύθερος Επαγγελματίας	12	15,2
Άνεργος	1	1,3
Μερική Απασχόληση	1	1,3
Φοιτητής	11	13,9
Σύνολο	79	100,0

Πίνακας 13: Αμοιβή ερωτώμενων 2001			
(N = 74)		Συχνότητα	(%)
Προσωπικό εισόδημα ερωτώμενων	-500	20	27,0
	501 - 800	26	35,1
	801 - 1000	11	14,9
	1001 - 1400	3	4,1
	1401 - 1700	4	5,4
	1701 - 2000	2	2,7
	2001 - 2300	1	1,4
	2301 - 2600	6	8,1
	3201 -	1	1,4
	Σύνολο	74	100,0

Πίνακας 14: Ποσοστό των ερωτώμενων που ασκούν δεύτερο επάγγελμα		
(N = 329)	Συχνότητα	(%)
Δεν έχουν δευτερεύουσα απασχόληση	301	91,5
Έχουν δευτερεύουσα απασχόληση	28	8,5
Σύνολο	329	100,0

Πίνακας 15: Είδος δευτερευούσης απασχόλησης των ερωτώμενων		
	Συχνότητα	(%)
Δημόσιος Υπάλληλος	2	8,0
Ιδιωτικός Υπάλληλος - Μισθωτός	7	28,0
Ελεύθερος Επαγγελματίας	12	48,0
Άνεργος	1	4,0
Μερική Απασχόληση	3	12,0
Σύνολο	25	100,0

Πίνακας 16: <u>Ύψος αποδοχών δευτερευούσης απασχόλησης</u>		
(N = 18)	Συχνότητα	(%)
Έως 500€	8	44,4
501€ - 800€	3	16,7
801€ - 1100€	5	27,8
1101€ - 1400€	1	5,6
2901€ - 3200€	1	5,6
Σύνολο	18	100,0

Πίνακας 17: <u>Αριθμός εργαζόμενων μελών από το νοικοκυριό</u>		
(N = 329)	Συχνότητα	(%)
Κανένας εργαζόμενος	17	5,2
1 εργαζόμενος	107	32,5
2 εργαζόμενοι	164	49,8
3 εργαζόμενοι	20	6,1
4 και πάνω εργαζόμενοι	21	6,4
Σύνολο	329	100,0

Πίνακας 18: Μηνιαίος Μισθός από κύρια εργασία		
(N=322)	Συχνότητα	(%)
Έως 500€	15	4,7
501-800€	74	23,0
801-1100€	104	32,3
1101-1400€	70	21,7
1401-1700€	28	8,7
1701-2000€	15	4,7
2001-2300€	3	0,9
2301-2600€	3	0,9
2601-2900€	4	1,2
2901-3200€	1	,3
3201€ και άνω	5	1,6
Σύνολο	322	100,0

Πίνακας 19: Μηνιαίο Εισόδημα νοικοκυριού		
(N=327)	Συχνότητα	(%)
Έως 1000€	23	7,0
1001-2000€	100	30,6
2001-3000€	104	31,8
3001-4000€	55	16,8
4001-5000€	22	6,7
5001-6000€	12	3,7
6001-7000€	2	,6
7001-8000€	1	,3
8001€ και άνω	8	2,4
Σύνολο	327	100,0

Πίνακας 20:		
Το εισόδημα καλύπτει τις βασικές προσωπικές ανάγκες		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Το προσωπικό εισόδημα δεν καλύπτει τις προσωπικές ανάγκες	91	27,6
Το προσωπικό εισόδημα καλύπτει τις προσωπικές ανάγκες	239	72,4
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 21:		
Το <u>συνολικό</u> εισόδημα καλύπτει τις βασικές ανάγκες του νοικοκυριού		
(N = 329)	Συχνότητα	(%)
Το συνολικό εισόδημα δεν καλύπτει τις βασικές ανάγκες	72	21,9
Το συνολικό εισόδημα καλύπτει τις βασικές	257	78,1
Σύνολο	329	100,0

Πίνακας 22: Ποσοστό ασφαλισμένων		
(N = 323)	Συχνότητα	(%)
Ο Ερωτώμενος δεν είναι ασφαλισμένος	7	2,1
Ο Ερωτώμενος είναι ασφαλισμένος	323	97,9
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 23: Είδος ασφάλισης των ερωτώμενων		
(N = 323)	Συχνότητα	(%)
Δημόσια Ασφάλιση	238	73,6
Ιδιωτική Ασφάλιση	6	1,9
Δημόσια και Ιδιωτική Ασφάλιση	79	24,5
Σύνολο	323	100,0
Πίνακας 24: Ασφαλιστικά ταμεία των ερωτώμενων		
(N = 327)	Συχνότητα	(%)
ΙΚΑ	174	53,2
ΤΑΕ – ΤΕΒΕ	36	11,0
ΥΠΑΔ	36	11,0
ΤΣΜΕΔΕ	7	2,1
ΑΛΛΟ	74	22,4
ΣΥΝΟΛΟ	327	100,0

Πίνακας 25: Ποσοστό νοικοκυριών που κάνουν αποταμίευση		
(N=329)	Συχνότητα	(%)
Δεν αποταμιεύουν	182	55,3
Αποταμιεύουν	147	44,7
Σύνολο	329	100,0

Πίνακας 26: Ποσό σε €/μήνα αποταμίευσης νοικοκυριού		
(N=147)	Συχνότητα	(%)
-500	113	76,9
501-800	22	15,0
801-1100	5	3,4
1101-1400	2	1,4
1701-2000	1	0,7
2001-2300	2	1,4
2901-3200	1	0,7
3201-	1	0,7
Σύνολο	147	100,0

Πίνακας 27: Ποσοστό νοικοκυριών που έχουν καταθέσεις σε Τράπεζες		
(N = 328)	Συχνότητα	(%)
Δεν έχουν καταθέσεις	138	42,1
Έχουν καταθέσεις	190	57,9
Σύνολο	328	100,0

Πίνακας 28: Ποσοστό νοικοκυριών που έχουν δανειοδοτηθεί		
(N = 230)	Συχνότητα	(%)
Δεν έχουν πάρει δάνειο	169	51,2
Έχουν πάρει δάνειο	161	48,8
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 29: Είδος δανείου		
(N = 24)	Συχνότητα	(%)
Στεγαστικό δάνειο	57	35,4
Καταναλωτικό δάνειο	78	48,5
Στεγαστικό και Καταναλωτικό δάνειο	26	16,1
Σύνολο	161	100,0

Πίνακας 30: Ποσοστό νοικοκυριών που επενδύουν τα εισοδήματά τους		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Δεν επενδύουν	265	80,3
Επενδύουν	65	19,7
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 31: Τα νοικοκυριά επενδύουν τα χρήματά τους, σε:		
(N = 65)	Συχνότητα	(%)
Επενδύουν σε Ομόλογα	20	30,8
Επενδύουν σε Μετοχές	32	49,2
Επενδύουν σε Ακίνητα	32	49,2
<i>Επενδύουν σε Ομόλογα - Μετοχές</i>	<i>9</i>	<i>13,8</i>
<i>Επενδύουν σε Μετοχές - Ακίνητα</i>	<i>9</i>	<i>13,8</i>
<i>Επενδύουν σε Ομόλογα - Ακίνητα</i>	<i>4</i>	<i>6,2</i>

Πίνακας 32: Ιδιοκατοίκηση νοικοκυριών		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Ποσοστό ιδιοκατοίκησης	238	72,1
Ποσοστό μη ιδιοκατοίκησης	92	27,9
Σύνολο	330	100.0

Πίνακας 33: Κατανομή του ποσού ενοικίου που καταβάλουν τα νοικοκυριά		
Ποσό Ενοικίου (σε €)	Συχνότητα	(%)
Έως 150€	2	2,6
201-250€	11	14,3
251-300€	9	11,7
301-350€	20	26,0
351-400€	16	20,8
401-450€	13	16,9
451-500€	6	7,8
501€ και άνω	0	0,0
Σύνολο	77	100,0

Πίνακας 34: Ποσοστιαία κατανομή των m² της κατοικίας		
Ποσό Ενοικίου (σε €)	Συχνότητα	(%)
Έως 35	2	0,6
36-56	20	6,3
57-77	61	19,1
78-98	87	27,2
99-119	68	21,3
120-140	56	17,5
141-161	10	3,1
162-182	3	0,9
183 και άνω	13	4,1
Σύνολο	(N=320)	100,0

Πίνακας 35: Αριθμός δωματίων της έδρας κατοικίας των ερωτώμενων		
Αριθμός Δωματίων	Συχνότητα	(%)
1	11	3,4
2	64	19,6
3	130	39,9
4	83	25,5
5	27	8,3
6	7	2,1
7	2	0,6
8	1	0,3
9	1	0,3
Σύνολο	(N=326)	100,0

Πίνακας 36: Εξοχική κατοικία νοικοκυριών		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Το Νοικοκυριό <u>δεν</u> έχει εξοχική κατοικία	203	61,5
Το Νοικοκυριό <u>έχει</u> εξοχική κατοικία	127	38,5
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 37:		
Ανέσεις που παρέχει η κατοικία των ερωτώμενων		
(N = 330)	Συχνότητα	(%)
Υδρευση	329	99,7
Ηλεκτρισμός	330	100,0
Τηλέφωνο (Σταθερό)	291	88,2
Ιδιόκτητο Πάρκινγκ	146	44,2
Ενοικιασμένο Πάρκινγκ	13	3,9
Ιδιόκτητο & Ενοικιασμένο Πάρκινγκ	2	0,6

ΕΝΟΤΗΤΑ 3: Οικονομική - Καταναλωτική Συμπεριφορά

Πίνακας 38: Έξοδα σε εβδομαδιαία βάση του νοικοκυριού		
(N = 329)	Συχνότητα	(%)
Τρόφιμα	324	98,2
Ποτά	69	21,0
Καπνός (τσιγάρα)	170	51,8
Είδη ένδυσης	52	15,8
Τύπος – περιοδικά	184	55,9
Πολιτισμός	79	24,0

Πίνακας 39: Αριθμός αυτοκινήτων ανά νοικοκυριό		
Αριθμός αυτοκινήτων	Συχνότητα	(%)
1	140	48,3
2	107	36,9
3	29	10,0
4	12	4,1
5	2	0,7
Σύνολο	290	100,0

Πίνακας 39: Αριθμός μοτοσικλετών ανά νοικοκυριό		
Αριθμός μοτοσικλετών	Συχνότητα	(%)
1	69	82,1
2	14	16,7
3	1	1,2
Σύνολο	84	100,0

Πίνακας 40: Αντιστοιχία μηχανών σε νοικοκυριό με βάση τα cc					
			Μοτοσικλέτα >125cc		Σύνολο
			OXI	NAI	
Μοτοσικλέτα <125cc	OXI	Συχνότητα	242	22	264
		%	73,6%	6,7%	80,2%
	NAI	Συχνότητα	57	8	65
		%	17,3%	2,4%	19,8%
ΣΥΝΟΛΟ		Συχνότητα	299	30	329
		%	90,9%	9,1%	100,0%

Πίνακας 41: Ποσοστό νοικοκυριών που κατέχουν τροχόσπιτο		
	Συχνότητα	(%)
Το νοικοκυριό δεν έχει τροχόσπιτο	325	98,5
Το νοικοκυριό έχει τροχόσπιτο	5	1,5
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 42: Ποσοστό νοικοκυριών που κατέχουν σκάφος		
	Συχνότητα	(%)
Το νοικοκυριό δεν έχει σκάφος	317	96,1
Το νοικοκυριό έχει σκάφος	13	3,9
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 43: Ποσοστό τηλεοράσεων σε κάθε νοικοκυριό		
Αριθμός TV	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1	83	25,2
2	147	44,7
3	77	23,4
4	17	5,2
5	4	1,2
6	1	0,3
Σύνολο	329	100,0

Πίνακας 44: Αριθμός κινητών τηλεφώνων σε κάθε νοικοκυριό		
Αριθμός TV	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1	63	19,7
2	141	44,2
3	50	15,7
4	47	14,7
5	11	3,4
6	3	0,9
7	3	0,9
8	1	0,3
Σύνολο	N=319	100,0

Πίνακας 45: Αριθμός κλιματιστικών σε κάθε νοικοκυριό		
Αριθμός	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
1	81	32,8
2	87	35,2
3	54	21,9
4	16	6,5
5	6	2,4
6	1	0,4
7	1	0,4
9	1	0,4
Σύνολο	247	100,0

ΕΝΟΤΗΤΑ 4: Ευρώ και Κατανάλωση

Πίνακας 46: Ποσοστό ερωτώμενων σχετικά με τον συνολικό πλήθος των κυκλοφορούντων κερμάτων € (ως αξίες)		
Πλήθος	Συχνότητα	(%)
4 διαφορετικά είδη κερμάτων	1	0,3
5 διαφορετικά είδη κερμάτων	3	1,0
6 διαφορετικά είδη κερμάτων	23	8,0
7 διαφορετικά είδη κερμάτων	45	15,7
<u>8 διαφορετικά είδη κερμάτων</u>	215	74,9
Σύνολο	(N=287)	100,0

Πίνακας 47: Ποσοστό ερωτώμενων σχετικά με τον συνολικό πλήθος των κυκλοφορούντων χαρτ/των € (ως αξίες)		
Πλήθος	Συχνότητα	(%)
4 διαφορετικά είδη χαρτονομισμάτων	4	1,4
5 διαφορετικά είδη χαρτονομισμάτων	10	3,5
6 διαφορετικά είδη χαρτονομισμάτων	32	11,2
<u>7 διαφορετικά είδη χαρτονομισμάτων</u>	218	76,2
8 διαφορετικά είδη χαρτονομισμάτων	22	7,7
Σύνολο	(N=286)	100,0

Πίνακας 48: Ποσοστό ερωτώμενων που υπολογίζουν ακόμα την αξία ενός αγαθού σε δρχ.		
	Συχνότητα (%)	
Ο ερωτώμενος δεν υπολογίζει την αξία	147	44,5
Ο ερωτώμενος υπολογίζει την αξία	183	55,5
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 49: Ποσοστό ερωτώμενων που σκέφτονται την αξία των αγαθών σε δρχ.		
	Συχνότητα (%)	
ΠΟΤΕ	44	13,4
ΣΠΑΝΙΑ	80	24,3
ΚΑΠΟΙΕΣ ΦΟΡΕΣ	109	33,1
ΑΡΚΕΤΑ ΣΥΧΝΑ	70	21,3
ΠΑΝΤΑ	26	7,9
Σύνολο	329	100,0

Πίνακας 50: Ποσοστό ερωτώμενων που πιστεύουν ότι το πλήθος των κερμάτων ευρώ είναι:		
	Συχνότητα (%)	
Πολύ μικρός	24	7,3
Μικρός	51	15,5
Κανονικός	104	31,5
Αρκετός	101	30,6
Πολύ μεγάλος	50	15,2
Σύνολο	330	100,0

Πίνακας 51: Ποσοστό ερωτώμενων που επιθυμούν κατάργηση κάποιων κερμάτων		
Αριθμός	Συχνότητα (N=329)	Ποσοστό (%)
Κανένα νόμισμα	79	24,0
1 λεπτό (cent)	211	64,1
2 λεπτά (cents)	191	58,2
5 λεπτά (cents)	118	35,9
10 λεπτά (cents)	46	14,0
20 λεπτά (cents)	25	7,6
50 λεπτά (cents)	8	2,4
1 ευρώ (euro)	43	13,1
2 ευρώ (euro)	55	16,7

Πίνακας 52: Μεταβολή στις τιμές (αγαθών/υπηρεσιών) από κατάργηση κάποιων κερμάτων		
Άποψη ερωτώμενου	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Θα μειωθούν	31	9,4
Θα παραμείνουν σταθερές	46	13,9
Θα αυξηθούν	209	63,3
Δεν γνωρίζουν	44	13,3
ΣΥΝΟΛΟ	330	100,0

Πίνακας 53: Αλλαγή κερμάτων 1€ & 2€ σε χαρτονομίσματα		
Άποψη ερωτώμενου	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δεν επιθυμούν την αλλαγή των κερμάτων	89	27,1
Επιθυμούν την αλλαγή των κερμάτων	240	72,9
ΣΥΝΟΛΟ	329	100,0

Πίνακας 54: Αντίκτυπο σε καθημερινές συναλλαγές των νοικοκυριών από την <u>κατάργηση</u> κερμάτων αξίας 1€ & 2€ & αντικ/ση τους σε χαρτονομίσματα		
Άποψη ερωτώμενου	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Πολύ αρνητικό	7	2,1
Αρνητικό	27	8,2
Κανένα	85	25,8
Θετικό	154	46,7
Πολύ θετικό	57	17,3
ΣΥΝΟΛΟ	330	100,0

Πίνακας 55: Αλλαγή του χαρτονομίσματος αξίας 5€ σε κέρμα		
Άποψη ερωτώμενου νοικοκυριού	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Δεν επιθυμούν την αλλαγή του 5€ σε κέρμα	307	93,3
Επιθυμούν την αλλαγή του 5€ σε κέρμα	22	6,7
ΣΥΝΟΛΟ	329	100,0

Πίνακας 56: Βαθμός ικανοποίησης από την υιοθέτηση και χρήση Ευρώ		
Άποψη ερωτώμενου	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Πολύ δυσαρεστημένος	79	24,0
Δυσαρεστημένος	167	50,8
Ουδέτερος	65	19,8
Ευχαριστημένος	17	5,2
Πολύ ευχαριστημένος	1	0,3
ΣΥΝΟΛΟ	329	100,0

Πίνακας 57: Πεποιθήσεις νοικοκυριών σχετικά με την μετατροπή GRD/€		
Άποψη ερωτώμενου νοικοκυριού	Συχνότητα	Ποσοστό (%)
Οι τιμές έχουν μειωθεί	1	0,3
Οι τιμές έχουν παραμείνει σταθερές	4	1,2
Οι τιμές έχουν αυξηθεί	324	98,5
ΣΥΝΟΛΟ	329	100,0

Πίνακας 58: Βαθμός ικανοποίησης των νοικοκυριών από την είσοδο του € με θετικές συνέπειες στην κατανάλωση τους					
		Φύλλο		ΣΥΝΟΛΟ	
		Γυναίκες	Άνδρες		
Λόγω μείωσης των επιτοκίων και την ευκολία δανεισμού τους	Διαφωνώ απόλυτα	Συχνότητα	41	38	79
		%	12,6%	11,7%	24,2%
	Διαφωνώ	Συχνότητα	72	52	124
		%	22,1%	16,0%	38,0%
	Ουδέτερος	Συχνότητα	45	24	69
		%	13,8%	7,4%	21,2%
	Συμφωνώ	Συχνότητα	16	19	35
		%	4,9%	5,8%	10,7%
	Συμφωνώ απόλυτα	Συχνότητα	3	16	19
		%	,9%	4,9%	5,8%
ΣΥΝΟΛΟ (N=326)		Συχνότητα	177	149	326
		%	54,3%	45,7%	100,0%

Πίνακας 59: Βαθμός ικανοποίησης των νοικοκυριών από την είσοδο του € με θετικές συνέπειες στην κατανάλωση τους						
			Φύλλο		ΣΥΝΟΛΟ	
			Γυναίκες	Άνδρες		
Χαμηλότερες τιμές αγοράς σε διάφορες ομάδες αγαθών	Διαφωνώ απόλυτα	Συχνότητα	28	26	54	
		%	8,6%	8,0%	16,6%	
	Διαφωνώ	Συχνότητα	62	40	102	
		%	19,1%	12,3%	31,4%	
	Ουδέτερος	Συχνότητα	49	37	86	
		%	15,1%	11,4%	26,5%	
	Συμφωνώ	Συχνότητα	32	39	71	
		%	9,8%	12,0%	21,8%	
	Συμφωνώ απόλυτα	Συχνότητα	6	6	12	
		%	1,8%	1,8%	3,7%	
	ΣΥΝΟΛΟ (N=325)		Συχνότητα	177	148	325
			%	54.5%	45.5%	100.0%

Πίνακας 60: Συνδυασμός πεποιθήσεων ερωτωμένων με βάση τον βαθμό ικανοποίησης								
Βαθμός ικανοποίησης των νοικοκυριών			Χαμηλότερες τιμές αγοράς σε διάφορες ομάδες αγαθών					Σύνολο
			Διαφωνώ απόλυτα	Διαφωνώ	Ουδέτερος	Συμφωνώ	Συμφωνώ απόλυτα	
Λόγω μείωσης των επιτοκίων και την ευκολία δανεισμού τους	Διαφωνώ απόλυτα	Συχνότητα	34	18	14	12	1	79
		%	10,5%	5,5%	4,3%	3,7%	,3%	24,3%
	Διαφωνώ	Συχνότητα	11	65	22	23	3	124
		%	3,4%	20,0%	6,8%	7,1%	,9%	38,2%
	Ουδέτερος	Συχνότητα	5	14	31	17	2	69
		%	1,5%	4,3%	9,5%	5,2%	,6%	21,2%
	Συμφωνώ	Συχνότητα	1	5	14	14	0	34
		%	,3%	1,5%	4,3%	4,3%	,0%	10,5%
	Συμφωνώ απόλυτα	Συχνότητα	3	0	5	5	6	19
		%	,9%	,0%	1,5%	1,5%	1,8%	5,8%
ΣΥΝΟΛΟ		Συχνότητα	54	102	86	71	12	325
		%	16,6%	31,4%	26,5%	21,8%	3,7%	100,0%

Πίνακας 61: Δομή Καταναλωτικών Δαπανών των Νοικοκυριών (% του εισοδήματος) στις 15 Χώρες – Μέλη της Ε.Ε.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ <i>Προϊόντος</i>	ΧΩΡΕΣ – ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΕΕ (15)													
	<i>Αυστρία</i>	<i>Βέλγιο</i>	<i>Γαλλία</i>	<i>Δανία</i>	<i>Ελλάς</i>	<i>Ηνωμένο Βασίλειο</i>	<i>Ιρλανδία</i>	<i>Ισπανία</i>	<i>Ιταλία</i>	<i>Λουξ/ργο</i>	<i>Ολλανδία</i>	<i>Πορτογαλία</i>	<i>Σουηδία</i>	<i>Φινλανδία</i>
<i>Στέγαση, νερό, ηλεκτρικό, θέρμανση</i>	22	29	23	25	14	26	22	24	24	27	27	20	26	23
<i>Τρόφιμα, ποτά, καπνός</i>	18	14	19	16	21	17	26	25	23	14	14	24	21	19
<i>Μεταφορές και επικοινωνίες</i>	19	13	16	16	11	14	15	13	15	15	11	18	15	16
<i>Διασκέδαση, ξενοδοχεία, εστιατόρια</i>	13	17	14	17	9	20	14	15	13	16	16	13	16	14
<i>Ένδυση / υπόδηση</i>	9	6	6	7	13	6	6	8	7	8	6	6	6	6
<i>Έπιπλα, οικιακές συσκευές</i>	11	7	8	7	7	8	5	6	6	9	7	7	5	8
<i>Άλλα αγαθά και υπηρεσίες</i>	9	12	14	12	15	9	12	9	11	9	19	12	11	14
<i>Πηγή: Eurostat, 2003</i>														

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Banks J., R. Blundell, and S. Tanner. (1998), "Is there a retirement savings puzzle?" *American Economic Review* 4, no. 88 pp.769–788.
2. Banks J., R. Blundell, Z. Oldfield and J.P Smith. (2004), "House Price Volatility and Housing Ownership over the Life-Cycle". *University College London Discussion Papers in Economics* pp.04-09.
3. Bentham J. (1848), "*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*". London: Hafner.
4. Bernheim B.D., Skinner, J., Weinberg, S. (2001),: "What accounts for the variation in retirement wealth among households?" *American Economic Review* 4, no. 91 pp. 832–857.
5. Blackwell R.D., P.W. Miniard, and J.F. Engel. (2001), "*Consumer Behavior*". 9nd edition. Harcourt College Publishers, USA
6. Boskin Michael J, Ellen R. Dulberger, Robert J. Gordon, and Zvi Griliche. (1996), "*Toward A More Accurate Measure Of The Cost Of Leaving*". NBER Macroeconomics.
7. Boskin Michael J., E. Dulberger, R. Gordon, Z. Griliches, and D. Jorgenson. (1998): "Consumer Prices, the Consumer Price Index, and the Cost of Living, "." *Journal of Economic Perspectives* 12, no. (1) pp.3-26.
8. Branson W.H. (1972) "*Macroeconomic Theory and Policy*" New York: Harper and Row Publishers.
9. Campbell, John Y., and Gregory N. Mankiw. (1989) "*Consumption, Income and Interest Rates: Reinterpreting the Time-Series Evidence*". NBER Macroeconomics Annual, pp.185-216.
10. Chiappori, P.-A. (1992), "*Collective labor supply and welfare.*" *Journal of Political Economy* 3, no. 100
11. Chiappori, P.A. (1988) "*Rational household labor supply.*" (*Econometrica*) 1, no. 56 pp.63-89.
12. European Commission (2001), "*The social situation in the European Union 2001*". Luxembourg: EC: Office for Official Publications of the European Communities.

13. Duesenberry J. S. (1949), "*Income Saving and the Theory of Consumer Behavior*". Cambridge: Harvard University Press.
14. Englis B., and M. Solomon. (1995), "To Be and Not to Be: Lifestyle Imagery, Reference Groups, and The Clustering of America". *Journal of Advertising* Vol. 24, no. 1: pp. 13-28.
15. Eurobarometer, Flash 179. ECB,(2006), 40.
16. Euwals R., A. Borsch-Supan, and A. Eymann. (2000) "*The saving behaviour of two person households: evidence from Dutch panel data*", Discussion paper ed.
17. Fisher Irving, (1930) "*The Theory of Interest*". London: MacMillan.
18. Friedman, Milton (1957) "*A Theory of the Consumption Function*". New Jersey: Princeton University Press.
19. Hall, E. Robert. "Stochastic Implications of the Life Cycle-Permanent Income Hypothesis Theory and Evidence." *Journal of Political Economy*, 1978: pp. 971-987.
20. Hamermesh, D.S. "Consumption during retirement: the missing link in the life cycle." *Review of Economics and Statistics* 1, no. 66 (1984): pp. 1-7.
21. Heiss, F., A .M. Hurd, and A. Börsch-Supan (2003), "*Healthy, Wealthy and Knowing Where to Live: Trajectories of Health, Wealth and Living Arrangements Among the Oldest Old*". National Bureau of Economic Research.
22. Hurd M., "Research on the Elderly: Economic Status, Retirement, and Consumption and Saving." *Journal of Economic Literature* vol. 28, no. 2 (1990): pp. 565-637.
23. Jones, L.D. "Housing Tenure Transition and Dissaving by the Elderly." *Canadien Journal of Economics* 29, no. Part 2 (1996): pp. 505-509.
24. Kankaanranta Päivi. (2006), "Consumption Over the Life Cycle: A Selected Literature Review." Turku: Aboa Centre of Economics.
25. Kuznets, Simon. (1973), "Modern Economic Growth: Findings and Reflections." *The American Economic Review* Vol. 63, no. 3: pp. 247-258.
26. Kuznets, Simon.(1946), "*National Income: A Summary of Findings*". National Bureau of Economic Research.
27. Kuznets, Simon (1946), "*National Product since 1869*". New York: National Bureau of Economic Research.
28. Lundberga Shelly, Richard Startza, and Steven Still (2003), "The retirement - consumption puzzle: a marital bargaining approach." *Journal of Public Economics* Vol. 87 pp:1199–1218.
29. Mankiw, Gregory N. *Μακροοικονομική Θεωρία*. Αθήνα: Gutenberg, 2002.

30. Mariger R.P. (1987), "A life-cycle consumption model with liquidity constraints: theory and empirical results." *Econometrica* 3, no. 55, pp. 533-557.
31. Martin C.A., and A.J. Bush. (2000) "Do Role Models Influence Teenagers' Purchase Intentions and Behavior?" *Journal of Consumer Marketing* Vol. 17, no.5, pp. 441 – 453.
32. Modigliani Franco (1986), "Life Cycle, Individual Thrift, and the Wealth of Nations." *American Economy Review*, pp. 297-313.
33. *Monthly Bulletin*. European Central Bank, 2005.
34. Moore W. J., and J. Raisian (1991) ""Government Wage Differentials Revisited". *Journal of Labor Research*, Vol.12 pp: 13-31.
35. Mueller R. ""Public-Private Sector Wage Differentials in Canada: Evidence from Quantile Regressions". *Economic Letters* Vol. 60: pp. 229-35.
36. NBG, National Bank of Greece (2005) "*Greece: Economic and Market Analysis*". Strategic Planning and Research Department, Athens: National Bank of Greece.
37. Poterba J., and K. Rueben. ""The Distribution of Public Sector Wage Premia: New Evidence Using Quantile Regression Methods". NBER Working Paper 4734.
38. Robb A. L., and J. B. Burbridge (1989) "Consumption, income, and retirement." *Canadian Journal of Economics* Vol.3, no. 22 pp:522–542.
39. Shapiro Matthew D., and David W. Wilcox. (1996) "Mismeasurement in the Consumer Price Index: An Evaluation." *NBER Macroeconomics*.
40. Smith S. P. (1976): "Pay Differentials Between Federal Government and Private Sector Workers". *Industrial and Labor Relations Review* Vol.29 pp. 172-197.
41. Vandermerwe S., and M.A.L L' Huillier. "Euro – Consumers in 1992 (1989) "*Business Horizons*", pp: 33 – 40.
42. Ward J.C., and P.H. Reingen. (1990) "Sociocognitive Analysis of Group Decision Making among Consumers." *Journal of Consumer Research* vol. 17, no. 3 pp:245 – 262.
43. Yuselt U. (1993) "The New Europe: Challenges and Opportunities." *Proceedings of the Atlantic Marketing Association*, pp. 126 – 129.

B. Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Bagavos Christos. (2004), "*Families in Greece: Policies, Challenges and Opportunitie*". General Monitoring, European Observatory on Family Matters
2. Bagavos, Christos. (2000), "*The Situation of Families in Greece. General monitoring report 2000*". Vienna: European Observatory on Family Matters
3. ICAP (2006) "Τα Ελληνικά Νοικοκυριά Εκτιμήσεις για το 2005 και Προσδοκίες για το 2006." Αθήνα .
4. NBG "*Greece: Economic and Market Analysis*". Strategic Planning and Research Department, Athens: National Bank of Greece, 2005.
5. Tinios P., and S. Zografakis. "*The financial situation of the elderly population in Greece In: Kikilias, El. et al. (eds.): Demographic ageing, labour market and social protection: trends, challenges and policies*". Athens: National Labour Institute, 2001, 81-104.
6. Γεωργιάς Δ., Αικ. Γκάρη, και Κ. Μυλωνάς. (2004) «Σχέσεις με Συγγενείς στην Ελληνική Οικογένεια» Στο *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής*, του/της Μ. Στρατηγάκη και Λουκία Μουσούρου, 189-225. Αθήνα: Gutenberg,
7. Γιαννοπούλου, Ευδοκία, και Ειρήνη Διώτη. «Οικογένεια και Πτυχές της.» *Πανεπιστήμιο Αθηνών*. (2004). <http://benl.primeu.uoa.gr/ptde/archive.html>.
8. «*Δανεισμός και χρηματοοικονομική πίεση στα νοικοκυριά*». (2006) Διεύθυνση Στατιστικής, Αθήνα: Τράπεζα της Ελλάδος.
9. Ε.Σ.Υ.Ε.(2001) «*Απογραφή του Πληθυσμού της 18ης Μαρτίου 2001*» Αθήνα.
10. ΕΣΥΕ. "*Έρευνα Οικογενειακών Προυπολογισμών 2004/2005*". Αθήνα: ΕΣΥΕ.
11. Καραποστόλης, Β. "*Η καταναλωτική συμπεριφορά στην Ελληνική Κοινωνία 1960-1975.*" Αθήνα: ΕΚΚΕ, 1983.
12. Κοσμα Ό., Σμιντζή Ε., και Χαρδούβελης Γ. (2007) "*Ο Πληθωρισμός για Διαφορετικές Εισοδηματικές Τάξεις και η Εισαγωγή του Ευρώ*". Διεύθυνση Οικονομικών Μελετών και Προβλέψεων, Αθήνα: Eurobank EFG.
13. Μαντζουνέα, Ηλία, και Χρυσόστομο Στοφόρο (2006) "*Εξελίξεις και Προβλέψεις της Ιδιωτικής Κατανάλωσης στην Ελλάδα.*" Αθήνα: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE).
14. Μητράκος Θεόδωρος Μ. «Εκπαίδευση και οικονομικές ανισότητες.» *Οικονομικό Δελτίο ΤτΕ*, Ιούλιος 2004: 33-55.

15. Μπάγκαβος Χ. (2004) "Δημογραφικές διαστάσεις των μεταβολών της οικογένειας." Σε *Ζητήματα Οικογενειακής Πολιτικής: Θεωρητικές αναφορές και Εμπειρικές διερευνήσεις*, by Λ. Μ. Μουσούρου και Μ. Στρατηγάκη (επιμ.), 59-61. Αθήνα : Gutenberg.
16. Μπαλούρδος Δ., Χ. Κάππη, Α. Κωστάκη, και Χ. Παπαθεοδώρου (1990) «Διανομή και σύνθεση του εισοδήματος των νοικοκυριών στην περιοχή της πρωτεύουσας» 109-135.
17. Σιώμοκος, Γ. "*Συμπεριφορά Καταναλωτή και Στρατηγική Μάρκετινγκ*". Αθήνα: 2η έκδοση, Αθ. Σταμούλης, 2002.
18. Συμιγιάννης, Γεώργιος Θ., και Παναγιώτα Γ. Τζαμουράνη. "*Δανεισμός και κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών: αποτελέσματα από τις δειγματοληπτικές έρευνες της Τράπεζας της Ελλάδος*". Αθήνα: ΤτΕ, 2006.
19. ΤτΕ. «Έκθεση του Διοικητή για το Έτος 2005.» Αθήνα, 2006.
20. "Νομισματική Πολιτική: Ενδιάμεση Έκθεση." Οκτώβριος 2005.